

Prohlašuji, že jsem disertační práci zpracovala samostatně a je v ní uvedena všechna relevantní literatura, archivní prameny a elektronické zdroje.

V Olomouci 1. srpna 2011

Mgr. Gabriela Medved'ová

Poděkování:

Děkuji panu prof. PhDr. Františku Mezihorákovi, CSc., Dr. h. c. za cenné rady, podněty a odborné vedení disertační práce, jakož i za mimořádnou trpělivost a podporu. Za ochotu a poskytnuté rady, dotýkající se především oblasti německého zvláštního školství let 1918–1938, děkuji prof. dr. Hervigu Baierovi z Ludwig – Maximilians – Universität v Mnichově. V neposlední řadě bych za pomoc při technické úpravě disertační práce rovněž ráda vyjádřila své poděkování kolegovi Mgr. Pavlu Krákorovi.

OBSAH

ÚVOD	6
1 Společensko-politická situace na Olomoucku po vzniku Československé republiky	11
2 28. říjen 1918 v Olomouci	18
2.1 Předání vlády nad městem.....	24
2.2 Olomouc v českých rukou.....	26
2.3 Z většiny přes noc menšinou.....	29
2.4 Německé provokace a protistátní činnost, konflikty mezi Čechy a Němci...	31
2.5 Češi a Němci v olomoucké komunální politice.....	35
2.6 Sčítání lidu v Olomouci.....	47
3 Školství v období první Československé republiky	53
3.1 Ministři školství po vzniku Československa.....	54
3.2 Učitelé v prvorepublikovém Československu.....	61
3.3 Žáci v prvorepublikovém Československu.....	72
3.4 Struktura prvorepublikového školství. Mateřské školy, školy obecné a měšťánské a školství střední.....	77
3.4.1 Obecné školy.....	80
3.4.2 Měšťánské školy a střední školství.....	84
3.4.3 Školy pro tělesně a duševně hendikepované děti.....	90
3.4.4 Vysoké školství.....	94

4 Školství v Olomouci	97
4.1 Snaha o zachování německého školství v původní podobě	98
4.2 Městský školský výbor pro německé školy	111
4.3 Rodičovské školní rady a okresní školní rady	122
4.4 Německé mateřské, obecné a měšťanské školy	123
4.5 Německé pokračovací školy a střední školství	132
4.6 Vysoké školství v Olomouci 1918–1938	145
4.7 Zdravotní a sociální péče v Olomouci v letech 1918–1938	146
ZÁVĚR	150
Literatura	155
Denní tisk a časopisy	158
Elektronické zdroje	164
Archivní prameny	165
Seznam publikační činnosti autorky	166
Seznam příloh	169
Přílohy	171
Anotace	186

ÚVOD

Olomouc byla do roku 1918 převážně německým městem. V čele radnice stáli němečtí představitelé, ve městě fungovalo množství německých hospodářských a společenských institucí včetně nejrůznější typů škol. Avšak proklamace nezávislosti Československa dne 28. října 1918 začala proměňovat uvedený ráz města.

Po konstituování samostatného československého státu se Němci stali fakticky ze dne na den národnostní menšinou, která však měla zajištěna rozsáhlá práva, jejichž výrazem byl např. jazykový zákon z roku 1920. Je obecně známo, že nově „mladý“ československý stát musel řešit nemálo problémů, především národnostních a hospodářských. A právě národnostní otázka zatěžovala sféru školství značným způsobem. Tato skutečnost vedla k tomu, aby byl v disertační práci na pozadí společenskopolitické atmosféry první Československé republiky sledován vývoj německého menšinového školství v Olomouci.

Z geografického hlediska je práce limitována na území tzv. Velké Olomouce, která vznikla v roce 1919 připojením sousedních obcí (Hodolany, Bělidla, Pavlovičky, Chválkovice, Černovír s klášterem Hradisko, Lazce, Hejčín, Řepčín, Neředín, Nová Ulice, Povel, Nové Sady a Nový Svět) k vnitřnímu městu.

Předkládaná disertační práce je rozdělena do tří na sebe navazujících částí. Pro pochopení fungování

a vývoje německého menšinového školství v Olomouci a okolí je nejprve nezbytné popsat dobovou atmosféru ve městě samotném. Z tohoto důvodu se první část práce zaměřuje na dění v olomoucké komunální politice (tj. předáním moci do rukou Čechů v roce 1918 a volbami do zastupitelstva města v letech 1919, 1923, 1927, 1932 a 1938). Němci si byli vědomi, že svou kulturu, jazyk a školství zachovají pouze v tom případě, že se budou v co největším počtu podílet na správě města. S tím souvisela i účast německých voličů v komunálních volbách. Jejich záměru udržet původní počet škol (stav před rokem 1918) však bránila i údajná zkreslení počtu německých obyvatel při sčítání lidu (realizovaném v roce 1921) v důsledku „úcelového“ vytvoření tzv. Velké Olomouce rok po vzniku ČSR.

Ve druhé části práce jsou uvedeny nejdůležitější milníky směřování školství po vzniku ČSR (Zákon o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávajících ze 3. dubna 1919 č. 189/Sb. z. a n. tzv. menšinový zákon, Zákon z 23. května 1919 č. 247/Sb. z. a n., „*jímž se upravují služební příjmy a výslužné učitelstvu na veřejných školách obecných a občanských (měšťanských)*“, tzv. zákon paritní a jeho následné zrušení zákonem z 21. prosince 1921 č. 495/Sb. z. a n. a Zákon z 13. července 1922 č. 226/Sb. z. a n., „*jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských*“, tzv. malý školský zákon). V tomto kontextu považujeme za nezbytné zmínit vliv osobností, které stály v čele Ministerstva školství a národní osvěty a významným způsobem se podílely na směřování československého školství. Opomenuta nebyla zmínka o postavení a úkolech učitele a žáka v novém státě ve výchovně vzdělávacím procesu, jakož i nejdůležitější úkoly obecného, měšťanského a středního školství v ČSR. V této souvislosti je zároveň do textu zakomponována zmínka související s problematikou tzv. zvláštního školství na Moravě a také mateřských škol. V období mezi léty 1918–1938 zaznamenalo zvláštní školství v ČSR pozoruhodný nárůst. Nejprve se pouze o jednotlivé třídy a později i samostatné školy, a to včetně ústavů věnujících se péči tělesně či duševně hendikepovaným dětem.

Ve třetí části disertační práce je na základě dochovaných archivních materiálů a dobového regionálního tisku popisován stav a každodenní záležitosti německého menšinového školství v Olomouci. Je zřejmé, že po vzniku ČSR ztratily německé školy v Olomouci své „privilegované“ postavení a v rámci nového státu se staly školami „menšinového charakteru“. Navzdory této skutečnosti si německé školství zachovalo svůj význam. V tomto ohledu je důraz kladen na především na zachycení uceleného vývoje jednotlivých německých škol všech typů a stupňů sledovaného období. Pro ilustraci vývoje školství v kontextu převážně německé Olomouce je v disertační práci nejprve zařazen krátký historický exkurz do poloviny 19. století, kdy na území města neexistovaly žádné české školy. Důležitým zdrojem informací se stal především regionální německý tisk, který sehrál jednu z nejdůležitějších rolí ve snaze o zachování německé identity v Olomouci, která byla úzce provázána s fungováním německého školství ve městě.

Primární zdroj informací o německém školství představují zejména fondy Státního okresního archivu Olomouc, v němž jsou dochovány jak třídní knihy, třídní katalogy a spisy

různého charakteru, které vypovídají o každodenních provozních a personálních záležitostech jednotlivých německých škol v Olomouci, resp. i o školství obecně v kontextu celostátním, tak i o politicko-společenském dění, které do značné míry ovlivňovalo procesy výchovy a vzdělávání 1918–1938.

V důsledku tzv. „divoké skartace“ v roce 1945 se v těchto fondech dochovalo pouze torzo písemností týkajících se německých obecných a měšťanských škol z období před vznikem ČSR, po roce 1939 a z poválečného období. Ze zpracovaných fondů se jedná např. o německé obecné školy v Pavlovičkách (fond M 5 – 15), v Neředíně (fond M 5 – 18), na Nové ulici (fond M 5 – 66 a M 5 – 146), na Nových Sadech (fond M 5 – 84) a na Povlu (fond M 5 – 142), z kterého se však dochovala pouze školní kronika, psaná dobovým písmem tzv. „kurentem“. Spisy fondu Německé vyšší dívčí školy (fond M 5 – 36) jsou dochovány až od roku 1940.

K dalšímu případnému rozšíření práce a postižení širšího kontextu existence německého školství v Olomouci (a na Olomoucku) jsou k dispozici dosud nezpracované fondy, např. fond Německého školního městského výboru v Olomouci (fond M 5 – 9), o jehož badatelsky zajímavém obsahu svědčí mj. i v práci citovaná *Kniha protokolů městského školského výboru pro německé školy (Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz)*. Fond Okresního úřadu 1850 – 1945 (M 1–3) obsahuje mj. údaje o německých menšinových školách politického okresu Olomouc dobovou terminologií označované jako Olomouc – venkov.

Jak již bylo výše uvedeno, k významným a v mnoha ohledech stěžejním zdrojům informací pro ilustraci společenskopolitické atmosféry Československa a jejího vlivu na vývoj německého školství v Olomouci z pohledu německé menšiny patří německé regionální tiskoviny *Mährisches Tagblatt*, *Deutsches Volksblatt*, z pozdějšího období je nutné zmínit tzv. krajaňský občasník vydávaný od roku 1952 ve Spolkové republice Německo *Olmützer Blätter*. Pro svou autenticitu dokreslují tyto tiskoviny vnímání a reakce Němců na vznik Československa, ve kterém se náhle stali menšinou. Jejich pochopitelné negativní pocity po vzniku Československé republiky se mnohdy projevíly také v tendenční a agresivní rétorice místního německého tisku.

V první historicko-politické části disertační práce jsou použity jak primární prameny (archiválie a tiskoviny) z výše uvedených fondů Státního okresního archivu v Olomouci, tak i prameny sekundární – tzn. dosud publikované práce, z nichž k nejvýraznějším bezesporu patří třídílná syntéza publikací Z. Kárníka *České země v éře První republiky (1918–1938)*, publikace Z. Beneše a kol. *Rozumět dějinám* a práce olomouckých historiků J. Bartoše a M. Trapla *Československo 1918–1938*. Publikace V. Spáčila a M. Ticháka *V čele města Olomouce* a J. Drlíka *Deset let práce na olomoucké radnici 1918–1928* pak postihují politicko-společenskou atmosféru první Československé republiky v rovině komunální.

V druhé části disertační práce zaměřené na vývoj školství a vzdělávání mezi léty 1918–1938, je v daném kontextu nezbytné zmínit syntezy publikace V. Kovářička a I. Jedličkové *Školství v českých zemích*, J. Kopáče *Dějiny školství a pedagogiky v Československu. I díl. České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918–1928* a F. Morkese *Kapitoly o školství, ministerstvu a jeho představitelích*. Německým pohledem přispívá k dané problematice sborník prací *Die deutsche Schule in den Sudetenländern* sestavená T. Keilem. Rovněž nelze opomenout podnětnou a přínosnou práci prof. H. Baiera *Schulen für Behinderte im Sudetenland*, která mapuje vznik, vývoj a fungování českého a německého zvláštního školství v Sudetech. Velkým přínosem v této oblasti je rovněž habilitační práce doc. L. Podlahové *Německé školy a učitelé v kontextu československého školství v letech 1918–1938* (z roku 1998).

Při badatelské práci týkající se olomouckého menšinového školství mezi léty 1918–1938 ve třetí části práce představovaly značný přínos příspěvky do sborníků olomouckých historiků M. Trapla (*Národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*) a H. Minaříkové (*Olomoucký archivní sborník 7, 2009*), které podávají ucelený přehled o stavu německého školství v Olomouci, a to ve vztahu ke školství českému. Podrobná analýza stavu jednotlivých německých škol a snah německé menšiny o jejich další existenci však dosud schází.

V roce 1996 uspořádala Pedagogická fakulta UP v Olomouci I. mezinárodní konferenci zabývající se německým školstvím na Moravě pod názvem *Bedeutung der deutschen Mittelschulen bei der multikulturellen Entwicklung Mährens*, v jejímž průběhu zazněl příspěvek dr. G. Giebela postihující vývoj německého středního školství v Olomouci od

19. století do roku 1945 (*Die Entwicklung der deutschen Mittelschulen in Olmütz*). Na tuto konferenci tematicky navazoval sborník (vydaný v roce 2002 toutéž fakultou) *Německá škola v českých zemích*. Jeho autoři si kladli za cíl zprostředkovat dané téma bez emocionálního podtextu. Spolu s archivními materiály SOkA Olomouc se staly důležitým východiskem pro zmapování německých škol a snah německé menšiny o jejich další existenci.

Pro ilustraci dobového kontextu je v první a druhé části práce zpracován vznik Československa, reakce větší části olomouckého německého obyvatelstva na tuto skutečnost a následně pak i charakteristika a vývoj československého školství.

Ve třetí části disertační práce jsou na základě heuristické práce s primárními prameny a metodou komparace historických pramenů doložena nejzajímavější fakta o vývoji, stavu a fungování německého menšinového školství v Olomouci mezi léty 1918–1938. Tato problematika, jak již bylo zmíněno, byla úzce spojena s komunální politikou, což výrazně dokládá téměř 20 let fungující *Stadtschulausschuss für die deutschen Schulen in Olmütz* (ustaven v roce 1921).

Cílem disertační práce je – na příkladu vývoje německého školství v Olomouci v období existence první Československé republiky – přispět k pochopení koexistence Čechů a Němců, která na sklonku 30. let minulého století dospěla k tragickému vyústění, což se negativně projevilo v soužití obou národů i v následujícím dějinném období. Disertační práce se na příkladu vývoje německého školství na Olomoucku rovněž snaží o co nejautentičtější ilustraci křehkosti a komplikovanosti česko-německých vztahů v rámci multikulturní společnosti. S tím úzce souvisí otázky nutnosti respektu k právům národnostních menšin, které byly aktuální v inkriminovaném období let 1918–1938, a jejich do značné míry negativní dopad na oblast školství první Československé republiky.

1 Společensko-politická situace na Olomoucku po vzniku Československé republiky

Mensch, bilde dir doch drauf nichts ein,

Aus hartem Holz geschnitzt zu sein!

Bist du auf sture Härte stolz –

Dann ist ja auch dein Kopf – nur Holz.

(Otto Matzek)¹

Hrůzy první světové války zasáhly bezprostředně nejen do života každého jednotlivce, ale způsobily i hluboký otřes ve společnosti jako celku. Lze konstatovat, že první světová válka byla spouštěcím mechanismem hluboké duchovní a politické krize, zvláště pak v zemích, které byly po válce na straně poražených. K těmto státům patřilo i Rakousko-Uhersko. Jednotlivé národy si s blížícím se koncem války stále zřetelněji uvědomovaly, že se jejich další existence v rámci tohoto celku stává již neúnosnou a je třeba vzít svůj osud do vlastních rukou. Základem pro další kroky směrem k tomuto cíli byly ideály národního sebeurčení, demokracie a v neposlední řadě i humanity, které představovaly to, co jednotlivé národnosti (především slované – Češi, Poláci, Slováci, Rusíni, Slovinci a Chorvaté) nejvíce postrádali. Vítězné státy Dohody – USA, Británie a Francie – které byly již před vypuknutím války charakteristické stabilním systémem parlamentní demokracie, se staly vzorem při formování jednotlivých samostatných států, které se postupně konstituovaly na troskách Rakousko-Uherské monarchie (srov. Bělina, 2002, s. 148).

Ideový základ „nového řádu“ vyjádřil ve „čtrnácti bodech“ – tzv. výčet válečných cílů Dohody – americký prezident Woodrow Wilson v poselství Kongresu dne 8. ledna 1918.

---

¹ *Olmützer Blätter*, Juli/August 1981, 29. Jahrgang, Nr. 7, 8, S. 106.

Nadřadil zde trvalé mravní zásady demokratické politiky – transparentnost diplomatických jednání, svobodu hospodářskou i politickou, zásadu smírného řešení mezinárodních konfliktů – a jejich konkrétní aplikaci při uzavření míru – právo národů na sebeurčení, dodržování etnického principu při úpravách hranic – nad momentální mocenské a imperialistické zájmy válčících států (srov. Bělina, 2002, s. 148). Tyto společně uznávané hodnoty vedly představitele českého a slovenského zahraničního a posléze i domácího odboje k ještě těsnějšímu spojení s vládami dohodových mocností. K vůdčí osobnosti české zahraniční rezistence, která celým svým předchozím dílem směřovala k filozofickému zdůvodnění nezbytnosti nového demokratického řádu, patřil T. G. Masaryk. Ideál humanity považoval za základní mravní ideu české demokratické politiky (srov. Bělina, 2002, s. 149). Budoucí československý stát se měl podle jeho názoru koncipovat jako demokratická parlamentní republika, jak svým vnitřním uspořádáním, tak i svou zahraniční politikou a zároveň se měl spolupodílet na nové demokratické tváři Evropy. Demokratické uspořádání Evropy, Evropy bez válek a jiných konfliktů, bylo životně důležitým předpokladem pro uskutečnění zájmů budoucího Československa. Dne 28. října 1918 došlo v Praze k proklamaci nezávislosti, byla tím naplněna touha českého a slovenského národa po vlastním státě, založeném na demokratických principech. Je známo, že nově vzniklý stát měl nemálo problémů, především hospodářských a národnostních, přesto se jeho snaha o zdárnou aplikaci demokratických principů do každodenní praxe nedá přehlížet (srov. Bělina, 2002, s. 193).

Německý krajanský občasník *Olmützer Blätter* však poskytuje v článku nazvaném „*Der Verrat am Selbstbestimmungsrecht und seine Folgen*“ pohled na vznik ČSR ze zcela odlišného úhlu: „*Dein ewiger Traum, tschechoslowakisches Volk, ist Wirklichkeit geworden. Die Tschechen haben sich durch zwanzig Jahre eigeredet, ihren Staat ‚erkämpft‘ zu haben. Das war eine Täuschung. Er wurde ihnen geschenkt, weil Frankreich einen eventuell erforderlichen militärischen Hebel gegen das Deutsche Reich brauchte. ... Wäre es 1919 zu einem echtem Wilson-Frieden gekommen, bei dem das Selbstbestimmungsrecht allen zugebilligt worden wäre, gäbe es heute nicht an die auf Jahrhunderte aus belastenden Probleme wie ‚München‘, Protektorat, Vertreibung und die Okkupation 1968. ‚Ohne 1918 kein 1938‘ gilt auch heute noch, denn ohne die vielen Fehlentscheidungen in den Friedensdiktaten von 1919 und später hätte es keinen Nährboden für Revisionismus, unnötige*

Angst und Hitler gegeben“. (srov. Olmützer Blätter, März 1989, s. 18) F. Zepek ještě ve svém článku *„Unsere Heimatstadt bis zur tschechischen Majorisierung“* doplňuje, že *„...die Deutschen Österreichs verstanden unter Patriotismus immer die Vaterlandsliebe zum alten Kaiserstaat. Für die Tschechen aber war Patriotismus das Bekenntnis zu eigenen Nation und zum Lösungswort „Svůj k svému!“ d. h. „Jeder zu den Seinen“, das eine Aufforderung zum Boykott der Deutschen war“* (srov. Olmützer Blätter, Feber 1977, s. 18).

Definujeme si nejprve časové vymezení sledovaného úseku našich meziválečných dějin. První republika představuje období započaté vznikem samostatného Československa (28. 10. 1918) a ukončené tzv. Mnichovskou dohodou (noc z 29. na 30. 9. 1938). Během této éry došlo k naplnění českého politického programu k odtržení od habsburské monarchie a položení institucionálních a hodnotových základů společného státu Čechů a Slováků jako vyjádření po staletí trvající kontinuity české (nyní československé) státnosti. Na druhé straně následný pokus budovat vzorovou středoevropskou demokracii skončil po dvaceti letech neúspěchem (Balík, Hloušek, Holzer, Šedo, 2007, s. 49). Některé z těchto důvodů budou stručně nastíněny v následujících kapitolách. Předmětem zájmu práce bude především problematika národnostní – přesněji řečeno problematika česko-německých vztahů, které se odrazily ve všech oblastech života obyvatel a to včetně citlivě vnímané oblasti školství.

Tehdejší poválečná geopolitická mapa Evropy poskytuje následující obraz. Československá republika vznikla z českých historických zemí: Čechy, Morava a Slezsko (přesněji těšínské Slezsko), dále Slovenska (původně Horní Uhry) a Podkarpatské Rusi na základě mírových smluv z Trianonu. Mírovou smlouvou s Německem z 28. 6. 1919 (ve Versailles) připadlo k ČSR Hlučínsko (fakticky až roku 1920), obdobnou smlouvou s Rakouskem z 10. 9. 1919 Vitorazsko a Valticko na jižní Moravě. Celkem se jednalo o území s rozlohou 510 km². Na Těšínsko si vedle ČSR činilo nárok i Polsko a spor byl nakonec ukončen 28. 7. 1920 rozdělením území na dvě části, z nichž jedna připadla Polsku a druhá ČSR (1 269 km²). Podobně byla Polsku připojena v roce 1920 území na Oravě a Spiši s Javorinou na severu Vysokých Tater v roce 1924. Československo se od roku 1928 skládalo ze čtyř základních územně správních celků – zemí: Čechy, Morava a Slezsko (země Moravskoslezská), Slovensko a Podkarpatská Rus (srov. Bartoš, Trapl, 1991, s. 5).

Československo vzniklo jako stát Čechů a Slováků, ale ve smyslu proklamované teorie tzv. čechoslovakismu byli příslušníci obou národů považováni za členy jednotného národa československého, i když rozděleného podle jazyka na větev českou a slovenskou. Příslušníci ostatních národů byli považováni za členy národnostních menšin (ty měly poměrně rozsáhlá práva, zvláště podle jazykového zákona z roku 1920). Na území Československa zaujímaly obce s českou či slovenskou většinou 69 % území, na zbytek připadaly obce s převahou německého a maďarského obyvatelstva či jiných národnostních menšin. Jen bezprostředně v pohraničních oblastech šlo v tomto smyslu o souvislá území, kdežto směrem do vnitrozemí existovalo mnoho různých národnostních enkláv, ostrůvků a zejména území smíšených. Poměrně značné počty Němců zůstaly ve všech větších městech, což se týkalo i Olomouce (srov. Bartoš, Trapl, 1991, s. 7). Struktura ústavy Československé republiky přihlížela k cizím vzorům parlamentních demokracií (USA, Francie) a přizpůsobila je pro podmínky našeho státu. Při správním a národnostním uspořádání se do značné míry stal vzorem švýcarský model (nebyl ale vytvořen podle jejího vzoru typický kantonální systém, ale celý stát byl uspořádán silně centralisticky). Preambule ústavy začínala těmito slovy: „*My národ Československý...*“ Bohužel již v preambuli nalézáme první důležitý rozpor mezi ní a politickou realitou. Nebyly v ní totiž zohledněny ostatní národnosti. To se mimo jiné týkalo např. kulturních a politických odlišností Slováků, a zároveň také existence druhé největší národnostní menšiny – Němců. Z části neřešené a později vyhocené národnostní problémy mezi Čechy a Němci, Čechy a Slováky, stejně jako mezi Slováky a Maďary, taktéž přispěli k uskutečnění Hitlerova záměru, jehož cílem byla likvidace Československa (srov. Beneš, 2002, s. 87).

Státními příslušníky Československa se stali ti občané, kteří měli domovské právo v některé z obcí na území republiky. Toto domovské právo bylo získáno buď automaticky po narození podle otce, po provdání ženy podle národnosti manžela a od 21. let věku tzv. „vydržením“, tj. na základě žádosti po desetiletém nepřetržitém a dobrovolném pobytu v určité obci; navíc mohla každá obec podle vlastního uvážení přijmout kteréhokoli státního občana do domovského svazku. Každý občan republiky musel mít svoji domovskou obec, v níž mohl, ale nemusel stále bydlet. Při sčítání lidu v roce 1921 bylo zjištěno, že na území

celé ČSR žije 13 612 961 obyvatel (z toho 238 961 cizinců), v roce 1930 již činil nárůst obyvatelstva o 1 117 000 (srov. Bartoš, Trapl, 1991, s. 7).

Masaryk vycházel při své politické činnosti z ideálů humanity. V centru jeho politického a filozofického myšlení byl člověk. Ale v jeho poselství „Československému lidu“ z 22. prosince 1918 prohlásil o německé menšině následující: „*Co se týče Němců v našich zemích, je náš program dávno znám; oblast obývaná Němci je a zůstane naše... Opakují: Vytvořili jsme stát, v němž je národnostní postavení Němců, kteří původně přišli do země jako imigranti a kolonisté, zajištěno.*“ (srov. Glotz, 2003, s. 20) Zamyslíme-li se nad těmito slovy, uvědomíme si, že se jedná o poměrně tvrdé formulování myšlenky nároku na národní sebeurčení českého národa. Masaryk těmito slovy bohužel podpořil dlouholetý český stereotyp, který částečně nalezneme i v Dalimilově kronice. Čeští králové pozvali cizince do země jen z toho důvodu, aby z ní pouze „vyždímaly“ veškeré výnosy (Glotz, 2003, s. 21). V novoroční řeči z 1. ledna 1919 v trochu pozměněné podobě Masaryk vyslovil tutéž myšlenku, kterou odcitoval např. i německý *Deutsches Volksblatt*: „*Es ist ein offener Unterschied in dem Selbstbestimmungsrecht der Nationen; und wir Tschechen und Slowaken sind bis auf kleine auswärtige Minoritäten ein ganzes Volk beisammen. Unsere Deutschen sind kein ganzes Volk, sondern nur eine Kolonisation. Die Deutschen schickten ihre eroberungssüchtigen Kolonisten aus und auch zu uns in unser Land*“. Tato vyjádření se následně stala ideálním argumentem pro všechny více či méně „štvavé“ a více či méně objektivní články německého regionálního tisku, jakým byl např. olomoucký *Mährisches Tagblatt* nebo šternberský *Deutsches Volksblatt*² (*Deutsches Volksblatt*, 15. 4. 1922, s. 1). Vyšše uvedená slova byla Masarykovi vyčítána německou menšinou ještě několik let po jejich vyřčení.

Lze jen těžko odhadovat, kolik lidí si na počátku 20. let minulého století uvědomovalo, že tento fakt nelze přehlížet či podceňovat. Za všechny uveďme alespoň jeden příklad. Deník *Mährisches Tagblatt* uveřejnil dne 3. ledna 1920 část myšlenek dr. Emanuela Rádla, řádného univerzitního profesora, který téměř prorocky varovně ve svém článku uvedl, že „...*die Zusammenarbeit der Tschechen und Deutschen ist für den Bestand der Republik absolut notwendig; es ist undenkbar, daß die Deutschen nicht das Schicksal dieses Landes*

---

² Viz blíže článek Nicht Kolonisten, sondern Urbewohner! *Deutsches Volksblatt*, 15. 4. 1922, s. 1.

mitbestimmen sollten, das heißt sie werden es mitbestimmen, entweder in freundlicher Mitarbeit oder in feindlicher Gegnerschaft. Solange sich die Deutschen in unserem Staat als ein Fremdkörper fühlen werden, ist die Republik keines gesundes Lebens fähig, dies einzusehen, ist nur den gedankelosen Vierpolitikern verboten. Die vernünftige Formel für die Zusammenarbeit der Tschechen und der Deutschen ist leicht gefunden; sie heißt Freiheit, die größte für jeden Bürger der Republik. Unter der Freiheit ist zu verstehen, daß sich jeder, der sich für einen Deutschen erklärt, dieselben öffentlichen Rechte besitzt wie jeder Tscheche. Daß dies heute nicht der Fall ist, ist wahr.“ (srov. Mährisches Tagblatt, 3. 1.1920, s. 2)

Závěrem autor přiznává, že samotný fakt, že se o svobodě musí diskutovat, je chybou. Varuje pak před tím, že ten kdo zachází s Němci jako s méněcennými, ohrožuje republiku, neboť republika bude životaschopná tak dlouho, dokud v ní budou uznávány demokratické principy v ohledu k národnostním menšinám (srov. Mährisches Tagblatt, 3. 1. 1920, s. 2).

To, co se odehrálo po skončení první světové války, navazovalo na stupňující se národnostní spory v habsburské monarchii od 2. poloviny 19. století. Nepodařilo se je zcela urovnat. Negativně v tomto smyslu zapůsobila především válka, která zmařila i to málo, čeho bylo dosaženo. Nacionalismus, který je s každou válkou až do její podstaty pevně spojen, válka vystupňovala u podstatné části rakouských Němců v bojechtivý šovinismus, zatím co u Čechů vedla k heslu „*Pryč od Rakouska!*“ (srov. Kárník, 2003, s. 40) Po skončení války stála v českých zemích proti sobě dvě práva na sebeurčení národů, zdánlivě rovnocenná: české a německé. Ve skutečnosti byl mezi nimi podstatný rozdíl. České právo na národní sebeurčení se týkalo jednoho celého národa, probíjejícího se ke svobodě a rovnoprávnosti, která mu byla upírána. Podříditi se mu měly všechny, i ty německé. Bez toho nebylo české právo na sebeurčení uskutečnitelné, protože etnické promisesí v Českých zemích, a nejen v nich, bylo nemalé. Navíc české národní sebeurčení hodlalo problém řešit ochranou národních práv těchto menšin. Naproti tomu německé právo na národní sebeurčení se v případě českých Němců týkalo jen malé (a nejednotné) menšiny největšího národního celku kulturní Evropy a jeho důsledné uplatnění, tj. připojení oněch menšin k celku národa a jeho státu, by znemožnilo sebeurčení celého národa Čechů (srov. Kárník, 2003, s. 40–41). Německý občasník *Olmützer Blätter* nalézá jednoznačného viníka nepříznivých českoněmeckých vztahů a dalšího vývoje ve střední Evropě ve třicátých letech: „*So betrachtet ist nicht Hitler*

der Totengräber der Tschechoslowakei, sondern nur ein Sekundärschuldiger. Die Primärschuldigen waren jene tschechischen Parteiführer, die von Selbstbestimmungsrecht und Demokratie sprachen, aber Politik via fakti betrieben, wodurch die vorher so hoch angepriesenen Werte von Humanität, Gleichheit und Demokratie entwertet wurden.“ (srov. Olmützer Blätter, März 1989, s. 19).

Zmíněná problematika česko-německého soužití ale není černobílá. Během procesu středověké kolonizace a období následujících docházelo i k takovým jevům, jakým bylo např. mísení jazyků, procesy asimilace a jazykové vyrovnání (Krákora, 2008, s. 121–131). Připomeňme si ještě jednou E. Rádla: „*Před 19. stoletím neexistovaly u nás národnostní boje. Od časů Přemyslovců, žily u nás dva kmeny. Český a německý, měly rozdílné jazyky a rozdílné zvyky. Žily spolu jednou v přátelství, podruhé bez toho, aniž by o sobě chtěli vědět něco více. Ale ještě tenkrát neexistovalo přesvědčení zřídit princip organizace státu na národnostním základě“* (Glötz, 2003, s. 27). Tato myšlenka je datována rokem 1928. Je vhodné ji doplnit ještě krátkým úryvkem z autobiografické knihy současné rakouské spisovatelky Ilse Tielsch *Das letzte Jahr*, který zde reprezentuje pohled obyvatelky československé republiky německé národnosti, odrážející pohled obyčejných lidí nezatížených myšlenkami nacionalismu, na národnostní problematiku: „*Je docela možné, že můj pradědeček byl Čech, protože bydlel v Němčicích a tam jich bydlelo mnoho. Ale my to nevíme a také nad tím nepřemýšlíme. O pradědečcích člověk stejně mnoho nepřemýšlí, a je to vlastně i docela jedno, jestli byl Čech nebo Němec. A proč by to také mělo být tak důležité? Můj strýc Franz a jeho žena, teta Frieda například, oni bydlí naproti nám, jsou Němci, ačkoli jejich příjmení má na konci r s háčkem, jak to bývá v češtině. Možná ten háček zdědili po pradědečkovi, který se jednou někdy stal Němcem.“* (Tielsch, 2006, s. 37)

2 28. říjen 1918 v Olomouci

„Wenige Menschen können es heute ermessen, welch ein furchtbarer Tag der 28. Oktober 1918 für uns war. Durch ein Meer von Blut und Tränen war unser Volk gegangen, um sein Deutschtum zu erhalten, Hunger und Elend waren umsonst gewesen, alles hatte nur dazu gedient, um auf unserem Heimatboden einen neuen Staat entstehen zu lassen, der unser ergster Feind war, die tschechoslowakische Republik. Sie war bestimmt, uns Deutsche weiter niederzuhalten und zu schädigen.“ (Befreite Heimat – zvláštní vydání týdeníku *Deutsches Volksblatt*, 15. 10. 1938, s. 2).

Výše uvedený úryvek šternberského občasníku *Deutsches Volksblatt* je typickou ukázkou vnímání vzniku Československa německým obyvatelstvem, žijícím po několik generací na území střední Moravy. Město Olomouc bylo před rokem 1918 převážně německým městem. 28. říjen 1918 tedy většině jeho obyvatel radikálně změnil směřování dalšího života. Nemůžeme však tvrdit, že pouze v negativním slova smyslu, ačkoli články v německém olomouckém deníku *Mährisches Tagblatt*, šternberském *Deutsches Volksblatt* či v Německu od roku 1952 vycházejícím krajanském periodiku *Olmützer Blätter*, které se vztahují k období 1918–1938 jsou psány ve zcela opačném duchu. Pro snadnější pochopení česko-německých vztahů v Olomouci a s tím související vývoj německého menšinového školství je nutno seznámit se s politicko-společenskou atmosférou prvních měsíců a let po vzniku ČSR.

Olomouc dne 28. října 1918 ještě žila svým obvyklým každodenním životem. Druhý den, 29. října 1918, přinášely všechny české olomoucké deníky (Proudy, Našinec, Hlas lidu a Zpravodaj) zprávy o událostech z předešlého dne. Zaměříme se však především na to, jak tento přelomový den, vnímal místní německý tisk. Olomoucký deník *Mährisches Tagblatt*: *„Jubel herrscht im politischen und kulturellem Zentrum des neuen Staates, Jubel herrscht in der tschechischen Bevölkerung Böhmens und Mährens. Die militärischen und staatlichen*

Behörden haben das neue Staatsgebilde und dessen Vollzugsorgane anerkannt und auch uns Deutschen bleibt nichts anderes übrig, als die neue Schöpfung als gegeben anzusehen und abzuwarten. ... Die Deutschen, die das Selbstbestimmungsrecht der slawischen Nationen anerkannt haben, werden abwarten müssen, ob Wilson, der heute tatsächlich über Oesterreichs Geschicke entscheidet, die Forderung der Tschechen nach Ausfüllung ihrer historischen Grenzen mit ihrem neuen Staatgebilde anerkennen wird trotz der Millionen Deutschen, die dadurch um ihr Selbstbestimmungsrecht gebracht werden, oder ob die deutschen Grenzgebiete Böhmens, Mährens und Schlesiens zu einer neuen staatlichen Einheit werden zusammengeschweist werden können.“ Článek dále pokračuje smířlivým konstatováním, že „...Deutsche und Tschechen werden Nachbarn bleiben, durch eine Fülle wirtschaftlicher, kultureller und finanzieller Interessen aneinander gekettet.“ (Mährisches Tagblatt, 29. 10. 1918, s. 1).

Na jiném místě deníku vyšel i první zákon vydaný *Národním výborem* 28. října 1918 *Zákon o zřízení Československého státu*. Oběžník měly, jak bylo uvedeno, obdržet všechny okresní výbory a úřady. V úvodu zákona se píše: *„Der selbständige tschechoslowakische Staat ist ins Leben getreten. Die Rechtskontinuität mit der bisherigen Ordnung ist eingehalten worden, damit kein Chaos entsteht und ein ungehinderter Übergang zum neuem staatlichen Leben ermöglicht wird.“* (Mährisches Tagblatt, 29. 10. 1918, s. 2) Dále následoval výčet pěti bodů, které měly občanům nového státního útvaru utvořit jasnou představu o nastalé situaci a rozptýlit tak částečně jeho pocity nejistoty. Dle tohoto „prvního zákona“ určilo formu státu *Národní shromáždění* se souhlasem *Československé Národní rady* v Paříži. V textu se dále píše, že státní moc bude vykonávat *Národní výbor*, a že všechny dosavadní zemská nařízení a zákony zůstávají v platnosti (Mährisches Tagblatt, 29. 10. 1918, s. 2). I přes relativně neutrální tón zpráv deníku musel být vznik Československa pro mnoho Němců otřesem, neboť se „přes noc“ stali menšinou, která zpočátku neměla představu o svém dalším postavení a zajištění práv v rámci nového státního útvaru.

Dne 21. října 1918 inicioval olomoucký advokát dr. R. Fischer jako člen pražského vedení *České státoprávní demokracie* (později *Československá národní demokracie*) ustavení *Okresního národního výboru* v Olomouci, který měl být připraven na převzetí moci do českých rukou po pádu Rakouska-Uherska očekávaném v nejbližších dnech. Ustavující

schůze olomouckého *Národního výboru*, jíž se zúčastnili zástupci všech politických stran (agrární, státoprávní demokracie, katolické národní strany, sociální demokracie i nově utvořené strany živnostenské) se konala 26. října. V jejím průběhu byl dr. R. Fischer zvolen prozatímním předsedou olomouckého okresního národního výboru. Olomouc tedy nebyla na vznik nového státu zcela nepřipravena. Telegrafická zpráva o zániku monarchie a vzniku nového samostatného československého státu dorazila do Olomouce dne 28. října 1918 večer. Vzápětí se ve 22 hodin sešel národní výbor za předsednictví dr. R. Fischera, aby vypracoval program na následující den, jehož hlavním bodem bylo ohlášení vzniku Československa olomouckým úřadům. Zároveň bylo v tomto duchu zpracováno prohlášení pro místní noviny (srov. Spáčil, Tichák, 2002, s. 20).

Výbor učinil okamžitě opatření, aby se o vyhlášení státu dozvěděla nejen Olomouc, ale i celé její okolí. Místní německý tisk na druhý den informoval: *„Als die Bewohner der Stadt heute früh erwachten (29. 10. 1918) und zu ihren Arbeitsstätten eilten, bot Olmütz ein ganz verändertes Bild. Von vielen Häusern in der Stadt wehten weiß-rote, weiß-rot-blaue und rot-gelbe Fahnen und an allen Ecken und Enden wurden Extrablätter feilgeboten, die von den Zeitungen „Pozor“, „Našinec“ und „Proudy“veranstaltet worden waren. In diesen Blättern war das auch von uns mitgeteilte erste Gesetz des tschecho-slowakischen Staate zu lesen. In Narodni dům selbst amtierten die Mitglieder des Olmützer Nationalausschusses: Landtagsabgeordneter und Advokat - Dr. Richard Fischer, Dr. Anton Stojan – Kanonikus und Reichsratabgeordneter, Felix Časný – Kaufmann in Hodolein, Rudolf Mlčoch – Redakteur in Olmütz, Adolf Procházka – Landesgerichtsrat in Olmütz, Franz Světlík – Chefredakteur des „Našinec“, Dr. Franz Smrčka – Advokat, Emanuel Vojnar – Prokurist der Bodenbank, Eduard Reich – Professor in Olmütz, Professor František Kompat, Franz Okleštěk – Reichsratabgeordneter in Teschetitz, Franz Šindelka – Maler in Olmütz.“* (Mährisches Tagblatt, 29. 10.1918, s. 2) Pro udržení klidu a pořádku v městě byly zřízeny *Národní gardy*. Zápisy do nich probíhaly v Národním domě, velitelem se stal advokát dr. F. Smrčka. Členové gardy byli většinou mladí lidé, studenti, zaměstnanci obchodů apod. *Národní výbor* se zavázal, že bude chránit život a majetek všech obyvatel bez ohledu na národnost a pomocí těchto gard měl být i zajištěn klid a pořádek ve městě. Pět členů výboru postupně navštívili nejdůležitější instituce a jejich představitele (mezi jinými např. ředitele státních drah, hlavní

poštovní úřad, dosavadního starostu Karla Brandhubera a další). Na všech zmíněných úřadech oznámili vyhlášení československého státu a vydání prvního zákona. Zároveň požádali jejich představitele, aby svěřené úřady nadále spravovali. Zároveň všechny ujistili, že se postarají o pořádek a klid ve městě, a že německé obyvatelstvo se nemá čeho obávat (srov. Mährisches Tagblatt, 29. 10. 1918, s. 2). I přes tato prohlášení se mezi obyvatelstvem města šířilo množství nejrůznějších dezinformací.

Jako nepravdivá se ukázala být například fáma o tom, že *Národní výbor* nařídil vojákům a velitelům (bez ohledu na to, zda českým či německým) opustit armádu a vrátit se domů. Naopak *Národní výbor* ponechal všem ozbrojeným složkám (ať civilního či vojenského charakteru) jejich kompetence. Velitelé a vojáci měli dále vykonávat svou službu. Rovněž bylo zachováno fungování všech úřadů.

Dne 29. 10. 1918 ve tři hodiny odpoledne se v Olomouci na Horním náměstí zformoval průvod složený z tisíců Čechů na oslavu významného dne založení republiky. V čele kráčeli lidé s vlajkami v ruce, za nimi místní vojenská kapela, pak velký počet českých důstojníků s kokardami a mnoho vojáků a za nimi další účastníci. Průvod prošel za zvuků vojenské hudby celé město až k městské části Olomouc – Nová Ulice. Další zastávku učinil před sídlem ředitelství státních drah a také před domem starosty K. Brandhubera, kde zpíval národní písně. Průvod byl poklidný a nedošlo k žádným výtržnostem. Kolem půl páté došli zúčastnění zpět na Horní náměstí. Lidé s vlajkami vystoupali na venkovní schody radnice, za nimi pak všichni členové výboru. Z radnice ke shromážděnému lidu promluvil předseda *Národního výboru* dr. R. Fischer, který krátce shrnul historii českého národa a jeho boj za sebeurčení, jehož úspěch byl právě dovršen. Dále zdůraznil, že válkou byla zlomena nadvláda Němců nad Čechy a všem se nyní otvírá cesta ke šťastné budoucnosti. V jeho projevu se rovněž vyskytlo pro německé obyvatelstvo města zásadní ujištění, že se český národ nebude svým dosavadním „utiskovatelům a nepřátelům“ mstít. Dále pak promluvili i další členové výboru pánové F. Časný, F. Světlík, R. Mlčoch, kteří ve svých projevech varovali před nepokoji a doporučili, aby se všichni účastníci shromáždění postupně odebrali do svých domovů a vrátili se ke své obvyklé práci (srov. Mährisches Tagblatt, 30. 10. 1918, s. 4).

K průběhu prvního dne samostatné ČSR je nutno ještě uvést, že vedle národních gard, ustavených *Národním výborem*, byl nově zřízen útvar českých vojáků, který měl dbát na

zajištění bezpečnosti ve městě. Vojenské hlídky byly rozmístěny na nejvíce exponovaných místech po celém městě (např. před divadlem) a svou službu vykonávaly do pozdních nočních hodin. Během noci nedošlo k vážnějším incidentům, ačkoli se někteří mladí muži snažili využít situace ke rvačkám, které přilákaly shluky zvědavců. Podobným způsobem proběhly srážky Čechů s Němci u německé sportovní haly, naštěstí však bez větších škod. Podle informací deníku *Mährisches Tagblatt* vznikaly potyčky převážně z toho důvodu, že část Němců měla na šatech připevněny národní znaky, které byly z větší části spíše kulturního charakteru (např. odznaky školních spolků apod.) a Češi se jim snažili tyto odznaky násilně strhnout. Z těchto strkanic, ale mohly vzniknout konflikty, které mohly dosáhnout vážnějšího charakteru. Německý tisk si posteskl, že i přes všechna deklarovaná vyjádření o svobodě v novém státě není Němcům (přesněji řečeno v tomto případě německé mládeži) dovoleno to, co Čechům, a sice vyjádření své národní příslušnosti. Němci tedy údajně očekávali, že *Národní výbor* učiní taková opatření, aby zaručil ochranu osobám, které se chtějí přiznat k německé národní příslušnosti. Olomoucký *Národní výbor* vyzval vojáky a důstojníky bez rozdílu národnosti, aby neopouštěli své prapory a útvary a v klidu vyčkávali dalších událostí (srov. *Mährisches Tagblatt*, 30. 10. 1918, s. 4).

Zatímco český národ oslavoval vznik samostatného státu, komentoval deník *Mährisches Tagblatt* dne 30. října 1918 zprávu o „převratu“ (Umsturz) ve zcela neveselém tónu a varoval před neuváženými činy: „*Der deutschen Bevölkerung von Olmütz wird der 28. Oktober 1918 für ewige Zeiten in unverlöslich schmerzlicher Erinnerung bleiben. Die Aufrichtung des tschecho-slowakischen Staates und die Uebernahme aller Behörden und Aemter in unserer Stadt bilden zwei Ereignisse von derartiger politischer Bedeutung, daß es fast unmöglich war, die Geschehnisse von gestern in ihrer ganzen Tragweite zu überblicken. Die deutsche Bevölkerung hat jetzt die Pflicht, Ruhe zu bewahren, da ein Widerstand ganz zwecklos wäre und selbst harmlose Manifestationen leicht als Provokationen wirken und unerwünschte Folgen auslösen könnten.*“ (*Mährisches Tagblatt*, 30. 10. 1918, s. 4)

Shromáždění lidu pokračovala v Olomouci i počátkem listopadu 1918. Jedno z nich se uskutečnilo 3. listopadu 1918, „*den po svátku Všech svatých slavili všichni, kteří se tohoto dne dožili, svou svobodu na Horním náměstí*“. *Mährisches Tagblatt* na svých stránkách informoval o klidném shromáždění velkého množství lidí (asi 60 000). Na domech vlály ještě

od minulého úterý bílo-červené vlajky, stejně tak i na radniční věži. Do města přicházeli i lidé z dalekého okolí. Mnozí z nich na žebříňácích. Na místě před halou tržnice stály vozy všeho druhu, které čekaly na své pasažéry. V půl desáté dopoledne začalo shromáždění na Horním náměstí a z české strany se odhadovala účast zhruba 30 000 lidí. Několik minut po desáté se na balkoně radnice shromáždili všichni členové výboru, kteří ve svých projevech akcentovali společenskopolitický význam vzniku samostatného Československa, ale i otázky týkající se bezprostředně každého občana. Jako první hovořil poslanec F. Okleštěk, který vyjádřil svou radost nad tím, že českému národu se podařilo získat svobodu. Poslanec a zástupce agrárníků R. Vaca vyčetl dřívějšímu režimu vše, čeho se dopustil v oblasti výživy a zásobování svých obyvatel. Zdůraznil, že *Národní výbor* vezme zásobování obyvatel potravinami do svých rukou, a každý obyvatel města – ať Čech či Němec – obdrží svůj potravinový příděl, na který má nárok, a že v nejbližší době budou zvýšeny příděly chleba a mouky. Své vystoupení ukončil výzvou směrem k rolníkům, aby své zemědělské přebytky dovezli do města a pomohli tak při stávající neutěšené situaci v zásobování potravinami. Ostřejším tónem promluvil např. R. Mlčoch, který avizoval, že spravedlivého potrestání se dočkají viníci války. Legionářům na frontu vzkázal pozdravy z vlasti. Předseda *Sokola* dr. F. Smrčka připomenul úspěchy *Sokola* od poloviny minulého století, jeho účast na osvobození českého národa a poukázal na další budoucí úkoly. Následně byla přednesena dvě memoranda. Člen *Národního výboru* F. Časný přečetl slavnostní slib, že olomoucký *Národní výbor* a jeho členové budou sloužit lidu a této službě podřídí všechny své osobní zájmy³. Dr. R. Fischer deklaroval, že se všichni přítomní zavazují k tomu, že budou poslušni příkazům *Národního výboru* a budou se řídit zákony Československé republiky, zachovají klid a pořádek a ochrání soukromý majetek⁴. Jak deník dále informoval, po této slavnostní části shromáždění začala hrát kapela národní písně a lidé stojící na náměstí se postupně přidávali. Dr. R. Fischer pak požádal všechny zúčastněné, aby v klidu utvořili průvod. V jeho čele stanuli členové *Sokola* na koních, za nimi pochodovala kapela *Národního výboru*, následovali zaměstnanci drah, důstojníci a vojáci, rolnické delegace v národních krojích, invalidé a mezi nimi pak množství různých kapel. Tento pestrý průvod procházel hlavními ulicemi města a v jednu hodinu se

---

³ Přesné znění slibu viz Drdlík, J., *Deset let práce na olomoucké radnici 1918–1928*, 1928, s. 8.

⁴ Přesné znění slibu viz tamtéž, s. 8.

u Národního domu pomalu rozešel. Přes velký počet zúčastněných lidí k žádným výtržnostem a narušení klidu (srov. *Mährisches Tagblatt*, 4. 11. 1918, s. 4–5).

2.1 Předání vlády nad městem.

Předání správy města do českých rukou neprobíhalo zcela bez problémů a celý proces trval téměř celý měsíc. Dne 29. října 1918 navštívila deputace *Národního výboru* v čele s dr. R. Fischerem olomouckou radnici, kde byli přijati starostou K. Brandhuberem, který sice vznik Československé republiky vzal formálně na vědomí, nehodlal se však podříditi situaci a prohlásil, že není možné, aby město podléhalo národnímu výboru. Deputaci sdělil, že si vyžádá pokyny z místodržitelství. Německá správa města, rada i zastupitelstvo se snažily všemožně udržet moc ve svých rukou, starostův postoj se stal předmětem několika složitých jednání, která byla ukončena až 10. listopadu 1918 (srov. Spáčil, Tichák, 2002, s. 20).

Dne 11. listopadu 1918 přinesl v této souvislosti *Mährisches Tagblatt* poměrně důležitou informaci, že brněnský *Národní výbor* zaslal olomouckému *Národnímu výboru* dopis, ve kterém jej vyzval, aby převzal obecní zastupitelstvo. V tentýž den se proto olomoucký národní výbor obrátil písemně na starostu K. Brandhubera s tím, aby pozval městskou radu na dopolední zasedání, kterého se měli zúčastnit i delegáti *Národního výboru*. V uvedený den došlo na olomoucké radnici k zasedání stávající obecní správy, v jehož průběhu zástupci *Národního výboru*⁵ sdělili přítomným, aby byla správní agenda města okamžitě předána do rukou tzv. *Správní komise*. Komise měla být složena v poměru 8:16. Němci v ní měli pouze třetinové zastoupení. V jejím čele stanul volený vládní komisař. K dalším bodům programu patřilo i uznání svrchovanosti českého státu. Němečtí zastupitelé upozorňovali na to, že počet Němců ve správní komisi neodpovídá skutečnému početnímu poměru českého a německého obyvatelstva ve městě. Zástupci olomouckého *Národního výboru* reagovali na tento argument poznámkou, že nepřišli na zasedání řešit právní otázky, nýbrž pouze splnit požadavek brněnského *Národního výboru*. Kromě problematiky národnostního složení tzv. *Správní*

---

⁵ Zasedání se za Národní výbor zúčastnili pánové dr. R. Fischer, Fr. Smrčka, dr. E. Reich a zemský soudní rada A. Procházka (srov. *Mährisches Tagblatt*, 11. 11. 1918, s. 4).

komise, která měla dočasně vést a spravovat město, a kromě podmínek na zachování všech práv německého obyvatelstva v Olomouci byl zmíněn ještě jeden, neméně důležitý požadavek: „Der Bürgermeister teilte mit, daß er den tschechischen Staat anerkennen und sich auch in der Verwaltungangelegenheit fügen werde, wenn gleiche Rechte den Nationen gesichert und vornehmlich die kulturellen Errungenschaften des Olmützer Deutschtums unberührt gelassen werden. Auch die Schulangelegenheiten wurden berührt, von den Tschechen, aber nur die Zusicherung der Erhaltung der Schulen im Verhältnis zur Schülerzahl ausgesprochen.“ (Mährisches Tagblatt, 11. 11. 1918, s. 4)

Stávající představitelé města se zároveň dohodli na termínu posledního zasedání zastupitelstva, jehož hlavním bodem měla být rezignace všech zastupitelů a předání správy města do českých rukou. V závěrečném usnesení z nedělního zasedání bylo uvedeno, že Němci uznávají existenci československého státu avšak s výhradou, že ve správní komisi je pouze osm Němců oproti šestnácti Čechům, což odporuje zásadám poměru počtu obyvatel ve městě. V usnesení bylo rovněž zmíněno, že rozhodnutí o předání vlády nad městem bylo sice učiněno pod tlakem, ale v zájmu zachování klidu a pořádku odstupuje celé zastupitelstvo, včetně obecní rady. Do *správního výboru* byli navrženi následující členové: Josef Föhner – ředitel měšťanské školy v důchodu, Friedrich Galle – obchodník, Julius Grün – úředník soudní kanceláře, dr. Alfred Kraus – zubař, Josef Salinger – pekařský mistr, dr. Josef Schnitzel – kanovník, Josef Tallaschek – profesor na Obchodní akademii, dr. Oswald Theimer – právník. Olomoučtí Němci dále vznesli požadavky směrem ke *Správní komisi*, k nimž patřilo mj. rovnoprávné postavení obou jazyků (češtiny a němčiny) při obchodním jednání a jednání na úřadech. Nadace a fondy měly sloužit ve prospěch obou národů a zazněl i požadavek neměnit personální obsazení v kulturních a školských záležitostech Němců v Olomouci. Důležitý význam měla i záruka na spravedlivé zásobování obou národů potravinami, aniž by byl jeden upřednostňován před druhým (Mährisches Tagblatt, 11. 11. 1918, s. 4).

Poslední zasedání členů odstupujícího zastupitelstva města Olomouce se uskutečnilo dne 11. listopadu 1918. Skutečnost, že se členové zastupitelstva německé národnosti jen neradi vzdávali své vlády nad městem, je zřetelný z formulací v olomouckém německém tisku: „*Es war ein Moment von erschütternder Wirkung als der Bürgermeister den Antrag auf Auflösung*

des Stadtverordnetenkollegiums, und auf Resignation des Bürgermeisters und des Gemeinderates zur Abstimmung brachte. Seit gestern hat das Deutschtum seine herrschende Stellung im Rathause verloren und die Tschechen ziehen als neue Machthaber ein.“ (Mährisches Tagblatt, 12. 11.1918, s. 4–5). Městská rada spolu s celým zastupitelským sborem trvala na přijetí usnesení, že „... *unter dem Zwange der tatsächlichen Verhältnisse, im Interesse der Aufrechterhaltung der Ruhe und Ordnung, sowie zur Sicherung der Ernährungsverhältnisse*“ je nutno všem přítomným připomenout, „*daß sie dem Volkswohle persönliche Interessen hintanstellt haben und ihre Posten freiwillig und mit Würde verließen, ohne erst den brutalen Zwang abzuwarten*“. (Mährisches Tagblatt, 12. 11.1918, s. 4–5) Osm Němců zastoupených ve správní komisi se snažilo v rámci svého omezeného okruhu působení dohlédnout na to, aby staletí trvající německá kultura v Olomouci nebyla zcela „bez boje“ přenechána Čechům (Mährisches Tagblatt, 12. 11. 1918, s. 4–5). Poslední zasedání odstupujícího zastupitelstva města otevřel starosta K. Brandhuber přečtením dopisu brněnského *Národního výboru*, ve kterém bylo stávajícímu obecnímu sboru uloženo, aby do tří dnů byla předána správa nad městem (jak se již stalo na jiných místech Moravy) novému obecnímu zastupitelstvu ⁶ (srov. Mährisches Tagblatt, 12. 11. 1918, s. 4–5). Jak ve své knize *Dějiny města Olomouce* píše Václav Nešpor: „*S radnicí olomouckou padla poslední a nejmocnější bašta uměle udržovaného německví olomouckého a opora Němců severomoravských.*“ (srov. Nešpor, 1998, s. 314)

Dr. J. Krik, obecní rada Olomouce nechal zapsat následující usnesení: „*Die Forderung des Naroni vybor widerspricht dem Grundsatz der Gleichberechtigung. Aber unter dem Zwang der Umstände und im Interesse der Ruhe und Ordnung sowie der Sicherung der Volksernährung tritt mit heutigem Tage das Stadtverordneten-Kollegium samt dem Gemeinderat zurück.*“ (srov. Olmützer Blätter, Feber 1977, s. 19)

2.2 Olomouc v českých rukou

---

⁶ Po vytvoření správní komise národní výbor ztratil na svém významu a 30. prosince 1918 zrušen (srov. Spáčil, Tichák, 2002, s. 20).

První schůze *Správní komise* se konala 17. listopadu 1918. Ihned po zahájení své činnosti si správní komise vytvořila poradní orgány nazývané odbory, a sice: I. Odbor pro věci technické, II. Odbor pro věci školské a kulturní a III. Odbor pro věci právní a finanční. Již 2. prosince 1918 zavedla správní komise na radnici jako úřední řeč češtinu, jednací řeči městského zastupitelstva byly němčina i čeština. Novelou k obecnímu zřízení z roku 1919 (zák. č. 76/19 Sb.) bylo stanoveno, že zástupce města tvoří městské zastupitelstvo, městská rada a starosta (srov. Spáčil, Tichák, 2002, s. 20–21).

Správní komise zvolila dne 17. listopadu 1918⁷ do funkce vládního komisaře pro město dr. Richarda Fischera. V tento významný den došlo i k jedné úsměvné události. Během dopoledne byla z radniční věže vyvěšena červeno-modro-bílá vlajka, která však musela být brzy odstraněna, jelikož se zapletla do ručiček radničních hodin. Nad městem kroužilo i letadlo, které shodilo množství letáků. Bývalý německý starosta Karl Brandhuber se z tohoto zasedání omluvil. V sále radnice byli přítomni členové správní komise, úředníci města a velké množství posluchačů, většinou z řad českého obyvatelstva. Za českou stranu pak Antonín Hošťálek, ing. Antonín Kalabis, Josef Knechtl, Adolf Kubis, Rudolf Kudla, Alois Kunz, Rudolf Mlčoch, dr. Jan Ošřádal, Vilém Polášek, dr. Eduard Reich, dr. Vladimír Rozsypal, dr. František Smrčka, dr. Richard Špaček, Antonín Vlček, Emanuel Vojnar a Karel Wagner (srov. *Mährisches Tagblatt*. 18. 11. 1918, s. 4). Sál radnice poprvé v historii zazněly slavnostní tóny Libuše od B. Smetany.

Dr. R. Fischer („*Renegat und Deutschenfresser*“) ⁸ otevřel shromáždění projevem, ve kterém zdůraznil, že po 300 letech se Češi ujímají vlády na radnici. Popsal všechny úkoly, které byly uloženy provizorně zřízené správní komisi, a které se týkaly zásobování obyvatelstva potravinami, demobilizace, otázek zprostředkování práce a zajištění bydlení. Všechny tyto úkoly měly být provedeny v duchu demokracie a práva. Dr. R. Fischer rovněž přečetl německy prohlášení dr. K. Kramáře z prvního zasedání *Revolučního Národního shromáždění*, ve kterém Němcům, pokud se postaví loajálně k českému státu, přislíbil

---

⁷ Tomuto aktu předcházelo ještě doručení zprávy z brněnského místodržitelství v sobotu večer (16. listopadu 1918). Zpráva obsahovala povolení zřízení správní komise v Olomouci.

⁸ Takto jej označil jeden z bývalých obyvatel Olomouce Franz Wiesner v periodiku *Olmützer Blätter* z listopadu 1957 a dále dodává ... „*Das war für die Tschechen der richtige Mann. Sein ganzes Bestreben war es, die bisher gewonene Stellung der Tschechen mit allen Mitteln zu festigen.*“ (srov. *Olmützer Blätter*, November 1957, s. 7).

svobodné uplatnění jejich národní příslušnosti⁹. Ohradil se rovněž proti výroku dr. K. Rennera, který zazněl v rakouském Národním shromáždění ve Vídni, a v němž volal po odtržení Olomouce z českého státu. Fischerova reakce na této výrok zněla: „*Ruce pryč od Olomouce!*“ (srov. Mährisches Tagblatt, 18. 11. 1918, s. 4)

Členové *Správní komise* složili slib československému státu. Na tomto zasedání byly ustaveny výbory a sekce, které se zabývaly správou a fungování v konkrétních oblastech života města (jednalo se o asi 7 komisí – viz výše). Do školského a humanitního odboru byli jmenováni dr. F. Smrčka, A. Kubis, V. Polášek, R. Špaček, dr. A. Kraus, R. Tallaschek. Předsedou se stal dr. F. Smrčka (srov. Mährisches Tagblatt, 18. 11. 1918, s. 4).

Na žádost dr. F. Smrčky bylo stanoveno, že úřední řeči *Správní komise* a taktéž na úřadech města Olomouc se stane čeština. Jednací řeči v komisích byla stanovena čeština a němčina, protokoly z jednání však byly vyhotoveny v češtině, přičemž německé požadavky byly zaprotokolovány v němčině. Úřední žádosti byly vyřizovány v tom jazyce, v jakém byly sepsány, a veřejná oznámení budou zveřejňována v obou jazycích. Dr. V. Rozsypal požadoval anulovat všechna rozhodnutí bývalého obecního zastupitelstva, a to zvláště od období vyhlášení samostatného státu doposud. Dle něj měla tato rozhodnutí jediný účel, a sice zachránit z německého majetku, co se ještě zachránit dalo. Dne 18. listopadu 1918 v deset hodin dopoledne předal olomoucký starosta K. Brandhuber veškeré dokumenty a klíče novému vládnímu komisaři Dr. Richardu Fischerovi (srov. Mährisches Tagblatt, 18. 11. 1918, s. 4).

Organizace a kompetence sboru obecních starších (tj. městské zastupitelstvo) a obecní rady byla stanovena obecním řádem (statutem) města Olomouce z roku 1866 (zákon ze dne 24. ledna 1866, č. 6 z. z.). Tento obecní řád byl změněn zákonem ze dne 15. října 1868, č. 21 z. z. ze dne 14. ledna 1883, č. 24 z. z. ze dne 9. února 1888, č. 42 z. z. a zákonem ze dne 21. února 1890, č. 30 z. z. Za trvání republiky byl tento obecní řád změněn, popř. doplněn těmito zákony: zákonem ze dne 31. ledna 1919, č. 75 Sb. z. a n. (řád volební v obcích) a zákonem ze dne 7. února 1919, č. 76 Sb. z. a z. (novela k obecnímu zřízení). Další změny

---

⁹ „*Wir wollen uns, ohne Unterschied der Nationalität, der Konfession und der politischen Richtung aller Bevölkerungskreise annehmen und hoffen, daß wir loyale Unterstützung finden werden.*“ (Mährisches Tagblatt, 18. 11. 1918, s. 4).

nastaly zákonem ze dne 16. dubna 1919, č. 214 Sb. z. a n. (zákon o sloučení sousedních obcí s Olomoucí). Zákon ze dne 29. února 1920, č. 121 Sb. z. a n. přenesl potvrzování volby starosty na vládu (§ 64 cit. zák.). Zákon ze dne 22. března 1920, čís. 190 Sb. z. a n., který stanovil počet členů městské rady na 20 (starosta, 2 náměstkové a 17 členů). Z dalších zákonů vybíráme např. v tisku velmi diskutovaný zákon z 8. dubna 1927, č. 56 Sb. z. a n., jímž bylo zrušeno volební právo příslušníků branné moci a četnictva (Drlík, 1928, s. 18).

Nejvíce práce čekalo olomoucký *Národní výbor* v oblasti udržování veřejného pořádku a to hlavně v prvních dnech po vyhlášení samostatného státu (viz výše). Veřejnými vyhláškami bylo zakázáno poškozování telegrafů, drah a pošt. Dne 29. října byla z dobrovolníků vytvořena *Národní stráž* pod vedením dr. F. Smrčky a rovněž byly navázány styky s českými vojenskými formacemi a sokolskými jednotami. Další bylo zásobování obyvatelstva potravinami a finanční otázky (srov. Drlík, 1928, s. 11–12).

Celý proces předání „vlády“ nad městem do českých rukou byl definitivně zakončen dne 15. června 1919 (neděle), kdy se v Olomouci konaly obecní volby. Starostou byl zvolen zemský rada dr. Karel Mareš (srov. *Mährisches Tagblatt*, 4. 6. 1919, s. 4–5). Obecní volby poprvé proběhly na základě všeobecného, přímého a rovného hlasovacího práva a poprvé se voleb mohly zúčastnit i ženy. Své volební kandidátky předložilo pět českých politických stran (čs. národní demokracie, čeští socialisté, čs. strana lidová, čs. národní demokracie a živnostenská strana), tři německé strany (německá sociální demokracie, německé volební sdružení a spojené německé strany) a židovské sdružení (integrovalo několik židovských politických subjektů) (Spáčil, Tichák, 2002, s. 22).

2.3 Z většiny přes noc menšinou

Početní poměr Čechů a Němců v Olomouci se postupně začal obracet ve prospěch české národnosti. Německé obyvatelstvo se smiřovalo s novou situací nejen ve městě, ale i v nově vzniklém státě. Československo nastoupilo jednu z nejúspěšnějších cest ve svých novodobých dějinách, aniž by tušilo, že právě národnostní konflikty budou za dvě desítky let jednou z příčin jeho rozbití. Vládní komisař dr. R. Fischer podal správní komisi 9. prosince 1918

návrh na vytvoření tzv. Velké Olomouce. Nejprve byla zahájena jednání se sousedními Hodolanami a dne 19. prosince 1918 se jejich zastupitelstvo vyslovilo pro sloučení s Olomoucí. Slučování podporovali i další vládní komisaři v čele německých obcí: v Nové Ulici dr. Augustin Fritz (advokát), v Pavlovičkách Josef Číhal (hostinský), v Neředíně Josef Letoch (rolník), na Novém Světě František Lakomý (majitel domu), na Nových Sadech František Veselý (řídící učitel) a na Povlu František Jaroš (továrník) (srov. Drlík, 1928, s. 15).

Rovněž v místním německém tisku můžeme koncem roku 1918 nalézt zmínky o početním stavu Čechů a Němců a také zprávu, že sekretář Adolf Kubis zveřejnil požadavek na zřízení tzv. Velké Olomouce (Groß-Olmütz) přiřazením okolních obcí k městu. Jednalo o Hodolany (Hodolein), Bělidla (Bleich), Pavlovičky (Paulowitz), Chválkovice (Chwalkowitz), Černovír (Czernowier) s klášterem Hradisko (Kloster Hradisch), Lazce (Laska), Hejčín (Hatschein), Řepčín (Hreptschein), Neředín (Neretein), město Nová Ulice (Stadt Neugasse), Povel (Powel), Nové Sady (Neustift) a Nový Svět (Neue Welt). Dle posledního sčítání lidu z roku 1910 žilo v Olomouci 8030 Čechů a 13 253 Němců. Početní poměr Čechů a Němců by v rámci tzv. Velké Olomouce činil 22 781 Němců a 23 837 Čechů. Češi by tedy získali v původně převážně německém městě „malou většinu“. Vznik Velké Olomouce je z tohoto důvodu poměrně bolestivá a německým tiskem velmi kritizovaná skutečnost. Opět to připomnělo, že ve správní komisi sedí pouze 8 Němců a 16 Čechů, a že vládní komisař a jeho zástupce jsou Češi, stejně jako předsedové jednotlivých sekcí (srov. Mährisches Tagblatt, 9. 12. 1918, s. 5). Koncem prosince 1918 proběhla informační schůze představitelů města Olomouce se zástupci všech v úvahu přicházejících obcí, kteří byli již předem s problematikou seznámeni. Jako první souhlasily se sloučením Nová Ulice, Hodolany a Nové Sady. Dne 13. ledna 1919 byla zvolena přípravná komise pro tzv. Velký Olomouc a o čtyři dny později bylo na schůzi *Správní komise* oznámeno, že se sloučením souhlasí třináct okolních obcí; v úvahu přicházející čtrnáctá – Holice – sloučení odmítla. Německá „národní rada“ sice proti záměrům správní komise podala kanceláři prezidenta republiky protest, k jejím námitkám se však nepřihlédlo (Spáčil, Tichák, 2002, s. 21). O průběhu slučovacích jednání byly také pravidelně podávány informace vládě, která o sloučení rozhodovala, neboť zákonem ze dne 7. února 1919 byla na přechodnou dobu zplnomocněna rozhodovat o slučování obcí. Vládní návrh byl připraven již 5. dubna 1919, o dva dny později 7. dubna

byl projednán a schválen vládou a po projednání v ústavním výboru byl předložen *Národnímu shromáždění*, které návrh přijalo jako zákon č. 214/19 Sb. z. a n. ze dne 16. dubna 1919 „*O sloučení sousedních obcí s Olomoucem*“ (Spáčil, Tichák, 2002, s. 21).

Obyvatelstvo se v rámci tzv. Velké Olomouce rozrostlo na 57 000 obyvatel (místo původních 23 000).

2.4 Německé provokace a protistátní činnost, konflikty mezi Čechy a Němci

O skutečnosti, že vztahy mezi Čechy a Němci byly po vzniku Československa napjaté a Němci se jen neradi a pomalu smiřovali s nastalou situací, vypovídají mnohé archivní dokumenty. Pro pochopení dobové atmosféry a s tím související problematiku německého menšinového školství v Olomouci je nezbytné do těchto archivních dokumentů krátce nahlédnout. Nejčastěji opakující se okruhy „problémů“ v tomto kontextu lze rozdělit do tří skupin. První se dotýká snahy německého obyvatelstva o převrat v nové republice a konfliktů mezi Čechy a Němci, druhá německého menšinového školství a třetí práva na sebeurčení Němců, tj. hlavně problematika německého jazyka v národnostně smíšených oblastech (v našem případě především v Olomouci).

K prvnímu tématu je k dispozici např. důvěrný dopis z 21. prosince 1919 zaslaný *Zemskou správou politickou* přednostovi olomouckého *okresního úřadu* obsahující sdělení, že *ministerstvo vnitra* obdrželo zprávu o pletichách bývalých maďarských a rakouských důstojníků ve Vídni proti československému státu. Uvádí se, že Maďaři usilují o postavení dobrovolnických sborů z „*Deutschböhmen*“, které by byly ochotny vyzbrojit a rovněž zajistit muniční dodávky a finanční podporu Němcům v Čechách. Během prosince roku 1919 měly být tyto oddíly organizovány, což se mohlo dotknout i Olomouce a jeho okolí. K této akci se rovněž přidaly i veškeré německé tělocvičné, pěvecké, hasičské a další spolky. Na 28. 12. 1919 byla dle důvěrných zdrojů naplánována slavnostní přísaha zmíněných spolků a

měly být dohodnuty podrobnosti o provedení celé akce. Do celého plánu měli být zasvěceni i němečtí důstojníci ¹⁰.

Sporů Čechů a Němců se týká také zpráva, uveřejněná v *Lidových novinách* ze dne 22. července 1920 s názvem: „*Olomoučtí Němci. Protistátní nálada. Chystají se pouliční výtržnosti*“ o protistátních náladách Němců v Olomouci a chystaných pouličních výtržnostech. Autor zprávy uvádí, že pokleslá nálada Němců po „převratu“ je již ta tam a vystřídal ji bojovná nálada. Na schůzích, konkrétně 8. a 18. května 1920 se shromáždění Němci zabývali mj. formulováním požadavků pro německé školství. Po schůzi se objevilo se i několik agresivních výpadů proti českému obyvatelstvu. Např. jistý lékárník Tropper plival z okna na děti v sokolském průvodu a na dorostence, kteří se chystali na slet, vylil vodu. Jeden maturant německé reálky měl prý prohlásit, že je hrou československé hymny urážen ve svém národním cítění. Olomoucká městská rada reagovala tím, že všechny podobné aktivity zdejších Němců měly být nadále sledovány ¹¹. V polovině července 1920 se konala schůze v tělocvičně olomouckého *Turnvereinu*, na které poslanec dr. A. Brunnar prohlásil, že se Němci nikdy nesmíří s československou republikou, že v ní nejsou dobrovolně, že neuznávají její zákony, a že čekají pouze na chvíli, kdy se Německo zmůže hospodářsky a politicky a vezme je pak energicky pod ochranu. Mimo jiné také řekl, že „...byla spáchána zrada na demokracii, poněvadž byla sdělána ústava, aniž by byli dotázáni jiní národové. Jeden český poslanec připadá na 21 000 voličů, německý na 23 000 voličů. 1 ½ roku jsme byli bez zástupců, ale ani dnes jsme nedosáhli ničeho, neboť byl vytvořen prapodivný jednací řád, aby němečtí poslanci byli spoutáni a nemohli svojí vůle projevit. ...Ve výborech není vážné práce, poněvadž Češi nechtějí své řeči překládati do němčiny, obwohl die deutsche Sprache die einzige ist, die fast alle verstehen. ...Češi chtějí uchovat svůj stát jako národní, a proto v nás Němcích vidí velezrádce. Ale seburčovací právo přijde a osud náš závisí od světových dějin. Třeba jen zachovati německého ducha, abychom stáli tu připraveni, pak teprve budeme bojovati s výsledkem. K tomu dospějeme, budeme-li tomuto státu odpírati vše, co od nás žádá, když i my zahájíme všeobecnou stávkou. Vnější politika přimkla se k Francii z obavy před spravedlivou odplatou, kdyby Německo zase nabylo síly. ... Ať nám dají, co potřebujeme,

¹⁰ SOKA Olomouc, fond M1 – 3 – Okresní úřad 1850–1945, inv. č. 4, čís. kart. 4.

¹¹ Tamtéž.

teprve pak uposlechneme výzvy ke spolupráci. Napřed naše práva a naši svobodu v tomto státě, potom naši spolupráci.“ Přítomní byli rovněž řečníky vyzváni, aby se postavili proti útokům Čechů na německé školství v Olomouci, a že Češi si mají postavit školy z vlastních prostředků. Vystoupili i další řečníci, kteří se o českém národu měli vyjadřovat velmi potupně.

Údajně byl také v Olomouci zaznamenán vznik německých organizací s nejasným účelem. Československé úřady přišly náhodou i na stopu akcí, které poukazovaly na vznik silného německého hnutí. Jistý Alex Gzalecký (bytem Schneebergova 19 v Olomouci) podal na příslušné úřady žádost na dovoz buršáckých čepiček z Vídně bez udání množství (zpráva z *Moravského místodržitelství* o této aktivitě se ministerskému radovi dostala do rukou 19. 7. 1920). Na základě této zprávy se přišlo na stopu akcí, které měly vyvrcholit velkoněmeckou slavností, všemožně utajovanou. I přes zákaz úřadů byl naplánován olomouckými Němci průvod ulicemi města s prapory velkoněmeckých barev, jejichž hlavními propagátory byli němečtí studenti. Dobové materiály upozorňují na skutečnost, že prostřednictvím českých olomouckých novin *Pozor* ze čtvrtka 22. července 1923 oznámil *Deutscher Verein für Olmütz und Umgebung* příslušnému úřadu, že se v sobotu 17. 7. 1920 uspořádal v místnostech německé tělocvičny v Olomouci v osm hodin večer spolkovou schůzi, na níž vystoupil jistý prokurista A. Schenk s tím, že hlavně v oblasti školství a na úřadech jsou preferováni Češi. Němci jsou naopak „*odstaveni a myslí se na ně pouze ve chvíli, kdy je nutno platit daně*“, a že „*nemusejí bořit stát, to prý obstarají národy sami. Mají mít trpělivost a důvěru, které je zachrání pro lepší budoucnost*“¹².

Reakce na německé výpady, které se objevily na schůzi v olomoucké německé *Turnhalle*, na sebe nedaly dlouho čekat. *Pozor* uveřejnil dne 23. 7. 1920 článek s názvem „*Německé protesty*“. Dle autora si Němci prý neustále stěžují na redukci a „znásilňování“ německého školství a své stížnosti zaslali jak zemskému výboru, tak i starostovi K. Marešovi. Chtějí dokonce svůj protest předložit i prezidentu Masarykovi. Druhý protest se týkal otázky pouličních tabulek v Olomouci, které by dle jejich názoru měly být dvojjazyčné. Na první protest článek reaguje tím, že německé školy se potýkají se zoufalým nedostatkem žactva

---

¹² SOKA Olomouc, fond M1 – 3 – Okresní úřad 1850–1945, inv. č. 4, sign. F/2, čís. kart. 4.

a doslova se v něm píše, že „... jejich udržování je hotovým luxusem a zbytečně se okrádá stát o velké sumy peněz. Němci nastavěli si za Rakouska celou řadu komfortně zařízených školních budov, kdežto české školy, ač byly a dodnes jsou přímo přeplněny žactvem, tísnily se v ubohých zastrčených nezdravých chalupách, zatím co německé zejí prázdnotou. Tyto zbytečné německé školy musíme nyní dostati my, poněvadž nám plným právem přísluší. Dnešní redukce těchto zbytečných škol, kterou provedeme přes všechny jejich nářky a výkřiky, jest jen odstraňování bohatých privilegií, kterých Němci za vlády Vídně v tak nebývalém množství požívali.“ Záležitost pouličních tabulek, považuje autor článku za směšnou a argumentuje, že po vytvoření Velké Olomouce získali většinu Češi, a proto existuje jednotné pojmenování ulic. „Němci jsou zde v mizivé menšině a kvůli nim nebudeme svému městu dodávati nátěru dvojjazyčného. Ti slezští či severomoravští Němci, kteří sem za účelem obchodním a jiným přijdou, ať se pilně učí česky. Do Olomouce plyne ostatně daleko více lidu českého. Oprávněnost jednojazyčného označení Olomouce uznal konečně i sám stát, dav na nádražní budovu připevniti nápisy jen české. Český lid olomoucký trvá pevně na jednojazyčném označení ulic olomouckých a doufá, že jeho zástupci na radnici svoji povinnost vykonají a nedají se zlákat žádnými německými protesty a nářky. Němci ostatně prohlásili, že zákonů naší republiky neuznávají, a je tudíž podivné, že se jich pojednou tak tvrdošíjně dovolávají, ač se jim nic násilného nestalo.“¹³

Stížnosti Němců, že jim jsou upírána práva na sebeurčení, nalezneme v průběhu let 1918–1938 například v olomouckém německém deníku *Mährisches Tagblatt* mnoho. Pro příklad uvádíme jeden z roku 1925 s názvem: „*Wie aus einer deutschen Stadt eine tschechische wird*“. Článek poukazuje na poměr počtu českých a německých obyvatel Olomouce rok před vznikem republiky (z asi 50 000 obyvatel bylo dle článku 50 % Čechů a 49 % Němců) a srovnává tato čísla s čísly po sčítání lidu v roce 1921 (z celkového počtu obyvatel 57 206 bylo 39 213 Čechů a 15 815 Němců). Objevují se v něm také obvinění sčítacích komisařů a úřadů z manipulace s čísly při sčítání tím směrem, aby počet Němců ve městě vykazoval menší číslo. Proti českým nápisům a českého označení města na nádražní budově nalezneme v článku také ostrou kritiku. Skutečnost, že se olomoucké nádraží prezentuje jako nádraží ryze

---

¹³SOKA Olomouc, fond M1 – 3 – Okresní úřad 1850–1945, inv. č. 4, sign. F/2, čís. kart. 4.

českého města je dle autora „*pouze Potěmkinovou vesnicí československého státu a státní železniční správy, aby projíždějícímu cizinci zakryl skutečnou národnostní strukturu města.*“ (srov. Mährisches Tagblatt, 6. 8.1925, s. 3)

Údajné „potlačování“ němčiny je rovněž častým tématem jak německého tisku, tak i korespondence, která byla doručena na olomoucký *Okresní úřad*. Např. 1. března 1937 ministerstvo vnitra zaslalo *Zemskému úřadu* v Brně pokyny k „*Dopisování okresních úřadů obcím*“ (tj. ke konci existence I. ČSR) v němž se mj. doporučuje, aby k dopisu s jiným než českým jazykem byl přiložen bezplatný překlad. V přípisu je také přiložen seznam obcí menšinového jazyka (jiného než státního) ve správním obvodu *okresního úřadu* v Olomouci. Patřily sem obce Hlubočky, Hněvotín, Jestřabí, Kyselov, Nemilany, Nepřívaz, Pohořany, Posluchov, Slavonín, Varhošť, Hrubá Voda. Dle tabulky měly všechny obce za povinnost zaměstnávat úřední síly znalé státního jazyka. Ovšem praxe, jak se z dalších archivních materiálů dozvídáme, byla v mnoha případech zcela jiná. *Zemský úřad* v Brně zaslal všem *okresním úřadům* 27. října 1937 na Moravě dopis o stížnosti Němců, která byla uveřejněna časopisu *Sudetendeutsche Zeitung* ze 7. 9. 1937. V tomto článku se píše, že vládní dohoda z 18. února 1937 o jazykovém poli není ve skutečnosti dodržována a např. německé překlady jsou posílány pouze obcím nad 3000 obyvatel menšinové národnosti, zatímco obcím s menším počtem obyvatel nikoliv. Menší obce tak zaplavují *Verband der deutschen Selbstverwaltungskörper* požadavky na překlady. Spolek musí najímat překladatele a samozřejmě s ním uzavřít smlouvu, což bylo spojeno s nemalými finančními náklady¹⁴.

Archivní dokumenty týkající se *Okresního úřadu* jsou pro nás cennými doklady, které nám mohou pomoci učinit si poměrně přesný obrázek o činech a psychologickém rozpoložení německé menšiny v původně zcela německém městě, o jejich požadavcích a představách o jejich další existenci v rámci nového státu. Vypovídají rovněž i o tom, že Češi dokázali na veškeré výčitky (ať oprávněné či ne) okamžitě reagovat, přejít do protiútoků či naopak vyjít svým spoluobčanům vstříc. V některých případech, zvláště na venkově, však museli naopak bojovat o identitu svou.

---

¹⁴ SOKA Olomouc, fond M1 – 3 – Okresní úřad 1850–1945, inv. č. 327, čís. kart. 4.

2.5 Češi a Němci v olomoucké komunální politice.

Pro lepší ilustraci atmosféry a česko-německých vztahů a s tím souvisejích snah Němců o zachování svého školství v Olomouci v prvních měsících po vzniku ČSR a v dalších letech její existence, je nezbytné seznámit se i s pozadím místní politiky. Jejím prostřednictvím lze snáze porozumět zájmům olomouckých Čechů a Němců a sledovat, zda a pokud vůbec byly tyto snahy naplněny (primární byly potřeby hospodářské, právo na sebeurčení, problematika zachování nebo výstavby škol ať českých nebo německých apod.). Pro jejich prosazení bylo zapotřebí zástupců jednotlivých zájmových skupin v čele města, kteří byli zvoleni v demokratických obecních volbách. Termíny obecních voleb se nekryly s volbami do parlamentu a konaly se v letech 1920, 1925, 1929 a 1935. Jak bylo uvedeno, volební právo bylo všeobecné (např. neexistoval majetkový cenzus nebo jiná omezení), platilo pro muže i ženy. Vyjmuti z něj byli od roku 1927 příslušníci armády a četnictva (v rámci tzv. apolitičnosti) (srov. Bartoš, Trapl, 1991, s. 24).

Na křehkost pozic německého obyvatelstva, a to i v dosud převážně německých městech, (hlavně na Moravě) poukázaly, jak již bylo výše naznačeno, první obecní volby konané v roce 1919, jejichž výsledek se později promítl rovněž do oblasti školství. Mnoho Němců (především úředníci nebo vojáci) nejen z Olomouce, ale i např. Brna, Břeclavi, Lipníka nebo Kroměříže opustilo částečně dobrovolně, částečně následkem ekonomického tlaku nebo ztráty zaměstnání, svá původní bydliště. Převážně brněňští Němci (většinou úředníci konfrontovaní s povinností ovládat češtinu) odcházeli do Rakouska (jejich počet byl asi 8000). Vojáci z povolání, pokud obstáli v jazykové zkoušce, museli často přijmout v novém státě podřízené postavení a akceptovat případné převelení do jiného českého či slovenského města (srov. Keil at al., 1967, s. 88–89).

Město Olomouc spravovala po konstituování československého státu *Správní komise*, a to do prvních obecních voleb v červenci roku 1919. Po dobu osmi měsíců neměla tedy Olomouc svého starostu. Poslední „rakousko-uherský“ starosta Karl Brandhuber byl nucen 11. listopadu 1918 rezignovat (viz výše) a nový nejvyšší představitel města dr. K. Mareš vzešlý již z demokratických voleb se ujal úřadu až 3. července 1919 (viz Příloha č. 1) Na činnosti zmiňované správní komise se však aktivně podíleli i někteří členové *Národního*

výboru (vedle R. Fischera ještě pozdější ministr R. Mlčoch, advokát a starosta Sokola dr. F. Smrčka, krátcei pedagog a zemědělský odborník dr. Ing. E. Reich, soudce A. Vlček a prokurista E. Vojnar – poslední dva jmenovaní působili v zastupitelstvu a radě i v následujících letech volebního období). Za německou stranu ve *Správní komisi* zasedalo pět někdejších členů suspendovaného městského výboru, včetně náměstka J. Föhnera, ředitele olomoucké německé dívčí měšťanky. Ve složení komise docházelo k řadě změn. V lednu 1919 se zvýšil počet jejich členů na 20 a německých na 10 (z původního poměru 16 Čechů a 8 Němců), závažnější změnou bylo z důvodu nemoci odstoupení komisařova náměstka, advokáta JUDr. V. Rozsypala, jehož nahradil soudce dr. K. Mareš (později starosta), a také rezignace vedoucího německé delegace ředitele J. Föhnera, na jehož místo nastoupil pozdější dlouholetý člen městského zastupitelstva R. Hollanus ad. (srov. Spáčil, Tichák, 2002, s. 48)

Revoluční správní komise plnila všechny běžné povinnosti městské správy – v oblasti samosprávné i v přenesené působnosti – jak je přinesla vzrušená doba rozvratu a postupné konsolidace poměrů. K plnění tohoto úkolu přispívalo i několik poradních komisí, odborů (viz výše) a poradních sborů s řadou dalších aktivistů. Přesto však komise cítila své poslání především v tom, aby dosud navenek německé město počestila. Své počínání (např. redislukaci školních budov ve prospěch Čechů, přejmenování ulic atd.) zdůvodňovala výsledky neoficiálního sčítání lidu 1. března 1919, které ukazovalo na skutečnost, že v Olomouci (dosud bez předměstí) žije mezi 23 791 obyvateli 14 454 Čechů, tak 60,7 % z celkového počtu obyvatel. Ještě přesvědčivější argument v tomto směru pak představovala integrace třinácti sousedních obcí zorganizovaná *Správní komisí* k datu nejbližších komunálních voleb tj. 15. června 1919, kdy již byli voliči z 68 % Češi (Němci tvořili necelých 28 %). *Správní komise* za předsednictví vládního komisaře JUDr. Richarda Fischera se naposledy sešla 14. června 1919 v den před komunálními volbami. O tři týdny později (3. července 1919) ji už vystřídalo zastupitelstvo vzešlé z voleb. Proti obecnému očekávání však v jeho čele stanul jako starosta dr. R. Fischer, ale zatím ne příliš známý JUDr. Karel Mareš¹⁵, dosavadní Fischerův náměstek z dočasné *Správní komise*. Z bloku tzv. „občanských

---

¹⁵ JUDr. Karel Mareš (28. 1. 1872 v Hostovicích – 2. 6. 1952 v Olomouci). První český starosta města Olomouc pocházel ze středních Čech. Vystudoval gymnázium v Berouně, absolvoval právnickou fakultu na české univerzitě v Praze. Po promoci na doktora obojího práva nastoupil službu v justici u okresního soudu v Novém Městě na Moravě, odtud přešel jako adjunkt k soudu do Přerova a v roce 1910 nabytí hodnosti soudního rady přeložen do Olomouce. Byl spoluzakladatelem (1912)

stran“ (tj. národních demokratů a lidovců) vzešel starostův druhý náměstek (ing. F. Rompart). Olomoučtí Němci obsadili post I. náměstka (MUDr. A. Kraus) (srov. Spáčil, Tichák, 2002, s. 49–51).

Vytvoření tzv. Velké Olomouce (viz výše) bylo krokem, který zdejší německé obyvatelstvo pocíťovalo jako další ohrožení němectví v Olomouci. S blížícími se obecními volbami a připojením okolních obcí bylo zřejmé, že pozice olomouckých Němců se zhorší a zmenší se jejich vliv na správu města. V tomto smyslu informoval své čtenáře dne 13. června 1919 deník *Mährisches Tagblatt*, do kterého byl mezi 2. a 3. stranu vložen předvolební leták s následující výzvou:

„Deutsche Wähler von Groß-Olmütz!

Für die Wahlen in die Gemeindevertretung von Groß-Olmütz wird man Euch 10 Kandidatenlisten ins Haus schicken. Ihr dürft aber nur eine davon in die Wahlurne werfen, sonst ist Euere Stimme ungültig und Ihr habt die Deutschen der Stadt um einen Wähler vermindert!

Wen wählen? Durch das Manöver „Groß-Olmütz“ haben unsere nationalen Gegner mit Hilfe einer ernannten Nationalversammlung, in der kein einziger Deutscher sitzt, unser Schicksal unseres Landes ergriffen und an eine gewaltsam geschaffene gegnerische Mehrheit ausgeliefert.

Nicht ein deutsches System ist damit zusammengebrochen, sondern unsere deutsche Stadt Olmütz mit dem gesamten deutschen Volke.

Wer unsere deutsche Sprache spricht und deutsch mit seinem Herzen fühlt, darf heute nur ein Ziel haben: Unseren deutschen Besitz, deutsche Schule, deutsches Theater, deutschen Grund und Boden, deutsches Gewerbe, deutschen Handel und deutsche Industrie im schweren Verteidigungskampfe vor den begehrlischen Angriffen der nationalen Gegner zu schützen und zu erhalten. Fällt dieser Besitz, dann bleibt auch für den deutschen Beamten, Angestellten und Arbeiter in dieser Stadt, will es seinem Volke treu bleiben, nur der Wanderstab.“
(*Mährisches Tagblatt*, 13. 6.1919, s. 2–3)

---

a řadu let pak agilním jednatelem *Sírotčího spolku*, o jeho aktivitách v tradičních vlasteneckých spolcích je dokladů málo, o politické angažovanosti nejsou žádné. Po převratu a po vzniku *správní komise* byl 28. dubna 1919 kooptován vládním komisařem dr. R. Fischerem do tohoto orgánu a ustanoven dokonce Fischerovým prvním náměstkem (viz blíže Spáčil, V., Tichák, M., 2002, s. 50).

Leták dále vyzýval všechny německé obyvatele Olomouce ke společnému postupu a boji v „jednotné německé frontě“. Odsuzoval německé sociální demokraty za jejich odhodlání pokračovat v třídním boji a zdůrazňoval, že to, co každý Němec bez ohledu na jakoukoli stranu ve městě potřebuje, je „svoboda, mír a chléb“. A to jim tato strana nikdy nemůže poskytnout. Sociálním demokratům je pak dále vytýkáno, že neučinili dost, aby pařížskou mírovou konferencí nebylo Němcům odepřeno právo na seburčení. Nedokázali údajně zabránit, aby z vyhladovělého a vyčerpaného národa nebyla vyždímána miliardová válečná odškodnění. Na vedlejší straně pak čtenář našel seznam třiceti kandidátů za toto sdružení (srov. Mährisches Tagblatt, 13. 6. 1919, s. 2–3). Deník německým voličům doporučuje, aby si vzali s sebou do volební místnosti jen kandidátní listinu *Der Deutschfreiheitlichen Wählergruppe* (německé volební sdružení) a ostatní kandidátní listiny zničí ve volební místnosti, aby předešli jejich zneužití (srov. Mährisches Tagblatt, 13. 6. 1919, s. 2–3).

Nejsilnější politickou stranou, která vzešla z olomouckých komunálních voleb 15. června 1919, se stala *Československá sociálně demokratická strana dělnická* (43,2 % hlasů českých voličů), která získala značnou převahu proti dalším stranám. Jako druhá v pořadí se umístila *německá sociální demokracie* (49,2 % Němců volilo pro tuto stranu)¹⁶. Těmito volbami byla zároveň ukončena činnost *Správní komise*. V roce 1920 došlo ke změnám ve statutu, kdy potvrzováním starosty byla pověřena vláda (zák. 121/20 Sb. z. a n.) a dále (zák. 190/20 Sb. z. a n.) byl stanoven počet členů městského zastupitelstva na šedesát, městskou radu tvořil starosta, dva náměstci a 17 členů městské rady, tedy dvacet členů. Městské radě byl pak přidělen určitý („přiměřený“) počet stálých regentů (magistrátních radů), kteří byli znalí práva a složili zkoušku předepsanou pro konceptní politické úředníky (srov. Spáčil, Tichák, 2002, s. 23). Aby jednání městského zastupitelstva bylo rychlejší a důkladnější, utvořily se vedle četných zvláštních odborů 3 odbory všeobecné: I. Odbor pro věci technické, II. Odbor pro věci školské a kulturní a III. Odbor pro věci právní a finanční (srov. Drlík, 1928, s. 18).

Obecní volby se staly v následujících dnech ústředním tématem místního německého tisku, především olomouckého deníku *Mährisches Tagblatt*. Objevovaly se četné úvahy

---

¹⁶ Pořadí politických stran s přesnými počty hlasů a jmenným seznamem zvolených členů zastupitelstva viz Drlík, J. *Deset let práce na olomoucké radnici 1918–1928*, 1928, s. 20.

o tom, kdo se stane příštím starostou města, a vedly se polemiky týkající se počtu odevzdaných hlasů. Dle *Mährisches Tagblatt* byl celkový počet odevzdaných platných hlasů v Olomouci 23 333. Z toho připadalo 14 711 na Čechy a 7932 na Němce. 690 hlasů pak obyvatelům hlásícím se židovskému etniku, které měly údajně být přičteny k německým hlasům, dále je ale zmiňuje odděleně a dostává se k sumě celkově odevzdaných hlasů 24 023. Tím mohlo dojít k manipulaci s počty hlasů za jednotlivé národnosti, které byly pak uvedeny v tabulce. V některých částech města měl být počet hlasů dokonce zvýšen ve prospěch Čechů.¹⁷ Výše uvedený argument o údajné manipulaci s čísly při sčítání lidu se pak stal vděčným tématem německého regionálního tisku i v následujících letech.

Na prvním zasedání městského zastupitelstva dne 3. července 1919 byl starostou zvolen Karel Mareš za sociální demokracii, který se stal historicky prvním českým starostou (I. náměstkem se stal dr. Alfred Kraus (něm. soc. dem.), II. náměstkem ing. František Rompart (čsl. stranu národně demokratickou)¹⁸. Dalším historickým prvenstvím byla skutečnost, že spolu zasedli zástupci všech částí tzv. Velké Olomouce a že se zasedání zastupitelstva zúčastnily i ženy jako rovnocenné členky. Ačkoliv bylo zasedání stanoveno na čtvrtou hodinu, mnoho zvolených členů se v určený čas nedostavilo na svá místa. Zato se v sále tísnilo mnoho posluchačů. Zastupitelé pak přicházeli postupně. Zajímavým zpestřením zasedání byla i skutečnost, že čeští a němečtí sociální demokraté měli červený karafiát v knoflíkové dírce, čeští národní socialisté pak měli karafiáty dva – bílý a červený. Dle deníku *Mährisches Tagblatt* to vzbudilo velkou pozornost přítomnost ženských členů sboru. Nalevo od předsedy zasedali německé strany (*Sociální demokraté, Deutschfreiheitliche a křesťanští socialisté*), uprostřed čeští národní demokraté, *Wirtschaftspartei* a *katolická lidová strana*. Vpravo od předsedy pak čeští *Sociální demokraté a národní socialisté* (srov. *Mährisches Tagblatt*, 4. 7. 1919, s. 4–5).

Zasedání nového zastupitelstva bylo zahájeno složením slibu věrnosti nově zvolených zastupitelů. Slib byl přečten česky i německy. Jeho znění bylo následující:

---

¹⁷ Blíže tamtéž, s. 5 *Die deutschen Erfolge bei den Gemeindewahlen*.

¹⁸ Jmenný seznam členů městské rady v I. volebním období (19. září 1919–5. prosince 1923). Viz Drlík, J. *Deset let práce na olomoucké radnici 1918–1928*, 1928, s. 27.

„Slibuji, že budu důsledně a svědomitě zachovávat zákony a nařízení československé republiky, jakož i veškeré povinnosti náležející členu městského zastupitelstva Velké Olomouce.“

„Ich gelobe, daß ich treu der tschechoslowakischen Republik, ihre Gesetze und Anordnungen genau befolgen und die Pflichten eifrig und gewissenhaft erfüllen werde, die ich als Mitglied der Gemeindevertretung von Groß-Olmütz übernommen habe.“

Poté proběhla volba starosty dr. Karla Mareše. Ten po svém zvolení poděkoval všem, kteří mu při volbě dali svou důvěru, a prohlásil: *„Budu se snažit vykonávat úřad starosty podle mého nejlepšího vědomí a svědomí a být věrným vykonavatelem usnesení obecního zastupitelstva. Zvláště ale prohlašuji, že jsem a budu sociálním demokratem a vůči této straně cítím také zodpovědnost.“*

Současně s ustanovením nového olomouckého zastupitelského sboru proběhla reorganizace počtu referátů, jejichž počet byl ke dni 1. července 1920 podstatně rozšířen. Jejich struktura byla následující: 1. úřad města, 2. referát politicko-vojenský a školský, 3. policejní, 4. popisný a statistický, 5. živnostenský, 6. sociální péče, 7. český a německý městský školský výbor, 8. finanční, 9. pro cihelnu a vápenku, 10. stavební, 11. zdravotní, 12. zvěrolékařský, 13. lesní, 14. hospodářský, 15. pro elektrárnu v Olomouci, 16. pro elektrárnu v Hodolanech, 17. pro elektrárnu v Nové Ulici, 18. pro plynárnu a vodárnu, 19. pro porážku, 20. všeobecná podatelna, 21. společná registratura, 22. společná dodavatelná, 23. sadový, 24. pro českou městskou knihovnu a čítárnu, 25. pro německou knihovnu a čítárnu, 26. pro městskou zastavárnu. Jisté méně podstatné změny v organizaci referátů byly provedeny v roce 1935, kdy byly i tiskem vydány interní „Předpisy pro úřadování“ (Kancelářský řád)¹⁹. Další organizační změny proběhly v letech 1935 a 1938 (srov. Spáčil, Tichák, 2002, s. 23).

---

¹⁹ Olomoucký *Mährisches Tagblatt* přinesl informace o finančním ohodnocení práce starosty. Rada města se na svém posledním zasedání usnesla, že starosta bude pobírat 20 000 Kč ročně, jeho zástupci 12 000 Kč ročně, členové městské rady obdrží dle délky zasedání hodinovou mzdu ve výši 20 Kč a členové sekcí za zasedání trvající déle než hodinu 10 Kč. Odměna by za práci v zastupitelstvu byla zdůvodněna tím, že ačkoli zatíží městskou pokladnu, nelze očekávat, že se zvolení zástupci ve své pracovní době budou věnovat komunální práci zcela zdarma (srov. *Mährisches Tagblatt*, 18. 10. 1919, s. 5).

Německé, za daných okolností fakticky menšinové obyvatelstvo Olomouce (původně německého města) avšak dávalo najevo svou nespokojenost s novými poměry. Jedním z projevů je i článek „*Ein deutscher Erfolg in Groß-Olmütz*“ olomouckého deníku *Mährisches Tagblatt* 19. 4. 1920. Srovnávány jsou výsledky parlamentních voleb z 18. dubna 1920 s výsledky voleb komunálních z 15. června předešlého roku. V roce 1919 se voleb zúčastnily dvě německé a sedm českých politických stran, zatímco 18. dubna 1920 se počet o přízeň voličů ucházejících se německých stran zvýšil na pět a počet českých na osm. Úspěch Němců spočíval v tom, že počet kandidujících německých stran se zvýšil oproti roku 1919 o tři, zatímco českých jen o jednu. V obecních volbách (1919) bylo odevzdáno 7932 hlasů německých a 14 715 českých. Ve volbách, které proběhly 18. dubna 1920, Němci odevzdali 8451 a Češi 22 423 platných hlasů. Počet německých hlasů se tedy zvýšil o 519 (což je o 6,54 %) (srov. *Mährisches Tagblatt*, 19. 4. 1920, s. 1). Německé obyvatelstvo Olomouce tedy mělo po několika dlouhých měsících důvod k jásotu. (viz Příloha č. 2)

Obecní volby, které proběhly dne 16. září 1923, se nesly v duchu hesla „*Zuerst leben, dann philosophieren*“. Tento slovní obrat měl vyjasnit skutečnost, že nejprve má být potvrzena existence národa, a pak se může dále politizovat o „*trídních a rasových otázkách*“. *Německé volební sdružení (Wahlgemeinschaft)* získalo v zastupitelstvu 14 mandátů, němečtí sociální demokraté pouze 2. Celkově však z 20 (volby z roku 1919) dosavadních německých mandátů bylo získáno pouze 16 (srov. *Mährisches Tagblatt*, 17. 9. 1923, s. 1). Nejvíce hlasů v těchto volbách obdržela z českých stran *Československá strana sociálně demokratická* (získala 11 mandátů), z německých pak *Deutsche Wahlgemeinschaft* (14 mandátů)²⁰.

V místním tisku se současně rozběhly diskuse o tom, kdo má být zvolen příštím starostou města. Německý *Mährisches Tagblatt* soustředil pozornost na dva kandidáty, dr. K. Mareše a dr. R. Fischera (viz Příloha č. 3) a posteskl si, že významná místa ve vedení města opět zaujmou Češi (srov. *Mährisches Tagblatt*, 22. 9. 1923, s. 3). Dne 16. listopadu 1923 byl prezidentem T. G. Masarykem potvrzen nově zvolený starosta za *Československou stranu národně demokraticko-národní* dr. Richard Fischer²¹ (I. náměstkem se stal lidovec A. Vlček,

²⁰ Pořadí politických stran s přesnými počty hlasů a jmenným seznamem zvolených členů zastupitelstva viz Drlík, J. *Deset let práce na olomoucké radnici 1918–1928*, 1928, s. 23–24.

²¹ JUDr. Richard Fischer (27. 3. 1872 v Lošticích – 5. 2. 1954 v Olomouci) Dr. Richard Fischer se narodil v rodině vlasteneckého sládky a rolníka v Lošticích. Do Olomouce přišel v roce 1883 jako primán Slovanského gymnázia, kde o osm let později (1891) maturoval. Do roku 1896 pak studoval

M. Fritscher II. náměstkem za *Deutsche Wahlgemeinschaft*) (srov. *Mährisches Tagblatt*, 21. 11. 1923, s. 3).

První zasedání nově zvoleného městského zastupitelstva se konalo 10. prosince 1923²², přičemž bývalému starostovi K. Marešovi byla povolena tříměsíční dovolená. Proběhly volby do jednotlivých výborů a komisí města, mimo to do *Výboru pro německé pokračovací školy* (*Ausschuß für deutsche Fortbildungsschulen*), *Výboru pro české pokračovací školy* (*Ausschuß für tschechische Fortbildungsschulen*), *Správy obchodní akademie* (*Kuratorium der Handelsakademie*) či *Okresní komise pro ochranu dětí* (*Bezirkskommission für Kinderschutz*) (srov. *Mährisches Tagblatt*, 11. 12. 1923, s. 2).

V pořadí třetí komunální volby od vzniku ČSR proběhly v Olomouci dne 4. prosince 1927. Z národnostního hlediska v nich nedošlo k žádnému významnému posunu. Němci obhájili 16 původních mandátů a navíc se radovali z toho, že jeden ze zvolených komunistických kandidátů je Němec. Přesto však Němci ztratili oproti obecním volbám v roce 1923 asi 1300 hlasů, ale obdobný úbytek zaznamenaly i české strany. Příčinou bylo odebrání volebního práva vojákům (*die Entziehung des Soldatenwahlrechtes*), tj. cca 2200 hlasů²³ (srov. *Mährisches Tagblatt*, 5. 12. 1927, s. 1).

---

v Praze práva a po promoci se do Olomouce vrátil již natrvalo. Již jako student byl společensky činný ve svém rodišti i v Olomouci (také mezi vysokoškoláky v Praze). Ještě jako kandidát práv se v Olomouci stal roku 1892 členem a později čelným funkcionářem *Národní jednoty*. Poté, co se usadil v Olomouci, stejně intenzivně působil v *Matici školské* i ve všech ostatních národních sdruženích a ve všech těchto pozicích brzy proslul jako vynikající řečník i autor bezpočtu novinových článků hájících práva Čechů v rakouském soustátí. V politice se hlásil k Moravské pokrokové straně, za kterou dvakrát (1906, 1913) úspěšně kandidoval do Zemského sněmu. Ve straně – pozdější *Národní demokracii* – zastával vždy čelné místo na ústřední úrovni, nabídku na poslanecký mandát v již československém parlamentu však odmítl. Stál městu v čele v prvních dnech samostatné republiky jako tzv. vládní komisař, mezi léty 1919 až 1923 sice pouze v roli radního, ale od 27. listopadu 1923 až do osudného 15. března 1939 byl olomouckým starostou. Ve své funkci byl populární. Neuplatňoval nikdy stranicko-politická hlediska, hluboce si vážil každého zastupitele – na pravici i na levici – pokud pracoval pro blaho obce. Za jeho éry vyrostlo z městských prostředků 1225 nových domů, 8 nových škol a množství reprezentativních objektů z jiných zdrojů. Velké investice přišly do inženýrských staveb (kanalizace, regulace Moravy, dopravní cesty atd.) Smutný konec této slavné etapy olomoucké historie učinili nacisté v roce 1939. Starosta R. Fischer byl zbaven funkce a do politiky se již nevrátil ani po osvobození v roce 1945. (viz blíže Spáčil, V., Tichák, M., 2002, s. 52–53).

²² Jmenný seznam členů městské rady ve II. volebním období (6. prosince 1923–7. února 1928). Viz Drlík, J. *Deset let práce na olomoucké radnici 1918–1928*, 1928, s. 27.

²³ Blíže počty hlasů pro jednotlivé strany kandidující v těchto volbách a jejich přepočítání na mandáty v obecním zastupitelstvu včetně konkrétních jmen za jednotlivé strany viz *Mährisches Tagblatt*, 5. 12. 1927, s. 1.

Deník *Mährisches Tagblatt* však spatřoval další příčinu úbytku 1300 hlasů pro německé strany především ve „... známé německé nedbalosti ve věcech politických“. Mnoho Němců totiž nebylo uvedeno na volebních seznamech a přes opakované veřejné výzvy nešlo tento nedostatek reklamovat. Vytýká jim rovněž, že na rozdíl od Čechů, kteří přišli disciplinovaně k volbám téměř všichni, někteří lidé starší sedmdesáti let k volbám nešli a takto měli poškodili německý národ. A list kritizuje dále skutečnost, že velký počet důstojníků v penzi se měl přihlásit na úřadě jako již řádní voliči, protože úředníci nedopatřením zapoměli k jejich jménu přidat poznámku i. R. (in Rente – v penzi), což byla pro „pány na radnici“ formální a ne nevídaná příležitost snížit počet německých voličů²⁴. V důsledku lepší organizace a účasti mohli Němci dle *Mährisches Tagblatt* získat i o dva mandáty navíc, což by přispělo ke spravedlivějšímu rozdělení obecních finančních prostředků, dodávek apod., které byly doposud Němcům děleny dle poměru 4:1, což je dle deníku nespravedlivé, protože ve městě stále žilo více než 30 % německého obyvatelstva (srov. *Mährisches Tagblatt*, 5. 12. 1927, s. 2).

Starostou města byl většinou zastupitelů opět zvolen dr. R. Fischer (srov. *Mährisches Tagblatt*, 23. 12.1927, s. 2). Prvním náměstkem byl zvolen drážní zaměstnanec a dosavadní radní Čech a sociální demokrat Josef Lang, druhým náměstkem Němec Dr. Rudolf Sallinger (*Deutsche Wahlgemeinschaft*). Zvolení R. Sallinger vyvolalo obrovský potlesk jak v českých, tak i v německých lavicích. Dr. R. Sallinger byl totiž zvolen především díky českým občanským stranám, které mu dle předběžných dohod disciplinovaně odevzdali své hlasy, a mj. se těšil všeobecné úctě. *Mährisches Tagblatt* tuto skutečnost pozitivně komentoval slovy, že dodržování vzájemných dohod má velký význam, neboť poprvé v celé historii města (ba i poprvé v celé republice) hlasovali němečtí zastupitelé pro českého starostu a čeští zastupitelé odevzdali své hlasy německému kandidátovi pro funkci náměstka starosty (srov. *Mährisches Tagblatt*, 31. 1. 1928, s. 3)²⁵.

Datum následujících obecních voleb v Olomouci bylo stanoveno na 20. března 1932. Německé strany se opětovně sdružily do tzv. *Deutsche Wahlgemeinschaft*. Do čela kandidátky

---

²⁴ Zamyšlení nad smyslem odebrání volebního práva vojákům viz *Deutsches Volksblatt*, 20. 10. 1923, s. 1.

²⁵ Jmenovité složení městské rady viz *Mährisches Tagblatt*, 31. 1. 1928, s. 3. *Die erste Sitzung der neuen Stadtvertretung*.

byl postaven náměstek starosty dr. R. Sallinger (srov. *Mährisches Tagblatt*, 29. 2. 1932, s. 3). O dva dny později deník informuje, že německé strany, které původně hodlaly jít do voleb izolovaně, spojily své kandidátní listiny, a zároveň se dohodly na vytvoření klubu v rámci budoucí obecní rady. Hlavním účelem tohoto kroku byla demonstrace německé jednoty a eliminace tříštění hlasů německých voličů, kteří do volební urny vhodili pouze jednu německou kandidátní listinu (srov. *Mährisches Tagblatt*, 18. 3. 1932, s. 3).

Výsledky těchto voleb byly pro *Deutsche Wahlgemeinschaft* poměrně úspěšné. Podařilo se jim získat o 349 víc hlasů než v posledních volbách (v roce 1927). Přesto ale ztratily jeden mandát. Z obhajovaných 16 se podařilo udržet 15 mandátů. Již druhý den po volbách (v pondělí 21. března 1932) se v tisku objevily spekulace o možném starostovi města, kterým se měl opětovně stát dr. R. Fischer (důvodem ke zvolení měl být dle deníku *Mährisches Tagblatt* i fakt, že v tomto roce měl R. Fischer oslavit své 60. narozeniny)²⁶ (srov. *Mährisches Tagblatt*, 21. 3. 1932, s. 1) (viz Příloha č. 4).

Slavnostní zasedání nově zvoleného zastupitelstva proběhlo dne 29. března 1932 mj. u již výše zmíněné příležitosti oslav 60. narozenin starosty dr. R. Fischera. S projevy vystoupili náměstci J. Lang a R. Sallinger. Dr. R. Sallinger ve své řeči zdůraznil, že „... také my Němci uznáváme Vaše velké zásluhy, které jste, vážený pane starosto, vykonal pro blaho a společné zájmy všech obyvatel tohoto města.“ (srov. *Mährisches Tagblatt*, 30. 3. 1932, s. 3).

Deník *Mährisches Tagblatt* uvádí, že na ustavující schůzi 13. června 1932 byl dr. Richard Fischer zvolen do svého úřadu 50 hlasy z 59 přítomných zastupitelů. Dle dohod mezi stranami získal kandidaturu na místo prvního náměstka český sociální demokrat J. Lang a na místo druhého náměstka lídr sdružení německých stran *Deutsche Wahlgemeinschaft* dr. R. Sallinger (srov. *Mährisches Tagblatt*, 21. 4. 1932, s. 4)²⁷. Velmi záhy a nečekaně došlo ve vedení města ke změně. Dne 10. srpna 1933 přinesl deník *Mährisches Tagblatt* zprávu o náhlém úmrtí

---

²⁶ Seznam nově zvolených členů za jednotlivé strany viz *Mährisches Tagblatt*, 21. 3. 1932, S. 1. *Das Ergebnis der Olmützer Gemeindewahlen.*

²⁷ Blíže o jeho životě a působení v úřadech a spolcích města Olomouce v oslavném článku jeho životního jubilea vč. fotografie viz *Mährisches Tagblatt*, 3. 4. 1933, s. 3. *Dr. Rudolf Sallinger.*

dr. Sallingera²⁸ (viz Příloha č. 5). Na jeho místo byl zvolen odborný učitel Eduard Vyličil (*Deutsche Wahlgemeinschaft*)²⁹.

V posledních olomouckých obecních volbách konaných roku 1938 zvítězila opět sociální demokracie. Místo starosty znovu v tajné volbě obhájil (podruhé za sebou) dr. R. Fischer. V úřadě starosty setrval až do německé okupace. Ihned po obsazení města německou armádou dne 15. března 1939 byli s okamžitou platností zbaveni svých funkcí dosavadní starosta, 1. náměstek a postupně později i další tři členové městské rady (srov. Spáčil, Tichák, 2002, s. 23). F. Nather ve své vzpomínkové knize *Němec v Československu a v Protektorátu Čechy a Morava* k této události dodává: „Na rozdíl od převzetí vlády nad městem v roce 1918, kdy se poslední zasedání městské rady konalo až 11. listopadu 1918, nebyl dne 16. března 1939 na radnici již nikdo z jejich dřívějších ‚pánů‘. Člověk měl pocit, že bylo převzetí úřadu ze strany generálního štábu připraveno.“ (Nather, 2008, s. 26)

Podobu tzv. „nové Moravy“ a nové podmínky vykreslil *Mährisches Tagblatt* dne 29. 10. 1938, který v tento den napsal, že dne 10. října 1938 obsadila *reichsdeutsche Militär* část moravsko-slezského území. Slezsko bylo připojeno k Říši, a jak deník píše, Morava nastoupila svou samostatnou životní pouť. Moravsko-slezská země přišla o 36,03 % své původní rozlohy (tj. 9659 km²) a 34,6 % obyvatel (tzn. jinak řečeno ztrátu 1 234 510 plátců daní a konsumentů produktů podniků v neobsazené části Moravy). S tím souvisely samozřejmě i hospodářské, obchodní a kulturní problémy.³⁰ Okupací utrpělo i československé školství. V okupované části se ocitlo 244 německých školek, 881 německých národních škol, 160 německých měšťanských škol, 151 průmyslových (živnostenských) pokračovacích škol, 2 německé hospodářské školy, 12 německých veřejných obchodních škol, 1 německá obchodní akademie, 3 zahradnicko- ovocnářsko- vinařské školy, 3 německé rodinné školy, 3 německá gymnázia, 7 německých reálných gymnázií, 8 německých reformně reálných gymnázií, 9 německých reálných škol a rovněž i celá řada českých škol všeho druhu. Ztrátu

---

²⁸ Nekrolog blíže viz *Mährisches Tagblatt*, 10. 8. 1933, s. 1. *Vizebürgermeister Dr. Rudolf Sallinger – gestorben.*

²⁹ Krátký životopis E. Vyličila viz *Mährisches Tagblatt*, 20. 8. 1933, s. 4. *Die Wahl des zweiten Vizebürgermeisters im Olmützer Rathaus.*

³⁰ Detailní popis a výčet ztracených průmyslových podniků, „anšlus“ ostravsko-karvinské uhelné oblasti k Polsku, nastalé problémy obchodněpolitické oblasti viz *Mährisches Tagblatt*, 29. 10. 1938, s. 3.

zaznamenaly i polské školy v této oblasti. Jednalo se o 68 polských školek, 91 polských národních škol, 11 polských měšťanských škol, 12 polských průmyslových (živnostenských) škol, 7 polských obchodních pokračovacích škol, 7 polských hospodářských škol, jedné polské rodinné školy a jednoho polského reálného gymnázia. *Ústřední matice školská* ztratila české gymnázium ve Svitavách, Odbornou školu pro ženské práce v Novém Jičíně, 30 českých lidových škol, z 202 českých měšťanek jich zůstalo pouze 25, z českých průmyslových (živnostenských) škol nezůstala na neokupované části Moravy žádná škola). V Krnově, Opavě a Znojmě již patří k Říši 3 německé knihovny, 4 české knihovny, 3 německé a 2 české čítárny, 8 muzeí a 4 divadla. Z 33 veřejných nemocnic zůstalo pouze 22, z 11 ztracených zůstala pouze 2 zemská nemocniční zařízení v Opavě a v Českém Těšíně. Ze 45 okresních úřadů ČSR ztratila 12 (srov. *Mährisches Tagblatt*, 31. 10.1938, s. 3).

Závěrem této kapitoly znovu nahlédněme do místního německého tisku. Na Nový rok 1938 přáli svým zákazníkům olomoučtí němečtí obchodníci a podnikatelé v příloze novin „*Glückliches neues Jahr*“. O rok později se jejich přání nesla ve zcela jiném duchu. Nad vánočními inzeráty jednotlivých obchodníků bylo uvedeno jednotně: „*Mit „Heil Hitler“ grüßen ihre Kunden und Freunde...*“ (*Volksanzeiger* 31. 12. 1938, s. 6; *Deutsches Volksblatt*, 1. 1. 1938, strana neoznačena).

2.6 Sčítání lidu v Olomouci

Menší porodnost spojená s vysokou kojeneckou úmrtností způsobenou potravinovým nedostatkem poválečných let měly za následek úbytek počtu žáků v roce 1927 v československých školách o půl milionu. Menší porodnost silněji vykazovala především německá menšina. Kombinace uvedených jevů měla za následek, že německé školství ztratilo během deseti let zhruba 500 škol s 3500 třídami a 4000 pracovních míst (srov. Keil at al., 1967, s. 89). Úbytek německých škol tedy částečně vyplýval z objektivního stavu aktuálního počtu obyvatel získaného sčítáním lidu v roce 1921.

Sčítání lidu v roce 1921 vyvolalo mezi německými obyvateli Olomouce velkou odezvu. Jak již bylo výše naznačeno, zpočátku se v tisku objevovala obvinění z manipulace s čísly,

podvádění sčítacích komisařů apod. Pro olomoucké Němce měly výsledky sčítání zásadní význam, protože ovlivňovaly jejich dosavadní pozice oblasti hospodářství a citlivě vnímané oblasti školství. Sčítání lidu bylo důležitým tématem pro okresní úřad, jehož archivní dokumenty nám poskytly informace o tom, že sčítání lidu se neobešlo zcela bez problémů, především v národnostně smíšených obcích. Proto je nezbytné alespoň krátce věnovat pozornost i této oblasti.

Postoj olomouckých Němců k sčítání lidu opětovně výstižně ilustrují postřehy v místním tisku. Dne 11. února 1921 uveřejňuje deník *Mährisches Tagblatt* základní informace o průběhu sčítání lidu. Zvláštní důraz byl kladen na to, aby se němečtí obyvatelé, pokud chtějí své děti i nadále posílat do německých škol, přihlásili k německé národnosti. Pokud by tak neučinili, byli by dle článku povinni posílat své děti do českých škol (srov. *Mährisches Tagblatt*, 11. 2. 1921, s. 4). Dne 7. března 1921 uveřejnil deník „německý pohled“ na sčítání, jeho průběh a výstupy. V článku nazvaném „*Die Volkszählungsergebnisse in Groß-Olmütz*“ byla uveřejněna následující čísla: Ve Velké Olomouci aktuálně žilo 57 206 obyvatel (včetně armády). Z tohoto počtu 28 % tvořili Němci, 69 % Češi a 1,5 % obyvatel bylo židovského původu. Zbytek tvořily ostatní národnosti (např. Poláci, Maďaři). Ačkoliv je již zřetelná převaha česky mluvícího obyvatelstva, snaží se deník tento fakt zmírňovat poměrně optimistickým konstatováním, že stovky německých obyvatel, úředníků a živnostníků spolu se svými rodinami byli po převratu „českým násilným režimem“ (doslova vom tschechischen Gewaltregime) bezohledně vykořeněni a vyhnáni (doslova sind mit ihren Familien vertrieben worden). Deník však konstatuje, že i navzdory této skutečnosti nedošlo k tak hroznému úbytku německého obyvatelstva, jak by si Češi přáli. List rovněž obviňuje české sčítací komisaře z manipulace s počty obyvatel, neboť prý není možné, aby nastal oproti posledním sčítání lidu ve staré části Olomouce takový nárůst obyvatel ve prospěch Čechů. V roce 1910 zde bydlelo 50 % Němců, zatímco dle sčítání v roce 1921 jen 36 %. Vysvětlení prý lze nalézt právě ve způsobu sčítání, které nebylo kontrolováno německými pověřenci. Deník jde ještě dále a obviňuje československou vládu z toho, že právě z těchto důvodů tvrdě postihovala ty Němce, kteří se pustili do soukromého sčítání. Článek rovněž konstatoval, že právě výsledky sčítání lidu určují, že pokud Němci v daném soudním okrsku dosáhnou 20 %, mají dle zákona právo používat němčinu při soudních a úředních jednání (srov. *Mährisches Tagblatt*,

9. 3. 1921, s. 4). Zajímavé jsou i výsledky sčítání lidu v okolních obcích a místních částech. Je z nich patrný nejen počet obyvatel a domů, ale také národnostní struktura zdejšího obyvatelstva³¹ (viz Příloha č. 6). Dle zprávy *Okresní politické správy* v Olomouci ze dne 25. února 1921, adresované ministerstvu vnitra v Praze, nedošlo v Olomouci během sčítání lidu v roce 1921 k žádným mimořádným událostem, čímž byla myšlena především vyhrocená národnostní či náboženská agitace. Nebyl také zaznamenán příjezd přespolních za účelem umělého zvýšení počtu obyvatelstva. Jen v některých smíšených obcích – Hněvotín, Nedvězí, Nemilany, Kyselov a Slavonín – byla dle sčítacích revizorů prováděna z německé strany „agitace“. Umělé navýšení počtu obyvatel však sčítací orgány nezaznamenaly. Ze zprávy je rovněž zřejmé, že některé osoby přiznávaly německou národnost, ačkoli evidentně byli „*rodem i řečí, případně výchovou Čechy*“. Tyto případy měly být následně politickou správou prošetřeny.

Na závěr pro zajímavost několik čísel. Sčítání lidu se zúčastnilo 99 sčítacích komisařů. Z tohoto počtu se jednalo o 10 úředníků okresní politické zprávy, 1 soudního úředníka, 1 bývalého starostu, 1 redaktora, 1 úředníka nemocenské pokladny a 85 učitelů. 92 sčítacích komisařů bylo české národnosti, 7 německé³². Výsledky sčítání lidu v roce 1921 dle státní příslušnosti Olomouc-venkov a Olomouc město uvádíme do příloh (viz Příloha č. 7). Výsledkům sčítání lidu z roku 1921 byla domácími Němci věnována pozornost i v následujících letech: Olomouc se údajně dokonce za přispění samotných Němců stala českým městem. „*Volenti non fit injuria*“ (Dem, der einverstanden ist, geschieht kein Unrecht.), napomíná v tomto smyslu deník *Mährisches Tagblatt* své čtenáře. V článku z 6. srpna 1925 s názvem „*Wie aus einer deutschen Stadt eine tschechische wird*“ je opětovně srovnáván početní poměr Čechů a Němců dle výsledků českého sčítání z roku 1921. Němcům vyčetl jejich neodolnost a poddajnost, s jakou přijímají počest'ování (doslova Vertschechung) a kritizoval také fakt, že dle posledního sčítání žilo ve městě 40 % německého obyvatelstva a mnoho firem patřilo Němcům, avšak ve městě bylo možno nalézt převážně jen české názvy firem a oznámení, stejně tak všechny názvy ulic (srov. *Mährisches Tagblatt*, 6. 8. 1925, s. 3).

³¹ SOkA Olomouc, M1 – 3, Okresní úřad 1850–1945 Okresní úřad – sčítání lidu 1921, číslo kartonu 36, inv. č. 323.

³² SOkA Olomouc, fond M1 – 3, Okresní úřad 1850–1945, Okresní úřad – sčítání lidu 1921, inv. č. 323, čís. kart. 36.

Dne 9. října 1926 deník tento fakt opět připomíná. Dle nařízení československé vlády ze 3. února 1926 mají Němci (jako menšina činící přes 20 %) právo na to, aby vnější označení úřadů, úředních prostor bylo v němčině. Zároveň tak i oznámení, korespondence s německy mluvícími obyvateli a další agenda. Dále upozorňuje na to, že ačkoli zákon vešel v platnost již před tři čtvrtě rokem, jsou veškeré nápisy na radnici, úřadech, ústavech, kancelářích psány česky a ani obecní podniky jako např. vodárny, plynárny či elektrárny tento jazykový zákon nedodržují. Jediná místa, která měla na zřeteli toto nařízení, představoval olomoucký okresní soud a olomoucká *Obchodní a živnostenská komora*. V závěru pak dodává, že „...*olomoučtí Němci si neodpočinou, dokud jejich zákonem zaručené právo na jazyk nebude splněno*“ (Mährisches Tagblatt, 9. 10. 1926, s. 3).

Další sčítání lidu proběhlo 1. ledna 1929 a tzv. Velká Olomouc na jeho základě vykazovala 63 040 obyvatel. Oproti sčítání lidu v roce 1921 tedy došlo k nárůstu o 6000 obyvatel (srov. Mährisches Tagblatt, 16. 9. 1929, s. 3).

Sčítání lidu o rok později v říjnu 1930³³ odhalilo i výsledky a počty českého obyvatelstva a cizinců v Moravskoslezské zemi. Seznam uložený v archivních materiálech pochází z roku 1932 a je přehledně rozdělen podle politických okresů. Pro zajímavost jej uvádíme v příloze (viz Příloha č. 8).

Poměrně široký prostor mu poskytl druhému sčítání lidu týdeník *Deutsches Volksblatt*, v němž 15. října 1930 vyšel článek s názvem „*Die Bedeutung der bevorstehenden Volkszählung für das Sudetendeutschtum*“, který důrazně upozorňuje své čtenáře na to, že se jako Němci mají hlásit bezvýhradně k německé národnosti. Argumentuje obdobně jako olomoucký *Mährisches Tagblatt* při posledním sčítání lidu v roce 1921. Důvody sčítání nejsou, dle týdeníku, pouze statistická data pro vědecké účely, ale především hrají poměrně významnou roli zvláště v tak mnohonárodnostním státě, „*jakým Československo bezesporu je*“. Zdůrazňuje se tím především národnost obyvatel a sčítání tak udává oficiální čísla o „síle“ jednotlivých národností v Československu. Lze tím předejít údajným pokusům o asimilaci části Němců s většinovou populací ČSR. Výsledek sčítání byl rovněž vnímán jako důležitý pro další prosazování základních požadavků Němců ve školství a v kultuře. V závěru

---

³³ SOkA Olomouc, fond M1 – 3, Okresní úřad 1850–1945, Okresní úřad – sčítání lidu 1921, inv. č. 323, čís. kart. 36.

článek apeluje na to, že přihlásit se k německé národnosti je povinností každého, kdo používá němčinu jako svou mateřštinu (srov. *Deutsches Volksblatt*, 15. 11. 1930, s.1) (viz Příloha č. 9). Podstatným výsledkem sčítání lidu v roce 1930, které bylo oficiálně zveřejněno ve *Zprávách státního úřadu statistického*, týkajících se země Moravskoslezské, (roč. XXXIII, č. 179) představovalo zjištění, že okres Olomouc – venkov má pouze 14,23 % a celý soudní okres pak 18,83 % státních příslušníků jiné národnosti než československé. Nesplňoval tudíž kritéria pro okres s jazykovou národnostní menšinou (min. 20 % obyvatel). Veškerá úřední vyřizování od této doby probíhala v Olomouci v československém jazyce a ta, která byla podána v jazyce menšinovém, měla být poslána zpět k opravě (viz Příloha č. 10).

Varování a výzvy v místním německém tisku měly v zásadě své opodstatnění. Mj. sloužily k podněcování národního cítění Němců v Olomouci, přičemž tato tendence se stala zřetelnou po parlamentních volbách v roce 1935, ve kterých zvítězila Henleinova SdP.

Například v úvodníku „*Im Kampf um die Heimat gibt es keine Kompromisse*“ o šest let později (v roce 1936) využívá *Deutsches Volksblatt* výsledky sčítání lidu z 1. prosince 1930 k tomu, aby upozornil na fakt, že v tzv. pohraničních oblastech žije většina menšinového obyvatelstva (ať již německé, polské či maďarské národnosti). Dále bylo uvedeno, že Československo má rozlohu 140 493 km², z toho zhruba 68 500 km² patří do tzv. pohraniční oblasti, což je téměř polovina jeho rozlohy. Na Moravě, dle článku, žije z 800 000 Němců zhruba 480 000 v pohraničí (srov. *Deutsches Volksblatt*, 23. 5. 1936, s. 1)³⁴. Takto zeměpisně poučený čtenář a zároveň obyvatel Sudet mohl lépe porozumět slovům Konráda Henleina proneseným v Chebu 29. srpna 1936, zveřejněným v *Deutsches Volksblatt*: „...*musíme požadovat, aby byly respektovány národnostní hranice, aby se náš národ mohl svobodně rozvíjet...*“ (*Deutsches Volksblatt*, 29. 8. 1936, s. 1).

Lze tedy konstatovat, že snaha části olomouckých Němců neustále poukazovat na jejich nerovnoprávné postavení v Olomouci a též v celém Československu³⁵ vyvrcholila v roce 1938. Zvláště tragické následky měla v letech 1939–1945, a to pro oba národy! „*Es kam das Jahr 1939. Deutsche Truppen zogen in Olmütz unter ungeheuerem Jubel ein, die Stadt bekam*

³⁴ Přehled početního poměru německého obyvatelstva v rámci měst a vesnic. Viz blíže *Deutsches Volksblatt*, 19. 9. 1936, s. 1; *Deutsches Volksblatt*, 9. 7. 1938, s. 2.

³⁵ Viz *Deutsches Volksblatt*, 20. 9. 1938, s. 1.

wieder einen deutschen Bürgermeister, das deutsche Kulturleben, das während der Tschechenherrschaft immer mehr zusammengeschrumpft war, bekam einen neuen Auftrieb und es schien, als ob das deutsche Olmütz einer schöneren neuen Zukunft entgegensehen könnte. Leider sollte es anders kommen!“ (Olmützer Blätter, November 1957, s. 6–7), konstatuje s odtupem více než deseti let občasník *Olmützer Blätter*.

Dne 12. října 1938 vyšly na Olomoucku tzv. „upomínkové noviny“ s názvem „*Befreite Heimat*.“ „*Wir danken unserm Führer!*“ – hlásal titulek pod ním. Jak zcela odlišný význam může mít národ pro slovo „*osvobození*“, „*osvobodit*“, pochopili a prožili nejprve Češi v roce 1938 a o sedm let později (v roce 1945) Němci.

3 Školství v období první Československé republiky

Obyvatelstvo v Československu let 1918–1938 patřilo k jednomu z nejméně vzdělaných v Evropě. Přesto byly značné rozdíly mezi jednotlivými zeměmi, zejména směrem od západu k východu ČSR. V roce 1921 bylo v ČSR negramotných jen 7,4 % všech obyvatel. Avšak na rozdíl od Čech s 2,4 % a Moravy se Slezskem s 3,3 % analfabetů se tento podíl pohyboval na Slovensku až kolem 15 % a na Podkarpatské Rusi dokonce kolem 50 % všech obyvatel. V obou posledně jmenovaných zemích byla navíc do r. 1918 naprostá většina všech škol maďarských. Povinná školní docházka byla v českých zemích již dlouho před rokem 1918 stanovena od 6 do 14 let, ale na Slovensku se tak stalo až v roce 1927, ačkoliv uzákoněna byla již o pět let dříve - roku 1922 (na Podkarpatské Rusi byla šestiletá docházka doplňována přechodně tříletými doplňovacími kurzy) (srov. Bartoš, Trapl, 1991, s. 87). Tato doba kladla také na člověka mnohem větší nároky především na jeho úroveň vzdělanosti, která se pak díky jeho každodenní činnosti promítla do celé společnosti. Velmi důležitou roli ve zvyšování této úrovně mělo sehrát školství, a to na všech jeho úrovních.

Nejvyšším orgánem státu v oblasti školství bylo *Ministerstvo školství a národní osvěty* (dále jen *MŠANO*). Do jeho působnosti patřila i věda, kultura a také náboženský a církevní život. Nižšími složkami byly zemské a okresní politické úřady a samosprávné obce, při nichž byly zřizovány některé odborné rady a komise. Byly to zejména *zemské školní rady* a *okresní školní výbory*, případně též *újezdni* (po r. 1935) a zejména *místní školní rady* (výbory), které byly složeny ze zástupců učitelů a občanů, ve vyšších instancích také ze školních inspektorů; v případě potřeby byly tyto orgány rozděleny podle národnosti (srov. Bartoš, Trapl, 1991, s. 86). *Místní školní rady pro německé školy* (*Ortsschulräte*) byly z jedné třetiny složeny z učitelů a ze dvou třetin z volených zástupců obce. Německé menšinové školy nespádaly ani do okruhu působnosti *místních školních rad* (ve kterých by čeští zástupci obce

spolurozhodovali o záležitostech německé školy), ani do působnosti okresních školních orgánů (srov. Keil at al., 1967, s. 90). Nově byly na základě příslušných tzv. lidovýchovných zákonů (z let 1919–1920) zřizovány *okresní osvětové sbory* a v obcích *místní osvětové komise* a *knihovní rady*. Podle těchto zákonů měla být ve všech větších obcích zřízena veřejná knihovna a založena obecní pamětní kniha (kronika) (srov. Bartoš, Trapl, 1991, s. 86).

3.1 Ministři školství po vzniku Československa

Pro pochopení fungování školství v období I. ČSR je nezbytné se stručně seznámit s nejdůležitějšími legislativními kroky a personálním obsazením nejvyššího školského orgánu – *Ministerstva školství a národní osvěty* (dále *MŠANO*). Zavedený politický systém ČSR ponechával výběr jednotlivých ministrů na politických stranách, které uspěly ve volbách a obsadily místa v parlamentu. Funkce ministrů byla proto od samého počátku ČSR chápána jako funkce politická. Nijak se nevyžadovala odborná způsobilost pro konkrétní resort. Ministři byli vybíráni ze zasloužilých politických představitelů. V prvním desetiletí existence republiky byli kandidáti na ministerskou funkci pro resort školství vybíráni dle své politické zkušenosti v letech rakousko-uherské monarchie. Podmínkou bylo, aby byl dotyčný kandidát dostatečně „protirakouský“ (srov. Morkes, 2002, s. 22). Za dvacetileté období existence předmnichovské republiky se vystříдалo celkem 18 vlád, což pochopitelně zapříčinilo i časté střídání ministrů školství (srov. Morkes, 2002, s. 23).

Při vzniku samostatného Československého státu v roce 1918 byla prvním zákonem přijatým *Národním výborem* tzv. recepční norma. Tímto opatřením přijala Československá republika v oblasti správy celý právní řád a systém Rakouska-Uherska. Zákonem č. 2/1918 byl pak spolu s dalšími úřady zřízen i *Úřad pro správu vyučování a národní osvěty*, aniž ještě byly specifikovány jeho kompetence a stanovena jeho struktura. Od tohoto názvu bylo však záhy upuštěno a již prozatímní ústava ze dne 13. 11. 1918 nazývá členy vlády ministry. Přesné názvy ministerstev pak byly stanoveny vládním usnesením ze dne 18. 11. 1918. Pro oblast školství byl rozhodným počinem zákon č. 292/1920 Sb. z. a n., jímž byla definitivně upravena správa školství. Zákon stanovil, že tato správa náleží státu a ten ji vykonává prostřednictvím *MŠANO*. Významné bylo, že ministerstvo přebíralo tímto zákonem i některé záležitosti, které doposud byly v kompetenci zemské školní rady a politické správy.

V čele *MŠANO* stál ministr. Službu v ministerstvu vykonávali úředníci: ministerští koncipisté, ministerští místotajemníci, odboroví radové, ministerští radové, odboroví přednostové čili sekční šéfové. Kromě úředníků jsou ministerstvu službou přiděleni profesori a učitelé škol středních, odborných a národních. Některé úkoly ministerstva, týkající se Slovenska, vyřizuje ministrovým jménem oddělení (referátů) zařízené na čas potřeby v Bratislavě. Na Podkarpatské Rusi je v podobné funkci *Školský odbor civilní správy*.

Nařízení (ministerské výnosy) se vydávaly jednotlivě a otiskovaly souborně v tzv. ministerském věstníku (vycházel měsíčně v sešitech), pokud byl určen veřejnosti. Věstník měl vedle části normativní (zákony a nařízení, výnosy ministerské a zemských školních rad), část vyhláškovou (různá oznámení o zřízení a zrušení škol, udělení práva veřejnosti školám, vyloučení žáků ze škol apod.), dále část osobní (zvl. jmenování učitelů a seznam konkurzů na místa učitelská) a část informační. Obsahoval také informace o schválení učebnic a učebních pomůcek (srov. Autrata, 1924, s. 9).

Pokud bychom zkoumali politickou příslušnost jednotlivých ministrů školství a národní osvěty v období I. ČSR, došli bychom k následujícím skutečnostem: členy sociální demokracie byli 4 ministři (Gustav Habrman, Rudolf Bechyně, Ivan Markovič, Ivan Dérer). Za agrární stranu byli nominováni 4 ministři (Vavro Šrobár, Otakar Srdínko, Milan Hodža, Antonín Štefánek). Členy národně socialistické strany byli 2 ministři (Emil Franke, Engelbert Šubert) a bez politické příslušnosti 2 ministři (Josef Šusta, Jan Krčmář) (srov. Morkes, 2002, s. 26).

Prvním ministrem školství se stal Gustav Habrman (ve funkci 1918 - 1920). *MŠANO* se v již době jeho působení členilo na odbory (sekce). Ty se pak dále členily na oddělení. Odborů bylo celkem osm a jejich působnost byla následující:

- I. Odbor – národní školství,
- II. Odbor – střední školství
- III. Odbor – odborné školství
- IV. Odbor – vysoké školství
- V. Odbor – národní osvěta (lidová výchova, věda, umění)
- VI. Odbor – věci církevní (kultus)
- VII. Odbor – věci povšechně legislativní, nadační, sociální péče o studentstvo

VIII. Odbor – kulturní styky s cizinou

Vzhledem k tomu, že ČSR zahrnovala i Slovensko a Podkarpatskou Rus, v nichž bylo školství do roku 1918 řízeno odlišnými zákony než v českých zemích, bylo zapotřebí pracovat na postupném sjednocení různých školských systémů. V rámci *MŠANO* bylo proto zřízeno zvláštní slovenské oddělení, které v tomto duchu v letech 1918 - 1919 působilo. Zákonem č. 293/1919 Sb. z. a n. ze dne 27. května 1919 začaly sice i na Slovensku platit stejné zákony jako v českých zemích, nevztahovaly se však zatím na správu školství, protože uherské zákony a předpisy v této oblasti nebyly oficiálně zrušeny (srov. Morkes, 2002, s. 26–29).

Správa veškerého školství byla dovedena do definitivní podoby zákonem č. 292/1920 Sb. z. a n. ze dne 9. dubna 1920, který v ČSR sjednotil podmínky řízení a správy školství. Pro bezprostřední správu slovenských škol byl při ministerstvu z bývalého slovenského oddělení zřízen školský referát, který měl pro Slovensko stejné kompetence jako pro ostatní země zemské školní rady. V roce 1922 se referát přestěhoval přímo do Bratislavy. Zákon z roku 1920 stanovil složení i působnost veškerých školských úřadů (od ministerstva až po jednotlivé obce), stanovil i dozor nad školami. Jasně přitom konstatoval, že správa veškerého školství náleží státu a ten ji vykonává *Ministerstvem školství a národní osvěty* (srov. Morkes, 2002, s. 29).

Základní úkoly, které byly na pořadu dne a které muselo v prvních letech existence státu ministerstvo školství řešit, byly tři:

1. Vybudovat školství mladého státu na nových, národních a demokratických principech.
2. Ujednotit školský systém na celém státním území.
3. V oblasti vysokého školství dobudovat jeho strukturu, neboť existující vysoké školy nezabezpečovaly nezbytnou přípravu odborníků v některých důležitých oborech.

Menšinové školství bylo upraveno hned dvěma zákony (zákonem č. 189/1919 Sb. z. a n. a zákonem č. 295/1920 Sb. z. a n., které umožňovaly výchovu a vzdělávání dětí národnostních menšin v mateřském jazyce. Menšinové školy přitom měly být řízeny přímo ministerstvem. Dalšími zákony byla upravena oblast středního odborného školství, které byly zákonem č. 292/1920 Sb. z. a n. začleněny do kompetence *MŠANO*.

Naproti tomu v oblasti středního všeobecně vzdělávacího školství (gymnázia všech typů, reálky, dívčí lycea, učitelské ústavy) se legislativa Československé republiky přidržovala legislativních úprav z doby před rokem 1918 v mnohem větší míře než v případě škol obecných a měšťanských (ty byly upraveny tzv. malým školským zákonem z roku 1922). Důležitým úkolem bylo vybudování středního školství na Slovensku a Podkarpatské Rusi.

Vztah školy a církve byl upraven ministerským výnosem z 25. listopadu 1919 o náboženských výkonech. Výnos, platný pro všechny školy, především stanovil, že náboženské úkony nejsou integrující částí náboženské výuky ve školách (jak bylo stanoveno již nařízením z roku 1870), a proto že ani neúčast žáků na těchto úkonech již nemá vliv na známku z mravů, ani na známku prospěchovou z náboženství (srov. Morkes, 2002, s. 30). Připomínalo se výslovně, že je třeba vystříhat se veškerého nátlaku na žáky. „*Zejména v době zimní mohou děti – mnohdy útlé a chatrně oděné – utrpěti újmu na zdraví pobytem v studeném kostele nebo v nevytopené kapli*“ (srov. Kopáč, 1971, s. 24). Účast žáků na náboženských úkonech měla být napříště záležitostí jejich vůle, popřípadě ponechána na vůli rodičů. Současně byla zrušena povinnost učitelů a profesorů mít při náboženských úkonech nad žáky dozor. V březnu 1919 byl pak v oficiálním *Věstníku ministerstva školství a národní osvěty* pro informaci učitelů publikován výňatek ze zákona, v němž byla uvedena trestní odpovědnost toho, kdo by znevažoval jakýmkoli způsobem některou církev nebo náboženskou společnost zákonně uznanou státem, kdo by je zlehčoval, kdo by urazil služebníka náboženského při výkonu bohoslužebných obřadů nebo se při nich neslušně choval tak, že by to mohl vzbuzovat pohoršení. V souvislosti se základními úpravami výukových plánů, kdy byla například jako nový předmět zavedena občanská nauka a výchova, došlo ovšem ke snížení počtu výukových hodin náboženství (srov. Morkes, 2002, s. 30). Celibát učitelů byl zrušen zákonem z 14. července 1919, č. 455 (srov. Kopáč, 1971, s. 24–25).

V roce 1920 vystřídal Gustava Habrmana ve funkci ministra školství Josef Šusta (ve funkci 1920–1921). Nebyl reprezentantem žádné politické strany a v úřednické vládě ministerského předsedy zasedl jako odborník (srov. Morkes, 2002, s. 31–32). V době Šustova působení na ministerstvu školství pokračovaly práce, které měly vyvrcholit přijetím tzv. malého školského zákona v roce 1922. V otázkách náboženského vyznání byla například věnována pozornost dodržování různých církevních svátků ve školách. Věstník ministerstva

přinesl například pro informaci přehled všech židovských svátků, aby mohly být ve školách respektovány a dodržovány. Poté, co Šustova činnost a poslání ve funkci ministra školství skončily, vrátil se zpět na Univerzitu Karlovu, kde pokračoval ve vědecké práci a pedagogické činnosti (srov. Morkes, 2002, s. 33).

Třetím ministrem školství a národní osvěty byl slovenský politik, vystudovaný lékař MUDr. Vavro Šrobár (ve funkci byl v letech 1921–1922). Před svým jmenováním do čela školského resortu měl již za sebou působení v prvních třech vládách republiky. V době, kdy byl ministrem školství a národní osvěty, osvědčil svůj tvrdý postoj i ve vztahu k učitelům. Těm bylo změnou teprve dva roky platného paritního zákona, tedy zákona ujednocujícího jejich platy s platy státních úředníků, zhoršeno jejich sociální postavení. Protestující delegace učitelů tehdy bezvýsledně jednaly jak na ministerstvu školství, tak i v parlamentu s předsedou vlády i s prezidentem T. G. Masarykem. Tehdejší místopředseda poslaneckého agrárního klubu J. Malypetr je v podstatě odmítl s argumentací, že přece „*mají možnost vedlejších výdělků*“. A dr. E. Beneš, zastávající v té době funkci předsedy vlády, s nimi hovořil o tom, že nutná úsporná opatření si samozřejmě vyžadují určité oběti a že tyto oběti by měli učitelé přinést (na rozdíl od dělníků) pro svoji inteligenci, která k tomu uschopňuje. Učitelé, kteří chápali změnu paritního zákona jako nespravedlivou křivdu, proto zahájili určitou pasivní rezistenci – omezili své aktivity ve veřejné práci, což citelně zasáhlo činnost řady kulturních, vzdělávacích i tělovýchovných spolků a institucí (srov. Morkes, 2002, s. 34).

Rudolf Bechyně (ve funkci v letech 1922–1924), který byl čtvrtým československým ministrem školství a národní osvěty, patřil k sociálně demokratickým politikům, kteří se z dělnického povolání a prostředí vypracovali do popředí politického života. V době jeho funkčního období bylo nejvážnějším úkolem ministerstva školství zabezpečit realizaci zákona č. 226/1922 Sb. z. a n. , jímž se měnily a doplňovaly zákony o obecných a měšťanských školách. Zákon, který byl obecně znám jako tzv. malý školský zákon, prováděl unifikaci školství na celém území republiky. Zavedl povinnou osmiletou školní docházku i na Slovensku (dosud byla povinná školní docházka na Slovensku jako dřívější součástí Uher pouze šestiletá). Významné bylo, že zrušil dosud platné úlevy ze školní docházky, zavedl ve školách koedukaci, snížil počty žáků ve třídách (tyto počty přitom stanovil tak, že se měly postupně snižovat v dalších letech) a plně uznal rovnost učitelů a učitelek před zákonem.

Z hlediska utváření nového státu bylo významné, že oficiálně zavedl ve školách i nové učební předměty: občanskou nauku a výchovu, povinné ruční práce pro chlapce a nauku o domácím hospodářství pro dívky (srov. Morkes, 2002, s. 34).

MUDr. Otakar Srdínko (ve funkci ministra školství a národní osvěty byl v závěru roku 1925 a v prvních měsících roku 1926) patřil k nemnoha agrárním politikům, kteří se výrazně zabývali školskými otázkami. Již v letech rakousko-uherské monarchie usiloval o rozvoj národního českého školství, stál i u zrodu *Ústředního spolku vysokoškolských učitelů*, po vzniku samostatného československého státu se aktivně podílel i na přípravách k založení druhé české univerzity v Brně (Masarykova univerzita) a bratislavské Univerzity Komenského (srov. Morkes, 2002, s. 36).

V roce 1926 byla v předmnichovské republice opět jmenována úřednická vláda. Ministrem školství a národní osvěty byl jmenován JUDr. Jan Krčmář. Do čela stejného ministerstva se opět postavil v roce 1934, kdy ve funkci vystřídal dr. I. Dédera, a ministrem zůstal i v následných dvou vládách, aby z funkce odešel počátkem roku 1936, tedy v době funkčního období již šestnácté vlády období existence ČSR. Obdobně jako dva předcházející ministři (sociální demokrat JUDr. I. Markovič a agrárník MUDr. O. Srdínko) se staral pečlivě o to, aby školství nebylo zasaženo žádnými většími negativními vlivy a mohlo se dále rozvíjet. V mezidobí, kdy nezastával funkci ministra školství, působil na pražské právnické fakultě Univerzity Karlovy. Jeho odborná práce z té doby (pětisvazkové dílo *Právo občanské*) bylo právem označováno za první zcela původní úplný systém občanského práva.

V roce 1934, tj. v průběhu svého druhého působení ve funkci ministra školství, musel řešit problém, který se objevil ve vzájemných vztazích mezi Karlovou univerzitou a pražskou německou univerzitou. Jednalo se o naplnění zákona z roku 1920, který vrátil Univerzitě Karlově její historicky právoplatné jméno a spolu s ním i právo na původní, historicky cenné universitní insignie a historickou budovu Karolina. Šlo o převedení Karolina do jejího majetku zaknihováním a o historické insignie, které byly stále v držení německé pražské univerzity, která je také oficiálně používala. Požadavek na definitivní naplnění zákona z roku 1920 otevřel – a spíše jako nacionálně politický než univerzitní problém – v roce 1934 tehdejší rektor Univerzity Karlovy prof. Karel Domin. Okolo právně i historicky zcela oprávněných požadavků se rozpoutala široká kampaň, která vyvrcholila několikadenními

nacionálně laděnými demonstracemi českých vysokoškolských studentů. Došlo při nich k otevřeným střetům jak s německými studenty, tak i s českou policií. Tzv. insigniáda, jak byly pouliční demonstrace a bouře podle historických insignií nazvány, byla ukončena jejich předáním německou univerzitou ministerstvu školství (srov. Morkes, 2002, s. 37).

Ministra J. Krčmáře v čele *MŠANO* vystřídal reprezentant agrární strany PhDr. Milan Hodža (ve funkci ministra byl v letech 1926–1929). V jeho funkčním období byla připravována a projednávána například předloha zákona o reformě školské správy. Značnou nevoli učitelů ovšem vzbudil již průběh této přípravy, při níž nebyli učitelé přizváni ani k sebemenší konzultaci. Učitelé ostře kritizovaný návrh zákona nakonec neprosadili. M. Hodža nebyl nijak oblíben pro svůj tzv. inspektorský výnos. Tím byli školní inspektoři zavázáni bezpodmínečnou služební povinností vůči okresním hejtmanům a měli udržovat na školách a mezi učiteli přísnou kázeň (srov. Morkes, 2002, s. 38–41).

Ministra M. Hodžu v čele *MŠANO* vystřídal PhDr. Antonín Štefánek (ve funkci ministra v roce 1929). Byl osobním přítelem M. Hodži a jeho dlouholetým spolupracovníkem, navíc byl členem stejné politické strany. Ministr A. Štefánek se vrátil k oblíbenému způsobu anketního dotazování z prvních let existence republiky a realizoval tzv. anketu odborníků ke školské reformě. Ústředním bodem ankety byla otázka jednotné diferencované školy, o níž se tehdy vedly mezi odborníky vážné diskuse. Anketa ovšem nijak nesplnila očekávání a byla spíše zklamáním. K diskusi o ní nebyl pozván například ani dr. V. Příhoda, který byl respektovanou osobností, přispívající značnou měrou svými podněty a myšlenkami k probírané problematice. Díky obecně kritizovaným přílišně jednostranným výběrem účastníků vyvolala diskuse kolem ankety jisté pochybnosti jak o jejím smyslu, tak i o praktickém vyznění (srov. Morkes, 2002, s. 42–43).

Sociálně demokratický slovenský politik JUDr. Ivan Dérer (ve funkci ministra školství a národní osvěty byl v letech 1929–1934) byl a nepochybně i je v současné době ministrem školství, který je ze všech ministrů školství z let existence I. ČSR nejznámějším. V čele *MŠANO* stál dr. I. Dérer ve dvou na sebe navazujících vládách v letech 1929–1934. Jedním z jeho prvních kroků bylo jmenování dvou reformních komisí pro národní a střední školství (srov. Morkes, 2002, s. 43–44).

Komplexní návrhy na změny středního školství byly dopracovány v roce 1933, kdy bylo školám uloženo, aby od školního roku 1933/1934 začaly učit již podle nového přehledu výukových hodin a podle nových osnov. Ve školním roce 1934/1935 byl připraven také nový školní řád doplněný pokyny pro učitele, pro rodiče a radami žákovi. Tento návrh byl však dokončen až ve funkčním období ministra E. Frankeho. V jeho funkčním období došlo k nejvýraznějšímu rozvoji reformních snah a realizaci reformních změn především na středních školách. Dérerovy úpravy se promítly do výrazného zlepšení kvality tohoto typu škol (srov. Morkes, 2002, s. 46).

Po ministru I. Dérerovi usedl do křesla ministra školství a národní osvěty na období let 1934–1936 opět JUDr. Jan Krčmář. Zastával svoji funkci ve dvou vládách, aby ho ve funkčním období tří vlády vystřídal národně socialistický slovenský politik PhDr. Emil Franke (ve funkci v letech 1936–1938). E. Franke byl dalším z početné skupiny slovenských politiků, kteří v letech předmnichovské republiky poměrně často obsazovali post v čele školského resortu. Po ministrech školství a národní osvěty z řad sociální demokracie či agrární strany (pouze ministři J. Šusta a J. Krčmář nebyli členy žádné politické strany) se stal prvním ministrem národně socialistické strany v čele školství. Období, kdy byl ministrem školství a národní osvěty dr. E. Franke, bylo poslední, o němž je možno ještě konstatovat, že v něm šlo o rozvoj našeho školství a že i v popředí zájmu ministerstva byl rozvoj školství a vzdělávání.

Následujících ani ne 14 dnů úřednické vlády generála Syrového, se stal ministrem školství Engelbert Šubert. Velké problémy však už čekaly na MUDr. Stanislava Bukovského. Ten byl, jako ministr bez portfeuille, pověřen správou *MŠANO* v první pomnichovské vládě (srov. Morkes, 2002, s. 47). Postavou posledního ministra S. Bukovského tedy uzavíráme přehled ministrů první republiky, jejichž osobní nasazení a zásluhy o rozvoj prvorepublikového školství nelze přehlížet.

3.2 Učitelé v prvorepublikovém Československu

Učitelé obecně byli v průběhu válečných let 1914–1918, nejen kvůli odchodu kolegů na frontu, značně přetěžováni tzv. pomocnými akcemi: museli například organizovat a dozorovat sběr ostružiní, maliní, šípků, kopřiv, bukvic, kořenů pampelišek, kaštanů, semen slunečnic. Osobně museli chytat chrousty a bělásky, sbírat dům od domu kovy, vlnu, kaučuk, kosti, prádlo, knihy; prodávat odznaky, kalendáře, pořádat Dětské dny, Obětní dny; agitovat po domech pro válečné půjčky, válečné vdovy a sirotky či sbírky na rakouský Červený kříž (srov. Minaříková, 2009, s. 114).

Nejen z tohoto důvodu se významným činitelem „převratových dnů“ v roce 1918 stává právě učitelstvo (převážně české), zejména učitelstvo škol obecných a měšťanských se svými organizacemi a periodickým tiskem. Za první světové války byli čeští učitelé za svoji pokrokovost a protirakouský postoj často perzekuováni jak úřady civilními, tak vojenskou správou. Platy učitelů nedosahovaly existenčního minima a úsilí o zlepšení hmotných poměrů za neustále stoupající drahoty bylo bezvysledné. Nelze se tedy divit, že učitelé uvažovali o pasívní rezistenci, nebo dokonce stávce. Již 26. října 1918, tedy ještě před „převratem“, ustavuje se v České Třebové *Ústřední rada českých zemských organizací učitelských* (tj. *Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách a Ústředního spolku jednot učitelských na Moravě, Ústředního spolku českého učitelstva ve Slezsku, Zemské ústřední jednoty učitelstva měšťanských škol v Čechách a Zemské jednoty učitelstva měšťanských škol na Moravě, Zemské jednoty učitelek v Čechách, Jednoty učitelek na Moravě a Ústředních spolků učitelek ženských ručních prací v Čechách a na Moravě*) v čele s J. Smrtkou, starostou *Zemského ústředního spolku českého. Ústřední rada* měla zastřešovat tyto organizace a přispívat k tomu, aby čeští učitelé dosáhli uplatnění a vlivu, jaké mu právem náleželo. Hned v prvních popřevratových dnech se *Ústřední rada* obrátila se svými požadavky na ústavní činitele. Jednalo se především o úpravu hmotných poměrů učitelů škol obecných a měšťanských. Učitelé se dále dožadovali náboženské svobody, reformy školství, zrušení celibátu učitelek, vyřešení poměru školy a církví, zavedení občanské výchovy, očistu školské správy od reakčních inspektorů a vysokoškolské vzdělání (srov. Kopáč, 1971, s. 11).

Lze konstatovat, že prakticky po celou dobu trvání I. ČSR patřili učitelé, spolu s legionáři a sokoly, k nejvýraznějším oporám tzv. masarykovského politického křídla. T. G. Masaryk si získal mezi učiteli nejen nebývalou popularitu, ale byl jimi také plně respektován. Učitelé

spatřovali v T. G. Masarykovi nejen „prezidenta Osvoboditele“, ale také vysokoškolského profesora a realistu, s nímž se mnozí již v minulosti potkávali. T. G. Masaryk byl již v devadesátých letech 19. století aktivním přednášejícím na tzv. univerzitních extenzích, které vznikly jako svépomocná akce učitelů usilujících o vyšší vzdělávání. Šlo o přednáškové cykly vysokoškolských pedagogů pro učitele z praxe. Masaryk, který v rámci těchto extenzí hovořil na téma „*Některé problémy pedagogické a didaktické*“, měl tehdy na svých přednáškách prokazatelně nejvyšší návštěvnost. Učitelé rovněž věděli, že když se Masaryk stal v devadesátých letech poslancem za Valašsko, bylo 6 z jeho prvních 11 proslovů věnováno problematice školství, znali jeho mnohokrát vyjádřený názor, že učitel musí být nezávislý na faráři, starostovi a také nezávislý politicky, a že musí mít k dispozici i dostatek prostředků k tomu, aby se mohl dále vzdělávat a cestovat. Dobře si pamatovali také jeho slova, že „*Vzdělání se vždycky vyplatí hospodářsky: co dá národ učiteli i desetkrát vyzíská*“ a viděli proto v jeho osobě a postavení ve funkci prezidenta záruku dobré budoucnosti českého školství a spolu s ním i celého učitelského stavu. V roce 1930 například řekl delegaci učitelů „*když se tedy učitel stal prezidentem, tož myslím, že všichni učitelé mají trochu povinnost, aby mu pomáhali*“ (srov. Morkes, 2002, s. 22).

Avšak němečtí učitelé pochopitelně neprojevovali přílišné nadšení ze vzniku Československa a podobně jako na politické úrovni požadovali pro sebe stejné právo a stejný vtírací přístup ze strany mezinárodní veřejnosti vůči vlastním návrhům. Není tedy překvapující, že někteří němečtí učitelé v ČSR vítali vznik samostatných německých provincií, které se měly stát součástí Rakouska. Německé školství v českých zemích mělo být spravováno vídeňským ministerstvem školství, a to až do úplného vyjasnění politické situace, tj. do podpisu mírových smluv. *Der deutsche Lehrerbund Böhmens, Mährens und Schlesiens*, zastřešující jak učitele německých obecných, tak i měšťanských škol, vydal provolání k rakouskému ministerstvu školství do Vídně o jeho věrnosti a vůli připojit se k Německému Rakousku. Současně navrhoval vstoupit do okamžitých jednání týkajících se fungování školství v německých oblastech v ČSR. Zároveň bylo nutno vyřešit problematiku platů a příplatků německých učitelů především v Čechách a na Moravě (srov. Kasper, 2006, s. 27–28). Představy německých učitelů ale nabraly zcela jiný směr popisem mírové smlouvy v Saint

Germain v roce 1919, která se na dlouhou dobu stala jedním z důvodů pocitů křivdy Němců, žijících nejen na území Československa.

V několika prvních letech po vzniku ČSR však zůstalo československé školství i vzdělávání učitelů téměř nezměněno. V Československu existovalo 16 německých učitelských ústavů (včetně soukromých pro vzdělávání učitelek), které za svůj vznik vděčily říšskému zákonu z roku 1869 (jejich konečné uzákonění jako čtyřletých ústavů pocházelo z roku 1886). Dva ústavy (většinou zvlášť pro děvčata a chlapce) vznikly v Praze, Opavě, Brně, Chebu (zde se jednalo o soukromý ústav), po jednom pak v Chomutově, Českých Budějovicích, Liberci, Trutnově, Litoměřicích, Ústí nad Labem a v Olomouci. Ústavy v Těšíně a Bilsku ve Slezsku spadaly po roce 1918 pod správu Polska. S některými z nich byla spojena zařízení pro vzdělávání učitelek ručních prací (srov. Keil at al., 1967, s. 102).

K dalším úkolům československého školství patřila nutnost řešit hmotné poměry učitelstva. Nejdříve se jednalo o drahotní přídavky, kterými měla být zmírněna nouze učitelských rodin. Iniciativní návrh podala skupina poslanců – učitelů spolu s některými dalšími (např. F. Smrtka, R. Bechyně, F. Udržal). Navrhovatelé vznášeli požadavek, aby učitelé obdrželi služební i penzijní požitky dle stupnice státních zaměstnanců s rovnocenným vzděláním, a aby každá nová úprava služebních příjmů, přídaveků a jiných výhod, které budou přiznány státním úředníkům, měla současně platnost i pro učitele. Návrh o drahotním příplatku pro učitele byl přijat Národním shromážděním 22. ledna 1919. Po mnoha průtazích přijalo národní shromáždění zákon č. 274 z 23. května 1919, tzv. zákon paritní. Vedle zrovnoprávnění se státními úředníky poskytoval učitelům časový postup a zaručoval jim účast na všech výhodách a vedlejších požitcích (Kopáč, 1971, s. 24). Učitelé měli nárok na řádný plat (služné čili plat základní a místní přídavky) a mimořádný (např. přídavek na děti po čas poválečné drahoty, drahotní přídavek). Ke zvláštním příjmům učitelů patřily např. poplatky za přesčasové hodiny, za výuku nepovinných předmětů (jednou za rok obdržel učitel 200 Kč), cestovné a diety, za dočasné zastupování obdržel učitele tzv. substituční přídavek (měsíčně 70 Kč na obecné a 100 Kč na měšťanské škole) (srov. Austrata, 1924, s. 138).

Již na podzim roku 1920 se projeví snahy omezit platnost paritního zákona, pokud jde o jeho ustanovení, podle něhož se mělo učitelům dostat všech výhod, jež budou poskytnuty úředníkům. Parita s úřednictvem byla zrušena zákonem, kterým se upravovaly nouzové

přídavky. Zákon byl schválen 17. prosince 1920 v poslanecké sněmovně a následně v senátu. Měsíční nouzové učitelské výpomoci se měly od 1. ledna 1922 v Praze a ve větších místech (tj. v místech I., II. a III. třídy místních přídavků) snížit o 80 %, v ostatních místech o 70 %. Kromě toho bylo učitelům stejně jako jiným zaměstnancům uloženo placení osmiprocentního pensijního příspěvku. Protože měsíční nouzové výpomoci tvořily podstatnou část celkových příjmů (cca 50 % a více), byli učitelé tímto způsobem, pokud jde o hmotné postavení, zařazeni do nejnižší kategorie (tzv. kategorie E) státních zaměstnanců³⁶. Úprava pak byla vyhlášena ve Sbírce zákonů a nařízení jako zákon č. 495. z 21. prosince 1921, kterým se upravují výhody poskytované státním a jiným veřejným zaměstnancům z důvodů mimořádných poměrů (srov. Kopáč, 1971, s. 47–53).

Zákon č. 521 ze 13. července 1922 částečně „napravil“ snížení finančního ohodnocení učitelů zakotvené v zákoně č. 495 z 21. prosince 1921. Při projednávání zákona se ze strany vlády a senátních výborů prohlašovalo, že zákon odčिňuje důsledky § 2 prosincového zákona a že učitelům bude vráceno, co mu bylo ve srovnání s úřednictvem vzato. Skutečnost byla ovšem docela jiná. Zákonem z 21. prosince 1921 č. 945 byly učitelům obecných a měšťanských škol sníženy mimořádné a nouzové přídavky o 20–50 %. Od 1. června pozbyli nároků na starobní přídavky (100–200 Kč ročně), u některých kategorií byly sníženy funkční přídavky a příspěvek na bydlení; podobně byly sníženy celkové požitky učitelů měšťanských škol, učitelek ženských ručních prací a učitelů vedlejších; nevoli vyvolávalo mezi učitelstvem přeskupování již zařazeného učitelstva do nižších platových stupňů. Valná schůze delegátů *České obce učitelské* se konala v Praze 6. července 1922. Odmítla tzv. reparační zákon (jeho plné znění bylo již známo, ačkoliv zákon nebyl ještě vyhlášen) a označila ho za nebezpečí pro národní kulturu (srov. Kopáč, 1971, s. 49–53).

V německém olomouckém a regionálním tisku byl výše uvedený zákon a jeho důsledky komentován následujícími slovy:

„Es ist ein starkes Stück von sozialer Empfindungslosigkeit, wenn man es unternimmt den Lehrern, den heute am schlechtesten bezahlten öffentlichen Angestellten, weitere erhebliche

---

³⁶ Rozlišovalo se pět úřednických kategorií: kategorie A (s úplným středoškolským a vysokoškolským vzděláním), kategorie B (se středoškolským vzděláním a vysokoškolským kurzem a státní zkouškou na některé vysoké škole, kategorie C (se středoškolským vzděláním), kategorie D (s nižší střední školou nebo se školou měšťanskou spojenou s jednoročním kurzem učebním), E (se vzděláním vyšším, než jaké poskytuje obecná škola) (srov. Kopáč, 1971, s. 47).

Abstriche an ihren Bezügen zu machen“. Tyto výčitky vyslovili němečtí olomoučtí učitelé místnímu *finančnímu výboru*, který se rozhodl odebrat z jejich platů (na základě výše uvedeného zákona) tzv. místní příplatky. *Finančnímu výboru* bylo především vyčítáno, že hodlá použít 50 000 Kč na vytvoření českého hasičského sboru, ačkoli ten současný plně odpovídá potřebám města. Čeští a němečtí učitelé pak společně podali žádost k finanční komisi, aby jim místní příplatky byly zachovány. Ale na základě výše uvedeného zákona bylo městskou radou rozhodnuto, že učitelům budou tyto příplatky od 1. 4. 1922 definitivně odebrány. Čáska činila 600 Kč měsíčně (srov. *Mährisches Tagblatt*, 7. 2. 1922, s. 2). „*Das Gesetz vom Dezember 1922 ist das Höchstmaß von Mißachtung einer Regierung ihrer Angestellten gegenüber. Es ist unsozial, da es die Staatsangestellten und Lehrer, die für eine mehrköpfigen Haushalt zu sorgen haben, am schwersten beschädigt.*“ Takto komentoval uvedený zákon *Deutsches Volksblatt* na začátku roku 1923 (srov. *Deutsches Volksblatt*, 27. 1. 1923, s. 5).

Proti zákonu z 21. prosince 1921 č. 945 se rovněž postavil olomoucký *Městský školský výbor pro německé školy* (*Stadtschulausschuss für die deutschen Schulen in Olmütz*), který ve své rezoluci z 9. února 1922 mj. prohlašuje: „*Der Stadtschulausschuss für den Schulbezirk Olmütz-Stadt erhebt energischen Einspruch gegen die Durchführung dieses ganz unsozialen Gesetzes und dessen rascheste Novelisierung, ebenso fordert er die volle Wiederherstellung der Pritut zwischen Staatsbeamten und Lehrerschaft.*“ (Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz)

V národnostně smíšených oblastech či jazykových ostrůvcích – což byl i případ Olomouce – se k výše uvedeným hmotným potížím učitelů přidala hrozba nezaměstnanosti německých učitelů ze zrušených či redukovaných německých škol. Olomoucký *Mährisches Tagblatt* uveřejnil 14. dubna 1921 návrh německého svazu učitelů „*Deutscher Lehrerbund*“ na řešení umístování nezaměstnaných učitelů a „*zmírnění tak jejich finanční i psychické újmy*“. Dle deníku by měli být v zájmu všeho německého učitelstva posláni do důchodu ti učitelé, kteří již mají ze zákona nárok na penzi, aby mohli být na jejich místa přenusuti učitelé propuštění. Aby však tento návrh na „*Zwangspensionierung*“ nebyl tak tvrdý, doporučoval „*Deutscher Lehrerbund*“ individuální posouzení každého případu (s přihlédnutím k okolnostem v případě

nezaopatřených nebo nemocných dětí učitele či hrozby materiální nouze) (srov. Mährisches Tagblatt, 14. 4. 1921, s. 3).

V této napjaté atmosféře pocítili němečtí učitelé nutnost vytvořit pro prosazování svých zájmů jednotný spolek. Dne 18. července 1920 vznikl ve Svitavách „*Deutscher Lehrerbund im Tschechoslowakischen Staate*“, jehož periodikum „*Freie Schulzeitung*“ se stalo jedním z jeho orgánů. Do tohoto svazu později přistoupili také němečtí učitelé ze Slovenska a Podkarpatské Rusi. Krátce na to byl založen „*Reichsverband der deutschen Bürgerschullehrerschaft*“ a „*Zentralverein der deutschen Lehrerinnen*“.

V prvních několika letech po vzniku ČSR využívali němečtí učitelé prázdniny k návštěvám různých kurzů převážně v Německu. Např. prázdninové kurzy v Jeně absolvovalo v létě roku 1922 asi 1000 frekventantů, z toho každý osmý byl „Sudetendeutscher“. Hojně navštěvovány byly i prázdninové kurzy v Marburgu a v Berlíně. Ještě v roce 1932 poskytl „*Deutsches Landeslehrerverein*“ v Čechách účastníkům, pocházejícím z jeho řad, příspěvek na studijní cestu, která zahrnovala návštěvu škol v Saské Kamenici a Lipsku. Tato studijní cesta byla poslední, neboť tyto aktivity nebyly československými školskými úřady z pochopitelných důvodů podporovány. Recipročně navštěvovali učitelé z Německa prázdninové kurzy v Chomutově organizované od roku 1920 (Keil at al., 1967, s. 106).

V roce 1920 byla učitelská místa obsazována tím způsobem, že všechna byla zveřejněna a služebně nejstarší žadatel musel přijít na řadu, pokud bylo jeho pedagogické působení ohodnoceno jako „dobré“ („gut“). O kvalifikaci rozhodoval příslušný *okresní školský úřad*, který pro tuto potřebu zřídil vlastní komisi. Komise rozhodovala o stupni kvalifikace pouze v tom případě, že se o dané místo ucházeli dva učitelé mající odsloužený stejný počet let. Dalším rozhodujícím faktorem v těchto případech byly mj. rodinné poměry uchazečů. Jelikož kvalifikace 90 % učitelů byla ohodnocena jako „dobrá“ – „gut“, rozhodoval prakticky vždy počet odsloužených let. Po dovršení šedesátého věku života mohl učitel zažádat o penzi. Podmínkou však bylo 40 odsloužených let. Díky tomuto systému byly téměř odstraněny nežádoucí politické či místní vlivy na školství. Přesto se vyskytly některé těžkosti. Např. polovina míst musela být vypsána pro učitelky, stejně jako vedoucí místa na dívčích školách byla obsazována pouze ženami – učitelkami. Takto obdržely ženy místa i v případě, že se na

totéž místo hlásil služebně starší či kvalifikovanější uchazeč. Jelikož byl poměr žen a mužů v obecných školách 1:2 a na měšťanských školách převažovali muži, mohly se ženy – učitelky dostat na výhodná místa a obdržet tak tzv. definitivu dříve než jejich mužští kolegové. Ženy se také mohly stát v mladším věku ředitelkami měšťanských škol. Takto např. v roce 1933 získaly ženy přednostně v Čechách na německých měšťanských školách 144 míst, zatímco muži pouze 45. Přitom bylo na těchto školách 1122 učitelů a jen 247 učitelek (srov. Keil at al., 1967, s. 91). Vdovy a sirotci po zemřelém učiteli měli nárok na zaopatření. Pokud zemřelý neměl nárok na penzi (byl tedy v činné službě), obdržela vdova 40 % penzijního nákladu. Pokud byl zemřelý již v penzi, měla vdova nárok na 2/3 jeho penze. Pozůstalým náleželo i pohřebné: tříměsíční částka penzijního nákladu nebo výslužného. Vdovy a děti měly rovněž nárok i na dětské přídatky a jednotný přírůstek drahotní (stav k 20. 12. 1922) (srov. Autrata, 1924, s. 139–140).

Budoucí učitelé (jak čeští, tak i němečtí) studovali na čtyřletých učitelských ústavech, a to mužských, ženských či koedukovaných. K ústavu náležela cvičná škola, k ženskému ústavu pak ještě školka. Maturitní zkouška na učitelském ústavu opravňovala k vyučování na obecné škole. Po 3 letech působení na obecné škole směl budoucí učitel vykonat zkoušku způsobilosti pro školu občanskou (měšťanskou). Po ročním působení na měšťanské škole mohli kandidáti nabýt způsobilosti pro výuku na středních školách. Kandidát učitelství měl možnost složit i doplňkové zkoušky (z náboženství, jazykové zkoušky), speciální zkoušku (ruční práce pro chlapce, hra na housle, na klavír, pro děti vadné) nebo přezkoušení pro školy jinojazyčné apod. Učitel, který po zkoušce způsobilosti tři roky nevyučoval a chtěl nastoupit na veřejnou školu, musel zkoušku opakovat. K dalšímu vzdělávání učitelů sloužily učitelské knihovny (bývaly přímo na školách nebo knihovny pro každý školní okres), občasné konference (měsíční na školách a měly být zřízeny i konference okresní a župní), pokračovací učitelské kurzy pro jednotlivé předměty, vzdělávací učitelské spolky apod. (srov. Autrata, 1924, s. 130–132) Učitelé obecných i měšťanských škol museli mít minimálně středoškolské vzdělání (učitelský ústav) a navíc absolvovat odborné kvalifikační zkoušky. Učitelé na středních školách a gymnáziích měli vysokoškolské vzdělání (srov. Bartoš, Trapl, 1991, s. 87).

K nejdůležitějšímu poslání učitele mj. patřilo „*učit bázni Boží, vážnosti k zákonům, lásce k vlasti a národu, snášenlivosti náboženské a národnostní, lásce k bližnímu. Vést děti ke ctnostem (pravdě, dobru, krásnu), pěstovat charakter (přímost, svědomitost, čest, sebedůvěru, zdrženlivost, šetrnost)*“. Na děti měl dohlížet nejen ve škole, ale i mimo ni. V dětech měl pěstovat zálibu v přírodě (k tomu sloužily poučné vycházky a výlety i mimo vyučování – výlety mohly být půldenní či jednodenní), vést je k ochraně přírodních a uměleckých památek. Učitelé měli nabádat děti k četbě a užívání školní knihovny, které „*musely obsahovat knihy nezávadné*“. Například na Slovensku bylo povoleno půjčené knihy při výskytu nakažlivých nemocí stáhnout a dokonce i zničit. „*Škola má knihami podělovat např. při rozdávání vysvědčení, na školních slavnostech a měla podělit pokud možno co nejvíce dětí...*“, nabádal učitele F. V. Autrata v publikaci „Pedagogické přehledy“ z roku 1924 (srov. Autrata, 1924, s. 68–75).

Učitelé byli vedeni k tomu, aby s dětmi jednali vlídně, vážně, spravedlivě a přihlíželi k jejich individuálním potřebám. Tělesné tresty byly zakázány. K přípustným klasifikačním trestům patřily např. důtky učitele, třídního učitele, správce školy. Žák mohl být vyloučen z různých zábav a výletů, mohl být ponechán „za trest“ ve škole po skončení výuky a přiměřeně zaměstnán, ale rodiče měli být o tomto opatření uvědoměni. Žák mohl být rovněž předvolán před učitelský sbor, který se vyslovil buď pro jeho podmíněčné, nebo úplné vyloučení ze školy (vyloučení se ale týkalo jen starších žáků, neboť u mladších se předpokládala naděje na polepšení) (srov. Autrata, 1924, s. 76).

V obecné škole se skládal učitelský sbor ze správce a učitelů tříd (příp. expositur). Při obsazování učitelského místa měl na chlapecké škole přednost muž a na dívčí žena. Ve smíšených školách existovala volná soutěž. Učitelé náboženství byli ustanoveni školními úřady a církví. Ve školách vyučovaly také učitelky ženských ručních prací a domácích nauk, učitelé výpomocní nebo zastupující, učitelé vedlejší (pro předměty nepovinné). Učitelem se mohl stát každý státní občan k tomu způsobilý, bez zřetele na vyznání. Vyloučení z učitelského povolání byli všichni, kteří neměli československé stání občanství, byli odsouzeni trestním soudem, nebo osoby, jež se dopustili mravních poklesků apod. (srov. Autrata, 1924, s. 84–85).

Dle stálosti služby byly stanoveny úřady učitelů povinných předmětů následovně: učitelé výpomocní nebo zastupující, zatímní a definitivní. Výpomocní učitelé neměli složenou zkoušku učitelské dospělosti a jejich působení ve škole bylo pouze dočasné. Zastupující učitel dočasně zastupoval učitele definitivního nebo zatímního, který například z důvodu nemoci nemohl vyučovat. Zatímní učitelé byli obsazováni na místa na pobočkách školy a měli nárok na definitivní jmenování. Definitivní učitelé byli jmenováni na veřejné školy. Konkurzní lhůta byla šestitýdenní. Dle vládního nařízení 28. 8. 1919 skládal nově ustanovený učitel služební přísahu.

Služební přísaha učitelů obecných, měšťanských a zněla následovně:

„Přísahám a slibuji na svou čest a svědomí, že Československé republice budu vždy věren a její vlády poslušen, že budu veškery státní zákony zachovávat, všechny své úřední povinnosti podle platných zákonů a nařízení vykonávat pilně, svědomitě a nestranně, úředního tajemství neprozradím a ve všem svém jednání jen prospěchu státu a zájmu služby budu dbáti.“ (srov. Austrata, 1924, s. 90) Učitelé opakovali text čtený úředníkem okresního školního výboru a slib byl stvrzen podáním ruky. O přísaze se vedl protokol, který podepsal přísahající a přítomný úředník.

K povinnostem učitele patřilo například připravovat se na vyučování (u nováčků se předpokládala písemná příprava), zachovávat rozvrh hodin, opravovat písemnosti žáků, revidovat deníky, dbát na pravopis, vést třídní knihu, psát školní zprávy (vysvědčení) a dále se vzdělávat. Ve škole měl být již čtvrt hodiny před výukou v učebně, bedlivě vykonávat dozor, dodržovat vyučovací čas a účastnit se školních slavností. Učiteli bylo zakázáno udělovat žákům úkoly, které nesouvisely s výukou, školní kázní a nesouvisely s vyučovacím procesem jako např. uklízet školní budovu, pomáhat v učitelově domácnosti, vyřizovat vzkazy žákům s nakažlivými chorobami apod. K dalším zákazům, které musel učitel respektovat, patřily například prodávání školních knih a potřeb, doporučovat určité obchody, doporučovat knihy a pomůcky, které nemají pedagogickou hodnotu, nabízet vlastní či cizí potřeby žákům ke koupi nebo přijímat dary od rodičů nebo žáků (srov. Austrata, 1924, s. 100–101).

Chování učitelů se rovněž řídilo určitými pravidly. Od učitele se vyžadovala nestrannost a nezištnost, o služebních záležitostech měl zachovávat mlčenlivost, a to i pokud již nebyl učitelem nebo odešel do penze. Učitel se měl chovat ve škole i mimo ni přiměřeně své

stavovské vážnosti, bylo mu zakázáno vstupovat do spolků, které by narušovaly jeho práci nebo do spolků v cizině. Ke svým nadřízeným se měl chovat uctivě, k ostatním členům sboru kolegiálně a žákům taktně. Svou nepřítomnost ve škole musel řádně omluvit. Každou změnu ve svém životě musel hlásit svým představeným. Ať již to byl sňatek, změna bydliště, adresa pobytu během hlavních prázdnin apod. Pokud se učitel stal členem „*Národního shromáždění*“ ČSR, nacházel se mimo školní službu, ale plat mu byl zachován.

Pokud učitel své školní povinnosti porušoval, mohl mu být podle závažnosti provinění, uložen některý ze služebních trestů. Kázeňské tresty se zapisovaly do osobního výkazu. Mezi ně patřily důtky (ty se po třech letech vymazaly), pokuta, přeložení (s týmž nebo menším příjmem), na čas zastavený postup, sesazení z funkce správce školy, penzionování (dočasné nebo trvalé), propuštění ze školní služby. Při disciplinárním nebo soudním řízení mohl být učitel suspendován a krácen na platu až o dvě třetiny (srov. Autarata, 1924, s. 141).

Ve školním prostředí byla zakázána i jakákoli forma politické agitace. V roce 1933 vydal ministr školství dr. I. Dérer nařízení, které učitelům zakazovalo jakoukoli stranickopolitickou činnost ve škole. I. Dérer zdůraznil význam školy jako prostředí, ve kterém se děti učí přátelskému soužití. Německý deník ve svém komentáři k tomuto nařízení podotkl, že se učitelé při výuce nebo při styku se žáky mají zdržet stranickopolitických výroků: „*Welche in den Schülern den Eindruck einer nationalen, politischen oder religiösen Voreingenommenheit des Lehrers erwecken und die Erziehung zur Verträglichkeit schädigen oder gar die Ergebnisheit für die tschechoslowakische Republik bedrohen und untergraben könnten.*“ (srov. Mährisches Tagblatt, 22. 4. 1933, s. 3)

Učitelovo působení se neomezovalo pouze na výchovné působení v samotné škole, nýbrž i na veřejnosti. Vedl tzv. lidové kurzy, které se například týkaly politického systému státu a jeho orgánů, práv a povinností občanů, výchovných otázek apod. (srov. Autrata, 1924, s. 87–94). O této mimoškolní povinnosti a jejímu významu byli učitelé informováni prostřednictvím přípisu ze dne 14. dubna 1919. Všem ředitelstvím německých středních, odborných škol a učitelských ústavů a okresním školským radám na Moravě byl zaslán *Moravskou školskou zemskou radou v Brně (Mährischer Landesschulrat)* dopis následujícího znění: „*Der Herr Minister für Schulwesen und Volkskultur hat unterm 14. März 1919, Zl. 9673/882 n. o., nachstehenden Erlass herausgegeben:*

Unter dem mächtigen Einflusse der Demokratie ändert sich der Betrieb der Schule. Die Schule soll nicht nur der Jugend dienen, sondern überhaupt jedem, der zur Erweiterung seiner Kenntnisse ihrer Hilfe bedarf. In die Schule kommen am Tage die Schüler, abend die Erwachsenen und benützen in gleicher Weise deren Hilfsmittel und Einrichtungen. In der Erkenntnis der dringenden Notwendigkeit die volkserzieherische Tätigkeit zu erleichtern und zu fördern, erwarte ich, dass den Vereinen und Korporationen zur Förderung der Volksausbildung für belehrende Vorträge, Musik und literarische Abende, Büchereien, Jugendvereinigungen, Märchenvorlesungen, Puppenspiele und dergleichen, wenn für diese Zwecke andere geeignete Räumlichkeiten nicht vorhanden sind, die Schullokalitäten unentgeltlich überlassen werden. Dabei ist Vorsorge zu treffen, dass die gesundheitlichen Nachteile der allzustarken Benützung der Schulräume soviel als möglich gemildert werden. In Lehrerzimmern der Mittel- und Fachschulen können die Vorträge über geradezu vernachlässigten Gebiete, z. B. naturwissenschaftlich-technische mit Versuchen, Lichtbilder oder anderen Anschauungsmitteln sowie auch praktische Übungen aller Art in Laboratorium und Werkstätten in gedeiehlcher Weise entwickeln.“ Přípis dále vyzývá, aby se učitelé (stejně jako jejich kolegové před rokem 1918) rovněž angažovali v realizaci veřejných přednášek, v knihovnách apod. Je otázkou cti, aby se obce a provozovatelé škol na těchto aktivitách podíleli finančně (převzali náklady na osvětlení, otop, úklidové práce ve škole)³⁷.

Je třeba rovněž připomenout, že se učitelé nezřídka stávali tématem v místních médiích. V národnostně smíšené Olomouci a jeho přilehlém politickém okresu se například v roce 1936 německý *Deutsches Volksblatt* zastal německých učitelů, kteří byli v deníku *Národní politika* obviněni z velkého podílu na radikalizaci školní mládeže v německy mluvících oblastech. Upozorňoval na údajné stížnosti rodičů proti henleinovsky orientovaným učitelům, kteří bojkotují občanskou nauku tím, že např. 7. března, v den narození prezidenta T. G. Masaryka, nevysvětlí důvod vyvěšení státní vlajky v tento den a nepoučí děti o hlavě státu. Deník pak následně vyzval německé učitele, aby se vůči obecným a nekonkrétním obviněním ohradili. Celá aféra pak byla vnímána jako pokus Čechů o diskreditaci německých

---

³⁷ SOKA Olomouc, fond M5 – 33 Německý učitelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, čís. kart. 75.

učitelů a vnášení nepřijatelných politických názorů do školního prostředí (srov. Deutsches Volksblatt, 8. 8. 1936, s. 1).

3.3 Žáci v prvorepublikovém Československu

Dle říšského školského zákona ze dne 14. 5. 1869 (o školách obecných) §33–39 bylo obvyklé, že dítě školou povinné (šestileté) přivedli k přihlášení do školy rodiče (nebo jejich zástupci) v některém z posledních tří dnů před začátkem školního roku. Pokud by nemohlo z nějakého důvodu dítě či rodiče přijít, měla přihlásit dítě jiná dospělá osoba nebo tak měli rodiče učinit písemně. Pokud dítě (nebylo-li od školní docházky osvobozeno) nebylo přihláшено během prvních 14 dnů do veřejné školy, upozornila na tuto skutečnost rodiče místní školní rada a rodiče měli do tří dnů učinit nápravu (za nedodržení zákona jim hrozila pokuta nebo vězení).

Dle ministerského výnosu z 25. 4. 1919 bylo přesně stanoveno členění školního roku. Školní rok se dělil na dvě pololetí (druhé začínalo 1. února). Celý školní rok byl vymezen jak na obecných, tak i měšťanských školách daty 1. 9.–28. 6. Vysvědčení se vydávalo poslední školní den. Hlavní prázdniny trvaly 2 měsíce (od 29. 6. do 31. 8.). Mezi volné dny během roku patřily: 28. 10. Den svobody, 1. 5. Svátek práce, 2. 11. (také 3. 11., je-li 4. 11. neděle), 23. 12 (včetně) 2. 1. (již 21. 12., je-li ten den neděle; až včetně 8. 1., je-li Tří králů v pátek), Květná neděle – středa po velikonocích včetně neděle a zasvěcené svátky podle různých vyznání podle tehdejších předpisů. Dne 28. 3. se slavil Den Komenského a první dvě vyučovací hodiny měly patřit školním slavnostem. 6. 7. Den uctění památky Mistra Jana Husa se oslavoval při zakončení školního roku.

Žáci měli povinnost docházet do školy pravidelně. Správce budovy směl otevřít školu čtvrt hodiny před začátkem vyučování, ale za špatného počasí mohl děti pustit do budovy dříve. Děti nesměly bez dovození učitele odcházet během vyučování. Školní docházka platila i pro nevelkou specifickou skupinu občanů žijící tzv. kočovným životem. „*Kočovníci brávali děti na cesty a nechávali je bez vyučování nebo poslali do školy, kam právě přišli, a na odchodu dali stvrzovati docházku do knížky.*“ (Řád školní vyučovací § 31, 32). Tyto děti ale

měly povinnost chodit do školy ve svém „trvalejším“ bydlišti. V případě, že by nemohly bydliště udat, měly chodit do školy v místě, kam se nejčastěji vracely. Byla jim rovněž dána možnost určit si jinou školu nebo být vyučovány soukromě.

Na Moravě platilo, že děti rodičů, které chodily na tzv. přespolní práce, měly navštěvovat školu v místě vykonávání práce a v případě potřeby se prokázat potvrzením o školní docházce. Děti mající československé občanství směly navštěvovat školu v zahraničí, ale potřebovaly k tomu povolení *Zemské školní rady* a zahraniční škola měla zaručit vzdělání obdobné tomu, které by absolvovaly v ČSR.

Rodiče měli povinnost dohlížet na docházku svých dětí do školy. Pokud tak nečinili, byli pozváni nejprve k projednání místní školní radou. Pokud se rodiče nedostavili, byli povoláni k odpovědnosti před okresní školní radou a byla jim buď vyslovena výstraha či udělen trest ve formě peněžité pokuty ve výši 200 Kč. Absence žáka z důvodu „ziskuchtivosti“ rodičů, kteří dítě „využívali“ k výdělečným činnostem byla pokutována částkou citelně vyšší až 400 Kč (při opakování prohrěšku 1000). Rodičům přináležela též povinnost omlouvat dítě třídnímu učiteli, a to buď ústně, nebo písemně. Akceptovatelným důvodem pro nepřítomnost dítěte ve škole byly nemoc dítěte, nakažlivá nemoc v rodině nebo v domě, nemoc rodičů, kteří potřebovali, aby se dítě o ně postaralo, úmrtí v rodině nebo v příbuzenstvu, nebo nepříznivé klimatické podmínky, které by ohrožovaly zdraví dítěte. Důvodem k omluvě však nebylo zapojení dítěte např. do domácích prací, k rolnickým a živnostenským pracem (srov. Autrata, 1924, s. 54–65).

Zcela osvobozeny od školní povinnosti byly děti s duševní či tělesnou vadou, která bránila docházce do školy. Tyto děti měly být vyučovány doma. Děti slepé, hluchoněmé podle tehdejších nařízení (Říšský školský zákon ze 14. května 1869 §24–27) měly patřit do příslušných ústavů. V místech, ve kterých ústavy neexistovaly, mohly tyto děti navštěvovat obecnou školu. Osvobození dětí od školní docházky potvrzovala *místní školní rada* na základě lékařského vysvědčení. Uvedený zákon rovněž definoval částečné osvobození těchto žáků od jednotlivých předmětů jako např. zpěv, kreslení, tělocvik nebo ruční práce. O částečném osvobození dítěte se žádalo při zápise a správce školy tuto žádost předkládal k rozhodnutí okresní školní radě (srov. Autrata, 1924, s. 51).

Žákům bylo zakázáno navštěvovat bez rodičů hostince a kavárny, veřejné zábavy, žebrání, prodávat veřejně drobnosti, kouřit, hrát o peníze nebo jiné cennosti. Žáci rovněž nesměli požívat alkoholické nápoje. V příručce zákonů pro učitele „*Schule und Lehrer in Mähren*“ z roku 1922 byl tento zákaz přesně specifikován: „*In öffentlichen Lokalen (Gasthäusern, Kaffeehäusern, Restaurationen, Schenken, Geschäften, Automaten, Büffets u. dgl.), ferner an Ausflugsorten, Wallfahrtsorten u. dgl. ist die Verabreichung von alkoholischen Getränken aller Art (Bier, Wein, Obstwein, Branntwein, Likören, Sliwowitz, Rum usw.) zum Genusse an Ort und Stelle an Kinder und Personen unter 16 Jahren beziehungsweise unter 18 Jahren, auch wenn sich dieselben in Begleitung Erwachsener befinden, verboten.*

Es ist auch verboten, daß Erwachsene in den angeführten Lokalen und Orten Kindern und jugendlichen Personen alkoholische Getränke verabreichen lassen und ihnen den Genuß der verabreichten Getränke erlauben.

Erst Personen, die das 16. Lebensjahr überschritten haben, darf in den oben genannten Lokalen und Orten zum Genusse an Ort und Stelle Bier und Wein (Obstwein); und erst Personen, die das 18. Lebensjahr überschritten haben, dürfen alkoholische Getränke verabreicht werden.“ (Schule und Lehrer in Mähren, 1922, s. 436) Peněžité pokuta při porušení tohoto zákona byla poměrně vysoká. Jednalo se o částku 10 000 – 20 000 Kč nebo dokonce vězení v rozmezí od 24 hodin až po horní hranici 3 měsíců. Nápoje, které neobsahovaly více než 5 % alkoholu, byly považovány za nealkoholické.

Žáci nesměli být členy spolků nebo mezi sebou spolky zakládat, nosit odznaky, účastnit se veřejných schůzí a průvodů (bez povolení správce) ani v doprovodu rodičů. Olomoucký deník Mährisches Tagblatt cituje dne 13. 4. 1921 doslovné znění § 22 disciplinárho předpisu, který výše uvedený zákaz zmírňoval pro žáky středních škol: „*Die Schüler dürfen sich mit Zustimmung des Lehrkörpers zu Erziehungszwecken vereinigen. Mitglieder von Vereinen und Organisationen dürfen nur Schüler der zwei obersten Klassen mit Genehmigung des Lehrkörpers werden.*“ Zákaz účasti ve veškerých politických a protináboženských organizacích však zůstal v platnosti (srov. Mährisches Tagblatt, 13. 4. 1921, s. 4). Skutečnost, že výše uvedený předpis nebyl dodržován, dokládá i článek německého periodika *Deutsches Volksblatt*, zveřejněný dne 7. 5. 1927 (o šet let později), který informoval o nařízení vydaném dne 26. 4. 1927 *zemskou školní radou* v Brně, důrazně zakazující účast školní mládeže na

jakékoli formě politické angažovanosti. Jednalo se o reakci na četné stížnosti veřejnosti, že se školní mládež účastní různých shromáždění, zasedání či výletů různých spolků (i politických) a to buď v doprovodu rodičů, nebo i bez nich, a že se velkou měrou podílí na rozdávání letáků různých politických stran. „*Es darf auf keinen Fall geduldet werden, daß die Schuljugend an den erwähnten Aktionen teilnehme, weil dadurch die Schuldisziplin und Erziehung gröblich verletzt und in dem unentwickelten Geist des Kindes ein ungesundes Parteiwesen, ein Haß gegen Personen anderer Deksnsart, anderer Volkszugehörigkeit oder anderer Religionsbekenntnisse, Gleichgültigkeit gegen Schule, Behörden und den Staat eingepflanzt wird.*“ (srov. Deutsches Volksblatt, 7. 5. 1927, s. 5) – uzavírá článek v deníku *Deutsches Volksblatt*.

Žákům do 12 let byla zakázána práce (tím byla myšlena práce za plat, která byla pravidelná a nesloužila k výchovným či vzdělávacím úkolům). Děti do 10 let směly vykonávat pouze lehké domácí a zemědělské práce v maximálním rozsahu 2 hodiny denně (ne těsně před a po vyučování). Ve volných dnech směl žák pracovat maximálně 4 hodiny. Práci ve svátky a v neděli nebo práci v noci (tj. mezi osmou hodinou večer až sedmou ráno) nesměly školní děti vykonávat vůbec. K živnostem a provozovnám, ve kterých byla dětská práce zakázána bez výjimky, patřily například pivovary, lomy, cihelny, sklárny, sirkárny, barvírny, pekárny, mlýny a provozy, ve kterých se pracovalo s jedovatými látkami (olovem, rtutí aj.) Ve výčtu dalších zakázaných prací najdeme např. práce při mlátičkách, řezačkách, stavění kuželek, tlučení šterku, kácení a štípání dříví, mlácení, sečení; lovení ryb; obsluha v hospodách, při divadelních, koncertních produkcích (veřejně vystupovat směli žáci pouze s povolením školských úřadů) (srov. Autrata, 1924, s. 71–72).

Žáci mohli po absolvování měšťanské školy obdržet dva druhy vysvědčení. Za prvé tzv. „vysvědčení propouštěcí“, které se vydávalo na konci školního roku a o jeho vydání rozhodla školní konference. V něm se přihlíželo k chování a prospěchu za poslední tři roky, dále pak obsahovalo např. známku z náboženství (pokud dítě nenavštěvovalo tento předmět, byla zde pouze poznámka o této skutečnosti). A za druhé vysvědčení „na odchodnou“. To se vydávalo po plném vyhovění školním povinnostem (srov. Autrata, 1924, s. 82).

Vedle veřejných škol existovaly rovněž školy soukromé. Ty směl zřídit každý, kdo měl k tomu tzv. způsobilost. Žadatel musel okresní školské radě předložit žádost s povinnými

přílohami: vysvědčení a doklad o učitelské způsobilosti a mravní bezúhonnosti, učební osnovy, které musí vyhovovat alespoň požadavkům veřejných škol a průkaz, který potvrzoval, že je zajištěna výuka náboženství na odpovídající úrovni. Žadatel musel předložit doklady o umístění školy, místnostech apod., které pak byly následně posuzovány techniky, pedagogy a lékaři. Příslušná *Okresní školská rada v Olomouci* předala po přešetření žádost *Zemské školské radě v Brně* a případně udělila povolení. Školy soukromé podléhaly státnímu dozoru.

Rodiče měli také možnost soukromé výuky dětí. Bylo však nutno požádat o povolení příslušné školské orgány. Dohled nad soukromou výukou vykonával *okresní školský výbor*, který disponoval pravomocemi nařídit přezkoušení dětí před koncem roku na obecné škole. Rodiče byli povinni uposlechnout nařízení *okresní školské rady*. Pokud by tak nečinili, mohl *okresní školský výbor* nařídit přerazení dítěte do veřejné školy. Přezkoušení soukromě vyučovaných dětí se konalo na veřejných školách v posledních čtyřech týdnech školního roku a rodiče o to směli zažádat na nejbližší škole. Dítě obdrželo tzv. „zkušební vysvědčení“, které sepsal třídní učitel a založil jej do katalogu. Ve 14 letech vykonávaly soukromě vyučované děti tzv. „zkoušku propustnou“. Zkouška se konala ze všech předmětů obvyklých na veřejné škole. Na vysvědčení ale chyběla známka z mravů a pilnosti. Poplatky za vyzkoušení (Ministerský výnos 17. 12. 1919) byly ve výši 10 Kč za předmět, za celou zkoušku pro obecnou školu se platilo 20 Kč a pro měšťanskou školu 25 Kč. Poplatek se složil před zkouškou, nemajetné děti mohla osvobodit od platby na základě svého rozhodnutí učitelská konference (srov. Autrata, 1924, s. 123–128).

3.4 Struktura prvorepublikového školství. Mateřské školy, školy obecné a měšťanské a školství střední

Do soustavy školství I. ČSR náležely mateřské školy. Ve statistických výkazech nacházíme údaje o mateřských školách společně s tzv. opatrovnami. V prvních letech existence ČSR navštěvovalo obě zařízení jen asi 50 000 dětí. Údaje z 1. pol. 20. let min. století dokládají, že velkým nedostatkem mateřských škol byla nedostatečná kvalifikace

učitelek, z nichž velká většina absolvovala nenáročnou externí zkoušku. Vedle mateřských škol existovaly tzv. klerikální ústavy při klášterech i klášterní ústavy pro přípravu pěstounek (srov. Kopáč, 1971, s. 20).

Nový stát zpočátku nezměnil téměř nic na organizaci školství. Obecná škola měla pět tříd a sloužila jako přechod na měšťanskou školu či různé formy gymnázií a reálků, které lze souhrně označit jako střední školy. Rozhodující změnu přinesl tzv. Malý školský zákon (Zákon z 13. července 1922 č. 226 Sb. z. a n.), který zavedl výuku občanské nauky a výchovy, ruční práce pro chlapce a nauku o domácím hospodářství pro děvčata na obecných a měšťanských školách. Malý školský zákon upravoval výuku českého jazyka ve školách s jiným než československým vyučovacím jazykem. Na německých školách byla vyučována čeština v rozsahu 3–4 hodin týdně (srov. Keil at al., 1967, s. 95).

Vyučovací osnovy tvořící obsah výuky v jednotlivých předmětech byly v prvních letech po vzniku ČSR nejednotné a roztržité. V Čechách platily pro české školy osnovy z roku 1915 (pro německé z roku 1911), na Moravě z roku 1885, na Slovensku z roku 1906 a v Podkarpatské Rusi z roku 1903. Osnovy české byly rámcové; Morava, Slezsko a Slovensko měly osnovy podrobné. Pro měšťanské školy vydalo osnovy bývalé ministerstvo kultu a vyučování již roku 1907, roku 1908 byly k nim připojeny pokyny pro vyučování českému jazyku. Zemská školní rada v Čechách je roku 1910 vydala v nové úpravě jako tzv. osnovy vzorné. V roce 1919 byly vydány nové osnovy dějepisu a zeměpisu, roku 1923 (po vydání Malého školského zákona) byly vydány osnovy občanské nauky a výchovy, ručních prací chlapeckých a dívčích s naukou o vedení domácnosti; roku 1926 upravilo ministerstvo učební plán a stanovilo počet hodin pro jednotlivé předměty (srov. Kopáč, 1971, s. 116).

Z velkého množství zákonů ke školství vydaných po vzniku Československa měl z národnostního hlediska největší význam tzv. menšinový zákon, jeho oficiální název zněl *Zákon „o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích“* ze 3. dubna 1919 (zákon č. 189/19 Sb. z. a n.). Upravoval postup při zřizování nových národních škol a rozšiřování škol o další třídy, případně při jejich rušení. Veřejná obecná škola národní mohla být založena v každé obci, kde žilo alespoň 40 dětí (podle tříletého průměru), pro které nebyla v obci škola s jejich mateřským vyučovacím jazykem. Zákon povoloval i výjimky – založení školy s nižším počtem dětí než 40. Občanská (tak začaly být za první republiky

nazývány měšťanské školy; my však zůstaneme u tradičního názvu – měšťanské, který ostatně od roku 1935 – zákonem o újezdních školách měšťanských – opět vrátil) menšinová škola mohla být podle tohoto zákona zřízena v místě, kde obecnou školu navštěvovalo alespoň 400 dětí ze školní obce. Nové menšinové školy byly vyňaty z pravomoci *místních školních rad*, byly zřízeny samostatné inspektoráty, jejich náklady platil stát a v roce 1921 byly menšinové školy postátněny vůbec. Zákon č. 189/19 Sb. z. a n. také umožňoval vyvlastnění budov pro tyto školy, případně pozemků pro jejich stavbu, a místností pro ubytování učitelů. Veškeré menšinové školství (oficiální název těchto škol od roku 1921 zněl – *státní školy národní*) bylo pod přímým dohledem státní správy, rozhodující instancí pro jejich budování a rušení se staly *zemské školní rady*, případně jejich předsedové (srov. Trapl, 2003, s. 110–111). Německá menšina v ČSR označila Menšinový zákon za nerespektování kulturních práv druhého národa a za výraz popírání práv národnostní menšiny (srov. Kasper, 2006, s. 38–39). Příčinou těchto výhrad byla skutečnost, že dle Menšinového zákona mohly být totiž menšinové školy zřizovány i pro nižší počet žáků, což bylo v oblastech s převahou německého obyvatelstva – to se týkalo i Olomouce a olomouckého politického okresu – chápáno jako pokus o likvidaci německého školství a tím i kultury (viz blíže kapitola 4.1).

K dalším změnám došlo na základě vládního nařízení z 21. dubna 1921, které upravovalo školní okresy. V Čechách tak bylo 71 českých školních okresů, na Moravě a ve Slezsku 40. Pro srovnání uvádíme, že v téže době bylo v zemi Moravskoslezské 14 německých, respektive smíšených školních okresů (dva městské – Brno a Olomouc a 12 venkovských.) Pro menšinové – státní národní školy – byly zřízeny samostatné školní okresy, které zahrnovaly většinou několik politických, případně soudních okresů (srov. Trapl, 2003, s. 110–111).

Reorganizace nižších školských orgánů měla být provedena v souvislosti se zavedením župního zřízení, k němuž nedošlo. Ze zákona o župní školské správě (zákon z 9. dubna 1920, č. 292) byla převzata jen ustanovení o *místních školních radách* a *okresních školních výborech* (stalo se tak vládním nařízením č. 605/1920 a č. 608/1920; podle zákona č. 292/1920 byla organizována i správa státních škol menšinových). V každé školní obci (nikoliv však na Slovensku) existovaly *místní školní rady*, jejichž povinností bylo především pečovat o věcné potřeby obecných a měšťanských škol, byly složeny z volených zástupců učitelstva a občanstva – zástupci učitelstva měli tvořit třetinu pléna (maximálně však 5 osob).

Analogicky byly složeny i okresní školní výbory, jejichž členové však nebyli voleni, ale jmenováni *zemskou školskou radou* k návrhu okresního hejtmana (srov. Kopáč, 1971, s. 16–17). Do *místní školní rady* byli voleni i zástupci obce (mělo jich být dvakrát tolik co zástupců učitelských) a byli voleni obecním zastupitelstvem. *Místní školní rada* byla volena na období pěti let. K jejím kompetencím patřilo např. spravovat místní školní fond a školní nadace, cenné papíry a listiny, starat se o školní budovu a pozemky, o nářadí a učební pomůcky, vést inventář, opatřovat věcné školní potřeby, sestavovat rozpočet a skládat výroční účty školy, konat roční soupis školních dětí, vést školní matriku, rozhodovat o přijímání dětí z cizí obce a vykonávat dozor nad školní docházkou. Co se učitelů týče, měla *místní školní rada* za úkol podporovat učitele ve výkonu jejich povolání (např. v otázkách kázeňského charakteru). Členové školní rady měli právo přijít do vyučování, ale nesměli do něj zasahovat. Dle nařízení *MŠANO* z 5. 2. 1919 č. 6547 měla *místní školní rada* zřídit v obci *místní výchovnou radu* z učitelů a občanů. Úkolem této rady byl přímý dozor na život mládeže mimo školu. *Výchovná rada* měla zajistit přímý styk s rodiči, školou, *místní školní radou* a místní policií. Působnost se netýkala škol menšinových. Pro ty bylo možno zřídit *místní školní výbor*. Schůze školní rady se měla konat jednou za měsíc a byla platná, pokud se dostavila většina členů. Rozhodovala většina hlasů. Předseda směl hlasovat jen při rovnosti hlasů, nebo pokud by usnesení bylo proti zákonu nebo na škodu školy. O těchto případech měl pak předseda za povinnost uvědomit *zemskou školskou radu* (srov. Aufrata, 1924, s. 13).

3.4.1 Obecné školy

„Obecná (národní) je škola, která poskytuje tolik vzdělání (výchovy a vyučování), kolik ho každý občan pro život nezbytně potřebuje...“

„Školy obecné zřízeny jsou k tomu, aby děti v mravnosti a nábožnosti vychovávaly, ducha jejich vyvíjely, známosti a zručnosti, jichž mají k dalšímu vzdělání v životě potřebí, jim poskytovaly a byly základem, by se z nich stali hodní lidé a občané.“ (srov. Aufrata, 1924, s. 24).

Školy se členily na školy obecné a školy měšťanské. Zvláštností tehdejšího školství je i to, že do sféry obecných škol (národních) se počítaly také školy mateřské a opatrovny (pro děti) předškolní, učebné kurzy a školy pokračovací (pro žáky škole odrostlé), školy pro mládež „úchylnou“ tzv. polepšovny, školy pomocné, ústavy slepců a hluchoněmých.

Obecné školy finálně zajišťoval buď zcela, nebo částečně stát, země, obec – pak se jednalo o školy veřejné. Nebo spolek, sdružení (klášter) či soukromník – a v tom případě se jednalo o školy soukromé (na Slovensku a Podkarpatské Rusi se rozeznávaly školy státní, obecní a církevní). K povinným předmětům na školách obecných patřilo: náboženství, občanská nauka a výchova, čtení a psaní, vyučovací jazyk (na každé škole obecné směl být jen jeden vyučovací jazyk), počty s naukou o tvarech měříčských, přírodopis, přírodozpyt, zeměpis, dějepis, kreslení, zpěv, ruční práce, tělesná výchova a domácí hospodářství. K nepovinným předmětům patřily jazyk československý (na školách nečeských), hra na housle, resp. jiné předměty podle místní potřeby (zvláště pak druhý jazyk). Aby nepovinné předměty mohly být vyučovány, bylo nutno předložit žádost, ke které měl být přiložen doklad o učitelově způsobilosti, učební osnova, rozvrh hodin, výkaz přihlášených žáků. Žáky směly přihlásit rodiče na začátku školního roku a odhlášení mohli být až na konci školního roku. Vyučování nepovinných předmětů bylo bezplatné. Osnovy pro výuku stanovilo *MŠANO* dle doporučení *Zemské školní rady*. V roce 1924 platily pro Čechy osnovy z 18. 5. 1874, pro Moravu z 19. 1. 1885, pro Slovensko z roku 1905. Počet žáků ve třídě byl stanoven na 80. Ale od roku 1927 byl stanoven na 65 (pro jednotřídku) a v ostatních třídách na 70. Od roku 1932 byl počet žáků na jednotřídku snížen na 50 a na ostatní třídy na 60 (srov. Austrata, 1924, s. 25–31).

Podle místní potřeby byly ke škole národní připojeny např. jesličky (pro batolata), opatrovny (pro děti pracujících rodičů od 3. roku), mateřské školy (od 4. roku života dítěte), speciální kurzy pro mládež, pokračovací kurzy nebo školy při školách obecných s povinnou docházkou od 14–16 let (byly určeny pro ty, kdo se dále nevzdělávali v živnostenských, lidových hospodářských nebo jiných vyšších a odborných školách). Děti „neplnomyslné“ (děti sluchově a zrakově hendikepované) směly být vyučovány ve zvláštním oddělení nanejvýš 4 hodiny týdně. Ve třídě jich mohlo být nejméně 10 a nejvíce 20. Pro výchovně zanedbané děti byly zřizovány tzv. „třídy kázeňské“ (se zvýšenými tresty, které schvalovalo

ministerstvo školství a národní osvěty). Třídy pro děti neschopné postupu do měšťanské školy byly označovány jako třídy závěrečné a jednalo se o 6. třídu školy pětileté s pěti školními roky. Třídy byly určeny pro děti, které pro slabý prospěch nebyly přijaty do měšťanské školy (srov. Autrata, 1924, s. 119).

V roce 1930 existovalo na území ČSR celkem 3299 německých obecných škol, z nich byly téměř dvě třetiny jednotřídní nebo dvojtřídní (1050 a 999). Ve srovnání s předchozími léty, kdy převažovaly obecné školy troj- a čtyřtřídní se tedy jedná o jednoznačné snížení počtu německých dětí ve školách, resp. ve třídách. Příčinou bylo rušení škol a úbytek počtu dětí v důsledku válečných let.

Stanoveny byly rovněž nezbytné pomůcky pro chod školy jako např. přístroje k prvnímu vyučování čtení (typy písmen), názorné pomůcky k výuce počtů (počítadlo), globus, mapy polokoulí, otčiny, republiky, Evropy, Palestiny, předlohy ke kreslení, sbírka domácích přírodnin a jednoduchých fyzikálních přístrojů a školní knihovna. Při nákupech pomůcek měly dostat přednost tuzemské výrobky. Pomůcky měli dětem opatřit rodiče, nemajetným pak místní školní rada. Na škole měla být i sbírka pomůcek přístupná rodičům a živnostníkům.

Učebnice mohly být použity pouze po schválení *ministerstva školství* a po posudku *zemské školní rady* a odborníků. Pokud byly určité učebnice schváleny, vybrala z nich okresní konference (dočasně stálý výbor s okresním školním inspektorem) nejvhodnější, a ty pak předložila ke schválení *zemské školní radě*. Pro vzhled učebnic a sešitů existovaly normy³⁸.

„Každá následná hodina at' méně namáhá soudnost žáků; cvičení v myšlení at' se střídá se zaměstnáním mechanickým“, nabádal učitele ministerský výnos z 9. 6. 1873. Ministerský výnos z 12. 7. 1869 stanovil, že „předměty duševně napínavé dopoledne, ale co namáhá zrak, to za nejjasnější doby denní“ (srov. Autrata, 1924, s. 37). K dalším praktickým pokynům uvedeného ministerského výnosu patřilo i poučení, že žádný předmět by se neměl vyučovat více než hodinu. Výjimku tvořily např. kreslení a ruční práce (ve vyšších třídách a mohly trvat

---

³⁸ Podle vyhlášky ze dne 2. 8. 1879 neměl být papír pro učebnice příliš tenký, nebo příliš lesklý, ale dobře hlazený bílé barvy či lehce do žluta. Délka řádku neměla přesahovat 10 cm. Tvar písma antikva, zřídka kursiva, barva písmen – úplně černá. Pro úpravu sešitů platily obdobné normy (min. vyhláška z 23. 7. 1904). Papír neměl být tenký, nýbrž pevný, hladký a bez lesku. Barva opět bílá nebo do žlutava (ne modravý). Obal měl být tmavší se štítkem, sešitý nití a nikoli drátkem. Linkování mělo být modré barvy a rozsah minimálně 8 listů a savý papír (srov. Autrata, 1924, s. 37).

i dvě hodiny). Vhodným způsobem měly být rozloženy i hodiny náboženství. Rozvrh hodin sestavoval „správce“, který jej konzultoval s učitelským sborem. Rozvrh školy schvaloval *okresní školní výbor* a teprve schválený rozvrh mohl být vyvěšen ve škole.

Veřejná obecná škola mohla být zřízena v každé obci, kde tříletý průměr žáků představoval minimálně 40 dětí školou povinných. Obecná škola musela být rovněž zřízena všude tam, kde v obvodu jedné hodiny došlo přes 40 dětí, a tento průměr následoval pět po sobě jdoucích let. Tam, kde byla dětem trvale ztížena cesta do školy a okruh docházky se pohyboval okolo 4 km, byla zřízena tzv. expozitura (která byla součástí školy), kam učitel na čas docházel, nebo byla zřízena „stanice excurrando“ (tzv. ambulanti docházková, kam učitel docházel alespoň třikrát v týdnu)³⁹.

V obecných školách se vedly školní kroniky, do kterých se chronologicky zapisovaly všechny školní události (např. počet žáků, rozřídění, vyznání, výsledky klasifikace,

---

³⁹ Ministerské nařízení z 27. 7. 1878 upravovalo pravidla o tom, jak má vypadat školní budova a její provoz. Pro Moravu platilo nařízení z roku 17. 7. 1875, pro Slezsko z 26. 8. 1878, pro Čechy z 12. 3. 1888. Stanoviště školy musel nejprve schválit úřední lékař. Škola měla být zřízena na vhodném prostranství, měla mít vhodné suché okolí, nejlépe ve středu obce. Za nevhodné místo bylo považováno okolí stojatých vod, u hřbitova či v rušných ulicích. Škola měla být úpravná důstojného vzhledu. Vnitřek školy pak účelný a místnosti prostorné, světlé a vzdušné. Zajímavé jsou i údaje o rozměrech stavby např. přízemí mělo být alespoň 0,65 m nad silnicí (v Čechách a na Moravě 0,63), chodby 2 m (na Moravě 1,89). Schody 1,5 s malým stoupáním a zábradlím (výjimečně dřevěným), nesměly být točité. Učebny pro malé děti měly být umístěny v přízemí, pro větší děti v patře, třídy dívčí a chlapecké měly mít oddělené vchody. Okna nejlépe na východ, čtyřhranná s plátěnými záclonami a ventilací. Světlo mělo dopadat zleva a ne ze zadu. Dveře se měly být umístěny v přední části učebny, proti oknům a otvírat se ven. Jejich výška 2 m (na Moravě 1,89 m), šířka 1 m. Prostor na žáka byl stanoven na 0,6 m² (mimo stůl, skříň, cestičky, tabule s okolím a kamen). Délka učebny 12 m, poměr k šířce měl činit 5:3, podlaha tvrdá. Výška učebny 3,8 m. Nátěr stěn měl být světlý modro- nebo zelenošedý, strop světlý. Kamna měla stát proti oknům. Pro toalety platila zvláštní pravidla. Měly být odděleny od učeben krytými chodbami a mělo se dbát toho, aby výpary nemohly do učeben. Měly být opatřeny dvojitými dveřmi, sedadla se měla denně čistit, podlaha týdně desinfikovat a zajištěna měla být i jejich dobrá větratelnost. Toalety měly být zvlášť oddělené pro chlapce a dívky. Voda pitná i užitková z vodovodu či ze studně měla být chráněna proti znečištění. Uklízet se mělo denně, velký úklid čtyřikrát ročně, deštníky a šaty se měly odkládat na chodbě a přede dveřmi měly být škrabáky na obuv (srov. Aufrata, 1924, s. 38)

Vnitřní zařízení školy mělo rovněž svá pravidla. V učebnách měly být skříň, stůl, 2 židle, věšáky, umyvadlo (s ručníkem), obraz prezidenta republiky, teploměr, lavice s opěradly (podle velikosti žáků) se zakulacenými rohy. Kalamáře měly být umístěny v desce opatřeny záklopkou. K dalším nezbytným místnostem ve škole patřil kabinet pomůcek, sborovna, kancelář (to vše bylo možné, pokud škola byla větší), tělocvična s náradím, cvičiště s pískem obrostlé křovím (případně vzrostlými stromy, které měly poskytovat stín). Součástí školy byla na venkově zahrada. V každé třídě nesměla chybět dřevěná tabule, houba a utěrka, křída. Děti se neměly přetěžovat nošením knih. K vybavení žáka patřil i sešit papír v něm byl pevný, přiměřeně bílý, inkoust černý, pero s držátkem (měkké, ocelové), tužka měkká. Jinou variantou byla černá červeně linkovaná tabulka s dlouhým kamínkem, který neměl být příliš tvrdý, a hubka nebo hadřík (srov. Aufrata, 1924, s. 37–44).

zastoupení členů učitelského sboru, místní a okresní školní rady, zvláštní výnosy školských úřadů, změny v organizaci, místní a jiné události, které měly vliv na školu. V kronikách byly obsaženy také inventáře sbírek a knihovny, jednací protokoly a razítka. Třídní učitel administroval třídní katalog a týdeník, do nějž správce školy zaznamenával své hospitace (srov. Autrata, 1924, s. 104).

Dalším zajímavým fenoménem období Československa byla skutečnost, převážně „vesnické školy“ se staly doménou mladších učitelů. Jednou z výhod vesnických škol bylo poměrně brzké získání deficitivního místa, které mohl za krátkou dobu mladý učitel získat ve srovnání s městskými obecnými školami, ve kterých působili převážně starší učitelé. Například němečtí mladí učitelé se nejčastěji sdružovali v „*Deutsches Lehrerbund*“, které se stalo silným nositelem nových pedagogických impulzů zvláště ve vesnických obecných školách (Keil at al., 1967, s. 95–96).

3.4.2 Měšťanské školy a střední školství

„Občanská (měšťanská) škola má poskytovat vzdělání nad obecnou školu sahající, zvláště pro potřeby živnostenské a rolnické, pro přípravu na ústavy učitelské a na školy odborné, které nepředpokládají vzdělání středoškolské.“ (srov. Autrata, 1924, s. 110)

Občanská (měšťanská) škola byla určena dětem školou povinným po absolvování 5. ročníku obecné školy. Mezi povinné předměty zde patřily: náboženství, občanská nauka a výchova, vyučovací jazyk s naukou o písemnostech, zeměpis, dějepis, přírodopis a přírodozpyt, počty s jednoduchým účetnictvím, měřičství, rýsování, kreslení, krasopis, zpěv, ruční práce, tělesná výchova a nauka o domácím hospodářství. K nepovinným předmětům jazyk československý (na nečeských školách), jiné cizí jazyky, těsnopis, psaní na stroji a hudba (housle, klavír). Učební osnovy mohly být pro každou školu jiné. Jejich úpravu schvaloval *okresní školní výbor* a jednání řídil okresní školní inspektor. K jednání měli být pozváni učitelé dotyčné školy a zástupci z jiných občanských škol v politickém okrese, rovněž zástupci průmyslu, obchodu, živností a rolnictva místa i okresu a „osvědčené paní“ (pro školy dívčí). Základem pro ně se staly normované osnovy z 15. 7. 1907. Při schvalování

osnov se přihlíželo např. k různosti potřeb pro chlapce a dívky, k potřebám okresu, nevyučovalo se více než 30 hodin týdně apod. V každém politickém okrese měla být alespoň jedna měšťanská škola. Zřizovat své školy mohly také církve. Pokud do menšinové školy obecné chodilo alespoň 400 dětí, bylo možno zřídit měšťanské školy zvlášť pro chlapce a zvlášť pro dívky nebo školy smíšené. Vyučovacím jazykem byl jazyk mateřský. Pokud tři roky po sobě navštěvovalo smíšenou školu 300 dětí, musela se rozdělit na chlapeckou a dívčí. V okruhu do 4 km od budovy nesměla odmítnout škola přijmout žáka. Pokud ovšem počet dětí ve třídě nepřekračoval počet 80 (od školního roku 1927/1928 počet 70 a od školního roku 1932/1933 60).

Školu obecnou a měšťanskou bylo možno spojit pod jednu správu, pokud obě sídlily v jedné budově a pokud to byla vůle „vydržovatelů“. Na měšťanských školách se nepsaly školní zprávy, ale vedla se čtvrtletní klasifikace do třídního katalogu. Výpis z této klasifikace mohl třídní učitel zaslat rodičům. Vysvědčení se vydávala pololetně. Pokud žák vystoupil ze školy během roku, obdržel tzv. „frekventační vysvědčení“ s poznámkou o tom, že byl ze školy odhlášen. Pokud žák dovršil osmiletou docházku, ale školu ještě neabsolvoval, obdržel tzv. „propouštěcí vysvědčení“, ve kterém nebyly uvedeny známky o prospěchu s poznámkou: *„vědomosti potřebné k propuštění za školy objektivně prokázány přijetím na školu občanskou“*. Pokud žák dovršil osmiletou docházku a školou absolvoval, obdržel rovněž propouštěcí vysvědčení, ale známky již byly uvedeny. Vysvědčení bylo opatřeno poznámkou *„dostalo se mu vzdělání přesahující cíl obecné školy“* (srov. Autrata, 1924, s. 110).

Na měšťanské škole bylo stanoveno poněkud odlišné složení učitelského sboru. V čele školy stál ředitel. V Čechách a na Moravě se vyžadovalo, aby alespoň několik let působil na měšťanské škole. Do učitelského sboru patřil učitel náboženství, tři odborní učitelé, dále pak pomocní učitelé. Ředitel měl snížený úvazek (normou bylo 12 hodin), učitel zpravidla 24 hodiny. Třídním učitelem se stal ten, který učil v dané třídě nejvíce hodin (srov. Autrata, 1924, s. 110–118).

V prvních deseti letech po vzniku Československa stoupl počet německých měšťanských škol z 388 na 426 a procentní návštěvnost německých žáků z 11,6 % na 18,53 %, u českých žáků se tento zvýšil z 10,6 % (v roce 1918) na 20,11 % (o deset let později). Počet německých jednoletých učebních kurzů se zdvojnásobil (z 55 na 112), počet českých jednoletých

učebních kurzů se zdesetinásobil (z původních 42 na 455). Jednoleté kurzy byly žáky využívány k tzv. „výměně“, při které žáci využili možnosti naučit se „druhý“ jazyk. Tak docházelo k tomu, že české jednoleté kurzy navštěvovala až jedna třetina německých žáků a bylo tomu i naopak. V roce 1937 existovalo již 447 německých měšťanských škol, které navštěvovalo 20,4 % německých dětí. České měšťanské školy navštěvovalo 26,9 % žáků (Keil at al. 1967, s. 97).

Do měšťanské školy byly zpravidla přijímány děti z příslušné školní obce. Často se však stávalo, že do školy přicházely děti ze sousedních školních obcí. Tito žáci ale nebyli započítáváni do zákonem stanoveného počtu dětí, pro které mohla být zřízena nová třída a kteří zároveň bydleli ve vzdálenosti do 4 km od školy. Toto velmi zatěžovalo místní měšťanské školy, neboť tyto musely přijmout více žáků, jejichž obce nenesly děti žádný finanční věcný náklad. Děti ze vzdálenějších míst dané školní obce tak byly přijímány pouze do té míry, dokud stačila kapacita třídy. Tato praxe pak spíše působila jako brzda ve vzdělávání vesnických dětí. Tímto způsobem došlo k situaci, kdy např. v roce 1928 činil podíl dětí rolníků na obecných školách 39,1 %, na měšťanských pouze 18,4 %. Zlepšení situace pak přinesl tzv. „*Sprengelbürgerschulgesetz*“ z 20. prosince 1935: „*Jeder öffentlichen Bürgerschule wird ein Sprengel (eingeschultes Gebiet) zugewiesen, um den in ihm wohnenden und zum Besuch der Bürgerschule verpflichteten Kindern die Aufnahme in dieselbe zu gewährleisten. Der Sprengel der öffentlichen Bürgerschule ist so zu regeln, daß den in ihm wohnenden Kindern der regelmäßige Besuch der Bürgerschule möglichst erleichtert werde, wobei darauf zu achten ist, daß die Kinder in der Regel nicht weiter als fünf Kilometer zur Schule haben.*“ (srov. Keil at al., 1967, s. 98)

S výjimkou několika měšťanských škol ve velkých městech bylo do školních obvodů přiřazeno několik obecných škol, pro jejichž děti se dotyčné měšťanské školy staly povinnými (spádovými) a staly jakými „ústředními školami“ pro žáky po ukončeném posledním ročníku obecné školy. Se souhlasem zemské školní rady mohly být i nadále přijímány děti i ze vzdálenějších oblastí, přičemž při jejich velkém počtu byly zřizovány paralelní třídy (srov. Keil, 1967, s. 97–98).

Mezi novými předměty, které byly ministerským výnosem ze 4. srpna 1923 ve smyslu zákonných ustanovení zařazeny do učebního plánu měšťanských škol a vyšších ročníků školy

obecné, byla také nauka o vedení domácnosti, stručně nazývaná domácimi naukami. Jejich zavedení se setkalo na mnoha místech s překážkami, které spočívaly buď v příliš velkém počtu žákyň na oddělení, nebo v nedostatečném zařízení škol (školních kuchyní). Také mezi učitelkami a učiteli měšťanských škol se ozývaly kritické hlasy; poukazovalo se například na příliš velký počet hodin věnovaných tomuto předmětu. Na druhé straně se zdůrazňovalo, že celkový ráz této výuky je „*zábavou a hravým poučováním*“, takže nelze mluvit o přetěžování (prof. Babák v Lidových novinách 3. prosince 1923) (srov. Kopáč, 1971, s. 58). Při výuce nově zavedeného předmětu občanská nauka a výchova pomáhaly učitelům příručky, nejčastěji od Miroslava Skořepy. Příručky přinášely maximum látky podle osnovných hesel a obsahovaly praktické a metodické pokyny, týkající se chování žáků (mravních návyků, šetrnosti, sebekázně apod.), upozorňovaly učitele na nutnost vycházet z poměrů místních a využívat nejen příkladů významných osobností, ale i osobností spjatých s daným regionem. M. Skořepa také vydatně čerpal z beletrie (např. L. N. Tolstého, G. Maupassanta); po této stránce připomínala jeho příručka do jisté míry jinou starší dobře uspořádanou trojdílnou čítanku *Dětský koutek* do Bronislavy Herbenové, sledující podobné cíle v mimoškolní dětské četbě. Hojně se rovněž využívalo příruček Oldry J. Novotného (*Příručka občanské nauky a výchovy*), který obsah občanské nauky a výchovy rozdělil ve tři velké celky: výchovu společenskou, výchovu národní a výchovu všelidskou, aniž se snažil o vytvoření uceleného systému. Při výuce bylo využíváno literatury, příkladů z dějin i ze současnosti (z denního tisku); autor kladl přitom důraz na zájmy žáků a na jejich samostatnost při formulování závěrů. Obdobným způsobem byla koncipována příručka Josefa Ledra a Josefa Hořčičky *Mladý republikán – listy z občanské nauky a výchovy pro českou mládež*, obsahující i návody k praktickým cvičením, organizací besídek a školních podniků. Přes velké množství příruček, čítanek, přes podrobné vymezení obsahu předmětu v osnovách a instruktivní stati v *Časopisu pro občanskou výchovu* a četná teoretická pojednání uveřejňovaná v pedagogickém tisku docházelo v praxi k značnému kolísání výsledků, které nebyly zdaleka takové, jak se původně očekávalo. Příčin zde bylo několik: mnoho učitelů prostě probíralo učivo podle příruček podobně, jako to bylo zvykem u jiných předmětů, jiní naopak až příliš spoléhali příliš na vlastní souvislé výklady a „poučování“ (srov. Kopáč, 1971, s. 59).

Jen poměrně velmi malá část dětí přecházela již po pátém ročníku obecné školy na střední všeobecné vzdělávací školy, které byly převážně osmileté, zejména na gymnázia, reálky a jejich různé kombinace (nejčastěji reálná gymnázia). Ve skutečnosti existovala a nově vznikala velká škála dalších středních škol, a to odborných, které se dělily hlavně na průmyslové a ostatní různě specializované školy. Do těchto škol nastupovali žáci po absolvování povinné školní docházky, zejména z měšťanských a nižších středních škol, někdy i po vyučení nebo odborné praxi. Většinou byly dvouleté až čtyřleté. Dvouleté školy byly tzv. mistrovské. Průmyslové školy se nejčastěji dělily na strojnické, elektrotechnické, chemické a stavební. Specializované odborné školy se zaměřovaly na odvětví hornické, textilní, krejčovské, tkalcovské, sklářské apod. Velmi rozšířené byly dvouleté obchodní školy a čtyřleté obchodní akademie a různé školy pro ženská povolání (školy rodinné). Do kategorie středních škol patřily i čtyřleté učitelské ústavy. Existovalo i několik druhů a stupňů škol z oblasti zemědělství a lesnictví (tzv. školy hospodářské) (srov. Bartoš, Trapl, 1991, s. 89).

Nejčastějším typem střední školy u nás se stalo reálné gymnasium; vedle něho tu byla gymnasia klasická, reformní reálná a reálky. Roku 1927 byl posunut počátek vyučování francouzštiny na reálných gymnásiích a řečtiny na gymnásiích klasických až do kvinty (srov. Kopáč, 1971, s. 113).

V letech 1919–1928 došlo v rámci německých středních škol ke sjednocení dvou typů středních škol. Snižoval se počet humanitně orientovaných reálných gymnázií (Realgymnasien) a reálek (Realschulen), oproti tomu narostl počet reálných a reforměreálných gymnázií. V roce 1928 existovalo v rámci oblastí označovaných jako „sudetoněmecké“ 13 gymnázií, 27 reálných gymnázií, 19 tzv. reformě - reálných gymnázií a 3 vyšší reálná gymnázia (srov. Keil at al., 1967, s. 146).

Ke školám odborným náležely státní průmyslové školy pro strojnictví, stavitelství, elektrotechniku a chemii. Zpravidla šlo o velké ústavy, v nichž bylo oddělení vyšší, škola mistrovská, různé speciální kurzy a odborná škola pokračovací. Vedle toho existovaly školy pro textilní průmysl a školy sochařsko-keramické. Byly tu i různé samostané školy mistrovské (pro tesařství, truhlářství, hutnictví, pro drogisty apod.). Vyšší školy průmyslové přijímaly absolventy nižších středních a měšťanských škol; byly čtyřleté a studium bylo zakončeno maturitou. Mistrovské školy přijímaly žáky s několikaletou praxí a věnovaly se hlavně jejich

dalšímu odbornému výcviku. Nižší průmyslové školy, zpravidla dvouleté, byly opět organizovány podle oborů – školy pro průmysl textilní a příbuzná odvětví, pro zpracování dřeva a bytový průmysl, pro různá odvětví uměleckoprůmyslová (sklářství, keramiku, zpracování kovů, kamene, grafiku), školy technologické, hornické, krajkářské a vyšivačské apod. (srov. Kopáč, 1971, s. 113–114)

Jediným pronikavějším zásahem v oblasti středního školství bylo zrušení dívčích lyceí v roce 1922, která byla vesměs přeměněna na reformní reálná gymnázia, s převahou technických předmětů v nižších třídách a od kvinty s výukou latiny. Je třeba kladně hodnotit zavedení koedukace na středních školách, přípustné do té doby jen v nepatrné míře, i úpravu maturit a přijímacích zkoušek. Na českých středních školách se vyučovalo vedle jiných cizích jazyků němčině jako povinnému předmětu – na německých byla zase povinná čeština (srov. Kopáč, 1971, s. 22).

Členy *okresních školských výborů* byli i školní inspektoři. Správu státních škol menšinových zajišťovaly *školní inspektoráty*, podřízené bezprostředně ministerstvu školství. Ke státnímu dozoru na školách byli určeni státní inspektoři. Obvodní školní inspektoři byli jmenováni ministerstvem školství na návrh *zemských a okresních školských výborů*. Do působnosti těchto inspektorů náležel dohled nad praxí přijímání a propouštění žactva, dohled nad odbornou kvalifikací učitelů (i učitelů náboženství), osnovami, metodami a pomůckami, ale také dohled nad prospěchem žáků. Svá pozorování měl obvodní inspektor konzultovat na poradě s učiteli konkrétní školy a o svých výsledcích referovat *okresnímu školskému výboru*. Zemský školský inspektor byl jmenován prezidentem republiky na návrh vlády. Zemským školským inspektorům byl přiznán statut státního úředníka. K jejich pracovní náplni patřily občasné kontrolní návštěvy škol, řízení zkoušek učitelské způsobilosti, dozor nad zkušebními komisemi pro školy obecné, na *okresní školní výbory, okresní školní inspektory*. Zprávu o svých pozorováních měli přednést *zemské školské radě* a ministerstvu školství. Inspektor spolupůsobil i při obsazování učitelských míst (srov. Austrata, 1924, s. 20). *Zemských školských rad* v historických zemích, tj. v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, se výše uvedená nová úprava ve smyslu v život neuvedeného zákona o župní školské správě (zákon z 9. dubna 1920, č. 292) nedotkla. Zůstaly ve starém složení ve smyslu ustanovení říšského zákona z 25. května 1868 i jednotlivých zemských zákonů z let sedmdesátých. Skládaly se ze

zástupců zemského výboru, inspektorů, zástupců hlavních měst a představitelů církví. Zástupci učitelstva (jmenování a nikoliv volení) zde měli poměrně malý vliv. *Zemská školní rada* se dělila na dva odbory, z nichž jeden obstarával správu škol českých, druhý německých. Společné věci se řešily na plenárních schůzích (srov. Kopáč, 1971, s. 16–17).

3.4.3 Školy pro tělesně a duševně hendikepované děti

Školy pro hluchoněmé v Čechách byly (až na několik městských tříd pro německé děti v Praze a v Plzni) v rukou soukromých, většinou však v církevní správě (např. německý ústav v Litoměřicích a utrakvistický v Českých Budějovicích). Vyučovaly na nich řeholnice často bez náležité kvalifikace (srov. Kopáč, 1971, s. 20). Na Moravě fungoval mezi léty 1832–1894 v Brně utrakvistický ústav pro hluchoněmé (čtyři české a čtyři německé třídy). Německé třídy byly v roce 1907 přemístěny do Olomouce. Dva české ústavy vznikly v roce 1892 v Ivančicích a v Lipníku, v roce 1907 i ve Valašském Meziříčí. Zemský ústav pro hluchoněmé (postaven mezi léty 1911–1913) se nacházel v Šumperku, avšak nefungoval dlouho, jelikož učitelé byli v roce 1915 povoláni do války a škola následně sloužila jako válečný lazaret. Svou činnost obnovil ústav v roce 1919. V roce 1938 se ústav pro hluchoněmé v Šumperku stal hlavním župním ústavem pro výuku hluchoněmých (srov. Baier, 1988, s. 22).

První soukromý léčebný a výchovný ústav pro nevidomé byl založen v Praze na Hradčanech roku 1808. Od svého založení až do roku 1939 jej navštěvovaly především německé děti. Zpočátku měl pouze čtyři chovance. Od roku 1871 se o výchovu a péči zrakově postižených staraly řádové boromejky, avšak bez odpovídajícího vzdělání. V roce 1832 inicioval univerzitní profesor dr. A. Klar otevření ústavu pro dospělé. V roce 1888 následovalo otevření dalšího ústavu pro přestárlé, nemocné a práce neschopné zrakově postižené v Praze na Smíchově. V Brně byl otevřen první soukromý ústav v roce 1835, který se stal v roce 1877 veřejným. Navštěvovaly jej děti německé, české a polské. Snahy o založení dalšího ústavu v Těšíně zůstaly v důsledku malého počtu chovanců nenaplněny. V roce 1913 následovalo založení ústavu v Ústí nad Labem určené především německým

dětem v Čechách. V roce 1931 byla k tomuto ústavu připojena mateřská školka. V roce 1939 byl ústav zestátněn a stal se župním ústavem. (srov. Baier, 1988, s 17–19). Školství pro nevidomé bylo v ČSR v letech 1918–1938 až na některé zemské ústavy odkázáno hlavně na dobročinnou péči. K jejich hlavnímu nedostatku patřilo, že v nich byla pohromadě mládež ve školním věku s mládeží škoře odrostlou. Školy trpěly nedostatkem místností, například brněnský zemský ústav pro nevidomé musel odevzdat svoji budovu Vysoké škole zemědělské. Stát neprojevil valný zájem o přejímání škol pro nevidomé do vlastní správy (srov. Kopáč, 1971, s. 20).

Jediné školské zařízení pečující o tělesně postižené děti se nacházel v Liberci (založen v roce 1909). Liberecký ortoped dr. J. F. Gottstein se zpočátku staral o 156 dětí. Ústav však nebyl azylovým domem nebo nemocnicí, ale spíše léčebným zařízením se školní výukou. Během první světové války sloužil ústav válečným invalidům. V období I. ČSR se však vrátil ke svému původnímu zaměření. Dle zjištění pečoval ústav v roce 1928 o 230 chovanců. (srov. Baier, 1988, s. 23–24). Péče o zmrzačené se soustřeďovala především ve vhodně organizovaných ústavech (lidově nazývané Krüppelanstalt), kde chovanci tvořili spolu s ústavním personálem autonomní kolektiv. Tímto způsobem spolupracovali s veřejností a chovanci byli připravováni pro uplatnění v životě. Nezanedbávalo se však ani vzdělání rozumové a estetické. Nejznámějším ústavem byl Jedličkův ústav v Praze (založen v roce 1913) (srov. Kopáč, 1971, s. 20).

Mentálně postižené děti navštěvovaly tzv. pomocné školy (Hilfsschulen), aniž by byl brán zřetel na stupeň postižení. Tzv. pomocná škola tedy soustředila všechny děti neschopné obvyklé školní docházky. Avšak nebyla „opatrovnou“ v pravém slova smyslu, nýbrž se soustředila pouze na výuku dětí. Proto také pomocné školy vedly neustálý boj za to, aby duševně postižené děti byly umístěny v ústavech, kde by jim byla zajištěna odpovídající péče. Na Moravě existoval takový ústav do roku 1904 v Opavě, tzv. Marianum (srov. Baier, 1988, s. 24–25).

Jak již bylo výše uvedeno, nutnost odpovídajícího vzdělání personálu pečujícího o postižené děti byla nanejvýš aktuální. O neustávajících snahách zlepšit přípravu budoucích učitelů v péči tzv. „slabomyslné děti“ svědčí rovněž dopis, který v roce 1925 zaslal „*Spolek pro péči o slabomyslných v Č.S.R. v Praze*“ Německému učitelskému ústavu v Olomouci.

V dopise byl formulován požadavek spolku směřovaný Ministerstvu školství a osvěty, aby byl na učitelských ústavech zaveden předmět, který by budoucí učitele seznámil se základy zacházení s méně nadanými dětmi, neboť se vyskytují ve všech obecných školách, a tudíž je učitel nemůže ve výuce opomíjet. Měl by umět s nimi zacházet, smysluplně je zaměstnat a dopřát jim tak právo na vzdělání. Protože v tehdejších učebnicích byla tato problematika nedostatečně popsána a zpracována, doporučoval spíše praktický výcvik budoucích učitelů třetího ročníku učitelského ústavu přímo na obecných školách⁴⁰.

V prvních deseti letech po vzniku republiky byly zaznamenány intenzivní snahy o právní zakotvení pomocných škol. Výsledkem bylo „pouze“ několik ministerských výnosů. Vedle nich byly vydány i učební plány pomocných škol a několik doporučení pro učitelské ústavy, jakým způsobem zohlednit při vzdělávání svých kandidátů učitelské práci s méně nadanými žáky. Pro příklad uveďme Ministerský výnos z 23. prosince 1922 č. 85437/II, který platil od školního roku 1923/1924 (Lehrplan für die Lehre von der Erziehung schwachsinniger Kinder). Dle tohoto výnosu měli budoucí učitelé získat mj. poznatky z oblasti anatomie a vývoje centrálního nervového systému, duševních onemocnění dětí, psychopatologických jevů (sebevraždy dětí, tělesná a duševní postižení dětí v důsledku alkoholismu rodičů, válek, pohlavních nemocí, nedostatečné hygieny apod.) a organizačních záležitostí pomocných škol (výchovné a vyučovací metody, spolupráce s lékařem). Studenti (nejen německých) učitelských ústavů měli rovněž povinnost navštívit alespoň na jeden den buď některý z výchovných ústavů v blízkém okolí, nebo pomocnou školu (srov. Ratschinka, 1922, s. 336–337).

První německá pomocná škola na Moravě vznikla v roce 1909 v Brně. Brzy ji následovaly další pomocné školy např. v Těšíně (1910), německá pomocná škola v Krnově (1910) a Chebu (1911) – první německá pomocná škola v Čechách v Litoměřicích (1911), v Chomutově (v roce 1912) a v Liberci (1916). První česká pomocná škola na Moravě vznikla v roce 1911 v Přerově (srov. Baier, 1988, s. 6). Pomocné školy vznikaly pomalu, neboť jejich veškeré finanční náklady nesly na svých bedrech obce. Postupně však nastal jejich pomalý nárůst – v roce 1919 existovalo v českých zemích 17 tříd. Po válce vznikl spolek „*Deutsche*

---

⁴⁰ SOkA Olomouc, fond M5 – 33 Německý učitelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, čís. kart. 34 a 35.

Hilfsschule in der Tschechoslowakischen Republik“, který odhadl, že pouze 1 % německých žáků, které by měly navštěvovat zvláštní školu, se dostalo přiměřeného vzdělání odpovídajícího jejich schopnostem. Předpokládalo se, že 2–3 % všech dětí (z toho 11 000 dětí německých) by mělo navštěvovat zvláštní školu (srov. Keil at al., 1967, s. 101).

V roce 1926 byla založena pomocná škola pro méně nadané děti ve Svitavách, která měla zpočátku tři třídy v celkem 50 dětmi. Škola byla umístěna v bývalé továrně, jejíž místnosti byly velmi dobře vybaveny svitavskou obecní radou. Škola dosahovala poměrně dobrých výchovných výsledků a škola se tak stala vzorovou školou s velkým zájmem navštěvovanou nejen profesory a jejich žáky, ale i zástupci ministerstva školství. Absolventi školy našli uplatnění na předem dohodnutých a jejich vzdělání odpovídajících pracovních místech (srov. Baier, 1988, s. 2).

V roce 1928 vzniklo 10 samostatných německých zvláštních škol, které byly prakticky samostatnými školami s celkem 32 třídami. Na dalších 18 místech existovaly pomocné třídy v rámci obecné školy (21 tříd).

Jistý řád do oblasti zvláštního školství vnesl až zákon z 24. května 1929. Dle něj měly být zřizovány samostatné pomocné školy a pouze ve výjimečných případech měly být v rámci obecné školy zřízeny „uzavřené“ pomocné třídy. Počet žáků ve třídě byl stanoven na 20, proti čemuž se zvedla vlna námitek, protože na německých pomocných školách býval počet žáků ve třídě daleko vyšší. Zákon dále stanovil počet vyučovacích hodin na 25 týdně. Učitelům byl k jejich platu poskytnut příplatek 1500 Kč a po deseti letech působení v pomocné škole byl zvýšen na 2500 Kč. Z uvedeného je patrné, že učitelům, kteří měli vzdělání pro výuku na měšťanské škole, náležel plat odpovídající platu učitelů obvyklý na měšťanských školách a k tomu ještě příplatek za práci na pomocné škole. Stejný princip odměňování platil i pro cvičné učitele na obecných školách, které byly spojeny učitelským ústavem (srov. Keil at al., 1967, s. 101).

Výnosem z 9. 12. 1937 byl zaveden zkušební řád pro zkoušky schopnosti pro učitele na školách pro tzv. „úchylné děti“. Byly vytvořeny zkušební komise. Zkouška se skládala ze tří částí: 1. písemná domácí práce, 2. tři písemné práce: jedna z pedagogiky nebo pedopatologie, didaktika a metodika zvláštního školství; prakticky pak ruční práce a schopnosti nebo ošetřování úchylných dětí. 3. poslední pak byla ústní zkouška ze všeobecné části pro všechny

kandidáty s odborně specifickým zaměřením. Tento zkušební řád pro učitele pomocných škol platil až do roku 1945 (srov. Baier, 1988, s. 30).

Nárůst pomocných škol v ČSR pokračoval i v dalších letech. Např. v roce 1931 stoupl jejich počet na 39 (se 75 třídami). V roce 1937 byl tento druh škol tak dále zkonsolidován, že veškerá nařízení bylo možno (obdobně jako pro měšťanské školy) vydat souborně v jenom „kuse“ (srov. Keil at al., 1967, s. 102).

Učitelé německých zvláštních škol pocítovali nutnost vytvořit spolek zastřešující zvláštní školství. Dne 6. 6. 1920 byl při příležitosti zasedání „*Deutschen Lehrerbundes in der ČSR*“ konaném v Mostě založen spolek „*Deutsche Hilfsschule in der tschechoslowakischen Republik*“. Mluvčím spolku se stal „*Zeitschrift für Behandlung Schwachsinniger*“. Mezi léty 1925–1932, v době hospodářské krize, kdy byly drasticky seškrtnuty státní dotace, časopis nevycházel a spolek vydával nepravidelně časopis vlastní. Každý rok se konal sjezd v místech, ve kterém se vyskytovala pomocná škola. Např. VIII. sjezd se konal v roce 1928 v Brně, kde se nacházela nejstarší a největší pomocná škola. Předsedou spolku byl opakovaně zvolen Rolf Marchas z Liberce. V roce 1938 byl jmenován nový předseda Christoph Rieß z Chebu (srov. Baier, 1988, s. 31). Ve stejném roce pak byla činnost spolku ukončena.

3.4.4 Vysoké školství

Dne 28. ledna 1919 (zákon č. 50/1919 Sb. z. a n.) byla zřízena ve smyslu dávných požadavků českého národa druhá česká univerzita – Masarykova univerzita v Brně. Podle zákona z 19. února 1920 pak byla oficiálně pražská univerzita přejmenována na Univerzitu Karlovu a jen ona měla od té doby právo pokládat se za plnoprávnou dědičku staroslavné pražské univerzity. Do výlučného vlastnictví náležely univerzitě archiv, insignie, pečetidla, knihy, obrazy a jiné památky, které vlastnila před rokem 1882 (srov. Kopáč, 1971, s. 15).

Na Slovensku vznikla podle zákona z 27. června 1919 československá státní univerzita v Bratislavě – Komenského univerzita (zákon č. 375/1919 Sb.). Podle zákona měla bratislavská univerzita čtyři fakulty: právnickou, lékařskou, filozofickou a přírodovědeckou. V období První Československé republiky byly zřízeny pouze první tři fakulty.

Přírodovědecká fakulta přišla na svět až v roce 1940. Nově zřízená slovenská univerzita navazovala na tradici již v roce 1467 založené uherské „univerzity“ – Academia Istropolitana (Kopáč, 1972, s. 15).

Z hlediska dalšího utváření československého vysokého školství měl zcela mimořádný význam zákon z 19. února 1920 č. 135/1920 Sb. z. a n., nazývaný často podle svého navrhovatele jako Lex Mareš⁴¹. Zákon upravoval poměr mezi českou a německou univerzitou v Praze.

K vysokému školství lze počítat rovněž církevní školy. Vedle univerzitních i samostatných teologických fakult se k nim počítaly různá teologická učiliště nižšího typu, zejména diecézní a řádové. V roce 1930 jich měla římskokatolická církev v ČSR 14, řeckokatolická 2, evangelická 3 a židovská 5. V Československu bylo i několik poměrně významných škol pro ruské a ukrajinské emigranty (srov. Bartoš, Trapl, 1991, s. 91).

Vysokoškolské studium v ČSR bylo poměrně náročné a to i finančně, což znamenalo, že studenti pocházející ze sociálně slabých poměrů tak tvořili přibližně necelých 6 % vysokoškoláků. Vysokoškolské poplatky a taxy nebyly sice velké, ale nákladné bylo hlavně ubytování a stravování, protože počte počet míst v kolejích a menzách byl omezený. Státní stipendia byla zcela výjimečná. V roce 1928 dostal např. takové stipendium v průměrné výši 650 Kč ročně jenom každý osmnáctý student (maximum 350 Kč měsíčně). Rozšířenější byla stipendia, podpory a úlevy různých podpůrných nadací, fondů a spolků (včetně levnějšího ubytování a stravování). (Bartoš, Trapl, 1991, s. 90–91). Olomoucký deník *Mährisches Tagblatt* uvádí ve svém článku na příkladu Prahy přehled finančních nákladů studentů vysokých škol, které musí při svém studiu měsíčně zaplatit. Poplatek za ubytování (včetně osvětlení a otopu) 190 Kč, oběd v menze 105 Kč, večere v menze 75 Kč, snídaně 30 Kč, ostatní výdaje 100 Kč. Na adekvátní zajištění nezbytných životních nákladů tak bylo potřeba cca 600 Kč až 900 Kč na měsíc (*Mährisches Tagblatt*, 1. 10. 1932, s. 5).

V roce 1932 upozorňoval německý olomoucký deník *Mährisches Tagblatt* na výrazný nárůst počtu studentek na pražských na vysokých školách. Zatímco na filozofické fakultě jich bylo v roce 1900 pouze 10, ve školním roce 1930/1931 jich bylo 1601. Obdobný nárůst

---

⁴¹ Předkladatelem tohoto zákona byl profesor fyziologie František Mareš, viz blíže *Iuridictum* [online]. 2011 [cit. 2011-04-16]. Lex Mareš. Dostupné z www: http://www.iuridictum.pecina.cz/w/Lex_Mareš.

zaznamenala i lékařská fakulta, kterou v roce 1904 navštěvovalo 14 žen a v roce 1930 již 925. Nárůst počtu posluchaček zaznamenala i právnická fakulta, přírodovědecká a farmaceutická. Ženy projevily zájem o studium rovněž na technických oborech. V roce 1930 studovalo 282 žen obory jako např. architekturu, chemii apod. (srov. Mährisches Tagblatt, 12. 2. 1932, s. 3).

Velmi podstatné pro budování státního národního školství byly výdaje na školství ve státním rozpočtu. Je třeba konstatovat, že byly vysoké, došlo k jejich mnohonásobnému nárůstu proti rakouským poměrům. Československý stát vydával ve srovnání s jinými zeměmi na vzdělání vyšší část svých prostředků. Výdaje státního rozpočtu poskytované školám navíc postupně stále rostly: od 203 miliard Kč roku 1920 na 846 roku 1924, na 924 roku 1929, na 979 roku 1933 až na 998 roku 1937 (srov. Trapl, 2003, s. 111).

4. Školství v Olomouci

Jelikož Olomouc byla převážně německým městem, neexistovala ještě v polovině 19. století ve vnitřní Olomouci žádná česká škola. Naopak zde tradičně a dlouhodoběji působilo několik škol německých, jež byly bez výjimky zčásti finančně podporovány správou města. Malý plat a naturálie pokrývaly pouze malou část životních nákladů učitele. Ve většině případů musel učitel vykonávat ještě další činnosti například: hrát na kůru, při svatbách, pohřbech, anebo provozovat ševcovské řemeslo. Školy byly zakládány a řízeny *školskými komisemi* v jednotlivých zemích. Ve městě Olomouc (s Předhradím) působily již tehdy dvě německé městske (dvoj- až trojtřídní) chlapecké triviální školy a triviální utrakvistická škola pro dívky (dvojtřídní) řádu sv. Voršily. Ačkoliv tereziánský školský zákon předpokládal koedukační třídy, praxe bývala v Olomouci zprvu opačná. V té době byly ještě povoleny tělesné tresty. Děti (chlapci), které nepřecházely na střední školy, byly povinny chodit v neděli na opakovací hodiny. Každé pololetí (běh) končilo veřejnými zkouškami. Vrchní dozor nad triviálními školami vykonával obvodní školdozorce, tj. školní inspektor (srov. Minaříková, 2009, s. 113).

Původní triviální německé školy (viz výše) se také po roce 1868 přeměnily v „obecné“ (Volksschule). Vzhledem k dosavadní národnostní skladbě obyvatel Olomouce nadále prosperovaly (sídly například v budově v ulici Purkrabská). Správa města se starala o jejich důstojný provoz. Od poslední třetiny 19. století do konce první světové války bylo pro německé školy postaveno několik nových budov, které v roce 1918 většinou převzaly české školy (srov. Minaříková, 2009, s. 115).

Lze konstatovat, že 28. říjen 1918 se stal jedním z nejdůležitějších milníků pro německé školství (nejen) v Olomouci. Následnou redukci německých obecných, měšťanských a středních škol nesli olomoučtí Němci velmi nelibě. *Moravská zemská školská rada* v Brně (*Mährisches Landesschulrat*) zaslala dne 14. února 1919 přípis všem ředitelstvím veškerých německých středních škol a učitelských ústavů na Moravě nabádající učitele, aby historicko-politicko-společenské proměny (první světová válka, rozpad monarchie, vznik nového státu

a s tím související nové sociální a hospodářské problémy) byly náležitě výchovně využity ve prospěch svěřené mládeže, která o uvedených událostech dosud pouze četla nebo slyšela od jiných lidí a nyní se stala jejich součástí. Aby bylo zabráněno neklidu a nejistotě žactva, bylo učitelům doporučeno, aby přiměřeně věku svěřených žáků, věcně a vhodným způsobem s přihlédnutím k místním poměrům těmto vysvětlili nedávné politické a sociální události, které se týkaly se např. komunálních voleb, návratu vojáků z války domů, veřejné demonstrace, ničení obchodů apod.⁴² Jak dalece se učitelům podařilo tento nelehký úkol splnit, zůstává nezodpovězenou otázkou.

Důležitý moment ve vztahu k národnostním menšinám a menšinovému školství v doposud německé Olomouci představovala československá ústava schválená dne 29. 2. 1920 a také již zmiňovaný tzv. Menšinový zákon (menšinové školství bylo upraveno hned dvěma zákony – zákonem č. 189/1919 Sb. z. a n., a zákonem č. 295/1920 Sb. z. a n. – které umožňovaly výchovu a vzdělávání dětí národnostních menšin v mateřském jazyce). Jejich prostřednictvím byla zohledněna dvojjazyčnost v oblastech, ve kterých tvořilo 20 % podíl obyvatelstvo hovořící jiným jazykem (srov. Kopáč, 1971, s. 11).

V tomto kontextu je možno zmínit zajímavý jev, který lze zaznamenat v prvních týdnech po vzniku republiky v německé Olomouci a následně po vydání jazykového zákona, jímž se staly v místních německých novinách uveřejňované nabídky kurzů českého jazyka. Již po několika málo dnech po 28. říjnu 1918 (např. 7. listopadu 1918) byly v německém deníku *Mährisches Tagblatt* uveřejněny inzeráty nabízející olomouckým Němcům kurzy češtiny, příp. české obchodní korespondence. Kurzy nabízeli jak jednotlivci (z řad učitelů), tak i olomoucké školy např. chlapecká měšťanská škola Na Hradě (Juliusberg) v Olomouci nabízela za poplatek 40 Kč večerní kurz, ve kterém se frekventanti se měli učit 4 hodiny týdně po dobu 5 měsíců český jazyk (srov. *Mährisches Tagblatt*, 7. 11. 1918, s. 5).

4.1 Snaha o zachování německého školství v původní podobě

---

⁴² SOkA Olomouc, fond M5 – 33 Německý učitelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, čís. kart. 77.

Rok 1918 se stal počátkem „úporných“ snah olomouckých Němců za zachování zdejšího německého školství. Informačním a zároveň k dalšímu boji za německou školu vyzývajícím médiem se stal deník *Mährisches Tagblatt*, ve kterém vycházelo množství článků se školskou tematikou, postihujících zároveň aktuální stav ve městě.

V německém tisku *Mährisches Tagblatt* byly například otištěny výzvy, aby rodiče i nadále posílali své děti do německých škol a nedali se ničím a nikým zastrašit⁴³. V zásadě šlo o to, že dle tvrzení deníku čeští školní agitátoři požadovali, aby čeští obyvatelé města (tzn. s českým příjmením) a rodiče, z nichž jeden není německé národnosti, posílali své děti do českých škol. To by z pedagogického hlediska mohlo mít pro německé dítě v české škole neblahé následky, jelikož takové dítě zná sice několik českých slov, ale nemá je spojeny s konkrétními pojmy, ale hlavně by nemuselo být schopno rozumět českému učiteli. Obdobný problém by mohli mít jeho němečtí rodiče, varuje deník. Tato skutečnost by vedla k tomu, že pokud dítěti chyběla slovní zásoba v českém jazyce, neumělo by si vytvořit ani jednotlivé pojmy, které jsou v procesu učení důležité. Důsledkem by byla ztráta zájmu dítěte o školu, mohlo by se „stáhnout“ do sebe a komunikovat pouze s německými kamarády. Žák by v tom důsledku neporozuměl probírané látce a důsledkem by bylo, že by dostával špatné známky: „...a pomalými kroky by se z něj stal ‚renegát‘“. V závěru článek formuluje zásadní myšlenku, že v Československé republice se německé dítě musí naučit česky, ale mělo by se tak stát na německé škole, za podpory schopných učitelů češtiny (srov. *Mährisches Tagblatt*, 26. 8. 1919, s. 4).

Velkou roli v případě snahy Němců o zachování německého školství v nezmenšené podobě sehrál již výše zmiňovaný tzv. Menšinový zákon z 3. dubna 1919. Lze konstatovat, že byl příčinou mnoha neshod v česko-německých vztazích ve smyslu zřizování menšinových škol v jinojazyčné oblasti, ve které se vyskytovalo minimálně 40 dětí (§1). Často se stávalo, že např. česká menšinová škola byla otevřena i pro menší počet dětí (toto umožňoval §5 Menšinového zákona). Němci vnímali zřizování českých menšinových škol v jazykově uzavřených oblastech osídlených z velké většiny německým obyvatelstvem jako součást „velkého plánu jejich počesťování“. K těmto částečně oprávněným obavám, přispěl poslanec R. Bechyně, který ve svém prohlášení uvedl: „*In 20 bis 25 Jahren müssen die von Deutschen*

---

⁴³ Srov. *Mährisches Tagblatt*, 18. 8. 1919, s. 4, *Deutsche Eltern von Groß-Olmütz!*

bewohnten Gebiete so mit Tschechen durchsetzt sein, daß man von einem geschlossenen Sprachgebiet nicht mehr sprechen kann, und die Zahl der Deutschen muß so weit verringert sein, daß sie keine Gefahr mehr bilden“. (srov. Keil at al., 1967, s. 85) Lze konstatovat, že žádný ze zákonů nezatížil česko-německé vztahy jako zákon menšinový. Ministr školství I. Dérer v roce 1930 slíbil, že české menšinové školy budou v německých oblastech zřízeny minimálně pro 10 dětí žijících v dané oblasti. Do té doby byla praxe taková, že české menšinové školy byly zřizovány i pro daleko menší počet dětí. V oblasti pohraničí existovalo do té doby asi 49 českých menšinových škol s méně než 10 českými dětmi. Němcům rovněž vadilo, že v zahraničí byl tzv. Menšinový zákon vnímán jako zákon utvořený pro jazykové menšiny mluvící jiným než státním jazykem (srov. Keil at al., 1967, s. 87). V německých městech a oblastech byla také příležitost zřizovat české menšinové školy tím způsobem, že němečtí úředníci byli propuštěni či posláni na Slovensko a na jejich místa byli dosazeni úředníci čeští (srov. Keil at al., 1967, s. 85).

V obdobném duchu se nese i úvodník již výše citovného deníku uveřejněný dne 1. září 1921 s názvem „*Zum Schulbeginn.*“ Článek varuje před zakládáním českých menšinových škol v oblastech s převahou německého obyvatelstva. Taktickým krokem Čechů je dle článku praxe otevírání českých škol v daném místě zdánlivě jen pro několik dětí. Avšak jejich úkolem je postupné počestění již dříve usedlého německého obyvatelstva, resp. německých dětí. Před vznikem ČSR byly zřizovány české menšinové školy pouze v těch oblastech, kde žilo alespoň 40 českých dětí. Kritizována je i skutečnost, že do německých oblastí jsou posíláni čeští úředníci, kteří zde utvoří zárodek budoucí menšiny, která dříve či později vznesse nárok na výstavbu české školy. Do této školy pak budou chodit i stovky německých dětí. „*Die tschechischen Minderheitenschulen sind Kampfschulen und sind Schulen für Stoßtruppen der Tschechen. Langsam werden aus deutschen Kindern Tschechen, langsam werden deutsche Orte zu tschechischen*“ (srov. Mährisches Tagblatt, 1. 9. 1921, s. 1)

Olomoučtí Němci se jen neradi smiřovali s redukcí svých škol na území města a okolí. Citlivé téma menšinového školství se stávalo předmětem čilých debat nejen na velkých shromážděních rodičů, ale i při zasedání městského zastupitelstva. Olomoucký *Mährisches Tagblatt*, podávající zprávu z jednoho takového zasedání, upozorňoval, že jsou české školy podle národnostního klíče lépe finančně dotovány než školy německé, protože rozpočet města

je téměř výhradně spravován Čechy, a že např. zastupitel dr. F. Smrčka se prý snaží celou věc „překroutit“ tak, aby to vypadalo, že české školy jsou na svých finančních nárocích kráceny díky německým školám. Zároveň prý Smrčka naznačil, že připravovaná nová reorganizace školství v Olomouci „odejme německému obyvatelstvu opět další školy, které budou dány k dispozici Čechům“. V závěru článek logicky vyzývá, aby olomoučtí Němci nevzdávali boj o své kulturní vlastnictví, ke kterým se řadí i školy (srov. Mährisches Tagblatt, 2. 1. 1920, s. 4).

Dne 11. května 1920 se konalo v „*Deutsche Turnhalle*“ velké shromáždění německých *rodičovských školních rad* všech obecných, měšťanských a středních škol v Olomouci, jejímž hlavním tématem bylo „*znásilňování německého školství v Olomouci*“. Učitel dr. E. Vylíčil ve svém vystoupení na tomto shromáždění pronesl, že uprostřed boje této republiky s německou menšinou, probíhá ještě jeden boj, a sice o německou školu. Zároveň vyčítal německým spoluobčanům, že se dobrovolně stávají československými občany s německým jazykem, posílají své děti do českých škol a likvidují tak základní kámen německé kultury, jakým škola bezesporu je. Taková škola by tedy dle něj měla být spravována německými úřady a vedena německými učiteli. Článek pak dále konstatuje neradostný konec němectví v Olomouci následujícími slovy: „*Die deutsche Jugend soll erst entnationalisiert sozusagen völkisch abgetötet werden, daher stärkster wirtschaftlicher Druck gegen die Eltern der Schüler, lockende Versprechungen nach allen Seiten, raffinierte Auslegung aller möglichen und unmöglichen Schulgesetze und rohe Gewalt, mit der unsere Jugend den deutschen Schulen abgetrieben werden soll.*“ (srov. Mährisches Tagblatt, 12. 5. 1920, s. 4) Autor pak pokračuje v umírněném tónu a zdůrazňuje, že Němci mají bojovat pouze o své školy, ale mezi národnostmi má být mír. Závěrem následuje výčet olomouckých německých škol, které byly vystěhovány ze svých původních budov a na jejich místě byly zřízeny školy české. Pro příklad je uvedeno zrušení Učitelského ústavu v Elisabethinu a následné obsazení budovy českou školou a přejmenování na Comenium. Založení české obchodní školy je v článku vnímáno jako snaha o vytlačení již existující německé obchodní akademie (srov. Mährisches Tagblatt, 12. 5. 1920, s. 4). Dne 21. července 1920 se opět v hojném počtu sešli na zasedání rodiče angažovaní ve *školních radách* německých škol v Olomouci, aby důrazně protestovali proti úmyslu olomouckého *školského výboru* zrušit dalších 15 tříd na německých školách

a zároveň tak i vystavit jejich učitele reálně hrozícímu riziku ztráty místa. Nesouhlasné písemné vyjádření rodičů s plánovanou redukcí tříd mělo být zástupci rodičů angažovaných ve *školních radách* doručeno starostovi města dr. K. Marešovi. Stejně vyjádření mělo být zasláno i sekčnímu šéfovi J. Černému, který byl zároveň i předsedou *německé zemské školské rady*. Členové *rodičovských školních rad* byli rozhodnuti při zamítavém stanovisku výše uvedených institucí vyslat své zástupce k prezidentu republiky Masarykovi (srov. *Mährisches Tagblatt*, 22. 7. 1920, s. 3).

„*Tschechischer Schulraub*“, jak byla redukce německých tříd a s ní spojená i redukce německých olomouckých škol nazývána, byla provázena mnohými dalšími emotivně laděnými články v olomouckém německém tisku. Např. 24. dubna 1920 začínal článek o redukcí německých škol následovně: „*Das deutsche Olmütz war eine vorbildliche Schulstadt mit modernen Schulpalästen. Seit zwei Jahren tschechischer Herrschaft würgt hussitischer Haß mit gierigen Griffen an allem, was deutscher Kulturbesitz war und inmitten des steht das Niederringen der deutschen Schulen*“. Důkazem násilné likvidace škol a tím i německé kultury v Olomouci je dle autora např. „*mit dem Rechte der Faust*“ přesunutí 13 tříd z nově postavené školy v Jánské ulici (Johannesstraße) do stísněných a naprosto nevyhovujících prostor dívčího penzionátu Elisabethina. Následovalo sjednocení obou dívčích měšťanských škol do jedné budovy. Budova Elisabethina pak byla ze tří čtvrtin zabrána školou s českými třídami a za nespravedlivé považuje článek i úplné zrušení německého učitelského ústavu a již výše uvedenou redukcí dalších 15 německých tříd v olomouckých německých školách. V závěru se uvádí, že během dvou let vlády Čechů v Olomouci byli Němci „oloupeni“ ještě celkem o tři obecné školy s 16 třídami a jednu měšťanskou školu (srov. *Mährisches Tagblatt*, 24. 8. 1920, s. 2)⁴⁴.

Mährisches Tagblatt používá nápadně často v komentářích o ohrožení olomouckého školství negativní emoce vyvolávající slova jako např. „*Vergewaltigung*“, „*Haß*“, „*Raub*“,

---

⁴⁴ O dva roky později se již jednalo o celkem o 18 tříd v následujících zcela či částečně zrušených školách: pětitřídní samostaná chlapecká obecná škola, pětitřídní dívčí obecná škola s paralelními řadami (označovanými jako dívčí obecná škola II) v Olomouci, čtyřtřídní chlapecká obecná škola v Nové Ulici, dvě třídy smíšené obecné školy v Olomouci – Pavlovičkách a jedna třída v Olomouci – Neředíně. Dále pak dva ročníky učitelského vzdělávacího ústavu a veškeré další kurzy dřívějšího Elisabethina, dále pak tři mateřské školy. Ve výčtu budov byly Němcům odebrány: budova Elisabethina, školní budova v Jánské ulici (Johannesgasse), školní budova v Olomouci – Neředíně (srov. *Mährisches Tagblatt*, 27. 10. 1922, s. 3).

„Gewalt“ nebo „Terror“. Příkladem může být článek ze dne 2. září 1920 nazvaný „*Wie deutsche Kinder in tschechischen Schulen gepreßt werden?*“, který začíná následujícími slovy: „*Mit welchem Terror die Tschechen arbeiten, um die Einschreibung von deutschen Kindern in deutsche Anstalten zu verhindern, wie sie vor allem durch den ganzen ihnen zu Gebote stehenden amtlichen Apparat auf die Eltern einzuwirken suchten, sei es durch Drohungen, sei es durch Versprechungen, soll, wenn das ganze Material vorliegt, einer eingehenden Versprechung unterzogen und vor allem der Kenntnis des Auslandes zur Verfügung gestellt werden, damit man draußen einen Begriff erhalte, wie die uralte deutsche Kultur in den Sudetenländern, die eben dieser Kultur ihre ganze geistige und wirtschaftliche Blüte verdanken, gewaltsam zurückgedrängt und mit wie verwerflichen Mitteln der Vernichtungsfeldzug gegen das deutsche Schulwesen geführt wird.*“ Následně je uveden příklad úředníka nejmenovaného zemského úřadu, kterému bylo vyhrožováno, že pokud bude i nadále posílat své děti do německé školy, bude mu do budoucna znemožněn další kariérní postup. Závěrem jsou čtenáři vyzýváni, aby do redakce posílali další obdobné případy, aby jejich zveřejněním zabránilo dalším „perzekucím“ německého obyvatelstva (Mährisches Tagblatt, 2. 9. 1920, s. 3).

Skutečnost, že se obdobné případy stávaly, popisuje F. Nather v knize „*Němec v Československu a v Protektorátu Čechy a Morava*“. Vztahy mezi Čechy a Němci se prudce zhoršovaly především po nástupu A. Hitlera do úřadu říšského kancléře v roce 1933. „*Bez předešlého varování byl otec poslán k 1. říjnu 1933 do předčasného důchodu. Tomu předcházela na jaře toho roku rozhovor s jeho nařízeným, ve kterém byl otec tázán, proč nechal zapsat svého syna do německé obecné školy a nikoliv do české. Otec poukázal na to, že je dítě obvykle vychováno matkou. Jeho žena neumí skoro vůbec česky, takže byl zápis do německé školy samozřejmostí. Otec nepřikládal tomuto rozhovoru žádný obzvláštní význam, což bylo patrně chybou.*“ (srov. Nather, 2008, s. 13–14)

V protikladu k výše uvedenému je třeba uvést kritiku uveřejněnou deníkem *Mährisches Tagblatt* o „svérázném přístupu“ tzv. smíšených manželství k otázce němectví a uvádí příklad v regionu známého učitele pracujícího s hluchoněmými dětmi M. Bednářika (působícího v Lipníku), jehož manželka byla Němka (a tudíž logicky vzato by mateřština jeho dětí měla být němčina), který posílal své děti do českých škol (srov. Mährisches Tagblatt, 13. 9. 1920,

s. 2). V tomto kontextu se v tisku rozpoutaly diskuse o tom, jakým způsobem se určuje národnost dítěte a tudíž i jeho vzdělávání v českém nebo německém jazyce. Dle vládního nařízení ze 14. 7. 1922, č. 198 se národnost stanovuje úředně, tzn. „*Unter Nationalität versteht man die Stammszugehörigkeit, deren hauptsächliches äußeres Merkmal in der Regel die Muttersprache ist.*“ Nejvyšší správní soud zjistil, že Němci, kteří chtějí posílat své děti do německých škol, musí na příslušných úřadech doložit svůj německý původ. Národnost dítěte se tedy má orientovat dle národnosti jeho rodičů. Je-li otec Čech a matka Němka, děti by měly být národnosti německé a rodiče mají tudíž povinnost poslat své děti do německých škol. Žijí-li rodiče odděleně, národnost dítěte odpovídá národnosti toho rodiče, který se o něj stará. Deník dále poznamenává, že ve sporných případech určování národnosti dítěte sehrávají velkou roli školské rady té které školy, ve kterých jsou zastoupeni převážně Češi. Tím dochází k častým případům umístění německých dětí do českých škol (srov. Mährisches Tagblatt, 28. 9. 1923, s. 3).

Další velká demonstrace německých rodičů v Olomouci se konala 20. října 1922, kdy měla být pro malý počet žáků zrušena II. samostatná chlapecká obecná škola (Knabenvolks- und Bürgerschule auf Juliusberg – do nedávna škola Na Hradě) Pro německé obyvatele tato zpráva znamenala (dle jejich slovního označení) opětnou „loupež“ školy. Do této budovy se měly přesunout „jen“ tři třídy české měšťanské školy, což Němci považovali za pomalý zábor a tudíž i krádež dalších z původně německých školních budov. Dle rodičů byla školní budova již tak přeplněna, že umístění dalších tří českých tříd bylo naprosto nevhodné. Zhruba dvoutisícový průvod rodičů se vydal k radnici, aby starostovi města K. Marešovi předali svůj písemný protest proti úmyslu tuto školu „rozdřít“ a nakonec předat do českých rukou (např. české třídy obecné školy již byly umístěny v budovách původně německých obecných škol např. v Olomouci – Nové Ulici a na Novém Světě nebo měšťanské školy v Olomouci – Pavlovičkách). Mluvčí německých rodičů prokurista dr. T. Schenk ve svém projevu ke starostovi mj. prohlásil: „*Als Bürgermeister von Olmütz sind Sie auch der Bürgermeister der Deutschen. Ich bitte Sie im Namen des Deutschtums von Olmütz, bewahren Sie uns vor dem neuen Schulraub, der uns droht, verwenden Sie Ihre Macht und Ihr Ansehen, daß uns diese letzte Schande erspart bleibe.*“ Starosta K. Mareš německým rodičům bohužel nedal odpověď, kterou patrně očekávali. Školy pařily městu a městské zastupitelstvo o nich také

rozhodovalo. Starosta jednání zastupitelstva pouze vedl a neměl ani právo hlasovat. Zklamání demonstrující se po tomto prohlášení pomalu rozcházeli a starostovi vzkázali, že za těchto podmínek se budou muset uchýlit k dalším pouličním demonstracím (srov. *Mährisches Tagblatt*, 21. 10. 1922, s. 3).

Dle zjištění olomouckého německého deníku se zhoršil i hygienický komfort dětí přestěhovaných ze svých původních školních budov do náhradních místností. Např. dívky ze zredukovaných tříd obou dívčích německých obecných a měšťanských škol byly umístěny do 3. poschodí budovy reálného gymnázia, do narychlo upravených místností bývalého muzea kde musely čelit prašnému prostředí v místnostech (podlaha v místnosti byla z dřevěných prken, a tudíž ji nebylo možno řádně uklidit a při větším počtu žáků se vířil prach), třída nebyla dostatečně osvětlena a v zimě do ní „táhlo“. Kabinety pro učitele či konferenční místnost chyběly úplně. Deník kritizoval i zamýšlené umístění tří českých tříd do školní budovy „Na Hradě“. Během školního roku prý k výuce dětí sloužily i kabinety pro uskladnění pomůcek a část bytu ředitele. V budově bylo umístěno 6 tříd německé měšťanské školy, 4 třídy německé obecné školy, německá pokračovací škola s 420 uční (učni navštěvovali školu ve svých pracovních oděvech a tímto značně přispívali k znečištění podlahy vířením prachu ve škole), německá a česká školka. Celou situaci ještě zhoršovalo, že ve školní budově v Sokolské ulici mělo být 5 volných tříd, které jsou však přichystány pro další třídy dívčího lycea. Škola „Na Hradě“ byla každý den v plném provozu do osmé hodiny večerní. Tělocvična byla ve večerních hodinách dána k dispozici tělocvičným spolkům, a tudíž již nezbyl téměř čas ji uklidit a připravit na druhý den pro žáky. Poloprázdná měla být i nová školní budova v Olomouci – Hodolanech, jejíž výstavba byla financovaná i z německých daní. List navrhuje výše uvedené tři české třídy přemístit do původně německé, pak Čechy „uloupené“ školní budovy v Jánské ulici (Johannesgasse). K výuce by mohla sloužit např. tamější konferenční místnost (srov. *Mährisches Tagblatt*, 27. 10. 1922, s. 3). I přes veškeré protesty a četné kritické články v místním deníku *Mährisches Tagblatt*, nezabránili němečtí rodiče umístění třech českých tříd v budově školy na „Na Hradě“. *Městská rada* (s českou většinou) o tomto kroku rozhodla, aniž by celou věc konzultovala s olomouckým *německým školským výborem*. Tento fakt byl pro olomoucké Němce zvláště ponižující. Německým rodičům se podařilo „vybojovat“ pro své děti alespoň lepší místnosti k výuce tím, že je

přestaly posílat do školy (druhá a třetí třída německé školy „Na Hradě“ měla být totiž přestěhována do malých a hygienicky nevyhovujících místností v budově učitelského ústavu) a donutili tak příslušné orgány zajistit pro výuku jejich dětí odpovídající třídy (srov. *Mährisches Tagblatt*, 5. 9. 1924, s. 3).

Koncem června 1925, kdy končily zápisy dětí do školy, změnil *Mährisches Tagblatt* svou víceméně agresivní agitační rétoriku vůči rodičům v záležitostech posílání německých dětí do německých škol a apeloval spíše na jejich rodičovské city. V článku jsou velmi sugestivně líčeny nové povinnosti dítěte spojené s jeho nástupem do školy: např. pravidelné vstávání a včasný příchod do školy, jak zvládnout během výuky v klidu sedět a dávat pozor apod., s tím související jazykový problém, pokud by německé dítě navštěvovalo českou školu: „*Stellen wir uns weiter vor, wie geistig regsame und ehrgeizige Kinder, wie sie dem fremdsprachigen Unterrichte nicht zu folgen vermögen, sich zu Faulpelzen und Dummköpfen heruntergedrückt fühlen, die sie ja doch nicht sind; wie sie sich unverschuldetem Tadel der Lehrer und hämischen Spott der anderssprachigen Mitschüler ausgesetzt sehen; und sagen wir uns dann, ob ein solcher Unterricht den geringsten erzieherischen Wert haben kann!*“ (srov. *Mährisches Tagblatt*, 23. 6. 1925, s. 3)

Velikou vlnu nevole vyvolalo *Ministerstvem školství* pro školní rok 1925/26 nařízené sloučení Německého státního gymnázia s německou reálkou v reálné gymnázium. *Mährisches Tagblatt* uveřejnil dne 8. července 1925 protest všech olomouckých německých politických stran, ve kterém se uvádí, že státní gymnázium je jedno z posledních humanitně zaměřených gymnázií v olomouckém okrese a jeho zrušení by mohlo ohrozit vzdělávání žáků v této oblasti. Společné prohlášení bylo zasláno na *ministerstvo školství* do Prahy. K hlavním argumentům proti sloučení bylo konstatování faktu, že německé gymnázium (s jeho téměř čtyřsetletou tradicí ve městě) mělo v uplynulých letech vždy kolem 200 žáků a při zápisu do nového školního roku se jich přihlásilo do prvního ročníku 27. Deník dále uvádí, že přihlášených žáků by mohlo být více, ale pět dnů před ukončením zápisu byla rozšířena mezi lidmi zpráva o chystaném sloučení státního gymnázia s německou reálkou. Deník dále argumentuje, že německá reálka je také v hojném počtu navštěvovaná žáky a není potřeba ji spojovat s gymnáziem (důkazem je 34 žáků zapsaných do 1. ročníku) (srov. *Mährisches Tagblatt*, 8. 7. 1925, s. 3). Nepřehlédnutelná je dle deníku nespravedlnost ze strany českých

školských úřadů, které zakládají v čistě německých městech české školy, ve kterých jednotlivé třídy navštěvuje pouze 12 dětí. „*Es geht nicht an, daß die Deutschen nur als Steuerträger in Betracht kommen, und andererseits nicht einmal die Möglichkeit finden, ihre Kinder in entsprechenden Bildungsanstalten unterbringen zu können.*“ (srov. *Mährisches Tagblatt*, 9. 7. 1925, s. 3–4). *Mährisches Tagblatt* rovněž upozorňoval na to, že budova (učitelského ústavu) na Mořickém náměstí, do níž měly být obě sloučené školy umístěny, neměla dost místností pro potřeby obou škol. Chyběly např. třídy pro výuku geometrie a kreslení a také pro výuku a chemie a fyziky. Chyběly rovněž místnosti pro uskladnění školních sbírek apod. V neposlední řadě nebyl dle deníku vyřešen problém 17 tříd obou škol, pro jejichž žáky nebylo v budově učitelského ústavu zajištěno dost lavic a židlí. Kritika padla i na adresu starosty R. Fischera, který jako předseda německého výboru pro německé školy v Olomouci trval na tom, že začátek školního roku pro výše uvedené třídy nebude na této škole přesunut na termín, po kterém již budou v budově školy na Mořickém náměstí provedeny nejdůležitější stavební úpravy. Díky tomuto rozhodnutí hrozilo, že žáci budou při výuce vystaveni hluku a prachu. Rodiče se tak obávali, že v důsledku válečných let jsou jejich podvyživené děti snáze ohroženy nemocemi (např. tuberkulózou) a toto nezdravé prostředí jim může ještě více uškodit. Rodiče těchto dětí v této souvislosti důrazně žádali o odložení začátku školního roku o 14 dní. Nakonec starosta R. Fischer ustoupil a posunul začátek školního roku ve škole na Mořickém náměstí o týden (srov. *Mährisches Tagblatt*, 9. 7. 1925, s. 3–4).

Jako schválnost ze strany českých školských úřadů bylo vnímáno i načasování zrušení škol, odebrání německých školních budov a jejich předání do českých rukou, nebo rušení jednotlivých tříd v rámci jedné školy. Většinou se tak dělo těsně před začátkem školního roku nebo v jeho průběhu. Takovým případem bylo např. vystěhování většiny olomouckých německých obecných a měšťanských škol z jejich původních budov těsně před začátkem školního roku nebo v jeho průběhu. Stěhování do nových prostor bylo spojeno i s nutností stavebních úprav a děti tak byly ve škole vystaveny hluku a prachu. Často muselo být v důsledku stavebních úprav přerušeno vyučování či prodlouženy prázdniny, což nepříspělo ke zdraví a duševnímu vývoji německých dětí, posteskl si *Mährisches Tagblatt* (srov. *Mährisches Tagblatt*, 4. 8. 1925, s. 3).

Dne 23. srpna 1925 byla „*Deutsche Turnhalle*“ svědkem dalšího velkého shromáždění zástupců rodičovských rad všech olomouckých německých škol. Z tohoto shromáždění vzešel protest proti dalšímu neodůvodněnému rušení tříd německých obecných, měšťanských a středních škol v Olomouci, proti úřednímu i soukromému nátlaku na německé rodiče, aby posílali své děti do českých škol, proti rozhodnutí městské rady umístit všechny obecné a měšťanské školy do budovy reálky na Mořickém náměstí, proti rušení německých školek, které jsou v hojné míře obsazeny německými dětmi. Rodiče dále požadovali, aby byla zachována měšťanská škola, která by byla schopná pojmout i venkovské děti a také aby skončilo „*bezprávné, neodůvodněné a svévolné ztročování německého školství v Olomouci*“. Toto prohlášení rodičů otiskl olomoucký *Mährisches Tagblatt* 25. 9. 1925 výrazným písmem (srov. *Mährisches Tagblatt*, 25. 9. 1925, s. 2). Uvedený protest předznamenával neradostný fakt, že začátek školního roku 1925/26 (dle statistik uveřejněných v *Mährisches Tagblatt*) zaznamenal úbytek žáků v německých obecných a měšťanských školách na celém území republiky o 8 000 žáků, zatímco české obecné a měšťanské školy zaznamenaly nárůst o 10 000 žáků. S úbytkem žáků na německých školách tím souvisel i problém umístění propuštěných učitelů. Velmi často se sahalo k praktikám, že zkušení učitelé v důchodovém věku byli nuceni odejít na zasloužený odpočinek (tzv. *Zwangspensionierung*), aby uvolnili místo těmto propuštěným kolegům v produktivním věku (srov. *Mährisches Tagblatt*, 27. 8. 1925, s. 3).

Jako nespravedlnosti vnímali olomoučtí Němci i přestěhování německých tříd ze školy v Müllergasse (dnešní ul. Dvořákova) do školy Am Wagendrössel (dnešní ul. Na Vozovce). Ve škole v Müllergasse byly umístěny obě německé školy z tzv. úřední čtvrti. Ve školním roce 1910/1911 došlo k rozdělení koedukační školy na chlapeckou a dívčí obecnou školu se společným ředitelstvím i hospodařením. Obě školská zařízení navštěvovalo okolo 220 žáků. Po roce 1918 byly obě německé obecné školy přestěhovány do nového objektu české školy v ulici Na Vozovce, který v roce 1912 vybuodovala *Ústřední Matice školská* pro české rodiny žijící v rozsahu Nové Ulice. Počet žáků se v obou německých školách postupně snižoval. Od školního roku 1921/1922 zde existovala jen jedna obecná škola smíšená⁴⁵. Koncem roku

---

⁴⁵ SOkA Olomouc, fond M5 – 14 Německá obecná škola Olomouc – Nová Ulice, úvod k obsahu fondu.

1925 odhlasoval *školní výbor* školy ve městě Nová Ulice (7 českých proti 3 německým a 1 českému hlasu) zrušit všechny čtyři tamější třídy a přeložit je do budovy školy v ulici Am Wagendrössel (Na Vozovce). Čechům chyběla v nově postavené budově jedna místnost k umístění českých tříd, z tohoto důvodu byly vystěhovány všechny čtyři německé třídy, kritizoval uvedený fakt *Mährisches Tagblatt*. Pouze jediný člen z výše uvedené rady požadoval, aby alespoň nejmenší děti mohly zůstat ve stávající budově, „*neboť by podvyživené děti musely chodit do nové školy 8 km a zcela vyčerpané by se pak musely účastnit vyučování, což je nemyslitelné*“. Navíc škola Am Wagendrössel neodpovídala tehdejšímu školnímu obvodu, do kterého tyto děti vlastně patřily. Němci toto přestěhování tříd považovali za další důkaz českého chauvinismu (srov. *Mährisches Tagblatt*, 24. 10. 1925, s. 3).

Koncem roku 1929 uveřejnil olomoucký německý tisk finanční srovnání vynaložených prostředků na české a německé obecné a měšťanské školy v Olomouci. V centru města byla v té době pouze jedna školní budova (a to na Mořickém náměstí), ve které byla umístěna německá chlapecká a dívčí obecná škola. Hodnota budovy byla dle tehdejších odhadů vyčíslena na 1 500 000 Kč. Češi měli oproti tomu v centru města tři školní budovy, a sice: na Masarykově ulici (hodnota zhruba 750 000 Kč), Komenium (přibližná hodnota 2 000 000 Kč) a škola na „Na Hradě“ (asi 900 000 Kč). Na Nové Ulici: německá škola Am Wagendrössel (hodnota 250 000 Kč), česká škola v Müllerstraße (900 000 Kč). Na Povlu: německá škola (13 000 Kč), česká škola (850 000 Kč). Na Nových Sadech: německá škola (130 000 Kč), česká škola (300 000 Kč). V Neředíně nebyla žádná německá škola, na Novém Světě fungovaly německé třídy ve společné budově s českými třídami. Tímto srovnáním chtěl deník upozornit, v jaké finančně nevýhodné situaci se německé školy v Olomouci nacházely ve srovnání s českými školami. Poukazuje rovněž na to, že nová česká škola s nákladem 2 000 000 Kč byla postavena v Pavlovičkách, a že na novostavby školních budov v Neředíně a Černovíře a pro výstavbu další poračovací školy bylo vydáno více než 11 000 000 Kč (srov. *Mährisches Tagblatt*, 19. 11. 1929, s. 3).

V roce 1936 kritizoval okresní školský inpektor pro německé školy L. Beigel sloučení obecných a měšťanských škol z poněkud jiného důvodu než jakým byl často zmiňovaný nepříznivý demografický vývoj německého obyvatelstva Olomouce. Dle argumentace

L. Beigla existovaly před rokem 1918 v Olomouci dva typy škol: samostatné obecné školy a obecné školy, které měly společné ředitelství se školami měšťanskými. Po zredukování německých tříd na obecných a měšťanských školách po roce 1918 začal ve městě převažovat druhý typ školy. L. Beigel upozorňoval, že každý typ školy by měl mít oddělené vedení, neboť ředitel měšťanské školy není jen představeným ostatním učitelům, nýbrž i přátelským pomocníkem učitelů odborných předmětů, protože odborné předměty také vyučuje. Pro učitele obecné školy je však pouze administrativní autoritou. Jestliže ředitel měšťanské školy na obecné škole nevyučuje, nemůže být ani učitelům obecné školy dobrým pedagogickým rádcem (Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz, Protokoll Nr. 77).

V daném kontextu považujeme za nezbytné uvést následující poznámku. Zatímco v Olomouci bojovali Němci za své německé, v okolních vesnicích (obývaných převážně Němci) bylo potřeba naopak zajistit práva české minority. V únoru 1920 obdržel přednosta olomoucké okresní správy politické dopis z *Předsednictví zemské správy politické*, ve kterém se psalo, že *Národní jednota pro východní Moravu v Olomouci* žádá ministra vnitra o „*spravedlivou a nezbytnou právní ochranu českých menšin na severní a východní Moravě, které trpí protičeskou nenávisť, pronásledováním a pohrdáním ze strany svých spoluobčanů německé národnosti*“. MŠANO pak ve svém výnosu z 10. února 1920 č. 7517/1920 uvedlo, že za ochranu menšin přebírá odpovědnost, ale zároveň připomnělo přednostovi okresního úřadu, že má v tomto směru stejnou povinnost. V odpovědi na dopis adresovaný *Předsednictví zemské správy politické na Moravě* (nalezený ve spisech *Okresního úřadu* ze dne 14. 12. 1920) se dozvídáme, že „*důležité podpory ve směru kulturním se dostalo českým národnostním menšinám ve zdejších správních obvodech zřízením menšinových škol na základě menšinového zákona z 3. dubna 1919. Jsou to jmenovitě školy v Nedvězí, Kyselově, Slavoníně [název obce nečitelný] ... a Velké Bystřici. Nad to osady M... [nečitelné] a Mariánské údolí jsou spojeny s českou Velkou Bystřicí v jedinou obec politickou, čímž národnostní menšiny v těchto osadách jsou zabezpečeny proti pronásledování ze strany spoluobčanů německé národnosti. Národnostní menšina v obci Nedvězí se dá zabezpečiti proti německým ústrkům spojením s obcí Bystročice. Spojení obou osad nebylo, bohužel, ministrem vnitra schváleno a povolení jeho naráží nyní, poněvadž se stalo politikem, na jiné obtíže. Zatím však úřaduje*

v obci správní komise s českou majoritou a českým vládním komisařem, jež je pro českou menšinu dostatečnou zárukou.“⁴⁶

4.2 Městský školský výbor pro německé školy

Dle § 25, bod 1 zákona z 12. ledna 1870 byla funkce *školského výboru* definována těmito slovy: „*Zu den besonderen Aufgaben des Stadtschulausschusses ist die Sorge für die möglichste Verbesserung des Schulwesens im Bezirke im allgemeinen und jeder einzelnen Schule im besonderen.*“ (Mährisches Tagblatt, 11. 12. 1924, s. 4)

Dne 15. června 1919 se v Olomouci konaly obecní volby, ze kterých vzešlo 26 správních komisí a výborů, mezi nimi i *český a německý školský výbor* (srov. Mährisches Tagblatt, 4. 7. 1919, s. 4–5). Jeho téměř dvacetileté působení v Olomouci dokládá kniha protokolů „*Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz*“. První zápis z jednání výboru je datován 21. zářím 1921, poslední zasedání se konalo 30. srpna 1938. *Německý školský výbor* sestával z předsedy a deseti členů. Od roku 1921 se předsedou se stal první český starosta sociální demokrat JUDr. Karel Mareš, kterého od 20. prosince 1923 vystřídal v této funkci jeho nástupce v úřadu národní demokrat dr. Richard Fischer. Jednání výboru se konala nepravidelně podle potřeby. Např. v roce 1925 se výbor sešel pouze dvakrát, zatímco v jiných letech průměrně až osmkrát ročně (např. v roce 1933).

Zasedání *městského školského výboru pro německé školy* (*Stadtschulausschuss für die deutschen Schulen*) se pravidelně účastnilo i několik hostů, převážně učitelů olomouckých německých škol, kteří se chtěli spolupodílet na řešení aktuální problematiky německého školství ve městě. K projednávaným tématům patřily převážně informace o počtu zapsaných žáků do jednotlivých německých škol, organizační záležitosti škol v Olomouci (např. stavební úpravy školních budov, rozpuštění či sloučení škol apod.), služební záležitosti učitelů (např. jmenování nových ředitelů na olomouckých obecných a měšťanských školách, přemístění učitelů, dlouhodobá nemocnost učitelů a s tím spojené suplování, odchody do penze, ukončení učitelské služby a nástup nových učitelů, umístění učitelů českého jazyka na konkrétní

---

⁴⁶ SOKA Olomouc, fond M1 – 3 Okresní úřad 1850–1945, inv. č. 4, čís. kart. 4.

německé školy, umístění pomocných učitelů apod.). V protokolech rovněž nalezneme i stručné zprávy z kontrol okresního inspektora Leopolda Beigela na jednotlivých olomouckých německých obecných a měšťanských školách.

Městský školský výbor pro německé školy se rovněž vyjadřoval k neaktuálnějším otázkám německého školství v rámci celého Československa, především ale v Olomouci, kdy několik měsíců po „převratu“ panovala mezi většinou německého učitelstva ne právě radostná nálada a nadšení ze vzniku nového státu. V tomto kontextu se projednávající témata týkala dvou hlavních oblastí, a to školství jako takového (jeho správy, platných zákonů a nařízení a nutných reforem), dále finančního zabezpečení učitelů, které bylo v důsledku nedávno skončené války nedostatečné (jak bylo již výše uvedeno, jisté zlepšení tohoto stavu přinesl tzv. paritní zákon č. 274 z 23. 5. 1919, který byl ale 1. ledna 1922 upraven ve finanční neprospěch učitelů) (srov. Kopáč, 1972, s. 39).

Jak již bylo výše uvedeno, žily v roce 1918 v Olomouci ještě 2/3 Němců z celkového počtu obyvatel a z cílů jejich úsilí o zachování identity místní německé enklávy bylo především zabránit redukci německých tříd a předání německých školních budov do českých rukou. Dokladem těchto snah jsou četné zápisy v knize protokolů *Městského školského výboru pro německé školy*, z nichž pro příklad uvádíme část zápisu v protokolu č. 6 z 2. května 1922. Jedná se o odmítavé stanovisko členů výboru k zamýšlenému sloučení německé chlapecké obecné (sebständige Knaben Volksschule) na Mořickém náměstí a německé obecné a měšťanské školy (Knaben Volks- und Bürgerschule) Na Hradě. Učitel A. Aust referoval na zasedání o tomto problému a bylo jednomyslně odsouhlaseno zaslat tuto zprávu nejen olomoucké městské radě, ale i prezidiu zemské školní rady.

Zpráva učitele A. Austa podává výčet následujících skutečností:

„Knaben Volksschule mit Knaben Bürgerschule vereinigt hat 135 Schüler, 11 kommen aus der Gegend, wo keine deutsche Schulen sind und die Eltern haben die Absicht ihre Kinder auf Mittel- und Hochschulen studieren zu lassen. 1. Kl. – 16, 2. Kl. – 21, 3. Kl. – 24, 4. Kl. – 37, 5. Kl. – 37 Summe: 135. Sebständige Knaben Volksschule hat 104 Schüler: 1. Kl. – 7, 2. Kl. – 18, 3. Kl. – 26, 4. Kl. – 26, 5. Kl. – 27 Summe: 104.

Gründe, warum die zweite Schule im Schuljahre 1921/1922 so wenig Kinder hat:

1. Geburtenrückgang, der sich ja in allen Schulen bemerkbar macht und jedenfalls als Begleitumstand der Kriegsjahre zu buchen.

2. Entstehen der staatlichen Übungsschule (Erl.d. m. L.Sch.H. v. 11./6. 1921. Zl. 10142) ohne Anhörung der deutschen Ortsschulbehörde, wider jenes Gesetzes, die in eine Sprengelschule umgewandelt wurde und jenes Stadtgebiet umfasst, aus welchem die selbständige Kn.V.Schule ihr Schulmaterial erhielt. Dies hatte nur die Folge, dass einerseits die Übungsschule zu viel, die Knabenschule zu wenig Schülermaterialien erhielt.

Was die beabsichtigte Zusammenlegung der beiden Knaben Volksschulen in Olmütz selbst betrifft, so würden sich folgende Schülerzahlen in den einzelnen Klassen ergeben: 1. Kl. 16 u. 7 = 23, 2. Kl. 21 u. 18 = 39, 3. Kl. 24 u. 26 = 50, 4. Kl. 37 u. 26 = 63, 5. Kl. 37 u. 27 = 64.“

K dalším důvodům proti sloučení obou škol A. Aust uvádí: „Es würde sich daher von dem Standpunkte eines modernen Unterrichtsbetriebes eine Überfüllung der oberen Klassen ergeben. Die Klassen müssen reduziert werden mit Rücksicht auf den Mangel an Lehrzimmern im Gebäude der Knaben Volks- und Bürgerschule. Bei Klassen über 60 Kinder sollten parallele Abteilungen errichtet werden. Von pädagogisch-didaktischen Standpunkten aus, wurde dadurch eine mangelhafte Beaufsichtigung und ein Mangel in der Einheitlichkeit im Unterrichte entstehen. Wechsel der Lehrpersonen mitten im Schuljahre, was mit Rücksicht darauf, dass da bisher in den einzelnen Klassen erreichte Lernziel durch Grippenerkrankung (2 Klassen der selbständigen Knaben Volksschule mussten auf 14 Tage gesperrt werden) durch Beschlagnahme des Gebäudes der Knaben Volks- und Bürgerschule anlässlich der Mobilisierung und nicht zuletzt durch die verschiedene geistige Aufnahmefähigkeit der Schüler kein einheitliches ist, wodurch der Unterricht geradezu in Frage gestellt wurde. Der fortwährende, seit dem Umsturz durch Schulauffassungen und Schuldrosselungen erzeugte Wechsel der Lehrpersonen in den einzelnen Klassen (mitunter 5–6 mal in einem Schuljahre) hat die Erbitterung der Elternkreise wachgerufen...“

„...Hierzu käme noch, dass dann Gross-Olmütz eine einzige deutsche Knaben Volksschule hätte und die kleinen und kleinsten Kinder gezwungen wären, insbesondere wenn sie an der Peripherie der räumlich sehr ausgedehnten Stadt wohnen, einen sehr weiten Schulweg zurücklegen, die frequiertesten Strassen passieren müssten, was einerseits eine Gefahr für die Kinder, andererseits eine Hintersetzung Ihrer Gesundheit bedeuten würde“. Deutscher

Schulausschuss spricht sich gegen die beabsichtigte Zusammenlegung der beiden Kn.V.Schulen in Olmütz aus.“

I přes výše uvedené argumenty, včetně uvedeného akcentu na zájmy žáků, byly (sebständige Knaben Volksschule und Knaben Volks- und Bürgerschule) koncem roku 1922 sloučeny.

Častým předmětem jednání *Městského školského výboru pro německé školy* se stala i redukce počtu tříd na jednotlivých olomouckých německých školách. K nejčastějším argumentům proti těmto krokům patřily např.:

„Der Stadtschulausschuss vor allem aus pädagogischem Standpunkte aus erachtet die Durchführung etwaiger Reduzierung für sehr bedenklich, weil dadurch die Bildungsmöglichkeit der hiesigen Bevölkerung geschmälert und die heranwachsende Jugend in der Ausrüstung zum Daseinkampf schwer beeinträchtigt würde. Dazu kommt noch, dass definitive Lehrpersonen enthoben und zum unfreiwilligen Müsiggang verurteilt werden müssten, da deren Unterbringung weder im eigenen Schulbezirke noch in einem anderen Schulbezirke Mährens möglich ist.

Jede, auch auf eine noch so kleine Zahl von Schulen beschränkte Veränderungen und deren Organisation während des Schuljahres mit Rücksicht auf damit verbundenen Störungen im Unterrichtsbetriebe vermieden werden möge und dass der Stadtschulausschuss vom Standpunkte des Unterrichtes und der Erziehung, die Vermehrung minder organisierter Schulen tief beklagen müsste.

Richtet daher an das Präsidium des Mährischen Landesschulrates das dringende Ersuchen, von der geplanten Reduzierung des Schulwesens im Stadtschulbezirke Olmütz abzusehen, der hiesigen Jugend ihre bisherige Ausbildungsmöglichkeit zu belassen und die ruhige Fortentwicklung des Schulwesens zu ermöglichen.“

Se sloučením škol vyvstával i problém dalšího umístění přebytečných učitelů, kteří tímto krokem ztratili svá místa. Např. v protokolu č. 28 z 3. února 1927 nalezneme následující záznam: *„Durch die Auflassung von Schulen und Klassen, durch die Reduzierung und Zusammenlegung von Schulen und Klassen in Gross-Olmütz seit dem Umsturze wurden Anstellungsverhältnisse der deutschen Volksschulehrerschaft derart in Mitleidenschaft gezogen, dass ein Grossteil derselben an den noch bestehenden Schulen wohl unterrichtet,*

aber an keiner dieser Schulen definitiv angestellt erscheint. Da in dieser Lehrerschaft berechtigterweise in Betrug auf ihre rechtlichen, durch das Dienstalter gegebenen Ansprüche, grosse Beunruhigung herrscht, muss endlich eine definitive Regelung ihrer Anstellungsverhältnisse durchgeführt werden. Die gefertigten Referten in dieser Angelegenheit waren sich der schwierigen Arbeit voll bewusst und sind der Ansicht, dass nur ein Weg gangbar ist, nämlich, die an den bestehenden Volksschulen def. angestellten Lehrpersonen zu belassen und an freien Stellen Lehrpersonen streng nach ihrem Dienstalter definitiv zu bestellen. (Mädchen-Volksschule in Olmütz – 5 Lehrer, Knaben-Volksschule in Olmütz – 5, gemischte Volksschule in Olmütz-Neugasse – 4, gemischte Volksschule in Olmütz-Neustift -4, gemischte Volksschule in Olmütz-Paulowitz – 3, gemischte Volksschule in Olmütz-Powel – 3). Diese Regelung muss vom Bez. Sch. Ins. beim m. L. Sch. R. in Brünn mündlich vorbracht werden. Und von einer definitiven Anstellung an einer bestimmten Schule der Lehrpersonen ohne Bestimmung des Dienstortes ist derzeit abzusehen und ist ihre definitive Anstellung an einer bestimmten Schule erst dann dem Dienstalter nach zu beantragen, bis eine systemisierte Lehrstelle frei wird.“

Dalším dokladem boje o zachování nejen německých škol, ale i vyšších orgánů bez jakéhokoli českého vlivu bylo zamítnutí návrhu (dne 12. září 1922, protokol č. 10) předsedy okresní školské rady dr. K. Mareše na zřízení utrakvistické místní školské rady a zároveň jejich zřízení i v jednotlivých školních obvodech (na území Olomouce se jich nacházelo 12). Proti tomuto kroku se mezi německými olomouckými učiteli zvedla vlna nevole. Protestní dopis byl zaslán předsedovi moravské zemské školní rady. Důvodem nesouhlasu byly např. následující argumenty:

„In der Stadt Olmütz früher zwei sprachlich getrennte Bezirksschulräte bestanden, welche auf Grund der noch nicht abgeänderten Paragraphe des früheren Schulgesetzes zugleich die Funktion des Ortsschulrates des früheren Schulgesetzes versahen und diese Einrichtung sich bestens bewährt hat, weil jede der beiden Nationen unbeschränkt für ihre Schulen Sorge tragen konnte.

Es wurde darauf hingewiesen, dass schon die einfachste Konsequenz bei dem Bestand von zwei sprachlich getrennten Stadtschulausschüssen auch bei der Errichtung von sprachlich getrennten Ortsschulräten verlange. Es wurde sodann besonders die vielen Reibungsflächen

hervorgehoben, welche die Schaffung von utraquistischen Ortsschulräten bieten und Ursache von zahlreichen nationalen Konflikten in sich schliessen werden, wodurch die Verwaltung der Schule nur Schaden leiden müsste.“ (Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz)

Redukci počtu tříd se však německé olomoucké školství v mezi léty 1928–1938 z důvodů úbytku žáků nevyhnulo. V roce 1930 (protokol č. 46) byla výnosem zemské školní rady z 12. 6. 1930, Zl. 31198 (o slučování tříd při malém počtu žáků) doporučena městskému školskému výboru následující směrnice pro slučování tříd na obecných a měšťanských školách:

- 1. „Gleiche Jahrgänge an Bürgerschulen, wenn die Anzahl der Schüler in diesen Jahrgängen unter 45 singt.*
- 2. Gleiche Jahrgänge zweier Bürgerschulen (auch Knaben – und Mädchenbürgerschulen), wenn die Anzahl unter 42 sinkt.*
- 3. An Volksschulen werden Parallelklassen eines Jahrganges bei weniger als 45 Schüler zusammengezogen.*
- 4. Aufsteigende Klassen an Volksschulen bei weniger als 43 Schülern“.*

Častým předmětem jednání školského výboru byly zameškané hodiny žáků nebo disciplinární záležitosti učitelů. Např. v roce 1927 proběhlo disciplinární řízení s učitelem Robertem Sallingerem, který vedl obecnou školu v Olomouci – Nový Svět. V srpnu 1927 byly městskému školskému výboru doručeny písemné stížnosti rodičů týkající se pedagogického působení učitele R. Salinger:

„Am 23. 8. 1927 wurde beim Stadtschulausschuss eine von 18 Parteien aus Olmütz-Salzburg unteschriebene gegen den Schulleiter Robert Sallinger in Olmütz-Salzburg gerichtete Beschwerde eingebracht. Die Beschwerdeführenden wurden zum Vorsitzenden des Stadtschulausschusses für Montag, den 28. 8., um 9 Uhr früh in die Kanzlei der Volksschule in Olmütz-Salzburg eingeladen und mit jeder Partei wurde ein Protokoll vom Be. Sch. Insp. aufgenommen. Das Protokoll wurde von jeder Partei einhändig unterschrieben.

In der Beschwerdeschrift und bei der protokollierten Einvenahme der Beschwerdeführenden wurde Sallinger der anhaltenden Pflichtverletzung geziehen. Nach §118 der Sch. u. U. O. haben die Lehrer ihren Obliegenheiten gewissenhaft und pflichtgetreu

nachzukommen. Im besondern: dass den Kindern keine (oder zu wenig) schriftliche Aufgaben gegeben und dass die wenigen Aufgaben nicht durchgesehen werden; dass die Kinder oft schon eine Stunde nach 8 Uhr, bzw. 1 Uhr schon wieder nach Hause kommen; dass die vorgeschriebene Unterrichtszeit im allgemeinen, insbesondere an Montagen nicht eingehalten wird; dass den Schulkindern am Montag häufig vom Dienstmädchen des Schulleiters vermeldet wird, dass der Herr Oberlehrer Kopfweh, Zahnweh hat oder zu einer Konferenz gehen muss. Dass nach Aussage der Parteien, an Mehrzahl der Montage des Schuljahres aus diesen Gründen vom Schulleiter Sallinger den Kindern unterrichtsfrei gegeben wurde. Dass der Unterrichtsbeginn häufig um $\frac{1}{2}$ – $\frac{3}{4}$ Stunden hingeschoben wird; dass Kinder zu Botengängen, zu Aufräumarbeiten in der Kanzlei – Fensterputzen, zum Kohlentragen, zum Holzspalten verwendet werden; dass auch Schüler vom Schulleiter Sallinger während der Unterrichtszeit in die Stadt geschickt wurden!

Nach den protokollierten Aussagen hat sich Sallinger auch des Vergens gegen den §82 der Sch. u. U. O. (Körperliche Züchtung) schuldig gemacht. Marie Sebesta gab zu Protokoll, dass ihr Kind, das nach einer Operation noch sehr schwach war, wiederholt von Sallinger geschlagen wurde und dass dieses Kind auch wiederholt aufs gröblichste beschimpft wurde wie ‚Mondkalb‘, ‚Blasengel‘, ‚Halt deine Breite‘ (Sei ruhig!). Hermine Pfarr gibt an: dass ihr Junge von Sallinger mit der Hand (Faust) auf den Kopf geschlagen wurde und dass in früheren Jahren der grössere Junge einmal blutig geschlagen wurde.

Sallinger hat sich nach der Aussage der Eivernommenen gegen den § 88 der Sch. u. U. O. vergangen (Leistungen der Schüler, Klassifikation). Allgemein wird geklagt, dass Sallinger die Noten gibt, ganz wie er will, dass einige Schüler in einzelnen Unterrichtsgegenständen überhaupt nicht klassifiziert sind und dass vor allem (so wird behauptet) die Klassifikation ‚ganz ungerecht‘ ist. In einzelnen Unterrichtsgegenständen wurde klassifiziert, ohne dass tatsächlich unterrichtet wurde. So im Turnen und erziehlichen Handarbeiten. Über diesen Unterrichtsgegenstand wird Sallinger nachgesagt, dass er den Schülern gesagt habe, ‚das schenk ich euch, das braucht’s ihr nicht‘.

Derartige Verfehlungen des beschuldigten wurden schon vom Bez. Sch. Insp. bei jeder Inspektion wahrgenommen und gerückt (Inspektionbericht vom Jahre 1924-25-26).

Nach §24 oben zitierten Gesetz mit 1. 9. d. J. vom Amte bis zur Erledigung des Disziplinverfahrens suspendiert wird und es wurde beantragt dem Landeschulrate vorzuschlagen, dass dem Suspendierten eine Alimentation von 2/3 (zum Schluss wurde es zu 4/5 abgeändert) des zur Zeit der Suspension genossenen Jahresgehaltes zu verabreichen.

Der Volksschule in Olmütz-Salzergut wird die Lehramtsanwärterin Mathilde Plawetz zugewiesen.“

Rodiče postižených dětí ve své stížnosti argumentovali např. i konstatováním:

„Was soll aus unseren Kindern, der heranwachsenden deutschen Jugend werden, wenn diesen nicht einmal die Grundbegriffe im Lesen, Rechnen und Schreiben beigebracht werden? Knechte? Wir Eltern sind auf diese Art gezwungen, unsere Kinder anderweitig in die Schule zu senden und damit die einklassige deutsche Volksschule in Olmütz-Salzergut dem sicheren Untergange preisgegeben.“

Učitel R. Sallinger byl pak následně penzionován (viz protokoll č. 36, 6. 12.1928).

Dne 23. 12. 1926 (protokol č. 27) projednával městský školský výbor neomluvené zameškání školy žáka Rudolfa Motky, který měl osm neomluvených dní. Jeho rodičům byla uložena pokuta 25 Kč.

Z protokolů *Městského školského výboru pro německé školy* si lze utvořit představu o stavu německých škol v Olomouci mezi léty 1919–1938. Jsou zde mj. k dispozici stručné zprávy okresního školního inspektora Leopolda Beigla. Okresní školní inspektor např. vykonal mimořádnou inspekci na obecné škole v Olomouci – Novém Světě (Olmütz – Salzergut), a to v souvislosti se stížnostmi rodičů a následným disciplinárním řízením učitele R. Sallinger. Inspektor L. Beigel učinil dne 19. 11. 1928 následující zjištění:

„Die Ausstattung der Schule mit eigenen Lehrmitteln unzureichend ist. Insbesondere fehlt es an Lehrmitteln für den Naturgeschichts- und den Naturlehreunterricht. Wohl ist die Schule mit Bildwerken im allgemeinen reichlich versorgt, wenn auch die einzelnen Unterrichtsgegenstände nicht gleichmässig bedacht sind. Die Bildwerke für Naturgeschichte sind in ausgiebigem Masse in der Schule vorhanden und befinden sich in tadellosem (ungebrauchten) Zustand. Am traurigsten steht es um die eigenen Lehrmittel für Naturgeschichte und Naturlehre. Es fehlt am Notwendigen und das Vohandene ist in einem zu tiefst verwahrlosten Zustande. Dieser Zustand wurde bei jeder in den letzten Jahren

stattgefundenen Visitation der Schule festgestellt und dessen Abstellung – allerdings ohne jeden Erfolg verlangt. Für diesen kläglichen Zustand ist der jeweilige Leiter verantwortlich. Für die Ausgestaltung des Lehrmittelwesens dieser Schule wurde jedes Jahr ein Betrag von 200–400 Kč in Anspruch genommen. Ob dieser Betrag zweckentsprechend Verwendung fand, soll, beantrage ich – durch eine dreigliedrige Kommission festgestellt werden, um so den Schulleiter von dem Verdacht zu befreien, dass mit dem zur Verfügung gestellten Gelde nicht genug haushälterisch umgegangen worden sei.“

Pro ilustraci problému je možno uvést ještě jednu komplexnější zprávu okresního školského inspektora L. Beigla o stavu německých škol v Olomouci k 26. 2. 1931 (protokol č. 49 z 26. 2. 1931):

„Bei den durchgeführten Visitationen wurde festgestellt, dass die Schulgebäude bis auf die Schule in Olmütz-Neugasse, in der eine Klasse nur notdürftig untergebracht ist, den hygienischen und unterrichtlichen Anforderungen in befriedigender Weise entsprechen. Die Schulen in Olmütz-Powel, Olmütz-Neugasse und Olmütz-Neustift besitzen keine Turnhalle, in Olmütz-Powel wird ein Turnzimmer, in der Volksschule in Olmütz-Neugasse wird bei günstiger Jahreszeit in der Turnhalle der tchechischen Volksschule Müllerstrasse geturnt. Keine Schule besitzt einen Schulgarten. Die notwendigen Lehrmittel sind in allen Schulen vorhanden. Der Schulbesuch ist regelmäßig, größere Schulvesäumnisse werden in der letzten Zeit durch Erkältungserkrankungen der Schüler verursacht.

Die Lehrpläne und die schulgesetzlichen Bestimmungen werden in den meisten Schulen gewissenhaft beachtet. Die monatlichen Lehrekonzferenzen werden, nach Protokolle gewissenhaft beachtet.

Das Gedeihen der Schule hängt auch von dem harmonischen Zusammenwirken der Lehrkräfte in den Lehrkörpern, den guten Verhältnissen zwischen Schule und Haus und dem Streben nach Fortbildung bei der Lehrerschaft.

Im Besonderen ist von der Volksschule zu sagen, dass der Elementarunterricht besonders erfreuliche und günstige Unterrichts- und Erziehungserfolge zeigte.

Der Gesamtzustand an der Knabenvolksschule ist durchschnittlich ein recht guter. In der ersten, zweiten und fünften Klasse sind sehr gute, in den anderen Klassen gute Erfolge in Unterricht und Erziehung zu verzeichnen.

Die Schule in Olmütz-Powel wird von Oberlehrer Pika in umsichtiger Weise geleitet. Der Fleiss der Lehrer ist anerkennenswert. Die Erfolge sind sehr gut.

In Olmütz-Neustift versieht Lehrer Čěpp. Die Erfolge in der 1. und 3. Klasse sind, trotz sehr ungünstiger häuslicher Verhältnisse der meisten Schüler, wozu noch die Verständnislosigkeit der Eltern über die Bedeutung der Schule kommt, auch die bescheidensten Anforderungen nicht befriedigen.

Die gemischte Volksschule in Olmütz-Neugasse (Leitung Oberlehrer Janhuba) weist Klassen mit sg., g., minder guten und unzureichenden Erfolgen auf. Die 1. Kl. verdient Lob, an diese reiht sich die 4. Kl. an. Die 5. und 3. Kl. genügen selbst mäßigen Anforderungen nicht. Die Ursachen sind manigfacher Art. Eine Ursache ist der häufige Lehrerwechsel.

Die unter der Leitung der Fräulein Direktor Rothheiser stehende Mädchenvolksschule zeigt den erfreulichsten Zustand. In diesem Schuljahr wird in allen Klassen der Schule mit ausdauernder Hingabe, nach wohldurchdachten Methoden und fleissig gearbeitet.“

Jak bylo v úvodu kapitoly uvedeno, k častým tématům zasedání *Městského školského výboru pro německé školy* byly stavební úpravy na školách. Například na jaře v roce 1931 byla plánována přístavba obecné školy v Olomouci – Nová ulice. Okresní školní inspektor L. Beigel doporučil na základě návštěvy školy *Městskému školskému výboru* odsouhlasit stavební úpravy. Z jeho zprávy o stavu školní budovy se dozvídáme následující:

„Am 10.11. 1930 wurde die Gemischte Volksschule in Olmütz-Neugasse einer teilweise Visitation unterzogen und zwar die 4.b Kl. (5. Schuljahr).

- Der Gesamtzustand der Klasse ist ein befriedigender.*
- Bei Besichtigung der Schulräume wurde festgestellt, dass die 2. Klasse in einem unzureichenden Räume (einem ehemaligen Lehrmittelkabinett) notdürftig untergebracht ist.*

Auch fehlt es der Schule an einem besonderen Räume, in dem Turnunterricht erteilt werden kann. Das Mitbenützungsrecht der Turnhalle der Schule in der Müllerstrasse ist unzureichend. Die Turnstunden müssen in einer Weise angesetzt werden, die den pädagogischen Anforderungen nicht entspricht. Die Turnhalle ist von der Schule am Wagendrössel so weit entlegen, dass der grösste Teil der Zeit die der körperlichen Erziehung stundenplanmäßig zugewiesen ist, auf dem Wege zu und von der Turnhalle zugebracht wird.

Bei ungünstiger Witterung ist ein derartiges Turnen eher eine Gefahr, denn ein Mittel für die körperliche Ertüchtigung.

Da eine einzige Lehrmittelkabinett als Klassenzimmer verwendet wird, fehlt es der Schule an geeineten Räumen zur Unterbringung der Lehrmittel und Lehrbehelfe.

Für den Unterricht in den weiblichen Handarbeiten und erziehlichen Handarbeiten muss eine Rücksicht für den Unterricht und die Gesundheit der Schüler ein eingenger Raum geschaffen werden.

- *Die Abortanlagen sind mangelhaft.*
- *Ich benatrage, den Bericht dem Ortsschulrate in Olmütz-Neugasse in Abschrift zuzustellen und ihn auf die gesetzliche Pflicht, für die Unterbringung der Schule Sorge zu tragen, aufmerksam zu machen (§ 25, Absatz 3 des Gesetzes vom 9. 4. 1920 Nr. 292).“*

Začátek školního roku na této škole byl proto z důvodu stavebních prací přesunut až na 21. září 1931. Z protokolu č. 54 z 22. října 1931 můžeme mj. zjistit následující: *„Heute wurde von einer entsprechend zusammengesetzten Kommission das aufgestockte Schulgebäude am Wagendrössel (Olm.- Neugasse) übernommen. Durch die Aufstockung des Schulgebäudes wurden die notwendigen Unterrichtsräume geschaffen. Die Schule besitzt derzeit 5 Klassenzimmer, 1 Turnzimmer, 1 Raum für Handarbeiten, 1 Kabinett, 1 Konferenzzimmer und 1 Kanzlei für den Leiter der Schule. Die neuen Lehrzimmer sind mit Tischen und Sesseln und Tafeln ausgestattet. Dem Turnzimmer fehlen gegenwärtig noch die notwendigsten Turngeräte. Der Zubau ist zweckmäßig durchgeführt und macht einen sehr guten und gefälligen Eindruck.“* Okresní školní inspektor L. Beigel se však i přes oficiální pozvání rady rodičů při této škole nezúčastnil slavnostního otevření nové přístavby, za což byl na zasedání *Městského školského výboru pro německé školy* kritizován. Dotkl se tím rodičů dětí a bylo mu vytknuto, že jeho nepřítomnost neudělala na veřejnosti dobrý dojem, zvláště když se tohoto slavnostního aktu zúčastnili zástupci české místní školní rady. Závěrem bylo konstatováno, že: *„Dass dies als eine Missachtung der die Schule fördernden Bestrebungen des Elternrates angesehen wird und es wurde den Inspektor versichert, dass den Eltern gegenüber geäußerte*

Missachtung Ihrer Bestrebungen auch eine entsprechende Einschätzung seiner Persönlichkeit zur Folge haben werde“ (10. 12. 1931, protokol č. 55)⁴⁷.

Knihy protokolů *Městského školského výboru pro německé školy v Olomouci* vypovídá o značné aktivitě tohoto orgánu související s německým školstvím ve městě. Díky své autenticitě umožňuje blíže nahlédnout do „každodenních“ záležitostí fungování německých olomouckých škol po vzniku ČSR v roce 1918 až do jejího obsazení vojsky wehrmachtu v roce 1939.

4.3 Rodičovské školní rady a okresní školní rady

Od 28. září roku 1921 byla na shromáždění *rodičovských rad* formulována pravidla pro fungování tzv. *rodičovských rad (Elternräte)* a tzv. *hlavního výboru veškerých rodičovských rad*, které měly za úkol podporovat a prohlubovat spolupráci mezi rodinou a školou, usnadňovat oběma stranám výchovu a vzdělávání školní mládeže a v neposlední řadě i zastupovat zájmy škol navenek. *Rodičovská rada* měla být oproštěna od veškerých politických vlivů a její činnost se měla týkat pouze školních záležitostí (účinná komunikace rodičů s učitelským sborem, hospodářské záležitosti školy apod.). *Rodičovskou radu* tvořili rodiče dětí navštěvujících danou školu a jejím předsedou se zpravidla stal ředitel. Rodiče ze svého středu volili zástupce a tajemníka, kteří zároveň nesměli být členy učitelského sboru dané školy. Za každou třídu byl do *rodičovské rady* zvolen jeden zástupce rodičů a jeden člen učitelského sboru. Tyto volby se konaly každý rok během měsíce září a jejich přesný termín stanovil ředitel školy. Zasedání *rodičovské rady* se konalo pravidelně každý měsíc, případně mohla být svolána při závažných záležitostech i častěji. Veškerá usnesení byla zaprotokolována.

Rodičovské rady všech německých olomouckých škol si každý rok během září (ale vždy až po ustavení nových *rodičovských rad* na jednotlivých olomouckých školách) volili tzv. *Hlavní výbor veškerých rodičovských rad (Hauptausschuß der vereinigten Elternräte)*, ve

---

⁴⁷ SOKA Olomouc, fond M5 – 9 Německý školní městský výbor Olomouc, Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz.

kterém zasedali dva zástupci *rodičovské rady* z každé školy v Olomouci. *Hlavní výbor* si zvolil svého předsedu a jeho zástupce, tajemníka a pokladníka. *Hlavní výbor* se scházel minimálně dvakrát za půl roku a ze zasedání byl tajemníkem pořizován zápis. Pokladník spravoval a vedl finanční deník. Finanční prostředky na fungování hlavního výboru rodičovských rad pocházely z dobrovolných darů a sbírek ⁴⁸.

V roce 1920 byly na základě vládního nařízení ze dne 6. listopadu 1920 (č. 608/1920 Sb.) zrušeny *okresní školní rady* a jejich funkci (se stejným rozsahem působnosti) převzaly nové *okresní školní výbory* (pro území politického okresu) a *městské školní výbory* (pro území města), které převzaly veškerá práva a povinnosti předsedů a členů *okresních školních rad*. *Okresní školní výbor* v Olomouci pro území politického okresu Olomouc – venkov byl ustaven ke dni 15. října 1921. Předsedou *okresního školního výboru* se stal ministerský rada Jindřich Žáček ⁴⁹.

4.4 Německé mateřské, obecné a měšťanské školy

V tzv. vnitřní Olomouci, převážně německém městě, vzniklo na konci 19. století pět německých mateřských škol: v Pekařské a Hrnčířské ulici, v Marschallově třídě, na Blažejském náměstí a Na Bělidlech. Všechny měly obvykle po dvou odděleních, v každém 24 dětí. Mateřské školy byly veřejné, finančně podporované přímo městem. Rovněž je zde možné předpokládat existenci dalších školek přímo u obecných škol, s nimiž sdílely společnou správu. Olomouc totiž měla stále převahu německého obyvatelstva, ačkoliv to většinou nepatřilo k těm nuznějším a mohlo si dovolit vychovatelku (srov. Minaříková, 2009, s. 113). K roku 1918 existovalo v Olomouci 12 německých veřejných mateřských škol (258 chlapců a 253 děvčat). O deset let později bylo mateřských škol 8 (4 veřejné a 4 soukromé) ⁵⁰ s celkovým počtem 378 dětí. Sociální skladba mateřských škol byla velmi různorodá. Dle

⁴⁸ SOkA Olomouc, fond M5 – 33 Německý učitelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, čís. kart. 75.

⁴⁹ SOkA Olomouc, fond M5 – 6 Okresní školní výbor v Olomouci, převzetí německého školství bývalého okresního školního výboru pro německé školství ve Šternberku, čís. kart. 14.

⁵⁰ Např. städtischer Kindergarten in der Bäckergasse, auf dem Juliusberg, in der Hußgasse, auf der Piltten, in der Oberen Neugasse, die Privatkindergärten im Beamtenviertel, in Paulowitz und in Powel (srov. Mährisches Tagblatt, 20. 9. 1923, s. 3).

statistiky konce roku 1926 navštěvovalo německé mateřské školy 116 dělnických dětí, 25 dětí domkářů, 3 děti rolníků, 93 živnostníků, 1 dítě továrníka a 140 dětí zaměstnanců veřejných a soukromých. O zdravotní stav i těchto dětí se stala rovněž poradna „*Našim dětem*“ (srov. Drlík, 1928, s. 72).

České mateřské školy neexistovaly do roku 1918 v Olomouci vůbec. Pouze pro srovnání lze uvést, že do roku 1928 jich na území tzv. Velké Olomouce vzniklo 11 se 489 dětmi. V roce 1928 vzrostl počet českých školek na 22 (tj. cca 1050 dětí)⁵¹ (srov. Drlík, 1928, s. 71)

Na úvod je třeba připomenout, že do roku 1918 existovala v německé Olomouci jediná veřejná česká obecná škola. Vznikla v roce 1884 ze školy Matiční, založené roku 1873. Od školního roku 1884/1885 byla tato škola částečně „zveřejněna“ jako škola dvoutřídní a navštěvovalo ji 132 dětí. Třídy v Matiční byly postupně rušeny a byly přiřazeny ke škole městské. Od školního roku 1904/1905 měla pět tříd se dvěma pobočkami a 387 dětmi.

Tato jediná česká obecná škola byla již v průběhu první světové války rozdělena Zemskou školní radou na chlapeckou a dívčí, avšak k tomuto kroku došlo až po vzniku ČSR v roce 1918. Počátkem ledna 1919 byla přemístěna z budovy v Purkrabské ulici do objektu bývalých německých škol v Macharově ulici a v září téhož roku byla otevřena druhá česká škola v ulici Křížkovského (v bývalém Elisabethinu). V rámci této školy fungovala i česká pomocná škola. Druhá česká obecná škola byla soukromá a nacházela se v klášteře Voršilek v Kateřinské ulici a sloužila jako cvičná škola tamějšímu soukromému učitelskému ústavu. České obecné školy fungovaly i v přilehlých (a v roce 1919 k Olomouci připojených) obcích Bělidla, Černovír, Hejčín, Hodolany, Chválkovice, Nové Sady, Pavlovičky, Řepčín a na Novém Světě. V Olomouci existovaly mimo státních i dvě soukromé české školy, a sice na Nové Ulici a u dominikánek v Řepčíně (srov. Schulz at al., 2009, s. 168)

V předměstských obcích Olomouce existovala do roku 1918 jediná česká měšťanská škola v Hodolanech. V roce 1919 zde byla otevřena dívčí měšťanská škola. Další měšťanská škola fungovala rovněž v Pavlovičkách a v Řepčíně (srov. Schulz at al., 2009, s. 168). Ve školním roce 1921/1922 byla otevřena soukromá měšťanská škola dívčí v klášteře vodilek a v následujícím školním roce 1922/1923 soukromá obecná škola arcibiskupského sirotčince

---

⁵¹ Většinou se jednalo o děti dělnického původu cca 371, dále pak 407 dětí veřejných a soukromých zaměstnanců následované dětmi domkářů 36, 13 dětí rolníků, 220 dětí živnostníků, 3 děti průmyslníků (továrníků) (srov. Drlík, 1928, s. 71).

na Nových Sadech. Ve školním roce 1924/1925 přibyly dvě měšťanské školy: II. měšťanská škola chlapecká a II. měšťanská škola dívčí. Ve školním roce 1927/1928 byly další dvě školy: měšťanská škola dívčí ve Starých Hodolanech a měšťanská škola chlapecká v Nových Hodolanech⁵² (viz Tab. č. 1). Do konce 30. let se počet českých měšťanských škol ustálil na počtu 11. Z českých dětí, navštěvujících ve školním roce 1927/1928 veřejné i soukromé školy, jich na veřejných bylo 2 922, na soukromých pak 141. Nejmenší počet dětí ve třídě roku 1917/1918 byl v šesté třídě obecné školy v Olomouci vnitřním městě, a to 18, největší v páté třídě obecné školy v Černovíře – a to 122. V roce 1927/1928 byl nejmenší počet dětí v 1. třídě soukromé školy arcibiskupského sirotčince, a to 14, a největší v 1. třídě obecné školy v Hodolanech 59. Na měšťanských školách byl v roce 1917/1918 nejmenší počet dětí ve 3. třídě měšťanské školy soukromé kláštera dominikánek v Řepčíně (20), největší v 1. třídě měšťanské školy chlapecké v Hodolanech (74). V roce 1927/1928 bylo nejméně dětí ve 2. třídě měšťanské školy kláštera dominikánek v Řepčíně (18) a největší v první třídě měšťanské školy v Řepčíně. Školních budov, tj. budov, jichž se zcela nebo zčásti užívalo k výuce české národní školy, bylo v roce 1918 na území Velké Olomouce celkem 13, o deset let později 23 (Drlík, 1928, s. 73–74).

Tabulka č. 1: *Vývoj českého olomouckého školství od roku 1919*

Ve školním roce	Počet škol			Počet dětí ve školách	Z nich chodilo do škol				Nechodilo vůbec	Počet tříd		
	obecných	měšťansk	celkem		obecných	měšťansk	pomocný	středních		obecných	měšťansk	celkem
1918/19	16	4	20	4244	3646	332	3	236	7	66	15	81
1919/20	20	7	27	4678	3929	453	6	285	5	99	25	124
1920/21	20	7	27	5539	4153	907	23	444	12	99	31	130
1921/22	20	8	28	5250	3902	911	21	408	8	105	17	142
1922/23	21	8	29	5226	3658	1040	61	455	12	103	38	141
1923/24	21	8	29	4962	3315	1177	56	406	8	99	40	139

⁵² Podrobné tabulky počtů dětí a učitelů na jednotlivých českých školách 1918–1928 viz Drlík, J. *Deset let práce na olomoucké radnici 1918–1928*, s. 73–74.

1924/25	21	10	31	4535	2825	1235	57	413	5	95	41	136
1925/26	21	10	31	4379	2668	1260	61	387	3	91	50	141
1926/27	21	10	31	4389	2761	1220	54	351	3	94	53	147
1927/28	21	12	33	4517	3058	1101	55	301	9	98	51	149

Zdroj: Drlík J. *Deset let práce na olomoucké radnici 1918–1928*, s. 73.

Obecné a měšťanské školy spravovaly *školní rady* (česká a německá). Jejich vedení převzal po svém jmenování vládním komisařem R. Fischer, jehož po obecních volbách v roce 1919 vystřídal K. Mareš. Obě rady však byly vládním nařízením z 16. listopadu 1920 č. 608 Sb. z. a n. v roce 1920 zrušeny. Nahradily je dva nové *městské školské výbory*. Jednalo se o *městský školský výbor pro české a městský školský výbor pro německé školy*. (srov. Schulz at al., 2009, s. 167)

V prvních poválečných letech měly české i německé školy v Olomouci problém s nízkou docházkou dětí. Tato situace se ale postupně zlepšovala. Na děti zde dohlíželo 5 školních lékařů a děti elementárních tříd prohlížela výše zmiňovaná poradna „*Našim dětem*“. Sociální skladba dětí byla následující: z 1000 českých žáků obecných a měšťanských škol bylo 260 z dělnických rodin, 110 dětí živnostníků, 10 dětí průmyslníků asi 370 dětí veřejných a soukromých zaměstnanců. Zlepšila se i neuspokojivá školní docházka z poválečných let. V roce 1917/1918 bylo na českých školách 12,2 % neomluvených a hodin, k roku 1927/1928 už jen 4 % neomluvených hodin. Protože v okolí Olomouce bylo málo českých měšťanských škol, rostly do školního roku 1927/1928 i počty přespolních dětí. Od roku 1926/1927 byl počet dětí v měšťanských školách o něco menší, jelikož je začaly navštěvovat válečné ročníky. Pro absolventy měšťanských škol vydržovalo město od roku 1918/19 svým nákladem jednorocní učební kurzy. Kromě těchto veřejných kurzů připojených k českým měšťanským školám byly v letech 1924/1925 a 1925/1926 udržovány jednorocní kurzy soukromé při české měšťanské dívčí škole v klášteře voršilek (absolvovalo ji 37 žákyň). Pro učitele byly v Olomouci pořádány tři státní kurzy k přípravě pro školy odborné. Připojeny byly k české státní reálce. Od roku 1926/1927 byl v Olomouci pořádán pravidelně Pedagogický seminář (srov. Drlík, 1928, s. 74–75).

Vývoj německých škol v Olomouci (viz Tab. č. 2) ukazuje v porovnání s českými na opačnou tendenci, a sice na početní úbytek jak obecných, tak i měšťanských škol. Ze všech německých dětí navštěvovalo ve školním roce 1927/1928 veřejné i školy obecné 1251 dětí, soukromé 112. Nejmenší počet dětí ve školním roce 1917/1918 byl v 1. třídě obecné školy na Nových Sadech (17), největší počet ve 4. třídě obecné školy chlapecké v Olomouci (54). V roce 1926/1927 byl nejmenší počet dětí v 1. třídě obecné klášterní školy na Nových Sadech (11), největší počet ve 3. třídě obecné školy na Nových Sadech (39). V měšťanských školách byl ve školním roce 1917/1918 nejmenší počet dětí ve 3. třídě měšťanské školy chlapecké v Olomouci (54). Ve školním roce 1926/1927 byl nejmenší počet dětí ve 2. třídě měšťanské školy kláštera voršilek (16), největší ve 2. třídě měšťanské školy chlapecké (52) (srov. Drlík, 1928, s. 76). Na počátku školního roku 1921/1922 poprvé přinesl pozitivní zprávu o nárůstu počtu německých dětí i místní německý tisk *Mährisches Tagblatt*. Statistika vykazovala růst zapsaných německých dětí do obecných a měšťanských škol ve Velké Olomouci z 1844 (ve srovnání s rokem 1920) na 1935. Důvodem mohla být nejen odvaha německých rodičů posílat své děti (navzdory nátlaku svých zaměstnavatelů a úřadů) do německých škol, ale také překonání úbytku dětí v důsledku války a s tím spojené potravinové nouze (srov. *Mährisches Tagblatt*, 20. 9. 1921, s. 3).

Tabulka č. 2: Vývoj německého olomouckého školství od roku 1917

Ve školním roce	Počet škol			Počet dětí ve školách	Z nich chodilo do škol				Nechodilo vůbec	Počet tříd		
	obecných	měšťansk	celkem		obecných	měšťansk	pomocný	středních		obecných	měšťansk	celkem
1917/18	13	4	17	3004	2153	605	—	240	6	58	86	74
1918/19	12	4	16	2868	2015	591	—	259	3	57	16	73
1919/20	12	4	16	2313	1608	475	—	230	—	51	14	65
1920/21	10	4	14	2118	1502	425	—	191	—	44	14	58
1921/22	10	4	14	1983	1412	363	—	208	—	43	14	57
1922/23	9	4	13	1922	1302	402	1	215	—	38	15	53
1923/24	9	4	13	1729	1131	403	2	191	2	35	15	50

1924/25	9	4	13	1698	1102	398	2	195	1	33	15	48
1925/26	9	4	13	1465	893	401	2	169	–	31	14	45
1926/27	9	4	13	1363	845	306	2	154	2	30	14	44
1927/28	9	4	13	1332	882	325	2	124	1	30	14	44

Zdroj: Drlík J. *Deset let práce na olomoucké radnici 1918–1928*, s. 75.

Zatímco ve školním roce 1917/1918 fungovalo na území Olomouce 13 německých obecných a 4 německé měšťanské školy, o deset let později (školní rok 1927/1928) to bylo 9 obecných a 4 měšťanské školy. (srov. Drlík, 1928, s. 76). Školní docházka zanedbávaná díky válečným poměrům se i v případě německých olomouckých škol zlepšovala. Ve školním roce 1917/1918 bylo na zdejších obecných školách zaznamenáno 11,3 % omluvených a 2,1 % neomluvených zameškaných hodin. Na měšťanských školách pak 8,7% omluvených a 0,1 % neomluvených zameškaných hodin. Ve školním roce 1927/1928 to bylo na obecných školách 5,4 % omluvených a 0,5 % neomluvených a na měšťanských školách 5,9 % omluvených a 0,1 % neomluvených hodin. V okolí Olomouce se nenacházely německé měšťanské školy, a proto byly olomoucké školy navštěvovány dětmi z poměrně vzdálených míst. Pro zajímavost ve školním roce 1927/1928 dojíždělo do německých měšťanských škol v Olomouci 99 dětí z okolních obcí, přičemž 43 dětí ze vzdálenosti větší než 4 km, 20 ze vzdálenosti přes 6 km a 36 ze vzdálenosti větší než 8 km (srov. Drlík, 1928, s. 78).

V roce 1936 kritizoval okresní školní inspektor pro německé školy L. Beigel sloučení obecných a měšťanských škol z jiného důvodu než jakým byl často zmiňovaný demografický vývoj. Před rokem 1918 existovaly v Olomouci dva typy škol: samostatné obecné školy a obecné školy, které měly společné ředitelství se školami měšťanskými. Po redukci německých tříd po roce 1918 začal ve městě převažovat druhý typ školy. L. Beigel argumentoval, že každý typ školy by měl mít oddělené vedení, neboť ředitel měšťanské školy není jen představeným ostatním učitelům, nýbrž i přátelským pomocníkem učitelů odborných předmětů, jelikož sám odborné předměty vyučuje. Pro učitele obecné školy je proto pouze administrativní autoritou. Protože na obecné škole nevyučuje, nemůže jim být dobrým pedagogickým rádcem.

Německá všeobecná pětitřídní škola chlapecká byla od roku 1884 umístěna na Mořickém náměstí v budově německé reálky (jako *Staats-Oberrealschule* založena v roce 1875) V čele stál tzv. nadučitel a působilo v ní pět stálých učitelů (počet žáků kolísal mezi 245 až 287). Německá chlapecká obecná a měšťanská (Jubilejní škola Františka Josefa I.) Na Hradě: obecná měla pět tříd a dočasnou pobočku, celkem pět učitelů (počet žáků kolísal mezi 256 až 327), německá měšťanská tři třídy a dvě definitivní paralelky (počet žáků kolísal mezi 183 až 245); ředitelství bylo stále společné, katecheta rovněž; na měšťance tehdy působili tři definitivní a dva prozatímní učitelé. Po převratu v roce 1918 byly v objektu umístěny převážně školy české (srov. Minaříková, 2009, s. 115).

V dobových výkazech „*der deutschen Knaben – Volks- und Bürgerschule in Olmütz*“ (chlapecká obecná a měšťanská škola Na Hradě) nalezneme nejen seznamy vyučovaných předmětů v jednotlivých ročnících na této škole, seznamy žáků v jednotlivých třídách, seznam půjčených učebnic, ale i přehled slavených státních svátků a prázdnin. Např. ve výkazu ze školního roku 1935/36 jsou uvedeny následující svátky: „28. September: Hl. Wenzel, 28. Oktober: Staatsfeiertag, 1. Mai: Staatsfeiertag, 5. Juli: Cyrill a Method. Volné dny pak měli žáci např.: 31. Oktober: Weltpartag, 1. Dezember: Tag der čechosl.-südslawischen Gegenseitigkeit, 7. März: Geburtstag des Herrn Staatspräsidenten, 28. März: Friedenshalbstunde am Geburtstage des J. A. Komensky, 10. Mai: čsl.-rumänische Gegenseitigkeit“.⁵³

K výše uvedenému výčtu volných dní lze uvést, že ne všechny svátky znamenaly pro žáky volný den. Například v případě oslav prvního výročí vzniku ČSR zaslal *Mährischer Landesschulrat* (Moravská zemská školská rada se sídlem v Brně) několik dní předem (tj. již 19. října 1919) všem ředitelům německých středních škol, dívčích lyceí a učitelských ústavů na Moravě upozornění následujícího znění: „*Der Herr Minister für Schulwesen und Volkskultur hat mit Erlass vom 15. Oktober 1919, Zl. 49155, anher mitgeteilt, dass der 28. Oktober als Staatsfeiertag an allen seinen resorts unterliegenden Schulen ist, den Lehrkörpern wird anheingestellt, unter Berücksichtigung der örtlichen Verhältnisse selbst zu entscheiden, in welcher passenden Weise die Bedeutung dieses Ferialtages den Schülern in Erinnerung zu bringen wäre, oder durch eine besondere Schulfeier oder durch korporative Beteiligung an*

---

⁵³ SOKA Olomouc, fond M5 – 20 Chlapecká obecná a měšťanské škola německá v Olomouci.

*öffentlichen Feierlichkeiten des Ortes oder ob es ihnen zu überlassen wäre, selbst einzeln an solchen Feierlichkeiten teilzunehmen. Bei Schulfeierlichkeiten ist die Bedeutung des 28. Oktober zu erörtern.“*⁵⁴

Německá dívčí obecná a měšťanská škola sídlila původně v Purkrabské ulici, po dostavbě Elisabethina (1902–1904) se přemístila do dnešní ulice Křížkovského (budova dnešního Rektorátu UP a Filozofická fakulta UP). Na obecné škole působilo pět stálých tříd (205 až 263 žáků), učitelský sbor tvořilo pět učitelů. Na měšťanské škole byly tři třídy (112 až 142 žáků) a tři odborní učitelé. Ředitel byl pro obě školy společný, stejně jako katecheta, učitelka ručních prací a učitelka češtiny.

Německá dívčí obecná a měšťanská škola (Jubilejní Františka Josefa I.) se nacházela v Jánské ulici. Měla pět tříd obecné školy a jednu pobočku (počet žáků kolísal mezi 246 až 304) s pěti učiteli. Měšťanská škola měla pak tři třídy a dvě provizorní paralelky (169 až 215), ve kterých vyučovalo pět odborných učitelů. Obě školy měly společného ředitele, katechetu, učitelky ručních prací a češtiny.

V Olomouci existovala rovněž *německá soukromá dívčí škola obecná a měšťanská při klášteře voršilek (Jubilejní obecná a měšťanská škola Františka Josefa I.)*. Obecnou školu s pěti třídami a jednou pobočkou navštěvovalo cca 192 až 231 žákyň. Na škole působilo sedm až osm učitelek. Měšťanka měla tři třídy s pobočkou a až devět učitelských sil (počet žákyň kolísal mezi 126 až 178) (srov. Minaříková, 2009, s. 115).

V roce 1934 existovaly na předměstích Olomouce Nové Sady, Povel⁵⁵ a Nový svět tři obecné školy (tj. dohromady 7 tříd s celkovým počtem 250 žáků). V centru města navštěvovalo obě dívčí měšťanské školy celkem 130 děvčat a chlapeckou měšťanskou školu 306 chlapců. *Národní jednota* navrhla, aby všechny tři obecné školy z předměstí byly

---

⁵⁴ SOkA Olomouc, fond M5 – 33 Německý učitelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, čís. kart. 75.

⁵⁵ Německá obecná škola Olomouc – Povel. Původně samostatná převážně německá obec Povel byla k Velké Olomouci připojena v roce 1919. Německá škola v této obci existovala již od poloviny 19. století. Nová školní budova zde byla vystavěna v roce 1899 jen se dvěma třídami. V roce 1900 obdržela čestný přídomek „*Jubilejní obecná škola císaře Františka Josefa I.*“. Od zahájení výuky zde docházelo více než 100 žáků. Po pěti letech existence byla povelské škole povolena při druhé třídě paralelka (celkem 124 žáků) a od roku 1906 se stala trojtřídní školou (133 až 143 žáků). Tato situace trvala beze změny až do konce druhé světové války. V souvislosti s odsunem německého obyvatelstva a s tím souvisejícím osídlením Povlu Čechy, byla německá škola zrušena a nahrazena českou školou.

sloučeny do jedné budovy a tím by město ušetřilo velkou sumu peněz. Podobně měly být sloučeny i obě dívčí měšťanské školy v centru města. Obecná škola v Pavlovičkách (se 100 žáky) měla být z trojtřídní školy přeměněna na dvojtřídní. Němci se vůči tomuto opatření, které chtěla prosadit i městská rada, ostře ohradili s argumentem, že úbytek dětí na školách lze vysledovat i na školách českých, a že je tento stav pouze přechodným jevem způsobený válečnými událostmi. Pokud by došlo k zamýšlenému sloučení škol a redukci tříd, ztratila by Olomouc (označovaná jako „předměstí“ území obývaného Němci) na svém významu. Olomoucký *Mährisches Tagblatt* v závěru článku ve zcela logickém duchu konstatuje: „*Wenn es tschechische Minderheitenschulen gibt, die für 7 oder weniger Schüler erhalten werden, dann ist die Lebensberechtigung, auch für die oben genannten deutschen Schulen vorhanden, zumal die Abnahme der Schülerzifre, wie schon erwähnt, nur eine zeitliche und vorübergehende Erscheinung ist.*“ (srov. *Mährisches Tagblatt*, 26. 2. 1934, s. 2)

České i německé děti se od zřízení obecných i měšťanských škol učily stejným předmětům, pouze hodinová dotace se částečně lišila podle věku a pohlaví, v případě výuky druhého zemského jazyka i podle národnosti. Učební plány byly několikrát novelizovány a sjednocovány, dnešní terminologií unifikovány, takže se už před první světovou válkou prakticky nelišily. Od výuky některých předmětů bylo možno děti osvobodit: zpěv, kreslení, tělocvik, ruční práce nebo náboženství. Nepovinný byl rovněž i druhý zemský jazyk.

O vztazích mezi učiteli a žáky na obecných a měšťanských školách v Olomouci vypovídají četné vzpomínkové staťe pravidelně uveřejňované v krajanském občasníku *Olmützer Blätter*. Bývalí žáci většinou vzpomínají na učitele olomouckých škol s respektem, úctou a po letech i s patřičným nadhledem. Franz Wiesner, bývalý žák *německé chlapecké obecné a měšťanské školy* na Mořickém náměstí (*Knaben – Volks- und Bürgerschule*) konstatoval následující: „*Alle unsere Lehrer bemühten sich redlich, aus uns brauchbare Mitglieder der menschlichen Gesellschaft zu machen, doch sie hatten nur den einen Fehler: Für uns Jungen waren sie alle zu alt, um unser Denken, Sinnen und Trachten richtig beurteilen zu können.*“ (*Olmützer Blätter*, Mai 1957, s. 4)

4.5 Německé pokračovací školy a střední školství

Pokračovací či živnostenské odborné školství se v Olomouci rozvíjelo pomalými krůčky. První pokus byl učiněn již v říjnu 1848. Výuka učňů a tovaryšů se konala vždy v neděli v I. poschodí univerzitní budovy (v dnešní Univerzitní ulici) dvě hodiny před polednem a čtyři hodiny po něm. Počet frekventantů se pohyboval okolo sta; učitelé zde působili bezplatně. Doba existence této německé školy není známa, písemnosti se nedochovaly. Druhá německá pokračovací škola vznikla v roce 1876 při chlapecké měšťanské škole. Počet žáků včetně těch česky mluvících rychle narůstal, a proto už v roce 1880 musela být zřízena také česká přípravná třída. Německou pokračovací školu podporovala olomoucká obchodní a živnostenská komora. Vyučování v české i německé pokračovací škole probíhalo v neděli dopoledne, ve všední dny od sedmi do devíti večer. Učni a tovaryši byli přijímáni bezplatně. Normální učební osnovu schválila zemská školní rada. Olomoučtí němečtí živnostníci však posílali své české učedníky do německé školy, aby se s nimi mohli vůbec domluvit. To se neseťkalo s pozitivním ohlasem českým živnostníkům, a tak se zasadili o zveřejnění české pokračovací školy (srov. Minaříková, 2009, s. 117).

Česká živnostenská škola pokračovací byla založena v Olomouci v roce 1883 *Maticí školskou* a umístěna v Maticní budově v Sokolské ulici. Až do roku 1918 byla spravována *Maticí školskou*. Z této všeobecné školy se začaly vznikat odborné školy např. dívčí krejčovská, kovodělná, kupecká, která pak trvala při obchodní akademii, a obuvnická. Hlavní rozvoj živnostenského školství nastal po roce 1918, kdy obec přejala náklady spojené se zaopatřením budov, otopu, světla a vůbec všech obdobných záležitostí. V této době vznikla škola krejčovská, kovodělná II. a III., stavební, cukrářsko-pekařská, řeznicko-uzenářská, škola holičská a malířská. Přísný dohled živnostenského úřadu nad docházkou do školy způsobil, že žáci v poměrně hojném počtu školu navštěvovali (až 85 %) (srov. Drlík, 1928, s. 79–80). Potíže s docházkou měli jak české, tak i německé živnostenské školy. Např. místní německý deník *Mährisches Tagblatt* zveřejnil upozornění olomouckého obchodního výboru (dne 29. srpna 1921) na povinnost všech majitelů živností, aby posílali své učně do pokračovací školy (srov. *Mährisches Tagblatt*, 29. 8. 1921, s. 3). Potíže s docházkou byly u učňů zejména stavitelských a pokrývačských živností. Důvodem byla zřejmě povaha těchto živností, i když

za zanedbání školní docházky učňů byli živnostníci sankcionováni (srov. Drlík, 1928, s. 79–80).

Německá Dívčí živnostenská škola sídlila na Mořickém náměstí. V roce 1921 byl změněn její název na „*Dívčí škola rodinná a živnostenská*“ (*Familien- und Gewerbeschule*) a škola byla reorganizována na trojtřídní. V roce 1925 byly *ministerstvem školství a národní osvěty* pro tento typ škol vydány nové organizační a učební osnovy, jež vešly v platnost dnem 1. září 1925. Název byl změněn na „*Odborná škola pro ženská povolání*“. V roce 1927/1928 měla olomoucká německá průmyslová škola sedm ročníků a jeden kurs s celkovým počtem 269 žáků. Účelem školy bylo poskytnout dospívajícím dívkám, jež absolvovaly měšťanskou školu nebo nižší střední, další, hlavně praktické vzdělání pro vedení domácnosti, ale také je připravit pro odborné učitelské ústavy pro vzdělávání učitelek domácích nauk, pro učitelské ústavy odborných škol a škol kuchařsko-hospodyňských. Absolventky III. ročníku této školy mohly také nastoupit do živnosti švadlenek a pak se stát samostatnými živnostnicemi. Většina ročníků a školní kuchyně byly umístěny v Pöttingeu, ostatní pak ve školní budově v dnešní Sokolské třídě. Učitelský sbor německé ženské průmyslové školy měl po roce 1918 11 členů interních a 4 externí (srov. Drlík, 1928, s. 80) (viz Tab. č. 3).

Tabulka č. 3: *České a německé pokračovací školy*

	1918/19		1919/20		1920/21		1921/22		1922/23		1923/24		1924/25		1925/26		1926/27		1927/28	
	tříd	žáků	tříd	žáků	tříd	žáků	tříd	žáků	tříd	žáků	tříd	žáků	tříd	žáků	tříd	žáků	tříd	žáků	tříd	žáků
a) české																				
Všeobecná škola pokračovací		10		05		43		04		10		21		50		6		5		5
Dívčí krejčovská škola		5		0		6		8		7		15		08		05		02		5
Obuvnická		0		3		17		06		07		9		8		7		5		5
I. Kovodělná		22		18		19		95		97		38		40		35		32		29
Krejčovská				9		4		4		8		4		5		2		4		9

Hostinská						1		4		6		4		2		5		9		4	
Holičská										5		4		2		5		7		2	
Stavební										4		0		0		62		68		75	
II. kovodělná v Hejčíně													7		5		2		2		3
Řeznicko- uzenářská															5		9		2		4
Cukrářsko- pekařská															4		2		4		0
III. kovodělná v Hodolanech																		7			6
Malířsko- natěračská																		5			8
Knihařská																					
Kupecká (při obch. ak.)				20		36		81		89		33		07				92			00
Drogistická																		7			4
Všeobecná v Hodolanech		2		3		1		9		1		7		9							
Zahradnická																					7
b) německé																					
Všeobecná pokračovací škola		13		76		98		03		63		17		12		57		46			44
Krejčovská (dívčí)		1		9		5		6		0		1		5		5		1			9

Kovodělná											0		9		4		1		5	
Kupecká		1		3		1		9		0		2		1		5		7		4

Zdroj: Drlík J. *Deset let práce na olomoucké radnici 1918–1928*, s. 79.

V této souvislosti komentoval v roce 1923 olomoucký německý tisk nutnost nástupu „praktiků“ (tj. inženýrů a mistrů) do pokračovacích škol, neboť takto by mohlo být zaručeno kvalitnější vzdělávání učňů všech oborů nejen v rovině teoretické, ale hlavně praktické. Zvláště vítání měli být zástupci těch živností, pro které dosud neexistovala žádná státní vzdělávací instituce. Jednalo se např. o mistry ševcovského řemesla, malíře, natěrače, hrnčíře, holiče, pekaře či cukráře. Měli tímto způsobem rovněž propojit stavovskou čest a řemeslný um. *MŠANO* teprve řádný zákon týkající se personálu pro pokračovací kurzy připravovalo, ale místní školní výbory měly ve své kompetenci povolávat do výuky odborníky z praxe, aby byla zajištěna kvalitní výuka učňů (srov. *Mährisches Tagblatt*, 7. 7. 1923, s. 2–3).

Deutscher Verein für höhere Mädchenerziehung (založen 17. dubna 1918) se usnesl založit v Olomouci *dívčí reformní reálné gymnázium*. *Ministerstvo kultu a vyučování* Rakouska-Uherska dalo spolku na uváženou (výnosem ze 17. června 1918), zda neotevřít raději čtyřtřídní soukromé lyceum s navazujícími čtyřmi vyššími třídami gymnázia. Ústav byl povolen (výnosem z 29. srpna 1918) a umístěn do německé obchodní akademie, právo veřejnosti získal až po převratu (výnosem *MŠANO* ze dne 22. června 1919, č. 21.191). Náklady na udržování plynuly jen ze školného, členských příspěvků spolku a z darů. V prvním roce se zapsalo 29 studentek, pro malý zájem byl ústav o tři roky později zrušen a dívky mohly pokračovat na německém reálném gymnáziu (srov. Minaříková, 2009, s. 122).

Svého věhlasu dosáhlo německé *Elisabethinum* v *Rezidenzgasse* (dnešní ulice Křížkovského) Škola byla založena městskou správou podle vzoru brněnské *Vesny* a byla přístupna též českým dívkám – ty se však musely od počátku vyrovnat či smířit s povinnou výukou v němčině skoro ve všech předmětech. V *Elisabethinu* bylo podle potřeby otevíráno 16 i více škol či kurzů, ale jen několik patřilo každoročně k významnějším: dvouleté pokračovací vzdělávací kurzy, tři kurzy kuchařské a hospodyňské školy (sestupně od

84 žaček, dva válečné ročníky se nerealizovaly), škola krejčovská, (kolísavě od 73 žaček) škola šití prádla (kolísavě od 99 žaček). V penzionátu bývalo ubytováno sestupně od 84 do 43 žaček. V letech první světové války byl s výjimkou školního roku 1915/1916 zcela uzavřen.

V budově *Elisabethina* byl kromě německé dívčí obecné a měšťanské školy umístěn i německý městský ústav pro vzdělání učitelek „*Deutsche Lehrerinnen-Bildungsanstalt*“, který byl v Olomouci zřízen již v roce 1894 jako „*Kommunal-Privat-Lehrerinnen-Bildungsanstalt*“. Nejprve byl umístěn v budově purkrabství v Burggrafenstraße (dnešní ul. Purkrabská). Po svém založení měl dva ročníky, které byly brzy nato rozšířeny na čtyři. Frekventantky byly přijímány každé dva roky a to v počtu 40 dívek. Čtvrtý ročník byl ukončen maturitou. (srov. *Olmützer Blätter*, Mai/Juni 1997, s. 47). Budoucí učitelky byly vzdělávány v pedagogice, němčině a češtině (ta byla nepovinná), zeměpisu, dějepisu, hodně a zpěvu, aritmetice, přírodopisu, ale také ve hře na klavír či tělocviku. V archivních materiálech nalezneme i třídní knihy jednoletých kurzů pro učitelky ručních prací („*Ergänzungskurs für Handarbeitslehrerinnen*“), které kromě výše uvedených předmětů absolvovaly i výuku předmětu „*Handarbeiten*“ jehož celková známka byla výslednou známkou z dílčích předmětů „*Kleidernähen*“, „*Wäschenähen*“, „*Modisterei*“, „*Handarbeiten*“⁵⁶. *Elisabethinum* propagovalo své kurzy v olomouckém německém tisku slovy: „*Při dnešních beznadějných vyhlídkách pro ženy uplatnit se ve veřejném životě, je nyní dvakrát tak důležité vychovávat mladé dívky v péči o domácnost.*“ (srov. *Mährisches Tagblatt*, 11. 9. 1919, s. 4) (viz Příloha č. 11). Po zrušení tohoto ústavu v roce 1919 dokončilyžačky posledního ročníku svá studia na německém učitelském ústavu, mladšížačky pak na ústavech v Opavě nebo v Brně.

Německý učitelský ústav byl založen již v roce 1775 v Olomouci jako ústav státní. Jeho původní sídlo se nalézalo v budově zvané „*Heilige-Stiege-Gebäude*“ naproti dominikánskému klášteru v ulici Auf der Pilten (dnesní Sokolská ulice). Na přelomu 19. a 20. století byl ústav přemístěn do budovy gymnázia v Josef-von-Engel-Straße (dnešní tř. Svobody). Po zrušení německých učitelských ústavů pro vzdělávání učitelek v roce 1919,

---

⁵⁶ SOKA Olomouc, fond M5 – 3 Německý učitelský ústav Olomouc, Kommunal – Privat – Lehrerinnenbildungsanstalt in Olmütz.

umístěném v *Elisabethinu* a u voršilek, mohly být žákyně převedeny do německého učitelského ústavu, na kterém studium dokončily (srov. Minaříková, 2009, s. 122).

O prázdninách pořádal *německý učitelský ústav* tzv. „*Haushaltskurs*“ (kurz vedení domácnosti). Například v roce 1922 trvala první část kurzu od 27. 6.–26. 7. 1922 a druhá část od 2. 27. 7.–26. 8. 1923. Do obou kurzů bylo zapsáno 24 frekventatek. Výuka se konala po celý týden včetně soboty. Nahlédneme-li do třídních knih ústavu, zjistíme, že v dívky byly vyučovány předmětům „Kochen“, „Haushaltskunde“ nebo „Methodik“. V předmětu „Kochen“, který byl vyučován každý den od 8.00 do 13.00, vyjma neděle, se frekventantky například učily připravovat: „*Reissuppe, gedünstete Leber mit Kartoffeln, Kirschkuchen, Suppe mit Leberknödel, Rindfleisch, Paradeissauce, Biskuitroulade, Gemüsesuppe, kalte Pastete mit Aspik, gezogener Kirschstrudel, Suppe mit Schlickkrapferln, Paprikaschnitzels, Serviettenknödel, Orangensulz.*“ (Katalog über die Koch- und Haushaltskurse in den Hauptferien 1922 in Olmütz)

V předmětu „Haushaltskunde“ (většinou v čase od jedné do šesté hodiny odpolední) se dívky učily správně vykonávat úklidové práce v domácnosti (Reinigen der Fenster, Türen, Fussboden, Möbel, Teppiche, Reinigen der Gardienen, Umgehen mit Bettzeug, Pelzwerk, Lüftung, Heizung), ale vést také jednoduché domácí účetnictví (Jahresübersicht der Ausgaben, Tagebuch, Inventar apod). Předmět „Methodik“ se vyučoval pouze dvakrát v týdnu a to poslední 2 hodiny a frekventantky kurzu teoreticky připravoval na výuku předmětu „Haushaltskunde“ (domácí nauka). Jednalo se převážně o záležitosti metodického charakteru, jako např. „Planung des Stundenplanes für das ganze Jahr, Gruppenunterricht, Katalog, Sachschriften, Einrichtung der Schulküche.“⁵⁷

Dle dochovaných archivních materiálů, je zřejmé, jak rozsáhlou písemnou agendu *Německý učitelský ústav* vedl. Především se jednalo se o zprávy všeho druhu (např. o pracovních úrazech zaměstnanců od roku 1918) a také velké množství výkazů (např. o průměrné spotřebě otopu v daném roce, roční výkazy o stavu školy apod.). V neposlední řadě pak i různé stížnosti např. stížnost *městské rady Olomouce*, aby ředitelství ústavu zakázalo žákům prodávat na konci školního roku své učebnice na veřejných místech

---

⁵⁷ SOKA Olomouc, fond M5 – 33 Německý učitelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, čís. kart. 34, 35.

(pravidelně se jednalo o lokality na Mořické ulici, na rohu Masarykova náměstí apod.), stížnosti moravské zemské rady na nevhodné a hlučné chování žáků ve vlacích při cestě do a ze školy apod. V písemnostech učitelského ústavu nalezneme rovněž poučení zaslané *Elektrárnou a pouliční elektrickou dráhou hlavního města Olomouce* obsahující podmínky, za jakých může školní mládež používat legitimace na pouliční dráhu. Ředitelství ústavu obdrželo dne 17. 11. 1922 napomenutí ze strany *Moravské zemské školní rady*, že musí ve státní svátky vyvěsit na budovu státní vlajku, což prý 28. října 1922 neučinilo. K dispozici jsou rovněž výročních zprávy a velké množství žádostí o finanční příspěvky různého druhu ⁵⁸ (viz Příloha č. 12).

Bývalý absolvent *Německého učitelského ústavu* A. Rotter po letech vzpomíná: „*Zu den Aufgaben der Lehrerbildungsanstalt gehörte es auch, die Zöglinge, die in der Hauptsache vom Lande kamen, gegen die Gefahren der Stadt zu wappen. Deswegen erschien eines Tages der Schularzt, der wenn ich mich recht einnere, Dr. Levy hieß. Er fand nach wenigen Worten den Kontakt mit uns und wies nicht nur auf die Gefahren des Alkohols- und Nikotinmißbrauches hin, sondern hielt es auch für seine Pflicht, das Gebiet der geschlechtrichen Aufklärung zu berühren. Eindringlich versicherte er, daß auch hier Enthaltbarkeit nicht nur vor gefürchteten Krankheiten bewahrt, sondern, daß körperliche und seelische Sauberkeit mit eine der Grundbedingungen echter Lebensfreude ist.*“ (Albert Rotter, *Olmützer Blätter*, Mai 1962, s. 2).

Německý učitelský ústav spolu se zkušební komisí zanikl koncem školního roku 1924/25. *Zemská školní rada* v Praze přípisem z 28. července 1925 přidělila knihovnu *německého učitelského ústavu* v Olomouci *českému státnímu stavu učitelskému* v Žatci (viz Příloha č. 13). Olomouc však nezůstala bez učitelského ústavu. Již v roce 1918 byl městem Olomouc zřízen *český učitelský ústav*, který byl slavnostně otevřen 15. září 1919 na místě zrušeného městského *německého ženského učitelského ústavu* v budově *Komenia* (před r. 1918 se nazývalo *Elizabetinum*). *MŠANO* schválilo otevření ústavu výnosem z 6. září 1919 (č. 40.297). Již od prvního školního roku (1919/1920) byly otevřeny všechny čtyři ročníky. Do II. a IV. ročníku byly převzaty chovanky ze zrušeného utrakvistického klášterního ústavu

---

⁵⁸ SOKA Olomouc, fond M5 – 33 *Německý učitelský ústav Olomouc* k. und k. *Lehrerbildungsanstalt Olmütz*, čís. kart. 81, 82, 83.

voršilek a do III. ročníku z klášterního učitelského ústavu dominikánek v Řepčíně. Správou ústavu byl pověřen městskou radou Albín Polešovský, profesor českého gymnázia v Olomouci a okresní školní inspektor pro město Olomouc. Ústav byl od 1. ledna 1928 postátněn, což značně ulevilo městskému rozpočtu (srov. Drlík, 1928, s. 81).

Nejstarším německým ústavem humanitního středoškolského vzdělání v Olomouci bylo *německé státní gymnázium*, které vzniklo z tzv. akademického gymnázia reformou roku 1850. Gymnázium navštěvovalo zprvu 500 až 600 studentů a 130 tzv. privatistů. Třetinu žactva představovali částečně olomoučtí a větší část „venkovští“ Češi. V roce 1902 byl postaven na svou dobu moderní objekt (dnešní tř. Svobody č. 26 a 28). Škola měla od počátku 20. století pravidelně osm až devět tříd, do nichž docházelo mezi dvěma až třemi sty studentů. Čechů již mezi nimi nebylo ani 10 %; interních učitelů bývalo okolo 15. Státní gymnázium v Olomouci fungovalo v podstatě beze změny až do konce druhé světové války.

V Olomouci existoval i nový typ školy tzv. *reálka (Realschule)*, jejichž zřízení povolil dne 2. května 1851 císař Josef I. v zemských hlavních městech Rakouska. Jejich úkolem bylo: *„Knaben und Jünglingen, welche durch ausgezeichnete Anlagen oder durch den Stand und das Vermögen Ihrer Eltern für höhere Verhältnisse des bürgerlichen Lebens bestimmt waren, jenen gründlichen wissenschaftlichen Unterricht zu erteilen, welcher sie befähigt, im staatsbürgerlichen und gewerbetätigen Leben einen ehrenvollen Platz mit Recht einzunehmen und nach Maßgabe ihres Berufs einen großen Einfluß auf die Förderung des Gemeinwohles auszuüben. Im besonderen hatten die Realschulen auch jenes Maß zuverlässigen Wissens und Könnens zu vermitteln, welches fortan als die notwendige Vorbereitung für die höheren technischen Lehranstalten festgesetzt wurde.“* (srov. Olmützer Blätter, März/April 1997, s. 21–24). *Klasická* (později *reformovaná*) *gymnázia* totiž věnovala z celkové hodinové kapacity 58,1 % výukových hodin jazykům, 15,8 % společenskovědním předmětům a 22,9 % přírodovědným oborům, zbytek tvořily ostatní předměty. Naopak *reálky*, které od roku 1870 také končily zkouškou dospělosti (maturitou), měly kvantitativně opačný poměr ve výuce předmětů: výuka jazyků (z toho dva živé) 29,4 % matematicko-technické předměty 45,6 %, další předměty tvořily čtvrtinu hodinové kapacity. *Německá státní reálka* byla otevřena ve školním roce 1850/1851 jako nižší. Ročníky postupně přibývaly, takže první ročník vyšší reálky byl realizován už v roce 1854. První absolventi vycházeli v roce 1870. Teprve v roce

1875 byla přemístěna do vlastního nového objektu na Mořickém náměstí. Od poslední čtvrtiny 19. století navštěvovalo olomouckou *německou reálku* od tří do čtyř set studentů v 11 až 12 třídách a obvykle zde působilo okolo dvaceti interních pedagogů. Po vzniku ČSR včleněním do *Německého státního gymnázia* v roce 1925 a přestěhováním do budovy na tř. Svobody postupně pro nedostatek žáků zanikla (srov. Minaříková, s. 121) (viz Příloha č. 14). Škola byla následně přejmenována na „*Deutsches Staatsrealgymnasium*“ (viz Příloha č. 15).

Budova *Německé státní reálky* na Mořickém náměstí se ve školním roce 1917/1918 nenacházela v příliš uspokojivém stavu (za první světové války sloužila jako vojenský špitál) a prospěch žáků rovněž nebyl dobré úrovně. V zápisu ze čtvrtletní konference vyčteme konstatování, že: *„Diese Erscheinung zeigt sich wohl alljährlich, weil es nach langen, unterrichtslosen Zeit der Hauptferien immer einer gewissen Zeit bedarf, die Schüler in das rechte Gleise zu bringen. Die Hauptsache des schlechten Erfolgs ist wohl bei den meisten Schülern darin zu suchen, daß sie nicht mit dem nötigen Ernst an die Arbeit herantreten. Etwas sind wohl auch die gegenwärtigen Verhältnisse daran Schuld, denn in vielen Familien dürfte es an Heiz und Beleuchtungsmitteln fehlen, so daß sie die Abendstunden zur Arbeit wenig ausgenützt werden können. Trotzdem kann auf den häußlichen Fleiß verzichtet werden, denn wenn das in der Schule Gelernte zum bleibenden geistigen Eigentum werden soll, so muß zum Schulunterrichte noch die entsprechende häusliche Wiederholung und Übung hinzutreten. Der Direktor ersucht, die Schüler fest zu packen und keine Faulheit und Oberflächlichkeit in der häuslichen Arbeit zu dulden. Hefte, Bücher in strenger Ordnung haben“*⁵⁹.

Ve spisech školy jsou k dispozici mj. i protokoly o disciplinárním řízení se žáky. Dne 30. dubna 1924 byl učiněn zápis o výsledku žáků čtvrtého ročníku, kteří měli poškodit obraz prezidenta republiky T. G. Masaryka. Z výsledků žáků vyplynulo, že ke zničení došlo o přestávkách, kdy po sobě dvě skupiny žáků házely malými gumovými míčky, gumovými praky (vyrobené z přinesených gum a šlí), ohryzky od jablek nebo míčky ze zmačkaného papíru a během těchto „bitev“ došlo i k poškození obrazu prezidenta visícího na stěně. Celou věc zveřejnil olomoucký český deník *Pozor*, který se pokusil tuto běžnou školní výtržnost

---

⁵⁹ SOKA Olomouc, fond M5 – 3 Německá státní reálka Olomouc, čís. kart. 45, 54.

zpolitizovat, ale politický podtext zničení obrazu prezidenta Masaryka se při následném výsledku žáků nepotvrdil ⁶⁰.

V roce 1938 se na *německém reálném gymnáziu* konalo disciplinární řízení s žákem Heinzem Matuschkou, který měl na kabátě připevněný odznak s nápisem „*Deutsches Turn- und Sportfest, Breslau 1938*“ uprostřed s lomeným hákovým křížem. Jeho otci (evangelickému faráři v Olomouci) bylo v říjnu 1938 písemně oznámeno, že jeho syn byl z tohoto důvodu vyloučen z gymnázia.

Rovněž tzv. morální pochybení učitelů se *státnímu reálnému gymnáziu* v Olomouci nevyhnula. Např. v roce 1935 pracoval ve škole jistý prof. G. Rosenthal, který vyučoval řečtinu a ostře se ohradil proti ohodnocení své učitelské klasifikace stupněm „gut“ (tímto stupněm byla běžně ohodnocena většina učitelů). Ve zprávě z hospitace se uvádí, že dotyčný učitel mj. záměrně chybně opravil písemné maturitní práce tím způsobem, že hrubé gramatické chyby posoudil jako méně závažné a při hospitaci předvedl hospitujícímu jako „Paradepferd“ četbu řecké bajky, která byla již dříve žákům zadána jako písemná práce. Tímto způsobem se dotyčný učitel snažil zakrýt své nedostatečné odborné znalosti v řeckém jazyce, který na škole vyučoval.

Z výroční zprávy *německého státního gymnázia* z roku 1935 např. vyplývá, že v uvedeném roce přispíval každý žák 4 Kč na opravy vodovodního zařízení, na zámečnické, sklenářské, kamnářské či natěračské práce. V rámci školy fungoval také tzv. *Elternverband*, který spolupracoval s učiteli v záležitostech týkajících se nejen žáků, ale např. i ve věcech finanční podpory chudých žáků, ale i v provozně-technických záležitostech školy.

Dopad politických událostí ať už na mezinárodní či domácí scéně se škole rovněž nevyhnul. Např. v září 1938 byl *městskou radou hlavního města Olomouce* doručen ředitelství školy dopis, že z důvodů mobilizace má škola od 24. 9. 1938 poskytnout prostory pro ubytování armády (asi 400 mužů). Výuka měla být omezena a učitelské síly přesunuty jinam ⁶¹.

Koncem roku 1938 se na *státním reálném gymnáziu* udály dva incidenty rovněž ilustrující dobovou atmosféru. Dne 28. prosince 1938 byl profesor Alfred Just vyzván, aby se vyjádřil

---

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ SOkA Olomouc, fond M5 – 34 Německé gymnázium Olomouc, čís. kart. 127, 128.

a podal vysvětlení, za jakým účelem nacvičoval se žáky 1. ročníku říšskoněmeckou hymnu „*Deutschland, Deutschland über alles*“. Disciplinární řízení proběhlo s oktávánem Pavlem Fehrem, který byl dne 4. prosince 1938 zadržen při překročení demarkační čáry v Bohuňovicích (Boniewitz) u Olomouce. Pod svrchním oděvem byl oblečen do uniformy organizace *Hitler-Jugend*. V jeho tašce byly nalezeny tiskoviny politické orientace a student Fehr nebyl schopen uspokojivě vysvětlit, proč je veze do Olomouce. O závažnosti incidentu vypovídá i dochovaný nepodepsaný dopis (pravděpodobně tehdejšího ředitele školy) příteli prof. Josefu Peschkovi, ze kterého je zřejmé, že ředitel ústavu prosí prof. Peschku o přimluvu u poslance Kundta, aby s ohledem na aktuální politickou situaci v Československu zůstala tato příhoda utajena. Aféru kolem nacvičování zpěvu německé hymny komentoval ředitel školy ve svém dopise slovy: „*Ich habe in der letzten Konferenz lang und breit darüber gepredigt, daß wir alle vermeiden müssten, was wie eine Herausforderung oder Reizung der Tschechen aussehe. Auch die einquartierten Tschechen haben uns nicht das „Kde domov můj“ in die Ohren gesungen.*“⁶²

Předchůdkyněmi obchodních akademií byly tzv. „*Gremialhandelsschulen*“ ve Vídni, Štýrském Hradci, Innsbrucku a v Praze. V Olomouci vznikla „*Gremialhandelsschule*“ (slavnostně byla otevřena 16. 1. 1887). Její budoucí žáci museli nejprve navštěvovat měšťanskou a nižší střední školu (Untermittelschule). V organizačním statutu školy z roku 1886 lze mimo jiné vyčíst i hlavní úkol školy: „*Für die Handelswelt junge Kräfte heranzubilden, die vermöge des verlangten Fachwissens sich ein derartig ausreichendes Verständnis angeeignet haben, daß sie sodann brauchbare Hilfspersonen für die Kaufmannschaft abgeben.*“ (srov. *Olmützer Blätter*, Mai/Juni 1997, s. 46) V důsledku dalšího vývoje a nových školských potřeb (na Moravě byla tato škola jediná svého druhu) vznikla ve školním roce 1894/1895 v Olomouci vyšší obchodní škola „*Höhere Handelsschule*“. Zřizovateli a finálními podporovateli olomoucké německé vyšší obchodní školy byly z jedné pětiny *Handelsghremium*, ze dvou pětin *Handels- und Gewerbekammer* spolu s městem (srov. *Olmützer Blätter*, Mai/Juni 1997, s. 46). Zprvu měla tři ročníky s paralelkami, od školního roku 1905/1906 byla již čtyřletá, navíc s přípravnou třídou. Ve školním roce 1909/1910 byla

---

⁶² SOkA Olomouc, fond M5 – 34 Německé gymnázium Olomouc, čís. kart. 128.

přejmenována na „*Handelsakademie*“. Od počátku existence při ní působila další školská zařízení, uvedená již mezi školami pokračovacími: „*Kaufmännische Fortbildungsschule*“ (tři ročníky, též přípravná třída a večerní kurzy), „*Handelsschule für Mädchen*“ (dva ročníky s paralelkami), „*Handelsschule für Knaben*“ (dva ročníky). Tři posledně jmenované zanikly po první světové válce, případně do první poloviny dvacátých let minulého století, jen obchodní akademie pokračovala jako samostatná střední škola až do konce druhé světové války (srov. Minaříková, 2002, s. 122). Ve výroční zprávě ze školního roku 1921/1922, uveřejněné mj. v německém olomouckém deníku *Mährisches Tagblatt*, je uveden jmenný seznam členů správního výboru, jehož předsedou byl starosta dr. K. Mareš, jeho zástupcem prezident správní komise olomoucké obchodní a živnostenské komory A. Wüst a mnoho dalších. „*Nach Aufrichtung des Tschechenstaates hat das Kuratorium, das natürlich sofort gewaltsam tschechisiert wurde, beschlossen, dass auch eine tschechische Handelsakademie in Olmütz eröffnet und diese dann gemeinsam mit der deutschen Anstalt von einem einheitlichen Kuratorium verwaltet werden.*“ Konstatování *Olmützer Blätter* z roku 2002 dokládá nelibost, se kterou bylo německou veřejností vnímáno založení české obchodní akademie⁶³, která byla považována nikoli za konkurenci, nýbrž spíše za ohrožení (srov. *Olmützer Blätter*, Juli/August 2002, s. 62). „*Die deutsche Handelsschule für Knaben verfiel der Auflassung. Die tschechische Anstalt setzt sich sofort in das deutsche Schulgebäude hinein und drängte die deutsche Anstalt rücksichtslos zusammen. Aber auch nach dem Bau des eigenen neuen Gebäudes, das übrigens mit einer halben Million aus deutschen Schulgeldern errichtet wurde, behielten die Tschechen den ganzen Trakt der ehemaligen Knabenhandelsschule besetzt und noch dazu Schulzimmer im deutschen Akademiegebäude. Die Rückgabe erfolgte erst 1939.*“ Konstatuje dr. F. Seefried s určitou dávkou hořkosti ve svém článku v periodiku *Olmützer Blätter* (srov. *Olmützer Blätter*, Juli/August 2002, s. 63).

Od roku 1900 sídlila německá obchodní akademie v budově v Josef-von-Engel Straße 8 (dnešní třída Svobody).

---

⁶³ Dne 1. září 1919 byla zřízena česká obchodní akademie, kterou zpočátku vydržovalo město Olomouc spolu s místní *Obchodní a živnostenskou komorou*. K postátnění akademie došlo 1. ledna 1923. Dne 1. září 1919 byl otevřen český učitelský ústav jako ústav zřízený městem Olomouc. Jeho věcný náklad převzala teprve 1. ledna 1928 státní správa. Kromě těchto dvou škol spravovalo město Olomouc státní odborné školy pro zpracování dřeva, a sice od 1. září 1924. Bez výsledku zůstala snaha města o zřízení české univerzity a vysoké školy obchodní, stejně tak vysoké školy zemědělské (srov. Drlík, 1928, s. 28).

Výroční zprávy školy byly pravidelně uveřejňovány v místním německém deníku, který uvádí například seznamy učitelů, informaci o úmrtí studentky I. ročníku či absolvovaných exkurzích (studenti navštívili např. Vítkovické železárně v Ostravě nebo přádelny v Šumperku) či aktuální seznam právě maturujících žáků (srov. Mährisches Tagblatt, 19. 6. 1921, s. 4).

V dochovaných písemnostech *německé obchodní akademie* je možno nalézt například dopis, který v červnu 1938 zaslal otec jedné ze studentek (Josef Grund) profesorce Ludmille Spundové, třídní učitelce jeho dcery, ve kterém jí vytýká, že při předávání vysvědčení nepodala jeho dceři ruku, ačkoli to u jiných učinila. Jako důvod uvedl odlišný politický názor jeho dcery od názoru profesorky a kritizoval ji za neprofesionální chování ve třídě. Dopis zněl spíše osobně se snahou upozornit dotyčnou profesorku na to, že politické názory do školy nepatří a svým chováním před třídou jeho dceři ublížila.

Jak již bylo výše naznačeno, politické záležitosti se při veškeré snaze o nepolitickou školu nevyhnuly ani německé obchodní akademii. Ředitelství školy obdrželo v červenci 1938 důvěrný dopis z ministerstva vnitra, aby britským pozorovatelům, kteří cestují po celém území republiky a mají za úkol zjišťovat pravdivost německé propagandy, že Československo nevhodně postupuje a diskriminuje národnostní menšiny (především německou), byly poskytnuty veškeré informace, o které budou tito diplomaté žádat a aby s nimi bylo zacházeno vlídně⁶⁴.

Na závěr je uveden postoj německé menšiny ke stavu německého školství v Olomouci po roce 1918, který nejlépe vystihuje stať bývalého obyvatele Olomouce dr. R. Zimpricha v německém občasníku *Olmützer Blätter* z roku 1978 „*Der Leidensweg des deutschen Schulwesens in Olmütz in der Ersten Tschechoslowakei*“. Ve své stati uvádí výčet počtu tříd, o které během 20 let (1918–1938) přišlo německé školství v Olomouci, a to na všech úrovních škol: „*In der inneren Stadt haben folgende Schulen zu bestehen aufgehört: die selbstständige Knaben- und Mädchenschule, die vierklassige Übungsschule, zusammen 14 Klassen; ferner an der Knaben- Volks- und Bürgerschule eine Klasse; zusammen 15 Klassen. In den eingemeindeten Vororten verlor Neugasse fünf Klassen, Neretein büßte*

---

⁶⁴ SOkA Olomouc, fond M5 – 3 Německá obchodní akademie Olomouc, čís. kart. 50, 51.

seine einklassige deutsche Volksschule vollständig ein (an deren Stelle trat eine zweiklassige tschechische Volksschule, für die jetzt gar ein Neubau für 1,8 Millionen Kronen errichtet werden soll, Neustift eine Klasse, Paulowitz drei Klassen, Salzergut eine Klasse, zusammen elf Klassen. Insgesamt betrug der Verlust im niederen deutschen Schulwesen in Olmütz 26 Klassen. Dazu kommt noch der Verlust der höheren Töchterschule im Elisabethinum, der Mädchenhandelsschule, zweier Lehrerbildungsanstalten und einer weiteren Mittelschule, die durch Zusammenlegung des Gymnasiums mit der Realschule zu einer Anstalt verlorenging, alles in allen in Olmütz allein 50 Klassen.“ (srov. Olmützer Blätter, Februar 1978, s. 20–21). Tuto skutečnost srovnává s počtem českých škol všech typů, které vznikly do a po roce 1918 na území tzv. Velké Olomouce. Do roku 1918 se jednalo o 13 obecných a měšťanských škol, o deset let později jich bylo již 23. Jako velkou nespravedlnost vnímá autor i finanční výdaje na výstavbu českých škol v Olomouci v prvním desetiletí existence ČSR, které měly v součtu činit cca 15 miliónů Kč, zatímco pro německé školy byla vydána zanedbatelná částka 150 000 Kč.

Právě v tomto kontextu lze do jisté míry chápat nelibost, s jakou Němci chápali kroky (ať už vlády v Praze či vedení města Olomouce) týkající se omezení německého menšinového školství jako nespravedlivé a také jako porušení slibu vytvořit z ČSR „druhé Švýcarsko“. Němci považovali školství za jeden ze základů uchování a pokračování jejich menšinové národní kultury, a proto rušení německých škol po roce 1918, a to nejen v Olomouci, vnímali jako ohrožení existence nejen své svébytnosti, ale i s tím souvisejícího práva na sebeurčení.

4.6 Vysoké školství v Olomouci 1918–1938

Kořeny vysokého vzdělávání v Olomouci sahají do 16. století. Olomoucká univerzita byla založena v roce 1573, výuka byla zahájena o tři roky později. Avšak postupným rušením jejich jednotlivých fakult (filozofická fakulta byla zrušena v roce 1851) a po definitivním zrušení právnické a státopědecké fakulty císařských dekretem ze 17. května 1860 zůstala v Olomouci pouze fakulta teologická. (srov. Schulz at al., 2009, s. 20). Vyučovacím jazykem

byla do roku 1918 němčina. Fakultu řídil děkan spolu s proděkany jmenovanými vždy na dobu jednoho roku (srov. Fiala, 2009, s. 87).

Vznikem I. ČSR se vyučovacím jazykem na teologické fakultě stala čeština. Na žádost jejího děkana J. Hejčí byla fakulta zachována jako státní. V roce 1919 byla fakulta přejmenována na *Cyrilo-Methodějskou fakultu bohosloveckou* (srov. Fiala, 2009, s. 89). V námi sledovaném období existence I. ČSR byla tedy jedinou vysokou školou v Olomouci. Umístěna byla v budově na Univerzitním náměstí, která byla slavnostně otevřena roku 1937 (srov. Schulz at al., 2009, s. 169). Olomoucká univerzita se i přes veškeré snahy jak její bývalé akademické obce, tak i české a německé politické reprezentace dočkala svého znovuoživení až v roce 1946.

4.7 Zdravotní a sociální péče v Olomouci v letech 1918–1938

„Was man den Kindern tut, ist doppelt gut, weil im Erfolg, den jeder sieht, man ihre Eltern miterzieht.“ (Grillparzer). (Deutsches Volksblatt, 30. 4. 1927, s. 1)

S problematikou školství úzce souvisí i otázka zdravotní a sociální péče o školní mládež. Zvláště v prvních letech po vzniku republiky, kdy na obyvatele doléhal materiální nedostatek způsobený válečnými událostmi a rostoucí nezaměstnaností, byli němečtí rodiče (zvláště před vánočními) vyzýváni v olomouckém tisku *Mährisches Tagblatt* k tomu, aby sami pomáhali překonat všem německým dětem toto neradostné období. V olomouckých německých školách byly organizovány sbírky teplého šatstva a obuvi pro děti z chudých poměrů, vítaný byl každý, byť malý příspěvek. *„Verlasset die deutsche Jugend nicht und helfet durch eine Spende das notwendige Werk durchzuführen!“* vyzýval občany města deník (srov. *Mährisches Tagblatt*, 22. 11. 1922, s. 3)

Příspěť potřebným dětem měla možnost i široká olomoucká veřejnost. Například před vánočními v roce 1927 nechala německá *„Bezirksjugendfürsorge“* na Mořickém náměstí postavit vánoční stromek. Jeho slavnostního rozsvícení se zúčastnilo mnoho lidí, včetně představitelů města a zástupců učitelské obce. Při slavnostních projevech byla zdůrazněna potřeba pomoci – zvláště v předvánoční době – sirotkům (těch bylo dle dobových odhadů

v Olomouci několik set). Každý ze zúčastněných měl možnost přispět finančním obnosem (srov. *Mährisches Tagblatt*, 27. 12. 1927, s. 2).

V tomto kontextu je nutno zmínit důležitou činnost poradny „*Našim dětem*“. Poradna vznikla v důsledku zřízení tzv. *generálního poručení* výhradně pro město Olomouc, a to jak pro děti české, tak i německé. Díky ní se podařilo evidovat všechny sirotky z Olomouce – tj. všechny, kteří příslušeli do Olomouce tzv. „domovským právem“.

V prvních deseti letech po roce 1918 se v Olomouci rozvíjela úspěšně sociální péče o děti a mládež. Jednotlivé instituce si zřídily samostatné kanceláře (např. *Okresní péče o mládež*, *Čsl. Červený kříž*, *Masarykova liga proti tuberkulóze* apod.), okresní péči o mládež byly zřízeny tři lékařské poradny pro matky a kojence, v Olomouci vznikly dvojce jesle pro kojence (denní umístění), dva denní útulky pro školní pobyt mládeže, 2 kuchyně pro stravování chudé školní mládeže a jedna poradna pro volbu povolání. *Masarykova liga proti tuberkulóze* zřídila v Olomouci bezplatnou lékařskou poradnu. *Český odbor zemské živnostenské rady* v Brně vydržoval útulek pro učně ve Slovenské ulici (srov. Drlík, 1928, s. 102). Jednotlivé organizace zasílaly informace o své činnosti jak českým, tak i německým školám v Olomouci. V archivních fondech SOKA v Olomouci se mezi písemnostmi škol dochovaly např. výroční zprávy, žádosti o finanční podporu, informace o osvětové činnosti apod.

O německé děti v Olomouci pečovala *Německá okresní komise pro ochranu dětí a péči o mládež* (*Deutsche Bezirkskommission für Kinderschutz und Jugendfürsorge*). V roce 1919 měla 423 členů, kteří na činnost komise přispívali ročním obnosem 167 Kč. Ve své péči měla zhruba 319 svěřenců (jednalo se převážně o osiřelé děti). Ve své správě v olomouckém deníku *Mährisches Tagblatt* mj. uvádí nárůst počtu nemanželských svěřenců za dva roky (ve srovnání s rokem 1918) ze 72 na 172 a počty dětí, které byly umístěny ve výchovných ústavech, denních stacionářích a různých pečovatelských zařízeních. Organizace se starala rovněž o děti z rodin, které v důsledku ztráty živitele rodiny (ať úmrtím či v důsledku nezaměstnanosti) trpěli hmotnou nouzí. Komise poskytovala rodičům těchto dětí zdarma látky na šaty a obuv (např. v roce 1919 rozdala 61 párů bot). Komise spolupracovala s německou *Jednotou žen v Olomouci* (*Frauenverband*), která měla na starosti dohled a péči nad mateřskými školami a péči o ženy, zvláště mladé maminky. Mladým matkám byly

poskytovány rady, jak pečovat o dítě, a děti byly zároveň pod lékařským dozorem. *Poradna pro matky* obnovila svou činnost v Olomouci v únoru 1919 a navštěvovalo ji pravidelně asi 268 žen s dětmi. Nejchudší matky zde dostávaly zdarma mléko pro děti a další potraviny. *Okresní komise* se rovněž na své náklady starala o prázdninový dům v Domášově nad Bystřicí (srov. *Mährisches Tagblatt*, 10. 5. 1920, s. 4).

Ačkoli existovala péče o osiřelé děti či děti z rozvrácených nebo neúplných rodin již od jejich kojeneckého věku, lze souhlasit s *Deutsches Volksblatt*, který v závěru svého článku s názvem „*Die Bedeutung der deutschen Fürsorge*“ podotýká: „*Um ein Kind zu pflegen, braucht man nicht viel Geld und auch nicht allzuviel Zeit, nur Verständnis für die Lebensnotwendigkeiten des Säuglings: zweckmäßige Ernährung, Reinlichkeit, viel frische Luft und Sonne. Vielen Kindern fehlt aber die Liebe der Mutter, vielen die schützende Hand des Vaters*“. (srov. *Deutsches Volksblatt*, 30. 4. 1927, s. 1.). Role rodičů je tedy dle článku nezastupitelná a nenahraditelná žádnou charitativní organizací.

K výčtu nejčastěji německým tiskem prezentovaných zdůvodnění péče o děti (jakými byly například ideály humanity, sociálního citění apod.) patřily ještě důvody hospodářské a mocenské: „*Die Größe der Bevölkerung ist wirtschaftlich von ganz besonderer Bedeutung. Vor allem ist die Grundlage seiner physischen und damit auch Grundlage seiner politischen Macht. Diese politische Macht kann sich in dem Schutze und der Förderung des wirtschaftlichen Handelns des Einzelnen auswirken.*“ (srov. *Deutsches Volksblatt*, 9. 2. 1929, s. 1) *Deutsches Volksblatt* upozorňuje, že od roku 1927 Němců na Moravě nepřibývá, zatímco počet Čechů se každým rokem zvětšuje (srov. *Deutsches Volksblatt*, 9. 2. 1929, s. 1). Argumentace listu se obrací především na pozitivní hospodářské výsledky (zvýšená výroba a s tím spojená produkce zboží), podmíněné růstem obyvatel. V kontextu doby a s tím spojené problematiky česko-německých vztahů lze však tyto argumenty do jisté míry pochopit.

Závěrem je nutno uvést, že ani v období letních prázdnin nebyla péče o školní mládež zanebávána. Německým dětem byla k dispozici prázdninová osada v Domášově nad Bystřicí (nově postavena v roce 1906). Prázdninovou zábavu českých dětí olomouckých škol zajišťovala do roku 1918 *Matice školská*, která zároveň převzala i veškeré finanční náklady. Po převratu se poměry změnily. Moderně zařízená budova prázdninové osady v Domášově nad Bystřicí, která sloužila do roku 1924 pouze německým žákům z Olomouce, byla v témže

roce dána k dispozici i českým dětem. Tímto se bylo částečně vyhověno četným stížnostem českých rodičů, jejichž děti v době prázdnin navštěvovaly prázdninové osady v Náměšti na Hané nebo v Dlouhé Loučce, přičemž ubytovací poměry v nich byly charakterizovány jako „svízelné“ (srov. Drlík, 1928, s. 100).

ZÁVĚR

Konec první světové války znamenal pro většinu olomouckých Němců zároveň konec několik staletí trvající vlády ve městě. Vznik Československa změnil dosud německé město nejen po stránce národnostní, ale i hospodářské a kulturní. Požadavky Němců na zajištění svých občanských práv se demokraticky zvolené politické reprezentaci města nedařilo, ať již z objektivních či jiných důvodů, naplňovat, a staly se tak častou příčinou národnostních střetů a napjaté atmosféry mezi Čechy a Němci na území města. Výrazným způsobem zasáhly tyto změny a konflikty i do oblasti školství.

Dle sčítání lidu z roku 1910 žilo v Olomouci 8030 Čechů a 13 253 Němců. V roce 1921 to však bylo již 39 213 Čechů a 15 815 Němců. Ačkoli německý tisk spustil štvavou kampaň obviňující sčítací komisaře z manipulace s čísly, statistické tabulky vykazují jednoznačný úbytek německého obyvatelstva na území města. K navýšení počtu českého obyvatelstva výrazným způsobem přispělo připojení sousedních obcí a vytvoření tzv. Velké Olomouce v roce 1919. Místní německé obyvatelstvo se tímto krokem cítilo ohroženo, neboť bylo zřejmé, že jeho početní stav je přímo spojen s účastí na rozhodovacích procesech v městském zastupitelstvu, a tím i s možností ovlivňovat záležitosti ve svůj prospěch. Olomoucký německý tisk varoval před počesťováním města, které vedlo ve svém důsledku k potlačování kulturních práv Němců, používání mateřštiny ve styku s úřady a přeměně původně německých škol v české. V této souvislosti je nutno připomenout, že někteří přispěvatelé regionálního německého tisku poukazovali na skutečnost, že za daný stav si někteří olomoučtí Němci leckdy mohou sami. Upozorňovali na fakt, že mnozí němečtí mistři řemesla neměli přijímat české učně, v zemědělství a ve státních institucích (tj. na poštách, úřadech, železnici, na soudech apod.) měli být Češi zaměstnáváni pouze v omezeném počtu. Byly zaznamenány případy, kdy se při sčítání lidu přihlásili někteří Němci k české národnosti.

Faktem ale zůstává, že v prvních letech po skončení první světové války nastal úbytek žáků jak na českých, tak i na německých obecných a měšťanských školách. Příčinou byla např. menší porodnost, vysoká kojenecká úmrtnost spojená s potravinovým nedostatkem poválečných let, ale i nízká docházka dětí do školy.

Postupně však české olomoucké obecné a měšťanské školy zaznamenaly nárůst žáků (ve školním roce 1918/1919 činil počet žáků 4244, ve školním roce 1927/1928 již 4517 žáků). S tím souvisel prudký rozvoj výstavby českých obecných a měšťanských škol. Zatímco do roku 1918 existovala v Olomouci jediná česká veřejná obecná a měšťanská škola, ve školním roce 1927/1928 lze na území Velké Olomouce nalézt 21 obecných a 12 měšťanských škol.

Německé školství oproti tomu vykazovalo zcela opačnou tendenci. Zatímco ve školním roce 1918/1919 navštěvovalo německé olomoucké obecné a měšťanské školy 2868 žáků, o deset let později to bylo jen 1332. S tímto souvisela i redukce počtu německých obecných a měšťanských škol. Ve školním roce 1918/1919 existovalo na území Olomouce 13 německých obecných a 4 německé měšťanské školy, ve školním roce 1927/1928 se počet obecných škol snížil na 9 a měšťanských škol na 4. Důvodem byl často zmiňovaný nepříznivý demografický vývoj, stěhování rodin německých úředníků, kteří nechtěli nebo nemohli složit jazykovou zkoušku z českého jazyka, ale také častá převelení německých důstojníků k jiným posádkám v méně atraktivních oblastech Československa. Svou roli sehrával i strach rodičů (ze ztráty zaměstnání nebo znemožnění dalšího kariérního postupu), kteří nejednou podleli nátlaku českých zaměstnavatelů, kteří požadovali, aby své děti posílali do českých škol. V této souvislosti je nutné připomenout, že české školy navštěvovaly i děti ze smíšených manželství. Obdobný nepříznivý vývoj zaznamenala i oblast německého středního školství.

Velmi citlivým problémem, který se promítl do vzájemného soužití olomouckých Čechů a Němců se stalo rušení a případný přesun zbytku německých tříd do leckdy hygienicky nevyhovujících budov. Většinou se tak dělo před začátkem školního roku nebo v jeho průběhu a nejednou bylo spojeno se stavebními úpravami nových vyučovacích prostor. Děti tak byly při výuce, alespoň zpočátku, ve školách vystavovány hluku a prašnému prostředí. Z tohoto důvodu musela být často i na několik dnů či týdnů přerušena výuka, což se posléze částečně odráželo v chybějících vědomostech žáků, poněvadž se nestačila probrat učební látka určená pro daný ročník. Slučování škol a přesuny tříd měly za následek i to, že žáci museli vážít delší cestu do školy, a to mnohdy přes frekventované ulice.

Rušení německých olomouckých škol a následné slučování tříd představovalo výrazný sociální problém pro německé učitele. Z tohoto důvodu mnoho (i tzv. definitivních) učitelů ztratilo práci a jen obtížně nacházelo nové uplatnění ve svém oboru. Také zkušenosti učitelé

důchodového věku byli v důsledku tohoto vývoje nuceně posíláni do penze, aby uvolnili místo propuštěným kolegům.

Výrazným prvkem v boji proti rušení německých škol se stali rodiče žáků a studentů těchto vzdělávacích institucí. Pravidelně se setkávali na velkých shromážděních především v tělocvičně *Turnvereinu*, na kterých sepisovali protestní dopisy adresované městské radě, anebo svou nespokojenost se školskou politikou místních úřadů vyjadřovali demonstracemi v ulicích.

Na každé škole byly zřízeny tzv. *rodičovské rady*, které sloužily jako prostředník v lepší spolupráci mezi rodinou a školou. Nezřídka se stávalo, že rodiče německých žáků a studentů nejednou poukazovali na nedbalou práci učitelů a snažili se různými stížnostmi zlepšit prostředí a úroveň výuky svých dětí.

I přes tento nepříznivý stav byly zbývající olomoucké německé obecné, měšťanské a střední školy poměrně slušně vybaveny pomůckami pro výuku, sbírkami přírodnin a školními knihovnami. Jedním z negativních rysů však bylo to, že málo škol mělo vlastní tělocvičnu. Také školní zahrady v městských školách leckdy chyběly. Obecné, měšťanské nebo střední školy přemístěné ze svých původních školních budov do náhradních prostor se velmi často taktéž potýkaly s nedostatkem místností pro uložení pomůcek, kabinetů pro učitele, učeben pro výuku ručních prací, odborných předmětů (chemie, deskriptiva) nebo nevyhovující velikostí tříd. Pedagogické působení učitelů, studijní výsledky žáků i vzájemný lidský vztah mezi učiteli, rodiči a žáky byl v zápisech z tzv. vizitací na jednotlivých německých olomouckých školách hodnocen okresním školním inspektorem L. Beiglem převážně kladně.

Ačkoliv se ve školách vyskytly i případy disciplinárního řízení se žáky nebo učiteli, lze v zásadě konstatovat, že si německé školství v Olomouci zachovalo svou vysokou úroveň vzdělávání a také učitelé se těšili společenského uznání a respektu. Tuto skutečnost dokládají četné příspěvky v měsíčníku *Olmützer Blätter*, ve kterém bývalí žáci olomouckých škol šech stupňů s úctou vzpomínají na své učitele a školní léta.

Mezinárodní události spojené převážně s léty 1933, 1938 a 1939 jakoby znamenaly pro německou menšinu v Olomouci naději na údajně „lepší“ budoucnost. V této souvislosti ředitelé olomouckých německých škol často řešili případy týkající se nejen žáků, ale i učitelů,

kteří projevovali sympatie k nacistické ideologii (např. nošení odznaků či uniformy *Hitlerjugend*, pašování propagandistických materiálů, nacvičování říšskoněmecké hymny v hodinách hudební výchovy apod.)

Překážkou k podrobnějšímu a hlubšímu zpracování záležitostí týkajících se jednotlivých olomouckých německých škol se stal fakt, že v důsledku tzv. divoké skartace v roce 1945 bylo mnoho písemností, materiálů

a důležitých dokumentů vážících se k fungování olomouckých škol v období let 1918–1938 nenávratně zničeno. Také z tohoto důvodu jsou v některých fondech olomouckých německých škol k dispozici pouze dokumenty jiného než sledovaného období (např. pro německé obecné školy v Pavlovičkách a Neředíně). Z dochovaných archivních materiálů a regionálního tisku (*Mährisches Tagblatt*, *Deutsches Volksblatt* a krajanského občasníku vydávaného v SRN *Olmützer Blätter*) se přesto podařilo z velké části rekonstruovat každodenní realitu a život německých olomouckých škol první Československé republiky. Mnoho nových autentických poznatků také přinesl náš zcela náhodný objev *Knihy protokolů městského školského výboru pro německé školy* (*Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz*) z dosud nezpracovaného fondu Německého školního městského výboru v Olomouci.

K tomu, abychom vytvořili ještě ucelenější historický přehled týkající se okolností souvisejících se zánikem jednotlivých německých obecných, měšťanských a středních škol po roce 1918 bude nezbytné torza výše uvedených a z části nezpracovaných fondů podrobit dalšímu badatelskému zkoumání. K tomuto účelu by mohly případně posloužit dochované archivní materiály o německých školách v těch částech města, které byly teprve v roce 1919 připojeny k Olomouci (Pavlovičky, Slavonín, Neředín, Nemilany, Kyselov, Nová ulice atd.) a v nedalekých obcích politického okresu Olomouc (Véska, Mariánské údolí, Pohořany atd.). Bylo by také vhodné podrobněji prozkoumat archivní fond M 5 – 6 Okresního úřadu v Olomouci (1850–1945). Badatelské pozornosti by rovněž neměly uniknout nezpracované fondy týkající se školské tematiky, např. fond Německého městského školského výboru v Olomouci nebo Spolku německých moravských učitelů nebo Německé městské knihovny v Olomouci, které by mohly doplnit a upřesnit naše nová zjištění. Stranou pozornosti badatelského zájmu by neměl zůstat i obsáhlý fond Okresního úřadu 1850–1945 (M 1 – 3),

v němž jsou k dispozici mj. údaje o německých menšinových školách politického okresu Olomouc dobovou terminologií označované jako Olomouc – venkov.

Vzhledem ke stanovenému hlavnímu cíli předložené disertační práce jsme se jen okrajově zabývali problematikou týkající se péče o německou mládež v Olomouci. V dochovaných písemnostech jednotlivých škol fondů SOkA v Olomouci je však k dispozici množství dokumentů o konkrétních oblastech, finanční a organizačních záležitostech spolků pečující o mládež různého věku, což by samo o sobě mohlo sloužit jako východisko k dalšímu bádání, týkajícím se česko-německých vztahů.

V souhrnu lze konstatovat, že i přes mnohé, výše uvedené nepříznivé okolnosti si německé školství v období první Československé republiky dokázalo zachovat vysokou úroveň, o čemž mj. svědčí úspěšné začlenění vysídlených Němců v Rakousku a ve Spolkové republice Německo nejen do pracovního života, ale i do vzdělávacího procesu v uvedených státech. Tuto skutečnost potvrdil i rozsáhlý výzkum realizovaný bavorským ministerstvem *Bayerisches Staatsministerium für Arbeit und Sozialordnung, Familie und Frauen*.

Doufáme, že předkládaná publikace podstatných částí této disertace jak v češtině, tak i v němčině může být užitečná jak pro pedagogy a historiky, tak snad částečně i pro veřejnost českou a německou. Může tedy být drobným příspěvkem k pochopení složitosti česko-německých vztahů a k většímu vzájemnému porozumění v současnosti i budoucnosti.

Literatura:

- AUTRATA, F. V. *Pedagogické přehledy. Zákony a nařízení pro školy národní*. Olomouc: nakladatel, R. Promberger, knihkupec, 1924. ISBN neuvedeno.
- BAIER, H. *Schulen für Behinderte im Sudetenland*. München: Verlagshaus Sudetenland, 1988. ISBN neuvedeno.
- BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., ŠEDO, J. *Politický systém českých zemí 1848–1989*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. ISBN 978-80-201-4250-6.
- BARTOŠ, J., TRAPL, M. *Československo 1918-1938. Fakta, materiály, realie*. Olomouc: Rektorát UP v Olomouci, 1991, s. 154. ISBN neuvedeno.
- BENEŠ, Z. at al. *Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948*. Praha: Gallery s.r.o., 2003.
- BĚLINA, P. at al. *Dějiny zemí Koruny České*. Praha a Litomyšl: Nakladatelství Paseka, 1993. ISBN 80-85192-60-8.
- DRLÍK, J. at al. *Deset let práce na olomoucké radnici 1918–1928*. Olomouc: Nákladem měst. Rady hlavního města Olomouce, 1928. ISBN neuvedeno.
- FIALA, J. at al. *Univerzita v Olomouci (1573–2009)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2227-5.
- GLOTZ, P. *Die Vertreibung*. München: Ullstein Verlag, 2003. ISBN 3-550-07574-X.
- Informationen zur politischen Bildung 132, Deutsche und Tschechen*. Bundeszentrale.
- KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (1918–1938) I. díl*. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-195-7.
- KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (1918–1938) II. díl*. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-031-4.
- KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (1918–1938) III. díl*. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-119-1.
- KASPER, T. Školsko-politická diskuse v Československu v letech 1918–1933. In KASPER, T., KASPEROVÁ D. *Češi, Němci, Židé v národnostním Československu*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006, s. 27–44. ISBN 80-7372-134-1.

- KEIL, T. *Die deutsche Schule in den Sudetenländern*. München: Verlag Robert Lerche, 1967. ISBN neuvedeno.
- KOPÁČ, J. *Dějiny školství a pedagogiky v Československu. I díl. České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918-1928*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1971. ISBN 55-971-71.
- KOVÁŘÍČEK, V. JEDLIČKOVÁ, I. *Školství v českých zemích. I. Vývoj školských soustav*. Olomouc – Hradec Králové 1995, vydáno vlastním nákladem. ISBN neuvedeno.
- KRÁKORA, P. Die Wahrnehmung der europäischen Identität in der tschechischen Geschichte. In WICHARD, R. (Hrsg.) *Europäische Identität. Grundlagen, Nationen, Kulturen, Bildung*. Frankfurt am Main: Stiftung Haus der Aktion 365, 2008, s. 121–138. ISBN 978-3-925138-93-5.
- MINAŘÍKOVÁ, H. Přehled vývoje olomouckého nižšího a středního školství od poloviny 19. Století do roku 1960, I. část (1850–1918), In *Olomoucký archivní sborník 7, 2009*. Olomouc: Státní zemský archiv v Opavě, Státní okresní archiv Olomouc, s. 109–129. ISBN 978-80-86388-74-8. ISSN 1214-4711.
- MORKES, F. *Kapitoly o školství, ministerstvu a jeho představitelích*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2002. S. 122, ISBN 80-901461-9-8.
- NATHER, F. *Němec v Československu a v Protektorátu Čechy a Morava*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2008. ISBN 978-80-7182-257-8.
- NAVRÁTIL, J. *Kapitoly z dějin olomoucké university*. Ostrava: Profil, 1973. ISBN 48-011-73.
- NEŠPOR, V. *Dějiny města Olomouce*. Olomouc: Votobia 1998. ISBN 80-7198-343-8.
- Příruční kniha říšských a zemských zákonů, nařízení a předpisů v záležitostech školství obecného na Moravě*. Brno: Nákladem c. a k. moravské zemské školní rady, 1883. ISBN neuvedeno.
- RATSCHINKA, O. *Schule und Lehrer in Mähren*. Brünn: Verlag und Eigentum des Deutschmährischen Lehrerbundes, 1922. ISBN neuvedeno.
- SPÁČIL, V., TICHÁK, M. *V čele města Olomouce. Správa města a její představitelé v průběhu století*. Olomouc: Memoria, 2002. ISBN 80-85807-18-1, 88 s.

SCHULZ, J. at al. *Dějiny Olomouce*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2369-2.

TIELSCH, I. *Das letzte Jahr*. Wien: Edition Atelier, 2006. ISBN 3- 90298-13-7.

TRAPL, M. České menšinové školství v letech 1918 – 1938. *Národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2003, s. 110–116. ISBN 80-86101-70-3.

Denní tisk a časopisy:

- Nationalfeiertag in Prag, *Mährisches Tagblatt*, 29. 10. 1918, 40. Jahrgang, Nr. 248, s. 1.
- Der tschecho-slowakische Staat, *Mährisches Tagblatt*, 29. 10. 1918, 40. Jahrgang, Nr. 248, s. 1.
- Die Errichtung des tschechoslowakischen Staates. *Mährisches Tagblatt*, 29. 10. 1918, 40. Jahrgang Nr. 248, s. 2.
- Die Vorgänge in Olmütz, *Mährisches Tagblatt*, 29. 10. 1918, 40. Jahrgang, Nr. 248, s. 2.
- Die Aufrichtung des Tschechoslowakischen Staates. Die Ereignisse in Olmütz, *Mährisches Tagblatt*, 30. 10. 1918, 40. Jahrgang, Nr. 249, s. 4.
- Kurs Tschechisch, *Mährisches Tagblatt*, 7. 11. 1918, 40. Jahrgang, Nr. 255, s. 5.
- Die Tschechische Volksversammlung am Oberring, *Mährisches Tagblatt*, 4. 11. 1918, 40. Jahrgang, Nr. 252, s. 4 – 5.
- Uebergabe der Olmützer Stadtverwaltung an den Narodni vybor, *Mährisches Tagblatt*, 11. 11. 1918, 40. Jahrgang, Nr. 258, s. 4.
- Die letzte Sitzung des Stadtverordneten Kollegiums, *Mährisches Tagblatt*, 12. 11. 1918, 40. Jahrgang, Nr. 259, s. 4–5.
- Welche Gebiete gehören zu Deutsch-Österreich?, *Mährisches Tagblatt*, 15. 11. 1918, 40. Jahrgang, Nr. 262, s. 4.
- Erste Sitzung der Verwaltungskommission, *Mährisches Tagblatt*, 18. 11. 1918, 40. Jahrgang, Nr. 264, s. 4.
- Die Verfassung des Tschechoslowakischen Staates, *Mährisches Tagblatt*, 20. 11. 1918, 40. Jahrgang, Nr. 266, s. 1–2.
- Die Ereignisse in Olmütz, *Mährisches Tagblatt*, 20. 11. 1918, 40. Jahrgang, Nr. 266, s. 1–2.
- Deutsche und Tschechen in Groß-Olmütz, *Mährisches Tagblatt*, 9. 12. 1918, 40. Jahrgang, Nr. 282, s. 5.
- Deutsche Wähler in Groß-Olmütz, *Mährisches Tagblatt*, 13. 6. 1919, 41. Jahrgang, Nr. 134, s. 2–3.
- Wer wird Bürgermeister von Olmütz?, *Mährisches Tagblatt*, 18. 6. 1919, 41. Jahrgang, Nr. 138, s. 5.

Die Bürgermeisterwahl, *Mährisches Tagblatt*, 30. 6. 1919, 41. Jahrgang, Nr. 138, s. 4.

Konstituierung der Gemeindevertretung von Groß-Olmütz, *Mährisches Tagblatt*, 4. 7. 1919, 41. Jahrgang, Nr. 151, s. 4–5.

Deutsche Eltern von Groß-Olmütz!, *Mährisches Tagblatt*, 18. August 1919, 41. Jahrgang, Nr. 187, s. 4.

Das deutsche Kind und die tschechische Schule, *Mährisches Tagblatt*, 26. 8. 1919, 41. Jahrgang, Nr. 194, s. 4.

Die Ausschließung der Ausländer aus den Schulen, *Mährisches Tagblatt*, 11. 9. 1919, 41. Jahrgang, Nr. 207, s. 2.

Gehalt für den Bürgermeister und seine Stellvertreter, *Mährisches Tagblatt*, 18. 10. 1919, 41. Jahrgang, Nr. 239, s. 5.

Der 28. Oktober, *Mährisches Tagblatt*, 27. 10. 1919, 41. Jahrgang, Nr. 246, s. 3.

Der 28. Oktober, *Mährisches Tagblatt*, 29. 10. 1919, 41. Jahrgang, Nr. 247, s. 4.

Was Herr Kubis gegen die deutschen Schulen plant?, *Mährisches Tagblatt*, 2. 1. 1920, 42. Jahrgang, Nr. 1., s. 4.

Die Deutschen in der tschechoslowakischen Republik, *Mährisches Tagblatt*, 3. 1. 1920, 42. Jahrgang, Nr. 2, s. 2.

Ein deutscher Erfolg in Groß-Olmütz, *Mährisches Tagblatt*, 19. 4. 1920, 42. Jahrgang, Nr. 89, s. 1.

Deutsche Bezirkskommission für Kinderschutz und Jugendfürsorge in Olmütz, *Mährisches Tagblatt*, 10. 5. 1920, 42. Jahrgang, Nr. 106, s. 4.

Eine Protestversammlung gegen die Vergewaltigungen des deutschen Schulwesens, *Mährisches Tagblatt*, 12. 5. 1920, 42. Jahrgang, Nr. 108, s. 4

Gegen den geplanten Schulraub, *Mährisches Tagblatt*, 22. 7. 1920, 42. Jahrgang, Nr. 164, s. 3.

Der tschechische Schulraub, *Mährisches Tagblatt*, 24. 8. 1920, 42. Jahrgang, Nr. 192, s. 2.

Wie deutsche Kinder in tschechischen Schulen gepreßt werden?, *Mährisches Tagblatt*, 2. 9. 1920, 42. Jahrgang, Nr. 200, s. 3.

Tschechischer Terror in Leipnik, *Mährisches Tagblatt*, 13. 9. 1920, 42. Jahrgang, Nr. 208, s. 3.

Wer seine Kinder in deutsche Schule schicken will, *Mährisches Tagblatt*, 11. 2. 1921, 43. Jahrgang, Nr. 33, s. 4.

Die Volkszählungsergebnisse in Groß-Olmütz, *Mährisches Tagblatt*, 9. 3. 1921, 43. Jahrgang, Nr. 55, s. 4.

Entpolitisierung der Schüler, *Mährisches Tagblatt*, 13. 4. 1921, 43. Jahrgang, Nr. 82, s. 4.

Die Not der Lehrer, *Mährisches Tagblatt*, 14. 4. 1921, 43. Jahrgang, Nr. 84, s. 3.

Die deutsche Handelsakademie in Olmütz, *Mährisches Tagblatt*, 19. 6. 1921, 43. Jahrgang, Nr. 161, s. 4.

Schulbesuch der Lehrlinge, *Mährisches Tagblatt*, 29. 8. 1921, 43. Jahrgang, Nr. 194, s. 3.

Zum Schulbeginn, *Mährisches Tagblatt*, 1. 9. 1921, 43. Jahrgang, Nr. 198, s. 1.

Zunahme der deutschen Schülerzahl, *Mährisches Tagblatt*, 20. 9. 1921, 43. Jahrgang, Nr. 213, s. 3.

Die Kommunalzulagen für die Lehrerschaft, *Mährisches Tagblatt*, 7. 2. 1922, 44. Jahrgang, Nr. 30, s. 2.

Machtvolle Kundgebung gegen den Schulraub, *Mährisches Tagblatt*, 21. 10. 1922, 44. Jahrgang, Nr. 240, s. 3.

Zum geplanten Schulraub, *Mährisches Tagblatt*, 27. 10. 1922, 44. Jahrgang, Nr. 245, s. 3.

Für die Weihnachtsbescherung in den deutschen Schulen, *Mährisches Tagblatt*, 44. Jahrgang, 22. 11. 1922, Nr. 265, s. 3.

Praktischer Unterricht in den Fortbildungsschulen, *Mährisches Tagblatt*, 7. 7. 1923, 44. Jahrgang, Nr. 152, s. 2 – 3.

Richtlinien für die Schuleinschreibungen, *Mährisches Tagblatt*, 28. 8. 1923, 44. Jahrgang, Nr. 195, s. 3.

Die Gemeindewahlen in Groß-Olmütz, *Mährisches Tagblatt*, 17. 9. 1923, 45. Jahrgang, Nr. 211, s. 1.

Hie Dr. Mareš – hie Dr. Fischer, *Mährisches Tagblatt*, 45. Jahrgang, 22. 9. 1923, Nr. 216, s. 3.

Die Bürgermeisterwahl bestätigt, *Mährisches Tagblatt*, 45. Jahrgang, 21. 10. 1923, Nr. 266, s. 3.

Das Ergebnis der Schuleinschreibungen, *Mährisches Tagblatt*, 20. 9. 1923, 45. Jahrgang, Nr. 214, s. 3.

Die erste meritorische Sitzung der neuen Stadtvertretung, *Mährisches Tagblatt*, 11. 12. 1923, 45. Jahrgang, Nr. 282, s. 2.

Der Streik der Schulkinder, *Mährisches Tagblatt*, 5. 9. 1924, 46. Jahrgang, Nr. 204, s. 3.

Gegen die Zusammenlegung von Schulklassen, *Mährisches Tagblatt*, 11. 12. 1924, 46. Jahrgang, Nr. 283, s. 4.

Dem deutschen Kinde die deutsche Schule, *Mährisches Tagblatt*, 23. 6. 1925, 46. Jahrgang, Nr. 141, s. 3.

Die Drosselung des Olmützer deutschen Schulwesens, *Mährisches Tagblatt*, 8. 7. 1925, 46. Jahrgang, Nr. 152, s. 3.

Das Recht der Deutschen auf deutsche Schulen, *Mährisches Tagblatt*, 9. 7. 1925, 46. Jahrgang, Nr. 153, s. 3–4.

Die Vergewaltigung des deutschen Schulwesens in Olmütz, *Mährisches Tagblatt*, 4. 8. 1925, 46. Jahrgang, Nr. 175, s. 3.

Wie aus einer deutschen Stadt eine tschechische wird? *Mährisches Tagblatt*, 6. 8. 1925, 46. Jahrgang, s. 3.

Entschließung, *Mährisches Tagblatt*, 24. 8. 1925, 46. Jahrgang, Nr. 191, s. 2.

Die deutschen Schulen und Lehrer im neuen Schuljahr, *Mährisches Tagblatt*, 27. 8. 1925, 46. Jahrgang, Nr. 194, s. 3.

Wie die deutschen Mittelschulen behandelt werden, *Mährisches Tagblatt*, 28. 8. 1925, 46. Jahrgang, Nr. 195, s. 2.

Wieder ein tschechischer Schulraub!, *Mährisches Tagblatt*, 24. 10. 1925, 46. Jahrgang, Nr. 243, s. 3.

Das vernachlässigte Sprachenrecht der Deutschen in Olmütz, *Mährisches Tagblatt*, 9. 10. 1926, 46. Jahrgang, Nr. 231, s. 3.

Reform des Studiums an den Handelsakademien, *Mährisches Tagblatt*, 18. 8. 1927, 47. Jahrgang, Nr. 187, s. 3.

Gemeindewahlen in Olmütz, *Mährisches Tagblatt*, 5. 12. 1927, 47. Jahrgang, Nr. 277, s. 1.

Ernste Mahnung an die deutschen Wähler und Parteien, *Mährisches Tagblatt*, 5. 12. 1927, 47. Jahrgang, Nr. 277, s. 2

Bürgermeister Dr. Fischer wiedergewählt, *Mährisches Tagblatt*, 23. 12. 1927, 47. Jahrgang, Nr. 292, s. 2.

Der deutsche Weihnachtsbaum am Mauritzplatze, *Mährisches Tagblatt*, 27. 12. 1927, 47. Jahrgang, Nr. 294, s. 2.

Die erste Sitzung der neuen Stadtvertretung, *Mährisches Tagblatt*, 31. 12. 1928, 48. Jahrgang, Nr. 25, s. 3.

Groß-Olmütz hat 63.040 Einwohner, *Mährisches Tagblatt*, 16. 9. 1929, Nr. 212, s. 3.

Haben die Olmützer deutsche Luxusschulen?, *Mährisches Tagblatt*, 20. 11. 1929, 50. Jahrgang, Nr. 265, s. 3.

Frauen in akademischen Berufen, *Mährisches Tagblatt*, 12. 2. 1932, 53. Jahrgang, Nr. 35, s. 3.

Der deutsche Student von Prag, *Mährisches Tagblatt*, 1. 10. 1932, 53. Jahrgang, Nr. 225, s. 5.

An die deutschen Wähler von Olmütz!, *Mährisches Tagblatt*, 29. 2. 1932, 53. Jahrgang, Nr. 49, s. 3.

Uebermorgen Wahlen in Olmütz!, *Mährisches Tagblatt*, 18. 3. 1932, 53. Jahrgang, Nr. 65, s. 3.

Das Ergebnis der Olmützer Gemeindewahlen, *Mährisches Tagblatt*, 21. 3. 1932, 53. Jahrgang, Nr. 67, s. 1.

Der 60. Geburtstag des Bürgermeisters Dr. Richard Fischer, *Mährisches Tagblatt*, 30. 3. 1932, 53. Jahrgang, Nr. 74, s. 3.

Dr. Fischer zum drittenmale zum Bürgermeister gewählt, *Mährisches Tagblatt*, 21. 4. 1932, 53. Jahrgang, Nr. 93, s. 4.

Schule frei von Politik!, *Mährisches Tagblatt*, 22. 4. 1933, 54. Jahrgang, Nr. 94, s. 3.

Neuer Verstoß gegen das deutsche Schulwesen in Olmütz, *Mährisches Tagblatt*, 26. 2. 1934, 55. Jahrgang, Nr. 47, s. 2

Die Stadt Olmütz für Erhaltung der Selbstverwaltung Mährens, *Mährisches Tagblatt*, 22. 10. 1938, 59. Jahrgang, Nr. 242, s. 3.

Das neue Land Mähren II, *Mährisches Tagblatt*, 31. 10. 1938, 59. Jahrgang, Nr. 248, s. 3.

An die Bewohner des Sudetenlandes, *Deutsches Volksblatt*, 9. 11. 1918, 42. Jahrgang, Nr. 45, s. 2.

Konstituierung der Landesversammlung der Provinz Sudetenland, *Deutsches Volksblatt*, 23. 11. 1918, 42. Jahrgang, Nr. 47, s. 1.

Deutsche Mitbürger!, *Deutsches Volksblatt*, 28. 12. 1918, 42. Jahrgang, Nr. 52, s. 1.

Unsere Schicksalstunde, *Deutsches Volksblatt*, 28. 6. 1919, 43. Jahrgang, Nr. 26, s. 1.

Nicht Kolonisten, sondern Urbewohner!, *Deutsches Volksblatt*, 15. April 1922, 46. Jahrgang, Nr. 15, s. 1.

Nordmährisch-Deutscher Lehrerverein, *Deutsches Volksblatt*, 27. 1. 1923, 47. Jahrgang, Nr. 4, s. 5.

Die Bedeutung der deutschen Kinderfürsorge, *Deutsches Volksblatt*, 30. 4. 1927, 51. Jahrgang, Nr. 18, s. 1.

Teilnahme der Schulkinder an politischer Kundgebung, *Deutsches Volksblatt*, 7. 5. 1927, 51. Jahrgang, Nr. 19, s. 5.

Ist die Jugendfürsorge notwendig?, *Deutsches Volksblatt*, 9. 2. 1929, 53. Jahrgang, Nr. 6, s. 1.

Die Bedeutung der bevorstehenden Volkszählung für das Sudetendeutschtum, *Deutsches Volksblatt*, 15. 11. 1930, 54. Jahrgang, Nr. 46, s. 1.

Grenzzone und nationale Minderheiten, *Deutsches Volksblatt*, 23. 5. 1936, 60. Jahrgang, Nr. 21, s. 1.

Unerhörte Hetze gegen die deutschen Lehrer, *Deutsches Volksblatt*, 8. 8. 1936, 60. Jahrgang, Nr. 32, s. 1.

Im Kampf um die Heimat gibt es keine Kompromisse, *Deutsches Volksblatt*, 29. 8. 1936, 60. Jahrgang Nr. 35, s. 1.

Wie das Sudetendeutschtum siedelt, *Deutsches Volksblatt*, 19. 9. 1936, 60. Jahrgang, Nr. 38, s. 1.

Bange Wochen, *Befreite Heimat* - zvláštní vydání týdeníku *Deutsches Volksblatt*, 15. 10. 1938, 62. Jahrgang, Nr. 2, s. 2.

Volksanzeiger, zvláštní vydání týdeníku *Deutsches Volksblatt*, 31. 12. 1938, 62. Jahrgang, Nr. 53, s. 6.

Inzerce, *Deutsches Volksblatt*, 1. 1. 1938, 62. Jahrgang, Nr. 1, s. neoznačena.

Aus der Jugendzeit, *Olmützer Blätter*, Mai 1957, 5. Jahrgang, Nr. 5., s. 3–4.

Wie die königliche Hauptstadt Olmütz tschechisiert wurde, *Olmützer Blätter*, November 1957, 5. Jahrgang, Nr. 5, s. 6–7.

Unsere Lehrer an der Olmützer Lehrerbildungsanstalt nach 1918, *Olmützer Blätter*, Mai 1962, 10. Jahrgang, Nr. 5, s. 1–3.

Unsere Heimatstadt bis zur tschechischen Majorisierung, *Olmützer Blätter*, Feber 1977, 25. Jahrgang, Nr. 2., s. 17–19.

Der Leidensweg des deutschen Schulwesens in Olmütz in der Ersten Tschechoslowakei, *Olmützer Blätter*, Februar 1978, 26. Jahrgang, Nr. 2, s. 20–21.

Die Väter der Ersten Tschechoslowakei, *Olmützer Blätter*, Juli/August 1981, 29. Jahrgang, Nr. 7, 8, s. 106.

Der Verrat am Selbstbestimmungsrecht und seine Folgen, *Olmützer Blätter*, März 1989, 37. Jahrgang, s. 18–19.

Die Entwicklung der deutschen Mittelschulen in Olmütz, *Olmützer Blätter*, März/April 1997, 45. Jahrgang, Nr. 3 a 4, s. 21–24.

Die Entstehung und Entwicklung des deutschen Handelsschulwesens in Olmütz, *Olmützer Blätter*, Juli/August 2002, 50. Jahrgang, Nr.7 a 8, s. 61–63.

Elektronické zdroje:

Iuridictum [online]. 2011 [cit. 2011-04-16]. Lex Mareš. Dostupné z www: http://www.iuridictum.pecina.cz/w/Lex_Mareš.

Archivní prameny:

SOkA Olomouc, fond M1 – 3 – Okresní úřad 1850–1945, inv. č. 4., čís. kart. 4.

SOkA Olomouc, fond M1 – 3 – Okresní úřad 1850–1945, inv. č. 328, čís. kart. 36.

SOkA Olomouc, fond M1 – 3 – Okresní úřad 1850–1945, inv. č. 327, č. kart. 36.

SOkA Olomouc, fond M1 – 3 – Okresní úřad 1850–1945, inv. č. 323, č. kart. 36.

SOkA fond M5 – 9 – Olomouc Německý školní městský výbor Olomouc, Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz vom Sept. 1921 bis Ende 1938.

SOkA Olomouc, fond M5 – 6 – Okresní školní výbor v Olomouci, převzetí německého školství bývalého okresního školního výboru pro německé školství ve Šternberku, čís. kart. 14.

SOkA Olomouc, fond M5 – 20 – Chlapecká obecná a měšťanské škola německá v Olomouci, Ausweis über Schulbesuch und Fortgang 1935/1936 2. Klasse der fünfklassigen Knaben - Volksschule in Olmütz.

SOkA Olomouc, fond M5 – 33 – Německý učitelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, čís. kart. 34, 35, 75, 81, 82, 83.

SOkA Olomouc, fond M5 – 3 – Německý učitelský ústav Olomouc, Kommunal-Privat-Lehrerinnenbildungsanstalt in Olmütz.

SOkA Olomouc, fond M5 – 34 – Německé gymnázium Olomouc, čís. kart. 127, 128.

SOkA Olomouc, fond M5 – 3 – Německá státní reálka Olomouc, čís. kart. 45, 54.

SOkA Olomouc, fond M5 – 3 – Německá obchodní akademie Olomouc, čís. kart. 50, 51.

SOkA Olomouc, fond M5 – 14 – Německá obecná škola Olomouc – Nová Ulice, úvod k obsahu fondu.

SOkA Olomouc, fond M5 – 142 – Německá obecná škola Olomouc – Povel, úvod k obsahu fondu.

Seznam publikační činnosti autorky

Monografie:

Kolektivu autorů. *Německo-český, česko-německý studijní slovník*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2004.

Zahraniční studie a odborné články:

MEDVEĎOVÁ, G. Der Herbst im Taubertal. In WINCKLER S., JEBENS A. *Verantwortung für die Berliner Republik*. Dresden: Edition Antaios, 2002.

KRÁKORA, P., MEDVEĎOVÁ, G. Ohlasy na hnutí Solidarita v Československu v letech 1980–1982. In ŚWIDER, M., PATELSKI, M. (Eds.) *Opolskie drogi do niepodległości*. Opole: Uniwersytet Opolski, 2007, s. 197–220. ISBN 978-83-913247-8-3.

MEDVEĎOVÁ, G., HAMPL, D. Československá demokracie 1918–1938 ve středoevropském kontextu. In KOSOWSKA-RATAJ, J., NYCZ, E. *Podmiotowość i tolerancja w społecznościach lokalnych pogranicza polsko-czeskiego*. Opole: Instytut Śląski Sp. z o.o., 2008, s. 164–170. ISBN 978-83-7511-079-1.

MEDVEĎOVÁ, G., HAMPL, D. Německá menšina v Československu po roce 1945. In PALYS, P. (ed.) *Mniejszości narodowe i etniczne w Europie Środkowej w 60-lecie uchwalenia Ustawy Serbołużyckiej*. Opole: Urząd Miasta Opola, 2008. s. 119–125. ISBN 978-83-927421-0-4.

MEDVEĎOVÁ, G. Die Identität der deutschen Minderheit im tschechischen Kulturraum 1918–1938. Das Bild des Lebens in der Literatur. In WICHARD, R. (ed.) *Europäische Identität*. Frankfurt am Main: Stiftung Haus der Action 365, 2008, s. 155–166. ISBN 978-3-925138-93-5.

MEDVEĎOVÁ, G. Tschechen und Deutsche nebeneinander. In WICHARD, R. (Hrsg.) *Brücken zwischen den Kulturen. Geistige Grundlagen, Historische Beispiele, Zeitfragen*. Frankfurt am Main: Stiftung Haus der Action 365, 2009. S. 203–210.

MEDVEĎOVÁ, G., KRÁKORA, P. Polský březien a Pražské jaro. Paralely, ohlasy, vzájemné vlivy. In ŚWIDER, M., KISIELEWICZ, D. (eds.) *Marzec 68 z czterdziestoletniej perspektywy*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2009. s. 219–224.

- MEDVEĎOVÁ, G., KRÁKORA, P. Česko-polská vědecko-pedagogická spolupráce po roce 1989 s akcentem na Univerzitu Palackého v Olomouci a Univerzitu v Opolí. In JASIŇSKÝ, Z., CIMAŁA, B. *Wybrane problemy czesko-polskiej współpracy kulturalnej, naukowej i gospodarczej*. Opole: Instytut Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Opolskiego, 2009. s. 85–92. ISBN 978-83-929872-0-8.
- MEDVEĎOVÁ, G., KRÁKORA, P. Polský březien a Pražské jaro. Paralely, ohlasy a vzájemné vlivy. In ŚWIDER, M., KISIELEWICZ, D. *Marzec '68 z czterdziestoletniej perspektywy*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2009. s. 219–224. ISBN 978-83-7395-327-7.
- MEDVEĎOVÁ, G. Tschechen und Deutsche nebeneinander. In WICHARD, R. (Hrsg.) *Brücken unter den Kulturen*. Frankfurt am Main: Stiftung Haus der Action 365, 2009. S. 203–210. ISBN 978-3-941290-00-6.
- MEDVEĎOVÁ, G., KRÁKORA, P. Studenten in der Tschechoslowakei und ihr Widerstand gegen die totalitäre Macht. In ŚWIDER, M. (ed.) *Młodzież kontra system. Rola opozycji młodzieżowej w walce o niepodległość w latach 1945–1989*. Opole: Polskie Towarzystwo Historyczne, 2010. s. 133–142. ISBN 978-83-927912-5-6.
- MEDVEĎOVÁ, G. Das Tschechoslowakische Schulwesen am Kreuzweg. In WICHARD, R. *Kreuzwege. Kulturbegegnung im öffentlichen Raum*. Frankfurt am Main: Stiftung Haus der Action 365, 2010. S. 143–150. ISBN 978-3-941290-11-2.

Tuzemské studie a odborné články:

- POLÁKOVÁ, G. Mutters Glück – Mateřské štěstí. In POLÁKOVÁ J., ESSELBORN K. *Čert ví. Keine Ahnung. Deutssprachige literarische Texte der Gegenwart*. Olomouc: VUP, 2002. Překlad.
- MEDVEĎOVÁ, G. Výchova k občanství a evropanství. *E-Pedagogium*, 2007, č. 2, s. 181–182. ISSN 1213-7758. Recenze.
- MEDVEĎOVÁ, G., KRÁKORA P. Mnohonárodnostní společnost a politické strany v českých zemích v období Habsburské monarchie se zvláštním zřetelem na Moravu. In DOPITA, M., STANĚK, A. (eds.) *Multikulturalita a výchova k občanství*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2007. s. 209–226. ISBN 978-80-87027-37-0.

- MEDVEĎOVÁ, G. Identita německé menšiny v českém kulturním prostředí mezi léty 1918–1938. In *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumných projektech studentu doktorských studijních programů. Sborník příspěvků z V. ročníku studentské vědecké konference 13. 12. 2007*. Olomouc: Votobia, 2007, s. 450–454. ISBN 978-80-7220-306-2.
- MEDVEĎOVÁ, G. Občanská nauka v atmosféře I. Československé republiky. In MEZIHORÁK, F., STANĚK, A. (eds.) *Výchova k občanství pro 21. století*. Praha: SPHV, 2008, s. 36–44. ISBN 978-80-904187-0-7.
- MEDVEĎOVÁ, G. Identita německé menšiny v českém kulturním prostředí mezi léty 1918–1938. Obraz života v literatuře. In NOVOTNÝ, Z. (ed.) *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Paedagogica, Civilia IV. Evropská a národní identita*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 57–66. ISBN 978-80-244-2049-3.
- MEDVEĎOVÁ, G. German's Minority's Identity in the Czech Cultural Environment within 1918–1938. Life Image in Literature. In STANĚK, A. (ed.) *Multikulturní výchova jako možná cesta ke vzájemnému poznávání a pregraduální příprava učitelů*. Praha: Nakladatelství Epoque, s.r.o., 2008. s. 133–145. ISBN 978-80-87027-83-7.
- MEDVEĎOVÁ, G. Češi a Němci vedle sebe – poslední rok. In KRÁKORA, P., NOVOTNÝ, Z. (eds.) *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Paedagogica, Civilia V. Mosty mezi kulturami*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010. s. 29–34. ISBN 978-80-244-2082-8, ISSN 1214-1348.
- MEDVEĎOVÁ, G. Česká sociální demokracie v procesu tranzice. In KRÁKORA, P. a kol. *Svobodné volby v Československu 1990 – Referendum o dalším směřování státu a společnosti*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2010. s. 165–179. ISBN 978-80-7425-078-1.
- MEDVEĎOVÁ, G. Multikulturní Olomouc vs. 28. říjen 1918 v deníku Mährisches Tagblatt. in KRÁKORA, P. a kol. *Multikulturalita a výchova k občanství ve středoevropském kontextu*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2011. s. 40–49. ISBN 978-80-7425-079-8.
- MEDVEĎOVÁ, G. Československé školství na křižovatce. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Paedagogica, Civilia VI. Mosty mezi kulturami*, 2010, č. 1, s. 45–54. ISSN 1214-1348.

Seznam příloh:

- Příloha č. 1 – Fotografie JUDr. Karel Mareš
- Příloha č. 2 – Tabulka výsledků voleb politického okresu Olomouc v roce 1920
- Příloha č. 3 – Fotografie JUDr. Richard Fischer
- Příloha č. 4 – Potvrzení JUDr. Richarda Fischera ve funkci starosty v roce 1932
- Příloha č. 5 – Fotografie Dr. Rudolf Sallinger
- Příloha č. 6 – Výsledky sčítání lidu v roce 1921
- Příloha č. 7 – Přehled výsledků sčítání lidu v roce 1921 dle státní příslušnosti
- Příloha č. 8 – Výsledky sčítání lidu z roku 1930
- Příloha č. 9 – Vzor sčítacího archu
- Příloha č. 10 – Vzor formuláře požadující podání žádosti v českém jazyce
- Příloha č. 11 – Ukázka katalogu studujících „*Kommunal-Privat-Lehrerinnen Bildungsanstalt*“ protokolu maturitní zkoušky
- Příloha č. 12 – Ukázka vysvědčení Německého učitelského ústavu v Olomouci
- Příloha č. 13 – Oznámení o zrušení Německého učitelského ústavu v Olomouci
- Příloha č. 14 – Oznámení o včlenění Německého státního gymnázia do Německého státního reálného gymnázia
- Příloha č. 15 – Ukázka protokolu písemné maturitní zkoušky na Státním německém reálném gymnáziu v Olomouci
- Příloha č. 16 – Fotografie budov bývalých olomouckých německých škol
- Příloha č. 16a – Budova „Elisabethina“ v němž sídlil Německý učitelský ústav (Deutsche Lehrerbildungsanstalt) a Německá obecná a měšťanská škola (Mädchen- Volks- und Bürgerschule).
- Příloha č. 16b – Budova bývalé Německé chlapecké obecné a měšťanské školy Na Hradě (Deutsche Knaben- Volks- und Bürgerschule).
- Příloha č. 16c – Budova vzdělávacího ústavu pro učitelky (Kommunal – Privat – Lehrerinnen – Bildungsanstalt)

Příloha č. 16d – Bývalé Německé gymnázium, Německé státní reálné gymnázium (Deutsches Gymnasium, Staatsrealgymnasium) a učitelský ústav (Deutsche Lehrerbildungsanstalt).

Příloha č. 16e – Budova české Obchodní akademie

Příloha č. 16f – Budova bývalé Německá obchodní akademie (Deutsche Handelsakademie).

Příloha č. 16g – Budova bývalé Německé státní reálky, obecná a měšťanská škola (Mauritzschule – Realschule, deutsche Volks- und Bürgerschule).

Příloha č. 16h – Budova bývalého Semináře sv. Františka (Seminar des Hl. Franciskus) a Teologické fakulty (Theologische Fakultät).

Příloha č. 1 – JUDr. Karel Mareš (ve funkci starosty v letech 1919–1923).

Zdroj: Drlík, J. Deset let práce na olomoucké radnici 1918–1928, 1928, strana neuvedena.

Die Wahlen im XII. Wahlkreise.

In Groß-Olmütz ein deutscher Stimmen-Zuwachs von 6.54 Prozent.

Im nachstehenden geben wir die gestrigen Wahl-Ergebnisse für den XII. Wahlkreis in Form einer übersichtlichen Tabelle wieder. — Für die Deutschen ergibt sich im Vergleiche zu den Gemeindevahlen ein Zuwachs von 6.54 Prozent der Stimmen.

Ort	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Gesamtzahl der Stimmen	Davon		
	Deutsche Sozialdemokraten	Nationalsozialisten	Nationaldemokraten	Katholische Volkspartei	Christlichsozialpartei	Deutsche Sozialdemokraten	Proletenpartei	Deutsche Agrarier	Deutsche Christlichsozialisten	Deutsche Bauernpartei	Deutsche Nationaldemokraten	Bund der Landwirte	Deutsche Bauernpartei		Ungiltige Stimmen	deutsche	sichethische
Olmutz Ger. Bez.	2158	842	993	2948	621	53	290	2124	190	292	185	155	246	11097	996	9976	
Dornau Ger. Bez.	6639	3709	2786	4451	986	385	499	3271	25	97	176	15	39	23081	561	23544	
Bojeten Ger. Bez.	4801	764	1211	3306	823	11	158	3738	12	8	85	8	14	14939	53	14886	
Altan Pol. Bez. Konis . . .	4727	531	1156	7133	1109	711	221	6766	487	981	5	750	37	30	24614	2966	21643
Wagna a. S. Ger. Bez. . . .	2229	541	1616	3630	513	11	131	1473	12	62	—	3	20	10241	108	10133	
Waldschau Ger. Bez.	3077	766	2780	6009	1187	7	138	529	12	14	219	5	40	14783	78	14486	
Pol. Bezirk Stadt-Liebenau	12	7	12	11	11	2498	3	13	1680	896	30	3357	63	19	8593	8494	69
Pol. Bezirk Hof	11	7	10	6	8	1590	2	5	1024	1202	—	2075	58	37	5988	5949	49
Wagnitz Pol. Bez.	14140	3781	4687	7412	1677	349	437	5893	45	40	375	24	378	39238	836	38077	
Wismersdorf Pol. Bez. . . .	24	13	22	14	16	6614	5	12	2622	2559	—	2430	97	—	14428	14312	116
Waldschau Ger. Bez.	2943	779	309	3508	395	1491	280	2591	610	1547	16	703	61	28	15233	4412	10805
Waldschau Ger. Bez.	961	265	139	1978	180	1607	30	985	471	1754	4	297	94	36	7705	4163	3538
Waldschau Ger. Bez.	885	227	453	830	384	2428	105	1936	825	1318	123	2067	73	17	11654	6711	4820
Waldschau Ger. Bez.	99	7	15	11	14	1213	42	14	540	2172	—	38	13	—	4178	3976	202
Waldschau Pol. Bez.	503	81	96	52	52	8564	39	77	8187	10740	29	231	130	—	28781	27846	906
Waldschau Ger. Bez.	64	10	17	13	16	4267	12	11	1811	4634	38	57	55	—	11005	10824	143
Waldschau	8019	529	1326	5157	1420	1583	411	4529	300	268	—	1516	86	—	25144	3753	21391
Waldschau	10473	1235	4048	2654	1874	2755	1565	674	801	2977	666	242	1674	77	31538	8449	22423
Waldschau Pol. Bez.	3106	514	315	1638	268	19077	12	692	3861	6785	74	7820	280	—	38567	31833	6680
Waldschau Ger. Bez.	5704	1166	5278	5600	1358	31	293	3169	48	62	157	8	131	—	20314	280	18877
Waldschau Ger. Bez.	3066	217	812	3293	470	3	150	2013	9	5	12	2	34	—	10770	43	10715
Waldschau Pol. Bez.	1785	96	238	564	337	5591	182	1266	1621	3128	33	2836	118	—	17837	13294	4510

Příloha č. 2 – Tabulka výsledků voleb politického okresu Olomouc v roce 1920.
 Zdroj: Mährisches Tagblatt, 14. 9. 1920, s. 1.

JUDR. RICH. FISCHER,
starosta od r. 1923.

*Příloha č. 3 – JUDr. Richard Fischer (ve funkci starosty v letech 1923–1939).
Zdroj: Drlík, J. Deset let práce na olomoucké radnici 1918–1928, 1928, strana neuvedena.*

Životopis Dra. Richarda Fischera.

Z e m s k ý ú ř a d v B r n ě .

Číslo: 29.132/II/2.

V Brně dne 8. června 1932.

Panu

Josefu Ž í l k o v i,
vrchnímu radovi a okresnímu hejtmanovi

v Olomouci .

Podle výnosu ministerstva vnitra ze dne 1. června 1932, číslo 39.689/7, kterým byl intimován zemskému úřadu připsáno předsednictva ministerské rady ze dne 28. května 1932 čís. 2160/871/4/S/32 m.r., potvrdila vláda ve schůzi dne 27. května 1932 podle ustanovení § 55. statutu města Olomouce ze dne 24. ledna 1866, č. 6 z. z. a §u 64. posl. odst. ústavní listiny opětovnou volbu JUDra. Richarda Fischera, advokáta v Olomouci, za starostu města Olomouce.

Zmocňují Vás, abyste ve smyslu ustanovení § 59. obecního volebního řádu svolal nově zvolené členy městského zastupitelstva v Olomouci k další ustavující schůzi, v níž by byla provedena volba náměstků a ostatních členů městské rady. O dalším dohodněte se s předsídem městské rady v Olomouci, jež se současně uvědomuje.

O výsledku této volby budiž sem podána písemná zpráva.

Za zemského presidenta:

Stoum *Planý*

Příloha č. 4 – Potvrzení JUDr. Richarda Fischera ve funkci starosty v roce 1932.

Zdroj: SOkA Olomouc Okresní úřad, fond M1 – 3 Okresní úřad 1850–1945, karton číslo 36, inv. č. 328.

Příloha č. 5 – Dr. Rudolf Sallinger. Zdroj: Mährisches Tagblatt, 3. 4. 1933, s. 3.

Soudní okres: *Olomoucký* Původní okres: *Olomoucký*

Přehled výsledku sčítání lidu 1921 dle státní příslušnosti.

Jméno obce	Celková část (Česká, slovenská)		P o c e t										Celkový počet obyvatel	Z toho
	Česká	Slovenská	Česká	Slovenská	Česká	Slovenská	Česká	Slovenská	Česká	Slovenská	Česká	Slovenská		
Blatná	100	10											110	110
Blatná	380												380	380
Blatná	151	6											157	157
Blatná	150												150	150
Blatná	270	6											276	276
Blatná	254												254	254
Blatná	720	15											735	735
Blatná	140												140	140
Blatná	16	10											26	26
Blatná	2115	219											2334	2334
Blatná	900												900	900
Blatná	124	2											126	126
Blatná	211												211	211
Blatná	484	4											488	488
Blatná	514												514	514
Blatná	410	275	7										685	685
Blatná	1016	14											1030	1030
Blatná	378	4											382	382
Blatná	326	6											332	332
Blatná	342												342	342
Blatná	1136	3											1139	1139
Blatná	429	3	8	1									441	441
Blatná	211	104	11										326	326
Blatná	281												281	281
Blatná	110	111	3										224	224
Blatná	2102	12											2114	2114
Blatná	1101												1101	1101
Blatná	197	3											200	200
Blatná	11	112	2										123	123
Spolu	2111	112	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	2223	2223

Soudní okres: *Olomoucký* Původní okres: *Olomoucký*

Přehled výsledku sčítání lidu 1921 dle státní příslušnosti.

Jméno obce	Celková část (Česká, slovenská)		P o c e t										Celkový počet obyvatel	Z toho
	Česká	Slovenská	Česká	Slovenská	Česká	Slovenská	Česká	Slovenská	Česká	Slovenská	Česká	Slovenská		
Blatná	378	7											385	385
Blatná	4	396											400	400
Blatná	510	4											514	514
Blatná	1237	1	14	1									1252	1252
Blatná	698												698	698
Blatná	357												357	357
Blatná	22	22											44	44
Blatná	222	7											229	229
Blatná	748	11	13	1									772	772
Blatná	446	4											450	450
Blatná	748	5											753	753
Blatná	448												448	448
Blatná	729												729	729
Blatná	485	5											490	490
Blatná	1122	3											1125	1125
Blatná	1005	7	4										1016	1016
Blatná	111	111											222	222
Blatná	301												301	301
Blatná	21	311											332	332
Blatná	457												457	457
Blatná	1	411											412	412
Blatná	452	2											454	454
Blatná	411	111											522	522
Blatná	2	109											111	111
Blatná	1099	38											1137	1137
Blatná	233												233	233
Blatná	1232	6	1	1									1240	1240
Blatná	246	6											252	252
Blatná	311												311	311
Blatná	886	1	7										894	894
Blatná	954	11	2										967	967
Blatná	711	8	12										731	731
Spolu	1111	111	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	1222	1222

Soudní okres: *Olomoucký* Původní okres: *Olomoucký*

Přehled výsledku sčítání lidu 1921 dle státní příslušnosti.

Jméno obce	Celková část (Česká, slovenská)		P o c e t										Celkový počet obyvatel	Z toho
	Česká	Slovenská	Česká	Slovenská	Česká	Slovenská	Česká	Slovenská	Česká	Slovenská	Česká	Slovenská		
Blatná	211	11											222	222
Blatná	283												283	283
Blatná	775	4	9	1									789	789
Blatná	291	23											314	314
Blatná	307	2	2										311	311
Blatná	666	2	1										669	669
Blatná	472												472	472
Blatná	319	5											324	324
Blatná	314	3											317	317
Blatná	365												365	365
Blatná	1530	3											1533	1533
Blatná	313	4											317	317
Blatná	462												462	462
Blatná	193	3											196	196
Blatná	1	211											212	212
Blatná	403	4	1										408	408
Blatná	213												213	213
Spolu	1111	111	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11	1222	1222

Příloha č. 7 – Přehled výsledků sčítání lidu v roce 1921 dle státní příslušnosti.
Zdroj: SOkA Olomouc Okresní úřad, fond M1 – 3 Okresní úřad 1850–1945, karton číslo 36, inv. č. 323.

Ročník II. (1932) Číslo 23.

MIMOŘÁDNÉ ZPRÁVY STATNÍHO ÚŘADU STATISTICKÉHO REPUBLIKY ČESKOSLOVSKÉ

OBSAH: Sčítání lidu, sčítání průmyslníků a počet cizinců v jednotlivých obcích země Moravskoslezské.

Narozenost čsl. státních příslušníků a počet cizinců v jednotlivých obcích země Moravskoslezské, číslo 2000 a více obyvatel a v obcích měst, které mají alespoň 19 osob mezinárodně působící státní lidu z r. 1930.

Jedním přílohou a část Statistického letáku, který byl vydan pro publikaci výsledků sčítání lidu z dne 1. února 1930 podle obcí a měst, se vydává též tato výzvěst, která obsahuje sčítání MIMOŘÁDNÉ, číselná data a národní-
nostní složení obyvatelstva ve všech obcích, číselně 2000 a více obyvatel a v jednotlivých městech, městech
městských a městech s rozšířením území. Pro praktické uplatnění těchto dat byla vypracována tato
část číselní přílohy.

Za účelů této výzvěsti uplatněni rozdílní obci, takže jsou v provedení některých rozdílných dat a dat od
1. února 1930 a 1. února 1932 sledována a sledována obce, a sčítání podle těchto rozdílných dat. Každá obec na tomto
listě obce není uvedena jako obce samostatná, ale je uvedena jako součást obce, v jejíž hranicích se nachází.

Národnostní složení podle národnosti v zemích Moravskoslezské obsahuje č. 19 a 20. XII. Zpráva Statistického
úřadu z dne 1. února 1932. Údaje o národnosti v Čechách podle obcí byly sestaveny v č. 19 a 20. XII. Zpráva o ná-
rodnosti v zemích Moravskoslezské podle obcí a č. 17 a 18. XII. Zpráva o národnosti v zemích Moravskoslezské a č.
15-18. XII. MIMOŘÁDNÉ ZPRÁVY.

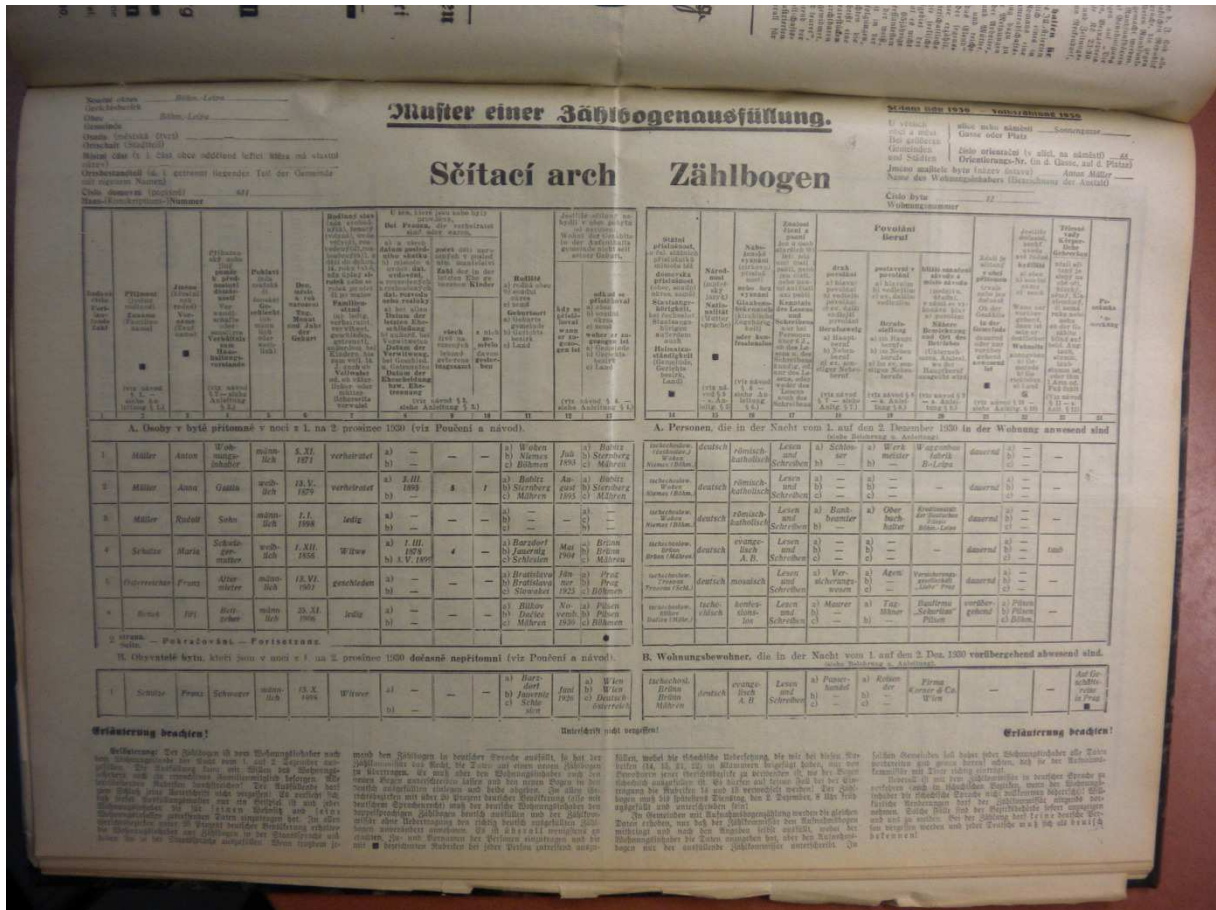
Politický okres Součástí okresu Obec	Narození čsl. státních příslušníků		Ze 100 osob mezinárodně působící státní lidu z r. 1930		Politický okres Součástí okresu Obec	Narození čsl. státních příslušníků		Ze 100 osob mezinárodně působící státní lidu z r. 1930	
	1930	1932	1930	1932		1930	1932	1930	1932
Okres Moravskoslezský									
Brno	2922	1962	428	1	13 924	12 924	1	1	13 924
Brno-město	2922	1962	428	1	13 924	12 924	1	1	13 924
Brno-venkov	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Okres Olomoucký									
Olomouč	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Olomouč-město	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Olomouč-venkov	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Okres Brno-venkovský									
Brno-venkov	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Okres Třebíčský									
Třebíč	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Třebíč-město	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Třebíč-venkov	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Okres Vyškovský									
Vyškov	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Vyškov-město	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Vyškov-venkov	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Okres Znojmský									
Znojmo	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Znojmo-město	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Znojmo-venkov	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Politický okres Součástí okresu Obec	Narození čsl. státních příslušníků		Ze 100 osob mezinárodně působící státní lidu z r. 1930		Politický okres Součástí okresu Obec	Narození čsl. státních příslušníků		Ze 100 osob mezinárodně působící státní lidu z r. 1930	
	1930	1932	1930	1932		1930	1932	1930	1932
Okres Brno-venkovský									
Brno-venkov	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Okres Třebíčský									
Třebíč	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Třebíč-město	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Třebíč-venkov	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Okres Vyškovský									
Vyškov	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Vyškov-město	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Vyškov-venkov	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Okres Znojmský									
Znojmo	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Znojmo-město	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Znojmo-venkov	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Politický okres Součástí okresu Obec	Narození čsl. státních příslušníků		Ze 100 osob mezinárodně působící státní lidu z r. 1930		Politický okres Součástí okresu Obec	Narození čsl. státních příslušníků		Ze 100 osob mezinárodně působící státní lidu z r. 1930	
	1930	1932	1930	1932		1930	1932	1930	1932
Okres Brno-venkovský									
Brno-venkov	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Okres Třebíčský									
Třebíč	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Třebíč-město	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Třebíč-venkov	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Okres Vyškovský									
Vyškov	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Vyškov-město	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Vyškov-venkov	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Okres Znojmský									
Znojmo	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Znojmo-město	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Znojmo-venkov	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Politický okres Součástí okresu Obec	Narození čsl. státních příslušníků		Ze 100 osob mezinárodně působící státní lidu z r. 1930		Politický okres Součástí okresu Obec	Narození čsl. státních příslušníků		Ze 100 osob mezinárodně působící státní lidu z r. 1930	
	1930	1932	1930	1932		1930	1932	1930	1932
Okres Brno-venkovský									
Brno-venkov	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Okres Třebíčský									
Třebíč	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Třebíč-město	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Třebíč-venkov	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Okres Vyškovský									
Vyškov	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Vyškov-město	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Vyškov-venkov	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Okres Znojmský									
Znojmo	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Znojmo-město	1272	1272	0	0	17 180	17 180	0	0	17 180
Znojmo-venkov	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Příloha č. 8 – Výsledky sčítání lidu z roku 1930.
Zdroj: SOkA Olomoucký Okresní úřad, fond M1 – 3 Okresní úřad 1850–1945, karton číslo 36, inv. č. 323.

Příloha č. 9 – Vzor sčítacího archu. Zdroj: Deutsches Volksblatt, 29. 2. 1930, s. 7.

Okresní úřad Olomouc-venkov.

Čís.....

V Olomouci dne .....1933.

P.T.

.....

v

Podle všeobecného sčítání lidu provedeného v roce 1930 stal se soudní okres olomoucký okresem jednojazyčným, vykazuje méně než 20 procent státních občanů jiného jazyka než jazyka státního.

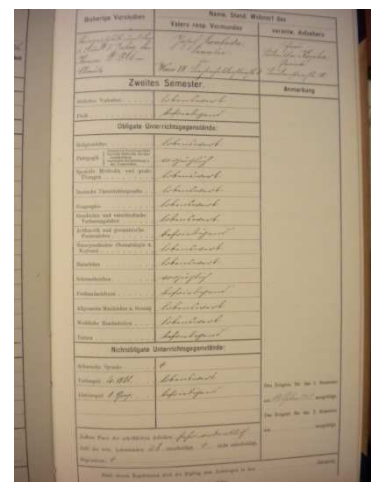
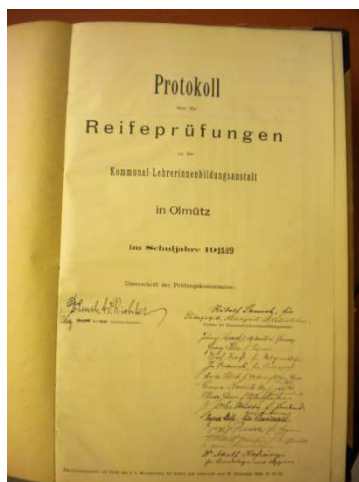
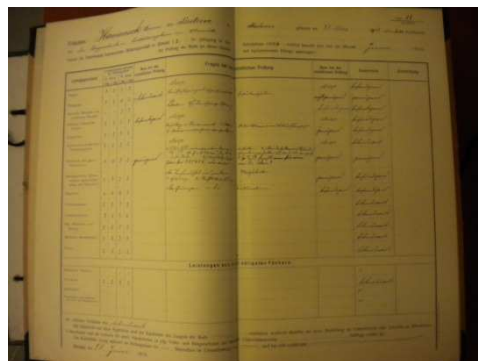
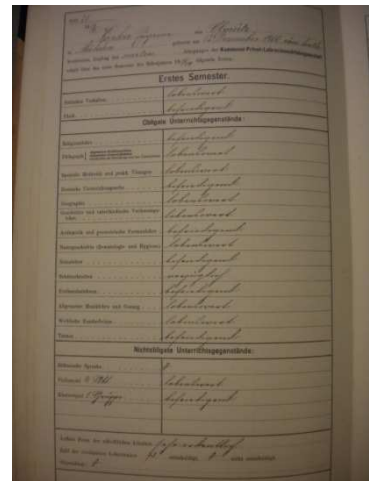
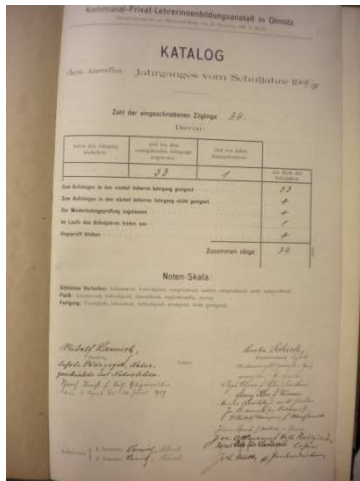
Ve smyslu vládního nařízení k jazykovému zákonu ze dne 3/2.1926, Sb.z.a nař.č.17, díl I, hlava I.čl.1. odst.2 jest úřad povinen a oprávněn přijímat podání j_e_n ve státním, oficiálním jazyku proto, poněvadž se naň nevztahují výjimečná ustanovení hlavy III.a článku 41.cit.zákona.

Vracím Vám proto dne ..... zde pod č.j..... podanou žádost sepsanou v jazyku německém s .... přílohou k opravě této formální vady, to jest k sepsání v jazyku státním a souvředložení do 5 dnů.

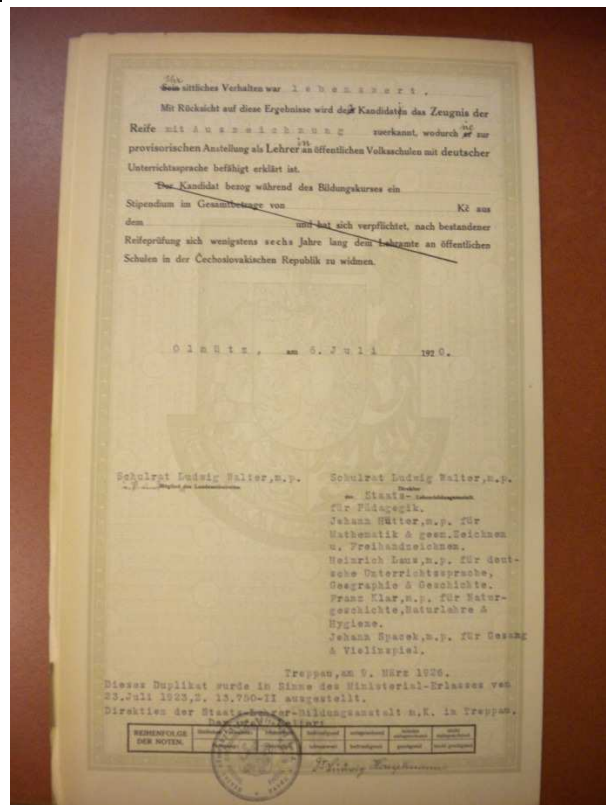
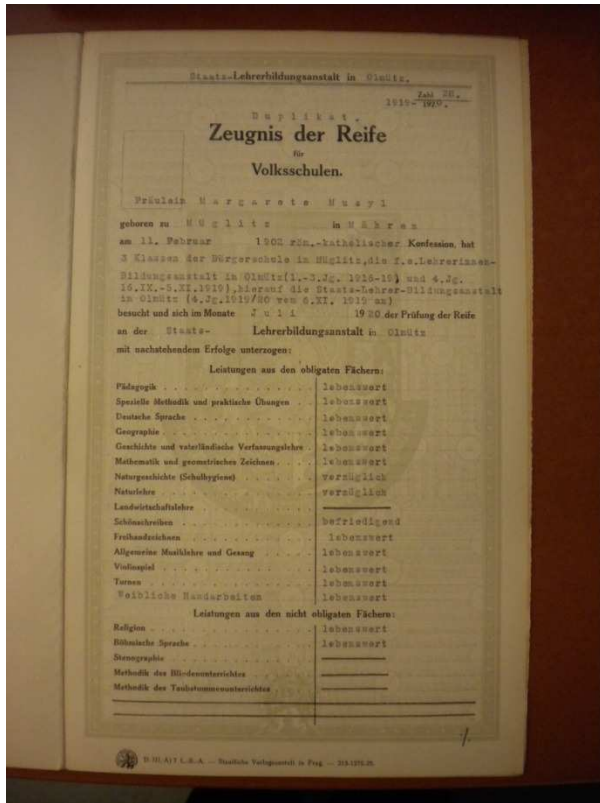
Okresní hejtman:

Příloha č. 10 – Vzor formuláře požadující podání žádosti v českém jazyce.

Zdroj: SOkA Olomouc Okresní úřad, fond M1 – 3 Okresní úřad 1850–1945, karton číslo 36, inv. č. 323.

Příloha č. 11 – Ukázka katalogu studujících „Kommunal-Privat-Lehrerinnen-Bildungsanstalt“ protokolu maturitní zkoušky.
Zdroj: SOkA Olomouc, fond M5 – 33 Německý učitelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, karton číslo 34.

Příloha č. 12 – Ukázka vysvědčení Německého učitelského ústavu v Olomouci.

Zdroj: SOkA Olomouc, fond M5 – 33 Německý učitelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, karton číslo 34.

Překlad.

ČESKÁ ŠKOLNÍ SPRÁVA
V BRNĚ

Brünn, dne 22. Juli 1925.

Z. 4 3 5 2 2

Olmütz, deutsche Staatslehrerbildungs-
anstalt, Liquidierung der Anstalt mit
31. August 1925.

Der Direktion
der deutschen Staatslehrerbildungsanstalt
in
O l m ü t z .

In Ergänzung und teilweiser Abänderung des Erlasses vom 30. Juni 1923, Z. 79.267-II/ intimiert mit dem h.a.Erl.vom 6. Juli 1923, Z. 30929/ trifft das Ministerium für Schulwesen und Volkskultur folgende Verfügungen :

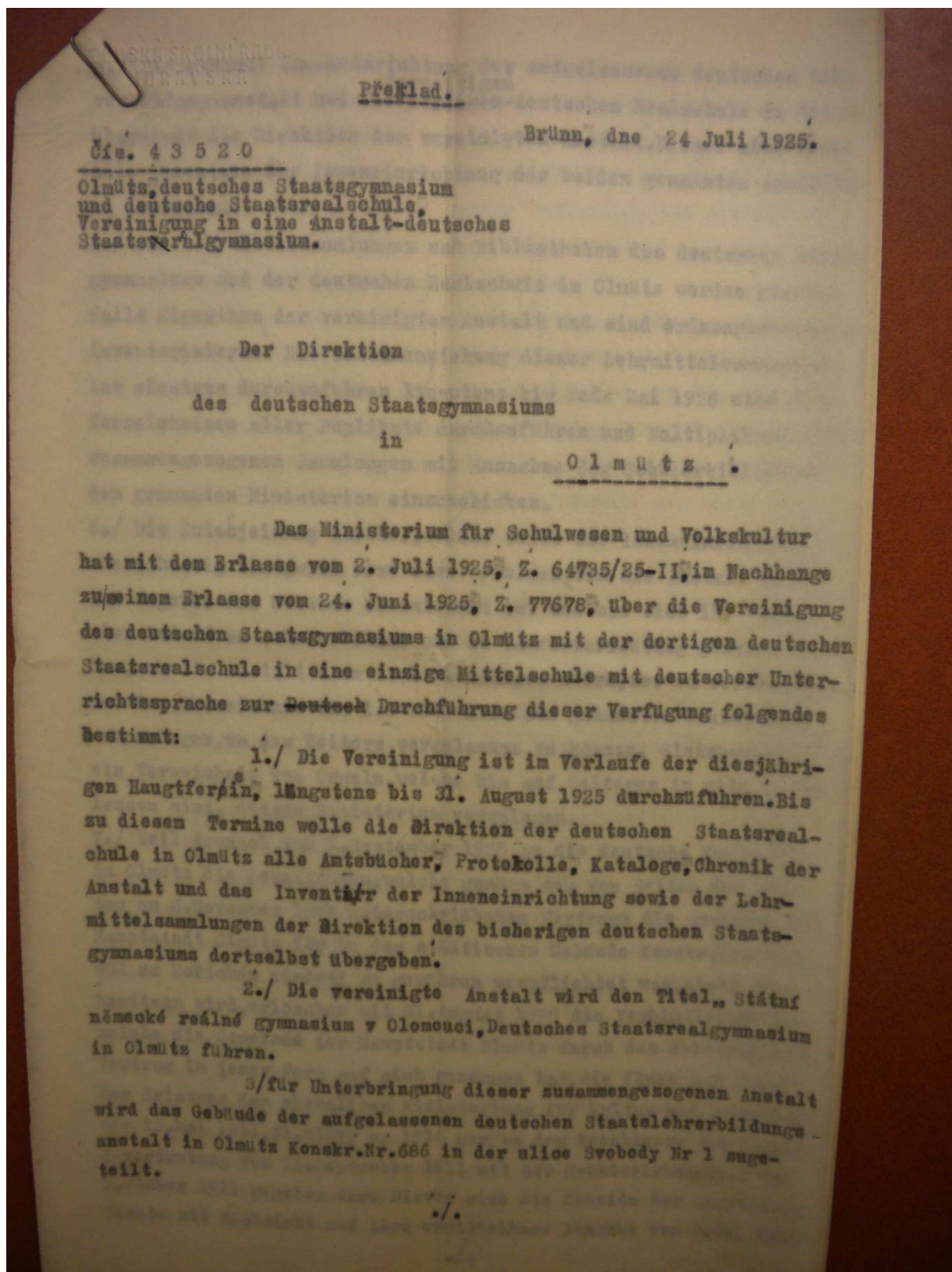
1/Es wird bewilligt, dass 23 männliche und weibliche Zöglinge des dritten Jahrganges der deutschen Staatslehrerbildungsanstalt in Olmütz im Schuljahre 1925/26 als Zöglinge des vierten Jahrganges der deutschen Staatslehrerbildungsanstalt in Troppau aufgenommen werden, wenn sie sonst den vorgeschriebenen Bedingungen entsprechen sollten. Ebenso wird auch bewilligt, dass die Zöglinge Helmut Meissner, Wilhelm Pelinka und Eduard Schneider aus demselben Jahrgang derselben Anstalt unter denselben Bedingungen auf ihr ^{Anwesen} ~~Anwesen~~ als Zöglinge des IV. Jahrganges der deutschen Staatslehrerbildungsanstalt in Brünn im Schuljahre 1925/26 aufgenommen werden.

2./Jene männlichen und weiblichen Zöglinge des vierten Jahrganges der deutschen Staatslehrerbildungsanstalt in Olmütz, die bei den Reifeprüfungen im Sommertermine 1925 auf zwei Monate oder ein Jahr reprobiert wurden, haben sich einer neuerlichen Prüfung an der deutschen Staatslehrerbildungsanstalt in Troppau zu unterziehen.

3/ Alle Kataloge, Protokolle, das Archiv und die Chronik der aufgelassenen deutschen Staatslehrerbildungsanstalt in Olmütz übernimmt die Direktion der deutschen Staatslehrerbildungs-

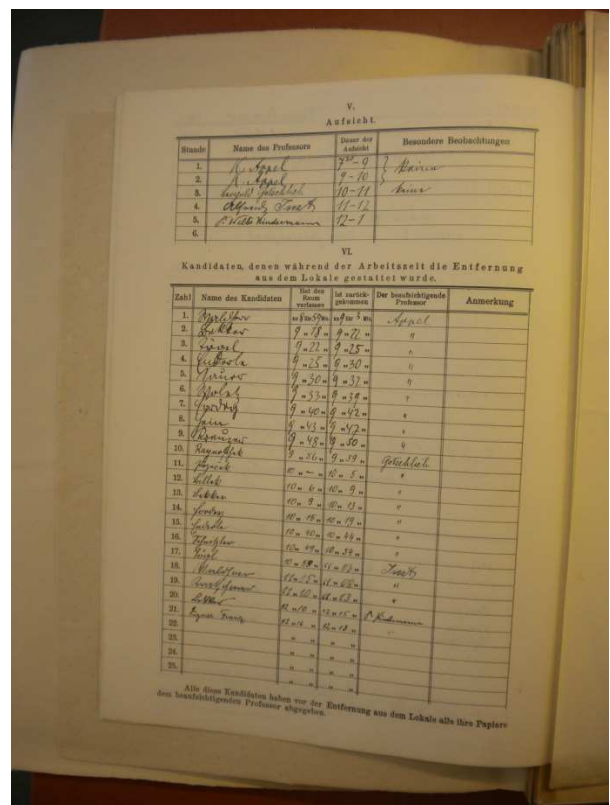
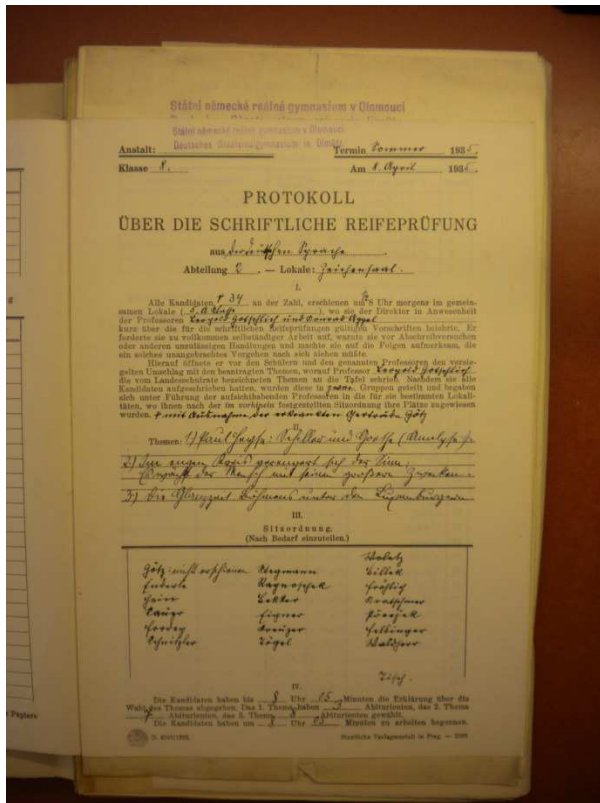
Příloha č. 13 – Oznámení o zrušení Německého učitelského ústavu v Olomouci.

Zdroj: SOKA Olomouc, fond M5-33 Německý učitelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, karton číslo 83.

Příloha č. 14 – Oznámení o včlenění Německého státního gymnázia do Německého státního reálného gymnázia.

Zdroj: SOKA Olomouc, fond M5 – 33 Německý učitelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, karton číslo 83.

Příloha č. 15 – Ukázka protokolu písemné maturitní zkoušky na Státním německém reálném gymnáziu v Olomouci.
 Zdroj: SOkA Olomouc, fond M5 – 34, Německé gymnázium Olomouc, karton číslo 100.

ANOTACE

Název práce: Německé menšinové školství na Olomoucku 1918–1938.

Příjmení a jméno autora: Mgr. Gabriela Medved'ová

Obor: Pedagogika

Školitel: Prof. PhDr. František Mezihorák, CSc., Dr. h. c.

Pracoviště: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Počet stran: 189

Rok obhajoby: 2011

Klíčová slova: vývoj, německé menšinové školství, první Československá republika, komunální volby, sčítání lidu, systém československého školství, regionální tisk, boj německé menšiny, zachování

Resumé:

Disertační práce je zaměřena na vývoj a fungování německého menšinového školství v Olomouci a okolních obcích v období let 1918–1938. Uvedené regionální téma je zasazeno do společensko-politického kontextu první Československé republiky, který přímo ovlivňoval další směřování německého školství v Olomouci a blízkém okolí (tj. komunální volby 1919, 1923, 1927, 1932 a 1938, vytvoření tzv. Velké Olomouce v roce 1919 a sčítání lidu v roce 1921 a 1930). V této souvislosti je v práci v obecné rovině postizen stav a směřování školství inkriminovaného období (čelní představitelé MŠANO, nové role učitele a žáka v procesu vzdělávání, systém československého školství apod.) včetně zmínky o tzv. zvláštním školství na Moravě. Na základě dochovaných archivních materiálů a dobového regionálního tisku je zmapován nejen stav a každodenní záležitosti německého menšinového školství v Olomouci, ale také boj německé menšiny o jeho zachování.

ANNOTATION

Name of the work: German minority education in Olomouc and surrounding villages in the years 1918 – 1938

First and last name of the author: Mgr. Gabriela Medved'ová

Field: Pedagogy

Tutor: Prof. PhDr. František Mezihorák, CSc., Dr. h. c.

Workplace: Faculty of Education, Palacký University Olomouc

Overall number of pages: 189

Year of defense: 2011

Keywords: development, German minority education, first Czechoslovak Republic, municipal elections, population census, system of Czechoslovak education, regional press, the fight of German minority, preservation

Summary:

The dissertation work is focused on the development and functioning of German minority education in Olomouc and surrounding villages in the years 1918 – 1938. Mentioned regional topic is placed in the social-political context of the first Czechoslovak Republic which directly influenced further orientation of German education in Olomouc and near surroundings (i.e. municipal elections 1919, 1923, 1927, 1932, 1938, creating of so called Big Olomouc in 1919 and population census in 1921 and 1930). In this work in this context there is expressed the state and direction of education in incriminated period (leaders MŠANO, new roles of teacher and student in the education process, system of Czechoslovak education etc.) including the mention of so called special education in Moravia. Based on existing archive materials and contemporary regional press (Mährisches Tagblatt, Deutsches Volksblatt und Olmützer Blätter) not only the state and everyday matters of German minority education in Olomouc are recorded but also the fight of German minority for its preservation.

ANNOTATION

Titel der Dissertation: Deutsches Minderheitenschulwesen in Olomouc und der unmittelbaren Umgebung 1918–1938.

Vorname und Familienname des Autors: Mgr. Gabriela Medved'ová

Fachrichtung: Pädagogik

Tutor: Prof. PhDr. František Mezihorák, CSc., Dr. h. c.

Arbeitsplatz: Pädagogische Fakultät, Palacký-Universität in Olomouc

Die Zahl der Seiten: 189

Das Jahr der Abschließung: 2011

Schlüsselwörter: die Entwicklung, deutsches Minderheitenschulwesen, Erste Tschechoslowakische Republik, die Kommunalwahlen, die Volkszählung, das System des tschechoslowakischen Schulwesens, die Regionalpresse, der Kampf der deutschen Minderheit um die Erhaltung

Resumé:

Die Dissertation stellt dar, wie sich das deutsche Minderheitenschulwesen in Olomouc und der unmittelbaren Umgebung 1918-1938 entwickelte, wie es funktionierte, und welche Probleme sich dabei ergaben. Das Thema ist in den gesellschaftlich-politischen Kontext der Tschechoslowakischen Republik eingesetzt, der direkt die weitere Ausprägung des deutschen Schulwesens in Olomouc und der naheliegenden Umgebung beeinflusst hat (d.h. durch die Kommunalwahlen 1919, 1923, 1927, 1932 und 1938, die Schaffung von Groß-Olmütz im Jahre 1919 und die Ergebnisse der Volkszählungen in den Jahren 1921 und 1930). In diesem Zusammenhang ist in allgemeinen Grundzügen auch der Zustand und die Entwicklung des Schulwesens während der zwanzigjährigen Existenz der ČSR dargestellt (die leitenden Personen des Ministeriums für Schulwesen, neue Rollen der Lehrer und Schüler im Erziehungsprozess, das System des tschechoslowakischen Schulwesens). Ein Kapitel wird ist auch der Problematik des Sonderschulwesens in Mähren gewidmet.

Aufgrund der erhaltenen Archivalien und der Regionalpresse (Mährisches Tagblatt, Deutsches Volksblatt und Olmützer Blätter) sind der Zustand und die alltäglichen Angelegenheiten des deutschen Minderheitenschulwesens in Olomouc detailliert erfaßt. In diesem Zusammenhang wird auch das Bemühen der deutschen Minderheit um die Erhaltung ihres Schulwesens im ursprünglichen Zustand vor 1918 geschildert.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Mgr. Gabriela Medved'ová

**Německé menšinové školství na Olomoucku
1918–1938**

Autoreferát k disertační práci

Olomouc 2011

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Autorka: Mgr. Gabriela Medved'ová

Název disertační práce: **Německé menšinové školství na Olomoucku 1918–1938**

Obor: Pedagogika (zaměření na didaktiku společenských věd)

Školitel: Prof. PhDr. František Mezihorák, CSc., Dr.h.c.

Oponenti: *Doc. PhDr. Iva Jedličková, CSc. (Pedagogická fakulta UHK v Hradci Králové)*
Univ.-Prof. Dr. phil. Herwig Baier (Ludwig-Maxmilians-Universität München)

Místo a termín obhajoby: PdF UP v Olomouci.....

Místo, kde bude práce vystavena: PdF UP v Olomouci

Olomouc 2011

Německé menšinové školství na Olomoucku 1918–1938

Mgr. Gabriela Medved'ová

Cílem disertační práce je – na příkladu vývoje německého školství v Olomouci v období existence první Československé republiky – přispět k pochopení koexistence Čechů a Němců, která na sklonku 30. let minulého století dospěla k tragickému vyústění, což se negativně projevilo v soužití obou národů i v následujícím dějinném období. Disertační práce se na příkladu vývoje německého školství na Olomoucku rovněž snaží o co nejautentičtější ilustraci křehkosti a komplikovanosti česko-německých vztahů v rámci multikulturní společnosti. S tím úzce souvisí otázky nutnosti respektu k právům národnostních menšin, které byly aktuální v inkriminovaném období let 1918–1938, a jejich do značné míry negativní dopad na oblast školství první Československé republiky.

Olomouc byla do roku 1918 převážně německým městem. V čele radnice stáli němečtí představitelé, ve městě fungovalo množství německých hospodářských a společenských institucí včetně nejrůznější typů škol. Avšak proklamace nezávislosti Československa dne 28. října 1918 začala proměňovat uvedený ráz města.

Po konstituování samostatného československého státu se Němci stali fakticky ze dne na den národnostní menšinou, která však měla zajištěna rozsáhlá práva, jejichž výrazem byl např. jazykový zákon z roku 1920. Je obecně známo, že nově „mladý“ československý stát musel řešit nemálo problémů, především národnostních a hospodářských. A právě národnostní otázka zatěžovala sféru školství značným způsobem. Tato skutečnost vedla k tomu, aby byl v disertační práci na pozadí společenskopolitické atmosféry první Československé republiky sledován vývoj německého menšinového školství v Olomouci.

Z geografického hlediska je práce limitována na území tzv. Velké Olomouce, která vznikla v roce 1919 připojením sousedních obcí (Hodolany, Bělidla, Pavlovičky, Chválkovice, Černovír s klášterem Hradisko, Lazce, Hejčín, Řepčín, Neředín, Nová Ulice, Povel, Nové Sady a Nový Svět) k vnitřnímu městu.

Předkládaná disertační práce je rozdělena do tří na sebe navazujících částí. Pro pochopení fungování a vývoje německého menšinového školství v Olomouci a okolí je v první řadě nezbytné popsat nejen okolnosti vzniku Československa, ale i dobovou atmosféru ve městě samotném. Z tohoto důvodu se první část zaměřena dění v olomoucké komunální politice (tj. předání moci do rukou Čechů v roce 1918 a volbami do zastupitelstva města v letech 1919, 1923, 1927, 1932 a 1938).

Němci si byli vědomi, že svou kulturu, jazyk a školství zachovají v nezměněné podobě pouze v tom případě, že se budou v co největším počtu podílet na správě města. S tím souvisela i účast německých voličů v komunálních volbách. Jejich záměru udržet původní počet škol (stav před rokem 1918) však bránila i údajná zkreslení počtu německých obyvatel při sčítání lidu (realizované v roce 1921) v důsledku „účelového“ vytvoření tzv. Velké Olomouce (v roce 1919)⁶⁵.

---

⁶⁵ S německým školstvím v Olomouci právě sčítání lidu v roce 1921 velmi úzce souvisí. Německým regionálním tiskem považováno za zmanipulované v prospěch Čechů. Druhému sčítání

V druhé části práce jsou uvedeny nejdůležitější milníky směřování školství po vzniku ČSR (Zákon o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávajících ze 3. dubna 1919 č. 189/Sb. z. n. tzv. menšinový zákon, Zákon z 23. května 1919 č. 247/Sb. z. a n., „*jímž se upravují služební příjmy a výslužné učitelstvu na veřejných školách obecných a občanských (měšťanských)*“, tzv. zákon paritní a jeho následné zrušení zákonem z 21. prosince 1921 č. 495/Sb. z. a n. a Zákon z 13. července 1922 č. 226/Sb. z. a n., „*jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských*“, tzv. malý školský zákon). V tomto kontextu považujeme za nezbytné zmínit vliv osobností, které stály v čele Ministerstva školství a národní osvěty a významným způsobem se podílely na směřování československého školství. Opomenuta nebyla zmínka o postavení a úkolech učitele a žáka v novém státě ve výchovně vzdělávacím procesu, jakož i nejdůležitější úkoly obecného, měšťanského a středního školství v ČSR. V této souvislosti je zároveň do textu zakomponována zmínka související s problematikou tzv. zvláštního školství na Moravě a také mateřských škol. V období mezi léty 1918–1938 zaznamenalo zvláštní školství v ČSR pozoruhodný nárůst. Nejprve se pouze o jednotlivé třídy a později i samostatné školy, a to včetně ústavů věnujících se péči tělesně či duševně hendikepovaným dětem.

K uvedenému je třeba ještě dodat, že se české a slovenské školství do roku 1918 rozvíjelo zcela odlišně. Bylo tedy nutné nalézt odpovídající rovnováhu ve výuce a výchově jak v českých zemích, tak i na Slovensku a v neposlední řadě i na Podkarpatské Rusi. Záhy po konstituování nového státu se proto objevily zřetelné tendence ke sjednocení obou značně odlišných systémů školství. Navíc zde ještě existoval další, do značné míry autonomní systém, a sice školství největší národnostní menšiny v ČSR – Němců. Obecně lze konstatovat, že systém obecných a měšťanských škol, který v českých zemích existoval do roku 1918, byl politickou garniturou nového státu postupně rozšiřován a reformován. V roce 1880 byla ustavena *Ústřední Matice školská*, která výrazně preferovala české školy (jejichž počet se zvýšil a odpovídal národnostnímu složení obyvatelstva) oproti školám německým, které se v novém státě staly školami s menšinovými. Tento případ nastal rovněž v Olomouci. Místní německá publicistika mluvila přímo o české „loupeži“ (Schulraub) německých škol, preferování škol českých a „násilném počestování“ (gewaltsame Tschechisierung) Olomouce (resp. jejího německého společenského a kulturního prostředí včetně původního obyvatelstva), a tím nedodržování ústavou zaručených práv na výuku a výchovu v mateřském jazyce.

---

lidu byl v německém tisku *Mährisches Tagblatt* a *Deutsches Volksblatt* věnován poměrně široký prostor. Týdeník *Deutsches Volksblatt*, v němž 15. října 1930 vyšel článek s názvem „*Die Bedeutung der bevorstehenden Volkszählung für das Sudetendeutschum*“, ve kterém důrazně upozorňoval své čtenáře na to, že se jako Němci mají hlásit bezvýhradně k německé národnosti. *Deutsches Volksblatt* argumentoval obdobně jako olomoucký *Mährisches Tagblatt* při sčítání lidu v roce 1921. Například, že důvodem sčítání nejsou pouze statistická data pro vědecké účely, ale především hrají poměrně významnou roli, zvláště v tak mnohonárodnostním státě, „*jakým Československo bezesporu je*“. Deník zdůrazňoval především důležitost uvést řádně národnost obyvatel, protože sčítání tak udává oficiální čísla o „síle“ jednotlivých národností v Československu. Lze tím, dle deníku, předejít údajným pokusům o asimilaci části Němců s většinovou populací ČSR. Výsledek sčítání byl rovněž vnímán jako důležitý pro další prosazování základních požadavků Němců ve školství a v kultuře. V závěru článku apeloval na to, že přihlásit se k německé národnosti je povinností každého, kdo používá němčinu jako svou mateřštinu (srov. *Deutsches Volksblatt*, 15. 11. 1930, s. 1).

Důležitý moment ve vztahu k národnostním menšinám v ČSR představovala Ústava schválená dne 29. 2. 1920, v níž byla mj. zřetelně formulována práva menšin. Z velkého množství zákonů ke školství vydaných po vzniku Československa měl z národnostního hlediska největší význam tzv. menšinový zákon, jehož oficiální název zněl *Zákon o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích* (zákon č. 189/19 Sb. z. a n., schválen již 3. dubna 1919 – tj. rok před přijetím Ústavy)⁶⁶. Německá menšina v ČSR označila tento tzv. Menšinový zákon za nerespektování kulturních práv druhého národa a za výraz popírání práv národnostní menšiny (srov. Kasper, 2006, s. 38–39). Příčinou těchto výhrad byla skutečnost, že dle Menšinového zákona mohly být totiž menšinové školy zřizovány i pro nižší počet žáků, což bylo v oblastech s převahou německého obyvatelstva (rovněž Olomouc a jeho nejbližší okolí) chápáno jako pokus o likvidaci německého školství a tím i kultury. Němci vnímali zřizování českých menšinových škol v jazykově uzavřených oblastech osídlených z velké většiny německým obyvatelstvem jako součást „*velkého plánu jejich počesťování*“ (srov. Keil at al., 1967, s. 85). K těmto, nutno podotknout, že částečně oprávněným obavám Němců, přispěl poslanec Rudolf Bechyně, který ve svém prohlášení uvedl: „*In 20 bis 25 Jahren müssen die von Deutschen bewohnten Gebiete so mit Tschechen durchsetzt sein, daß man von einem geschlossenen Sprachgebiet nicht mehr sprechen kann, und die Zahl der Deutschen muß so weit verringert sein, daß sie keine Gefahr mehr bilden*“ (srov. Keil at al., 1967, s. 85). Lze konstatovat, že žádný ze zákonů nezatížil česko-německé vztahy jako inkriminovaný zákon menšinový. Je nutné zároveň doplnit, že v Olomouci a jiných německých městech a oblastech byla také příležitost zřizovat české menšinové školy tím způsobem, že němečtí úředníci byli propuštěni či posláni na Slovensko a na jejich místa byli dosazeni úředníci čeští (srov. Keil at al., 1967, s. 85).

Ve třetí části disertační práce je na základě dochovaných archivních materiálů a dobového regionálního tisku popisován stav a každodenní záležitosti německého menšinového školství v Olomouci. Je zřejmé, že po vzniku ČSR ztratily německé školy v Olomouci své „privilegované“ postavení a v rámci nového státu se staly školami „menšinového charakteru“. Navzdory této skutečnosti si německé školství zachovalo svůj význam. V tomto ohledu je důraz kladen na především na zachycení uceleného vývoje jednotlivých německých škol všech typů a stupňů sledovaného období. Pro ilustraci vývoje školství v kontextu převážně německé Olomouce je v disertační práci nejprve zařazen krátký historický exkurz do poloviny 19. století, kdy na území města neexistovaly žádné české školy. Důležitým zdrojem informací

---

⁶⁶ Upravoval postup při zřizování nových národních škol a rozšiřování škol o další třídy, případně při jejich rušení. Veřejná obecná škola národní mohla být založena v každé obci, kde žilo alespoň 40 dětí (podle tříletého průměru), pro které nebyla v obci škola s jejich mateřským vyučovacím jazykem. Zákon povoloval i výjimky – založení školy s nižším počtem dětí než 40. Občanská (tak začaly být za první republiky nazývány měšťanské školy; my však zůstaneme u tradičního názvu – měšťanské, který ostatně od roku 1935 – zákonem o újezdních školách měšťanských – opět vrátil) menšinová škola mohla být podle tohoto zákona zřízena v místě, kde obecnou školu navštěvovalo alespoň 400 dětí ze školní obce. Nové menšinové školy byly vyňaty z pravomoci místních školních rad, byly zřízeny samostatné inspektoráty, jejich náklady platil stát a v roce 1921 byly menšinové školy postátněny vůbec. Zákon č. 189/19 Sb. z. a n. také umožňoval vyvlastnění budov pro tyto školy, případně pozemků pro jejich stavbu, a místností pro ubytování učitelů. Veškeré menšinové školství (oficiální název těchto škol od roku 1921 zněl – *státní školy národní*) bylo pod přímým dohledem státní správy, rozhodující instancí pro jejich budování a rušení se staly zemské školní rady, případně jejich předsedové (srov. Trapl, 2003, s. 110–111).

se stal především regionální německý tisk, který sehrál jednu z nejdůležitějších rolí ve snaze o zachování německé identity v Olomouci, která byla úzce provázána s fungováním německého školství ve městě.

Primární zdroj informací o německém školství představují zejména fondy Státního okresního archivu Olomouc, v němž jsou dochovány jak třídní knihy, třídní katalogy a spisy různého charakteru, které vypovídají o každodenních provozních a personálních záležitostech jednotlivých německých škol v Olomouci, resp. i školství obecně v kontextu celostátním, tak i o politicko-spoločenském dění, které do značné míry ovlivňovalo procesy výchovy a vzdělávání 1918–1938.

K významným a v mnoha ohledech stěžejním zdrojům informací pro ilustraci společenskopolitické atmosféry Československa a jejího vlivu na vývoj německého školství v Olomouci z pohledu německé menšiny patří německé regionální tiskoviny *Mährisches Tagblatt*, *Deutsches Volksblatt*, z pozdějšího období je nutné zmínit tzv. krajanský občasník vydávaný od roku 1952 ve Spolkové republice Německo *Olmützer Blätter*. Pro svou autenticitu dokreslují tyto tiskoviny vnímání a reakce Němců na vznik Československa, ve kterém se náhle stali menšinou. Jejich pochopitelné negativní pocity po vzniku Československé republiky se mnohdy projeví také v tendenční a agresivní rétorice místního německého tisku.

Nejzajímavějším archivním dokumentem vypovídajícím o aktuálním stavu německého menšinového školství v Olomouci patří *Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz*. Dne 15. června 1919 se v Olomouci konaly obecní volby, ze kterých vzešlo 26 správních komisí a výborů, mezi nimi i *český a německý školský výbor* (srov. *Mährisches Tagblatt*, 4. 7. 1919, s. 4–5). Jeho téměř dvacetileté působení v Olomouci dokládá právě výše zmíněná kniha protokolů. První zápis z jednání výboru je datován 21. zářím 1921, poslední zasedání se konalo 30. srpna 1938. *Německý školský výbor* sestával z předsedy a deseti členů. Od roku 1921 se předsedou se stal první český starosta sociální demokrat JUDr. Karel Mareš, kterého od 20. prosince 1923 vystřídal v této funkci jeho nástupce v úřadu národní demokrat dr. Richard Fischer. Jednání výboru se konala nepravidelně podle potřeby. Např. v roce 1925 se výbor sešel pouze dvakrát, zatímco v jiných letech průměrně až osmkrát ročně (např. v roce 1933).

Dle sčítání lidu z roku 1910 žilo v Olomouci 8030 Čechů a 13 253 Němců. V roce 1921 to však bylo již 39 213 Čechů a 15 815 Němců. Ačkoli německý tisk spustil štvavou kampaň obviňující sčítací komisaře z manipulace s čísly, statistické tabulky vykazují jednoznačný úbytek německého obyvatelstva na území města. K navýšení počtu českého obyvatelstva výrazným způsobem přispělo připojení sousedních obcí a vytvoření tzv. Velké Olomouce v roce 1919. Místní německé obyvatelstvo se tímto krokem cítilo ohroženo, neboť bylo zřejmé, že jeho početní stav je přímo spojen s účastí na rozhodovacích procesech v městském zastupitelstvu, a tím i s možností ovlivňovat záležitosti ve svůj prospěch. Olomoucký německý tisk varoval před počesťováním města, které vedlo ve svém důsledku k potlačování kulturních práv Němců, používání mateřštiny ve styku s úřady a přeměně původně německých škol v české. V této souvislosti je nutno připomenout, že někteří přispěvatelé regionálního německého tisku poukazovali na skutečnost, že za daný stav si někteří olomoučtí Němci leckdy mohou sami. Upozorňovali na fakt, že mnozí němečtí mistři řemesla neměli přijímat české učně, v zemědělství a ve státních institucích (tj. na poštách, úřadech, železnici,

na soudech apod.) měli být Češi zaměstnáváni pouze v omezeném počtu. Byly zaznamenány případy, kdy se při sčítání lidu přihlásili někteří Němci k české národnosti.

Faktem ale zůstává, že v prvních letech po skončení první světové války nastal úbytek žáků jak na českých, tak i na německých obecných a měšťanských školách. Příčinou byla např. menší porodnost, vysoká kojenecká úmrtnost spojená s potravinovým nedostatkem poválečných let, ale i nízká docházka dětí do školy.

Postupně však české olomoucké obecné a měšťanské školy zaznamenaly nárůst žáků (ve školním roce 1918/1919 činil počet žáků 4244, ve školním roce 1927/1928 již 4517 žáků). S tím souvisel prudký rozvoj výstavby českých obecných a měšťanských škol. Zatímco do roku 1918 existovala v Olomouci jediná česká veřejná obecná a měšťanská škola, ve školním roce 1927/1928 lze na území Velké Olomouce nalézt 21 obecných a 12 měšťanských škol.

Německé školství oproti tomu vykazovalo zcela opačnou tendenci. Zatímco ve školním roce 1918/1919 navštěvovalo německé olomoucké obecné a měšťanské školy 2868 žáků, o deset let později to bylo jen 1332. S tímto souvisela i redukce počtu německých obecných a měšťanských škol. Ve školním roce 1918/1919 existovalo na území Olomouce 13 německých obecných a 4 německé měšťanské školy, ve školním roce 1927/1928 se počet obecných škol snížil na 9 a měšťanských škol na 4. Důvodem byl často zmiňovaný nepříznivý demografický vývoj, stěhování rodin německých úředníků, kteří nechtěli nebo nemohli složit jazykovou zkoušku z českého jazyka, ale také častá převelení německých důstojníků k jiným posádkám v méně atraktivních oblastech Československa. Svou roli sehrával i strach rodičů (ze ztráty zaměstnání nebo znemožnění dalšího kariérního postupu), kteří nejednou podleli nátlaku českých zaměstnavatelů, kteří požadovali, aby své děti posílali do českých škol. V této souvislosti je nutné připomenout, že české školy navštěvovaly i děti ze smíšených manželství. Obdobný nepříznivý vývoj zaznamenala i oblast německého středního školství.

Velmi citlivým problémem, který se promítl do vzájemného soužití olomouckých Čechů a Němců se stalo rušení a případný přesun zbytku německých tříd do leckdy hygienicky nevyhovujících budov. Většinou se tak dělo před začátkem školního roku nebo v jeho průběhu a nejednou bylo spojeno se stavebními úpravami nových vyučovacích prostor. Děti tak byly při výuce, alespoň zpočátku, ve školách vystavovány hluku a prašnému prostředí. Z tohoto důvodu musela být často i na několik dnů či týdnů přerušena výuka, což se posléze částečně odráželo v chybějících vědomostech žáků, poněvadž se nestačila probrat učební látka určená pro daný ročník. Slučování škol a přesuny tříd měly za následek i to, že žáci museli vážit delší cestu do školy, a to mnohdy přes frekventované ulice.

Rušení německých olomouckých škol a následné slučování tříd představovalo výrazný sociální problém pro německé učitele. Z tohoto důvodu mnoho (i tzv. definitivních) učitelů ztratilo práci a jen obtížně nacházelo nové uplatnění ve svém oboru. Také zkušení učitelé důchodového věku byli v důsledku tohoto vývoje nuceně posíláni do penze, aby uvolnili místo propuštěným kolegům.

Výrazným prvkem v boji proti rušení německých škol se stali rodiče žáků a studentů těchto vzdělávacích institucí. Pravidelně se setkávali na velkých shromážděních především v tělocvičně *Turnvereinu*, na kterých sepisovali protestní dopisy adresované městské radě, anebo svou nespokojenost se školskou politikou místních úřadů vyjadřovali demonstracemi v ulicích.

Na každé škole byly zřízeny tzv. *rodičovské rady*, které sloužily jako prostředník v lepší spolupráci mezi rodinou a školou. Nežřídka se stávalo, že rodiče německých žáků a studentů nejednou poukazovali na nedbalou práci učitelů a snažili se různými stížnostmi zlepšit prostředí a úroveň výuky svých dětí.

I přes tento nepříznivý stav byly zbývající olomoucké německé obecné, měšťanské a střední školy poměrně slušně vybaveny pomůckami pro výuku, sbírkami přírodnin a školními knihovnami. Jedním z negativních rysů však bylo to, že málo škol mělo vlastní tělocvičnu. Také školní zahrady v městských školách leckdy chyběly. Obecné, měšťanské nebo střední školy přemístěné ze svých původních školních budov do náhradních prostor se velmi často taktéž potýkaly s nedostatkem místností pro uložení pomůcek, kabinetů pro učitele, učeben pro výuku ručních prací, odborných předmětů (chemie, deskriptiva) nebo nevyhovující velikostí tříd. Pedagogické působení učitelů, studijní výsledky žáků i vzájemný lidský vztah mezi učiteli, rodiči a žáky byl v zápisech z tzv. vizitací na jednotlivých německých olomouckých školách hodnocen okresním školním inspektorem L. Beiglem převážně kladně.

Postoj německé menšiny ke stavu německého školství v Olomouci po roce 1918 nejlépe vystihuje stať bývalého obyvatele Olomouce dr. R. Zimpricha v německém občasníku *Olmützer Blätter* z roku 1978 „*Der Leidensweg des deutschen Schulwesens in Olmütz in der Ersten Tschechoslowakei*“. Ve své stati uvádí výčet počtu tříd, o které během 20 let (1918–1938) přišlo německé školství v Olomouci, a to na všech úrovních škol: „*In der inneren Stadt haben folgende Schulen zu bestehen aufgehört: die selbständige Knaben- und Mädchenschule, die vierklassige Übungsschule, zusammen 14 Klassen; ferner an der Knaben- Volks- und Bürgerschule eine Klasse; zusammen 15 Klassen. In den eingemeindeten Vororten verlor Neugasse fünf Klassen, Neretein büßte seine einklassige deutsche Volksschule vollständig ein (an deren Stelle trat eine zweiklassige tschechische Volksschule, für die jetzt gar ein Neubau für 1,8 Millionen Kronen errichtet werden soll, Neustift eine Klasse, Paulowitz drei Klassen, Salzergut eine Klasse, zusammen elf Klassen. Insgesamt betrug der Verlust im niederen deutschen Schulwesen in Olmütz 26. Klassen. Dazu kommt noch der Verlust der höheren Töcherschule im Elisabethinum, der Mädchenhandelschule, zweier Lehrbildungsanstalten und einer weiteren Mittelschule, die durch Zusammenlegung des Gymnasiums mit der Realschule zu einer Anstalt verlorenging, alles in allen in Olmütz allein 50 Klassen.*“ (srov. *Olmützer Blätter*, Februar 1978, s. 20–21). Tuto skutečnost srovnává s počtem českých škol všech typů, které vznikly do a po roce 1918 na území tzv. Velké Olomouce. Do roku 1918 se jednalo o 13 obecných a měšťanských škol, o deset let později jich bylo již 23. Jako velkou nespravedlnost vnímá autor i finanční výdaje na výstavbu českých škol v Olomouci v prvním desetiletí existence ČSR, které měly v součtu činit cca 15 miliónů Kč, zatímco pro německé školy byla vydána zanedbatelná částka 150 000 Kč.

V souhrnu lze konstatovat, že i přes mnohé, výše uvedené nepříznivé okolnosti si německé školství v období první Československé republiky dokázalo zachovat vysokou úroveň, o čemž mj. svědčí úspěšné začlenění vysídlených Němců v Rakousku a ve Spolkové republice Německo nejen do pracovního života, ale i do vzdělávacího procesu v uvedených státech.

Doufáme, že předkládaná publikace podstatných částí této disertace jak v češtině, tak i v němčině může být užitečná jak pro pedagogy a historiky, tak snad částečně i pro veřejnost českou a německou. Může tedy být drobným příspěvkem k pochopení složitosti česko-německých vztahů a k většímu vzájemnému porozumění v současnosti i budoucnosti.

Literatura:

KASPER, T. Školsko-politická diskuse v Československu v letech 1918–1933. In KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *Češi, Němci, Židé v národnostním Československu*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006, s. 27–44. ISBN 80-7372-134-1.

KEIL, T. *Die deutsche Schule in den Sudetenländern*, München: Verlag Robert Lerche, 1967. ISBN neuvedeno.

TRAPL, M. České menšinové školství v letech 1918 – 1938. *Národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2003, s. 110–116. ISBN 80-86101-70-3.

Noviny a časopisy:

Konstituierung der Gemeindevertretung von Gross-Olmütz, *Mährisches Tagblatt*, 4. 7. 1919, 41. Jahrgang, Nr. 151, s. 4–5.

Der Leidensweg des deutschen Schulwesens in Olmütz in der Ersten Tschechoslowakei, *Olmützer Blätter*, Februar 1978, 26. Jahrgang, Nr. 2, s. 20 – 21.

Die Bedeutung der bevorstehenden Volkszählung für das Sudetendeutschetum, *Deutsches Volksblatt*, 15. 11. 1930, 54. Jahrgang, Nr. 46, s. 1.

Archivní fond:

SOKA Olomouc Německý školní městský výbor Olomouc, fond M 5 – 9, Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz vom Sept. 1921 bis Ende 1938.

Abstract:

The dissertation work is focused on the development and functioning of German minority education in Olomouc and surrounding villages in the years 1918–1938. Mentioned regional topic is placed in the social-political context of the first Czechoslovak Republic which directly influenced further orientation of German education in Olomouc and near surroundings (i.e. municipal elections 1919, 1923, 1927, 1932, 1938, creating of so called Big Olomouc in 1919 and population census in 1921 and 1930). In this work in this context there is expressed the state and direction of education in incriminated period (leaders MŠANO, new roles of teacher and student in the education process, system of Czechoslovak education etc.) including the mention of so called special education in Moravia. Based on existing archive materials and contemporary regional press (Mährisches Tagblatt, Deutsches Volksblatt und Olmützer Blätter) not only the state and everyday matters of German minority education in Olomouc are recorded but also the fight of German minority for its preservation.

Kurzfassung:

Die Dissertation stellt dar, wie sich das deutsche Minderheitenschulwesen in Olomouc und der unmittelbaren Umgebung 1918-1938 entwickelte, wie es funktionierte, und welche Probleme sich dabei ergaben. Das Thema ist in den gesellschaftlich-politischen Kontext der Tschechoslowakischen Republik eingesetzt, der direkt die weitere Ausprägung des deutschen Schulwesens in Olomouc und der naheliegenden Umgebung beeinflusst hat (d.h. durch die Kommunalwahlen 1919, 1923, 1927, 1932 und 1938, die Schaffung von Groß-Olmütz im Jahre 1919 und die Ergebnisse der Volkszählungen in den Jahren 1921 und 1930). In diesem Zusammenhang ist in allgemeinen Grundzügen auch der Zustand und die Entwicklung des Schulwesens während der zwanzigjährigen Existenz der ČSR dargestellt (die leitenden Personen des Ministeriums für Schulwesen, neue Rollen der Lehrer und Schüler im Erziehungsprozess, das System des tschechoslowakischen Schulwesens). Ein Kapitel wird ist auch der Problematik des Sonderschulwesens in Mähren gewidmet.

Aufgrund der erhaltenen Archivalien und der Regionalpresse (Mährisches Tagblatt, Deutsches Volksblatt und Olmützer Blätter) sind der Zustand und die alltäglichen Angelegenheiten des deutschen Minderheitenschulwesens in Olomouc detailliert erfaßt. In diesem Zusammenhang wird auch das Bemühen der deutschen Minderheit um die Erhaltung ihres Schulwesens im ursprünglichen Zustand vor 1918 geschildert.